

Dok danas čitavu zemlju obuzimljie
velika radost i osjećaj blaženstva, dok
se svi narodi vesele u znaku božje
riječi: »Mir ljudima dobre volje!«
— naš narod u Julijskoj Krajini do-
čekao je još jedan Božić u ropstvu i
nemiru.

Ali naš narod u Julijskoj Krajini
nije još izgubio vjeru. Nije izgubio
vjeru u Boga, a ni li vjeru u buduć-
nost. Životna snaga našega naroda
velika je i čudesna i doći će Božić,
kad će čitava ona zemlja zapjevati
»Mir ljudima dobre volje!«

ISTRÀ

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVËNSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

»ISTRÀ« izlazi svakog tjedna u petak. — Uredništvo i uprava nalaze se u Zagrebu, Masarykova ulica 28. II. — Broj čekovnog računa 36.789.

Pretplata: Za cijelu godinu 50 Din; za pol godine 25 Din; za inozemstvo dvostruko; za Ameriku 2 dolara na godinu. — Oglasi se računaju po cjeniku.

Mir se svitu navišća . . .

V znamenju rojstva in prerojenja

Nocoj se bo rodila Krist, sin človekov.

Ali se bo rodil tudi za nas?

Rodil se bo to uro in to uro svetočno naj gre pozdrav vsem našim bratom in sestram:

Pozdrav njemu, bratu našemu, ki je prvi vstal in je prvi padel zadeč od puškinih krogel sredi istrskega goličava. Nocoj bo gotovo iz groba vstal in čakal tam nekje med bori, kdaj se bo Krist rodil za vse njegove istrske brate in sestre. On je trdno prepričan, da se bo Krist rodil za vse, gori od Čičarijeven do morja. Pozdrav nocoj njemu, ki je naš veliki brat.

Pozdrav njim štirim, ki so drugi vstali in drugi padli. Krogla dvatisočletne kulture so jih zdrobile sredi kamenitih kraških gmajn. Njih kri se še ni posušila in zemlja iz katere so izšli te krvi še ni vsrknila vase. Njihove kosti še zdavnaj niso strohnele. Bog ve kje ležijo, samotne in zapušcene, ampak strohnele še niso; zakaj kri mučenikov se nikdar ne posuši in kosti nikoli ne strohne. Nocoj, to božično noč bodo tudi oni vstali iz zemlje nad Trstom. Pogledali bodo na mesto, ki se zvija v lakoti in krčih pod njimi in bodo čakali kdaj se bo rodil sin človekov.

Pozdrav njim, ki so s padlimi delili usodo železnih verig in jeklenih okrov. Pozdrav njim, ki žde daleč od doma v strahotnih dosmrtnih ječah. Oni morda niti ne vedo, da je nocoj Božič in da se bo zdajzaj rodil Krist. Toda skozi okna, zakrižana s težkimi križi, rastejo rdeče rože njihovih hrepenenj in nocoj bodo te rože pokazale kako daleč od nas in v kako strahotnih krajin je Santo Stefano, Porto Longone, Piombi. Pozdrav njim in njihovemu velikemu upanju.

Pozdrav njim, ki umirajo na skalnatih otokih in čereh Sredozemskega morja. Gozd sabelj obdaja njihove sanje in hrepenenje po nečem daljnem, po tistem, kar je lahko samo ob Soči, pod Triglavom in ob Adriji, je zatraženo z nabitim puškami. Tudi oni nocoj ne bodo spali. Sedeli bodo ob čereh na obali. Razburkani valovi se bodo kakor steklo drobili ob skale. Pritlikavi borovci, se bodo v vetru plazeče majali k tlom. Oni pa bodo v vsem tem pričakovali kdaj se bo na severu prižgal luč Kristovega rojstva.

Pozdrav vsem našim bratom, ki so onstran meja na domači zemlji. Na čelo so jim užgali žig suženjstva. Roke so se jim zdajšale od trpljenja in dela, hrbiti so se jim upognili, toda oči niso umrle. Jaslice postavlajo v kotu izbe in božično drevesce. In kjer nimajo drugega jih okrasijo s solzami, potnimi sragami in trpljenjem. Morda je peč mrzla, a srce je gorko in hrepenenje neugasljivo: Nocoj se bo rodil...

Pozdrav vsem beguncem in izgnancem, ki so morali dom zapustiti in zbežati preko gora. Pozdrav vsem ki nimajo doma. Saj ravno nocoj, bi bil vsak rad doma za ogniščem, kjer ogenj prasketa in se molli večerna molitev. Morda, ima kdo izmed nas tudi tu božično drevesce, toda to drevesce ni bilo usekan v domačem gozdu, ne vrezano na domači gmajni. Nocoj zvoni vabijo k polnočnici. Vsem udarja glas na uho. Toda ta zvon je tuj, je zvon daljnega, tujega mesta, kjer je nam dodeljen velik kos žalosti in samote.

Pozdravljeni vsi, prav vsi, zakaj nocoj se bo Krist rodil.

Ali se spominjate, kako smo nekoč Krista vsi pričakovali? Še majhni in nebogljeni smo bili, ko so nas učili, da je tam nekje daleč, res sam bogve kje, dežela Palestina, Sveta dežela. Naše majhne, svetle in jasne vprašajoče otroške oči so zrle — o, kakšno čudo ta Palestina, iz-a peči in se utaplja v snežinkah, ki so se v vetru vrtinčile na zemljo. Ded

je v zapečku sedel in pravil, da se je pred tisočdevetsto in tolikimi leti rodil Krist, sin človekov. Bil je nebogljen otrok, malega človeka, in je prišel zato na svet, da odreši človeka, ki je ves ponizan in razgaljen. Prišel je, da ga odreši. Vse žrtvuje zanj, trpi in se križati da, samo da zasije človeku zarja povečanja. Tako se zdaj ljudje vsako leto na vseh pokrajinh sveta, s čistim srcem in otroško vdanostjo spominjajo Njegovega rojstva.

Na vseh pokrajinh sveta ga pričakujejo, ker se je rodil za vse pokrajine sveta. Samo mi, da bi ga vedno pričakovali zaman.

Glejte, vsa naša zemlja je za nas Sveta dežela. Vsa je s krvjo prepojena, vsa je potepvana in oskrunjena. Se se ni posušila kri zadnjih ubitih in zadnjih mrtvih kosti še zdavnaj niso strohnele. Tam leži naša zemlja, kakor veliko, na križ pribito telo junaka. V mrzlih alpskih vrhovih leži glava, noge padajo v Jadransko morje, roke, oglodane od verig in okovov, so razpete od Snežnika do Furlanije. Telo je vse razmesarjeno, srce zdrobljeno na tisoč koscev. Toda, umreti noč. Tistih tisoč drobcev, enega samega razbtega srca počasi raste v tišč celih, velikih src.

Ali še nismo dovolj prečšeni s trpljenjem in grozo? Ali še nismo dovolj nizko vrženi, da lahko poprosimo za resilno vrv. Ali se še nismo dovolj prežgali v gosti temi, da bi že bili lahko deležni malo sonca. Pa če ne sonca, vsaj malo luč bi nam prižgali.

Res, že zdavnaj se je rodil človek pri nas. Iz vse zemlje se je rodil. Nekaj so ga dale tolminske gore in nekaj cerkljanski hribi, nekaj ga je dala Vipavska dolina in nekaj soška, malo je vzklik iz Brd in nekaj zrastel na kraških gmajnah, nekaj pa so k njemu doprinesle istrske goličave. Glejte, in zdaj, je ta le primorski človek tam, ves zemlja, ves narod, ves človek. Vse od prve ure svojega življenja trpi in čaka...

Mar mislite, da bo v vek čakal zaman...?

Nocoj se bo Krist rodil.

Nocoj se moramo preroditi.

Zadnja ura bije. Nocoj, na božično noč vsadimo v svoja srca malo koreniko iz katere mora vzklik polno in mogočno drevo. Vsaditi moramo v svoje srce koreniko prerjenja, vere in zaupanja v samega sebe. Takole smo vrženi na cesto, ki pelje preko sveta. Res, da je cesta težka in strma, ampak vesen vse preveč oklevamo in vsepreveč pljuskamo čez njen rob. Dokler smo na cesti, smo na cesti. Kadar pa pademo čez rob, smo v prepadu. In še nekaj je: cesta pelje vedno naprej. Tam na koncu nekje, pa je prag. In kadar se bomo povzpeli do tja, bomo stopili čeznen.

Ded je hodil in pričakoval, naš oče je hodil in pričakoval, mi moramo hoditi in pričakovati. Enkrat bomo že nekam prišli in čim hitrejši in čim samozavestnejši bo naš korak, tem prej bomo dosegli naš cilj.

Res, vsi moramo verjeti, da bo nekoč prišel naš dan. Zrasel bo človek. Toda zrasel bo iz nas samih. Od nikoder ne bo prišel in od drugod ga nam ni pričakovati. Nihče ga od nikoder ne bo k nam poslal in mu naročil, naj za skozibog odreši te ljudi.

Ali se vam ne zdi, da je zadnji čas, da začnemo verovati v samega sebe?

Nocoj se bo Krist rodil. Prebudimo se, prerodimo se in stopimo na pot, na borbe pot, ki pelje do praga in čez prag v nov dan. Kdo dandasne še ne verjame, da je nekje nov dan?

Že tisočdevetstovaintridesetkrat je prišel Krist na svet, da bi odrešil ljudi. Kaj za nas res še ni nikdar prišel, kaj res za nas še nikdar ne misli priti, kaj ga bomo v vek čakali zaman?...

Morda pa bo prišel to leto...

ceka.

BOŽIČNE PISME

ZORNICE

S prvi petehi je mati ustala,
za žrnve je pošla, dvi ure je mlila,
žren prič zoru je našu seljačku pismu pico
pismu za pot ki i po zimi težaka obliva.

Sve selo se diže u mraku,
ognji se lože, ledeno drovo se pari i črči,
čuju se glasi ljudi i žen i bura kroz ulice puše,
na ognjiščih gore male svitce na stinji, kakono dobre duše.

Po putih za crkvu se miču divojke i dica,
noč je ledena uzad njih, mučan dan je prič njima.
Štunig je prazan, na tašči je svaki čovik i dobar i tih,
na zornicu gre se u miru, ne čuje se kanat ni smih.

U crkvi je lipo, kad z mraka se ujde na svitlo,
sure se stari koreti i moderni z panon crlenin.
Sad te pisme početi za pravu božju službenicu,
a oči mladiča iz kora te najti malu Mariju i Katicu.

Poklekči biti kušelj na ognjišču i tepla palenta
Beside su kratke, zaš dan je mal i dela je čuda:
triba ovce izgnati i driva nasiči, u brajdah jame kopati
zima gre trda, triba za blago ča paričati.

BOŽIČNI RAČUN Z GOSPODINON BENEDETOM

Sjor Benedeto, Božič je, litu je kraj, a mi imamo jedan stari račun,
kako su i moji stari važe s trojstva imali,
zaš oni su se dobro zmež sebe poznali.
Čuda lit su ti stari h van u grad hodili,
za duge, rabotu i kaštige, teške su šolde nosili.
I dobri su ščavi bili, kad bi cekine brojili,
ko ne, vi ste lako rinuli kračun.

Sjor, naš račun je šuma svih starih računi,
ja nimam bisage pune sira i mrsa,
i ne nosim dare od našega trsa,
ja imam samo dvi gole ruke i njih prez kosira
i nož mi ni za pasom, trda je naša vira
i ontar, kad su naše hiže prazne a pržuni puni.

Sjor, za posle naših starih iz tvorih libri se zna,
jeno z drugin tako za blizu tri stotine lit,
sjori i ščavi su bili jedan skupan svit.
Sjori ki pišu, robu prodaju i zapovidaju,
ščavi ki sebi zalogajo od usta otkidaju,
i van gori na brigu nose sve ča je bolje,
za vas je delalo cito prostrano polje.
Tvoj did je sina u školu u Benece sla,
a moj je svega svoga vika škulju na krovu ima.

Sjor, piši, ti bolje umiš, prvo ča mi smo vam dali:
Tri sto lit svoje mladosti,
deset kolini prez radosti,
i milične jakih težačkih ruk,
da bi je skupili ki lip bi bija puk,
ča kosti, ča žil, ča žulji, ča bistrih oči i glad,
ča životi, i svaki je bija jedar i zdrav.
Svi su se oni za vas pokopali.

Ča diš, mi da smo došli na vaše,
rečimo, piši i to, ma notaj da nismo došli golii.
Mismo bili dobro spravljeni, bisni, jakti, ko češ i oholi,
puška na ramenu, nož na trbuhi, za pason kosir,
klabuk na bok, kako da gremo na pir,
Več ontar smo spali na postelji i znali ča su postoli
i svojim jezikom lipo umili kako se Boga moli.
Siti kruha i kaše.

I žare smo sobom donesli i zdile, lonce, čaše i žlice,
matike, kose i srpe, štrpače, korila, lopate i vile,
i sve sime kakono Noje i životinje ke su nan se čintle.
Viru smo več u srcu nosili i imali pretelje jake,
po svih glavicah i putih svoje domače štrige i vukodlake.
A kad smo veseli bili, mi smo se tukli, neka se svo selo strese,
samo smo svoje pisme pivali i svoje plesali plese,
pod mih i roženice.

Ti znaš, ča mi je od tih tri sto lit dela ustalo.
gole strane prez grane, vrganj i brana ča did je ukova,
dvi njivice škalja, ne biš hi uzeja, ni ki bi ti hi darova.
dvi ruke i kosti, ke su uresle od zemlje i stine
i malo bistrine, da vidin twoje posle fine.
ča ne, to ča je ustalo, je čuda gušalo.
Ma šjor, ja san pravitan, piši ča mi smo od vas prijali.
Banak i manestru na njemu, pašade i pirune,
brudet i in teča, palentu i makarune,
kavalete i kučete, koltre i koltrine,
gospodske kalcete i fine ženske škrpne.
Od vas smo doznavli imena rib i kako hi triba loviti,
stinu dilati i z brodi po moru hadriti.
Sliparski miriti robu i to smo lako spoštlati.

Sjor, sad šumaj, da budu računi čisti.
ko sam ja dužan, ja ēu platiti, ko neču ni jisti.
A ko si ti dužan, ne pitam ti niš, samo neka je mir.
Sve ča je staro se briše
i samo novo se piše,
za novo ima svaki na novo da brusi kosir.

POZDRAV UNIMA DOMA

Putuj sada pismo moje u krajeve drage naše,
pozdravi mi svu rodbinu i malere ke se plaše.
Pozdravi mi sve kružere i glavice lipe moje,
pozdravi mi sve vršnjake, ki se sada za nas boje.

Pozdravi mi male doce, i škaljave trudne njive,
i divoice po balkunih, i njihove oči žive.
Pozdravi mi sve kanture i kamenje od gromaže,
i zazibaj svaku zibku di kakovo dite plaće.

Pozdravi mi sve težake, naše starce i mlađice,
svima reči: poklek zime vajka dojde pramaliče.
Sve je naše pričo mora, kadigod su trde ruke,
sve je naše po svoj zemlji, ča ima kakove muke.

Pozdravi mi tihе drage i po pustih stranah pute,
samo kad na njih pomislim, oči mi se več zamute.
ma kuraja, lipi moji, ne dajte na sebi znati
da ne gleda tuje oko, kako vaše srce pati.

MATE BALOTA.

Dr. Ivan Marija Čok, predsednik Saveza Jugoslavenskih emigranata iz Julijske Krajine.

SAVEZ V PRETEKLEM LETU IN V BLIŽNJI BODOČNOSTI.

Ministerstvo notranjih del je potrdilo pravila našega Saveza dne 23. XII. 1931. leta, torej poteče ravno ob Božiču prvo leto od kar naš Savez formalno obstoji. Ako pregledamo delovanje Saveza in v njem organiziranih društev v teku tega prvega leta, moramo sicer konstatirati, da doseženi uspehi in rezultati ne odgovarajo vsem pričakovanjem. Delovanje je v raznih smereh bilo zelo ovirano, posebno vsled težke ekonomske in finančne krize, ki je od ene strani povečala število nezasnovanih med emigrantimi in je tudi onemogočevala, da se novodošlim proži v pogledu prve podpore in v pogledu nameščenja ona pomoč, ki je bila potrebna; od druge strani pa je zmanjšala že itak piše in neznatne dohodke naših organizacij. Ne samo socijalno karitativno delo, kateremu imajo služiti naše organizacije, ampak tudi publicistično in propagandistično delovanje je bilo vsled tega v veliki meri ovirano.

Neugodno je delovalo tudi to, da v začetku delovanja naše skupne emigracije ni bilo še popolne harmonije med posameznimi deli, ki se stavljači Savez. To pa je razumljivo. Kakor je znano, je bila prvotna zamisel ustanovitve prvotne emigrantske organizacije na bazi enega društva s podružnicami v vseh centrih emigracije iz razlogov, ki stojijo izven naše moći, neizpeljiva. Zato je bil ustanovljen Savez, kot zveza posameznih v svojem delokrogu čisto avtonomnih društev, ki so deloma že obstajala dolgo vrsto let, ki imajo svojo tradicijo in svoje delovanje, usmerjeno v že vtrjenih pravcih. Zato je razumljivo, da so obstajali, posebno pri močnejših in starejših jedinicah, upravni in tudi psihološki ostanki prejšnje samostojnosti in nevezanosti. Gotovo, da vsaka vez — v našem slučaju zveza vseh društev v Savez — ima za posledico gotovo ogranicenje lastne samostojnosti. To neki pogrešno smatrajo kot podrejenost, kajti vsled te podrejenosti nastane nova mnogo močnejša, mnogo odpornejša in efikasnija organizacija, a njen ugled in moč postanejo neprimerno večji, nego ugled in moč posameznih delov. Korist, ki jo ima od take zvezne skupnosti, kakor tudi njeni deli in posamezni člani, je neprimerno večja, nego žrtev na samostojnosti, ki jo doprinese posamezno društvo, ko stopi v zvezo.

Izven vsakega dvoma pa je, da je večina včlanjenih društev, posebno pa ogromna večina emigrantov, uvidela velik pomen in veliko moč, ki jo more v bodočnosti predstavljati naš Savez. To je prvi in važni moralni uspeh Saveza, ker se Savez smatra kot potrebna institucija in mu je vsled tega obstoj zasiguran.

Druga jako važna posledica ustanovitve Saveza je, da se je pričel povdarjati emigrantski smisel med emigrantmi samimi in med udruženji. Mi smo Jugosloveni in se izseljujemo pri prihodu preko meje v Jugoslavijo, to je dejelo, ki ji pripadamo po istokrvnosti z našimi brati v tej državi. Ta država, s koje zapadnimi deli smo živel v nadstičetni zgodnjici, katero poznamo že od svoje mladosti dalje, v kateri smo poznani in mi poznamo domače prebivalstvo, ta država nam emigrantom in tuja, kakor je tuja nova zemlja onim emigrantom, ki se izseljavajo v Ameriko, pa tudi Belgijo, Nemčijo in Francijo itd. Nahajamo se kot bratje pred brati, kot otroci v okrilju svoje matere Jugoslavije. Zato obstoji možnost, da se posameznik tako uživi v nove razmere, da postaja zveza z ožjo domovino Julijsko Krajino vedno bolj rahla, dokler ostane le še spomin na njo. To se je faktično tudi dogajalo s posamezniki-emigrantmi in tudi z nekaterimi emigrantskimi udruženji, ki so v toku časa svoj prvotno emigrantski značaj čim dalje bolj izgubljala in postajala bolj zbirališča z namenom gojitve družabnosti.

Namen Saveza je pred vsem podržavati, na novo vzbujati in vzgojiti pravi emigrantski duh v vseh članih naše skupne organizacije, v političnem smislu besede. Ne torej v tem smislu, da se mi v Jugoslaviji počutiš kot emigrant, kot tujci, kot ljudje, ki smo prišli s trebuhom za kruhom in ki nimamo drugega cilja kot to, da si zasiguramo vsakdanji kruh. Ne, v tem smislu sploh nismo nikaki emigrantni, ker smo, kakor rečeno, bratje med brati, ker se čutimo na svoji zemlji, v svoji hiši, ker nas naši bratje smatrajo za svoje, ker nas naša skupna mati Jugoslavija objema z enako ljubeznijo in ne dela med nami nobene razlike. Mi smo emigrantni ne z ozirom na Jugoslavijo, temveč z ozirom na Julijsko Krajino, katero smo morali proti svoji volji, s srdom v srcu in s stisnjeno pestjo zapustiti. Naša pradomovina, ki smo jo ljubili, zanje trpeli, znotrajem pojili in z krvjo branili skozi trinajst stoletij, smo morali zapustiti, ker nas je tujec iz nje pregnal. Mi se smatramo za emigrante v tem smislu, da ne bomo nikdar nehali svojo lepo Istro, sončno Goriško, naš Kras, ljubiti in to timbolj ljubiti, čimbolj bo teptan. Nikadar ne bomo nehali na njih misliti, za njih delati, za njih se žrtvovati, dokler nam ne pride čas, da se moremo v svobodi povrniti na svoje domove.

Dobro znamo, da ta bodočnost, ki jo mi želimo, ne more biti odvisna samo od dobre usode, ampak, da moramo to bodočnost pred vsem mi sami pripraviti.

Delovanje našega Saveza in vseh v njemu včlanjenih organizacij, mora iti zato v tej smeri. Sprejemati novodošle begunce, se brigati za srečno usodo vseh emigrantov, voditi statistiko itd., sve to je važno, ali glavno ni. Glavni in najvažnejši naš cilj je doseči in zasigurati, da bo naš narod v Julijski Krajini živel in se razvijal v svobodi in poštenju, v uživanju blagodati one kulture in civilizacije, katere si je pridobil v teku vekov s svojo bistromnostjo, vestnostjo, svojim poštenjem i svojim neumornim delom.

Iz tega vrhovnega cilja proizhaja jasno, kako mora biti delo Saveza v bodočnosti. Cilj tega delovanja mora biti: strniti vse emigrantske mase v eno samo mogočno falango, da iz nje nastane pravi pokret, ki bo objel ne le vse emigrante, ampak cel Jugoslovenski narod. Pokret z jasno izraženim političnim ciljem, kojeg hočemo izdelati v podrobno in točno začrtanem programu dela. Svetu moramo dokazati brutalni, najgroznejši in najsramotnejši postopek z našim narodom v Julijski Krajini, ne morda samo, da mu zopet priborimo ugrabljene mu pravice, ki mu gredo po božjem in človeškem pravu, ampak pred vsem, da dokazemo,

da so novi gospodarji našega naroda v Julijski Krajini izgubili ravno vsled tega postopanja z njim vsako moralno pravo, da nad njim gospodarijo.

Da ta cilj dosežemo, je potrebno ne samo delo, ampak borba, in to težka borba, ker smo mi mali in slab, a nasprotnik je velik in močan. Vendar izid borbe ne more biti v dvomu, kajti na naši strani je suvereni in nepremagljivi zaveznički: Njeno Veličanstvo Pravica.

Borbo moramo voditi sistematski, stalno, vstrajno, požrtvovalno, vdano in s fanatičnem prepričanjem, da se borimo za sveto in pravično stvar, z neomajno vero v konečno zmago. Sredstva in način borbe so mnogoteri. Vodstvo Saveza bo v tem pogledu imelo pred očmi vse naše cilje in potrebe. Po izdelanem načrtu bo Savez voditi v bližnji bodočnosti emigracijo in dajati ji navodila. Pot bo trnjeva. Kdo bi se tega plažil? Bila je trnjeva tudi doslej. Omahljive bomo pustili pri miru, dokler jih val pokreta ne zagrabi in jih z elementarno silo povleče za sabo. Izdaljace bomo plačali po njihovi zaslugi. Junaštvo in zvestoba ideji in uvišenim ciljem emigracije bodi vsakemu emigrantu najviši ponos.

Zmaga bo naša!

GODINA RADA

je za nama, godina ozbiljnog, intenzivnog, smišljenog rada. Nismo preuzeuli i reči čemo samo isti, ako kažemo, da je u ovu godinu »Istra« učinila mnogo. Izvršen je golem posao, u koji smo morali uložiti i truda i energije. Možemo s pravom da kažemo, da smo u ovu listu, u ovu godinu rada, koja je prošla uložili doista mnogo energije, mnogo truda i mnogo požrtvovnosti. Bez lažne skromnosti, šta više s posom to ističemo i sa zadovoljstvom.

NAS JE RAD IPAK OKRUNJEN IZVJESNIM USPJEŠIMA.

Rezultati naše akcije opažaju se. Emigracija je danas živa snaga, sve jedinstvenija, sve povezana, osjeća se svakim danom sve više, da izmedju jednog centra i drugog postoje neke rili, koje vežu. Ako se malo promisli, dolazi se neminovalno do zaključka, da je list »Istra« ta veza,

DA SE KROZ STUPCE OVOGA LISTA STVARAJU TE MAGIČNE NITI I DA JE NA OVIM STRANICAMA DUHOVNI CENTAR NAŠE EMIGRACIJE.

Naša zajednička organizacija Savez emigrantata ima u listu »Istra« svoj organ i danas se više bez »Istre« naša organizacija ne da zamisliti. Ali i mimo organizacije, ovaj je list od naiveće aktuelne i historijske važnosti.

NAŠ NAROD U JULIJSKOJ KRAJINI S NEIZMJERNOM ZAHVALNOSĆU PRATI NAŠ RAD . . .

Pri zaključku ovoga godišta hteli smo, da iskažemo u prvom redu našu topku zahvalnosti svima onima, koji su nas u teškom radu pomogli.

ZAHVALUJEMO SVIMA PRETPLATNICIMA, KOJI SU NAS UREDNIM PLAĆANJEM PODUPRILI I KOJI SU NAM OMOGUČILI DA IZLAZI OVAJ LIST.

Zahvaljujemo svim oglašivačima, koji su nas takodje pomogli, a naročitu zahvalnost dugujemo onima, koji su doprinijeli dobrovoljno u Fond »Istre«. Žao nam je što svima »pretplatnicima« ne možemo da izrazimo zahvalnost, žao nam je veoma, što moramo i ovom orlikom, da kažemo riječ opravданog prijekora onima, koji nas nisu poduprili, koji nisu čak učinili ni ono, što bi bila njihova dužnost.

MORAMO DA ZAHVALIMO I NAŠIM SARADNICIMA.

Ima ih previše, da bismo svakoga citirali. Najprije izričemo hvalu onim našim anonimnim dopisnicima, koji nam šalju žalosne, ali dragocijene višesti iz Julijske Krajine i pritom riskiraju neizrecivo mnogo. To su naši najdraži saradnici bez kogih se ovaj list ne da zamisliti. Zahvaljujemo zatim svima ostalima, a naročito onima, koji rade

U NAŠOJ PODREDAKCIJI I PODUREDNISTVU U LJUBLJANI.

Bezinteresan i idealistički rad te nekolicine naših omladinaca morao bi služiti na ogled svima. Ne ističemo saradnike redakcije poimence, ali spomenut ćemo ipak gdje Bostjančičevu, koja vodi našu ljubljansku upravu naipožrtvovanije i ujavejšnije.

MORALI BISMOS CITIRATI I NEKOJA NAŠA DRUŠTVA, KOJA SU NAM U RADU POMOGLA NA BILO KOJ NACIN.

Spomenut ćemo za sada kao najzaslužnije društvo »Nanos« u Mariboru, kole je u materijalnom i moralnom pogledu učinilo za naš list mnogo. Imo društava, koja se trse, da ne ostane za »Nanosem« i več se opažaju simpatični tragovi medju-društvenog takmičenja u radu za »Istru«.

Pred novom godinom ne kanimo iznositi neke opširne planove. Bit ćemo realni i ograničiti ćemo se momentalno na ove momente:

KANIMO ZADRŽATI DOSADANJU LINIJU U POGLEDU REDAKCIJE LISTA.

Nastojat ćemo iz svih sile, da list usavršimo u svakom pogledu i da pojačamo informacionu službu iz Julijske Krajine i iz organizacija. Nastojat ćemo, da svi naši čitatelji budu zadovoljni s listom.

ONI NEKA NAS PODUPRU TIME, STO ĆE REDOVITO PLAĆATI LIST.

To je prvo i glavno. A osim toga molimo ih, da rade na tome, da se list još više proširi:

SVAKI DOSADANJ PREPLATNIK, MORAO BI NAČI JEDNOV NOVOG.

Ebro preplatnika morao bi se povećati kroz ovu godinu bar za hiljadu preplatnika. S velikim brojem preplatnika list će u svakom pogledu biti boji, savršeniji i njegova eksistencija biti osigurana. U novoj godini inauguruju ćemo to akciju za povećanje broja preplatnika, pa več sada upozoravamo na to naše čitatelje. »Istra« mora u novoj godini izlaziti redovito svakog teden u normalnom formatu i za stalnim brojem stranica. To će biti osigurano, samo ako se broj preplatnika poveća.

ZAOSTALE DUŽNIKE MOLIMO, da nam čim prije pošalju zaostale preplatne za prošlu godinu, a sve ostale preplatnike upozoravamo, da smo ovom božičnjem broju

PRILOŽILI ČEKOVE, pa ih molimo, da nam što prije doznaće bar jedan dio preplate za novu godinu, da bismo mogli započeti s novim radom.

NA KONCU ŽELIMO SVIM NAŠIM ČITATELJIMA ŠTO SRETNJI I ZADOVOLJNI BOŽIĆ I SRETNU NOVU GODINU!

REDAKCIJA I ADMINISTRACIJA

ČEKAVSKI STENOVI

TAMO DOLE . . .

Tamo dole, puli mora kućica je miča,
od javorik silnog f videt samo kus krovica.

Va toj kuće, još pred malo,
veselo je bilo:
noni, nona, čača, mama puno nas je bilo.

Onput gvera i nevoja
svet su zamutile,
pa su kući, pa su grunci grdo opustile.

Sve pomalo f ponestalo
ča f jedanput bilo,
zrušilo se i zgubilo,
da f ēoveku milo.

Umrl su noni, nona,
mi smo odlahali,
zač su kući, zač su grunci drugemu pripali . . .

Tamo dole, puli mora
stara f domovina, —
Boh zna, ako ēe kad videt
svojga brižneg sina. —

POD UČKUN

Pod Učkun kućice
bele, miče, kot suzice vele.

Beli zidici, črjeni krovici,
na keh vrapčići kantaju,
Miči dolčici, još manje lešice
na keh ženice kopaju.

Cestice bele, tanki putići,
po keh se voziti pejaju,
i jedna miča, uska rečica,
pul ke se dečica igraju.

Na sunce se kućice griju,
na turne urice biju.

DRAGO GERVAIS.

BOŽIČNO PISMO IZ CELICE 589

CIRIL KOSMAČ.

Dragi!

Vem, da si nekje daleč tudi ti, dobri človek. Kdo ve za kolikimi vratí si, ampak nekje si prav gotovo. Bodí kjerkoli, tebi napišem tudi tu božično pismo.

Tu sredi celice stojim in ti pišem.

Roke mi visijo ob izsušenem telesu, kakor prestreljene. Rane na zapestjih, ki so mi jih na dolgi vožnji prizadejali težki iekleni okovi, se še niso zacelile. Zdaj že teden dni nisem nič pogledal na zapestje, pogledal sem danes z velikim upanjem, da bodo rane zaceljene, ampak plavordeče lije se še zmirom tam. S prst tudi še ne morem gibati, ampak upam, da ne bo dolgo, ko bom docela zdrav. Takrat bom resnično pisal. Vse del se bom lepo k mizi. Bel papir bo razgrnjena na njej, tisti dober bel papir sprejme vse kar se iz srca vlije nanj, vse dobro in vse hudo.

Zaenkrat še res ne morem pisati na papir. Roke so mi omrtevle od verig. Samo tu sredi celice lahko stojim in pišem. Pišem kar tako na štiri sive in mrzle stene, pišem kar tako z mislimi in z očmi na koščke neba, ki jih vidim skozi motno okno.

Vidis, samo to mi je zaenkrat dodeljeno; štiri sive stene in ti koščki neba, ki so moi papir.

Danes vem, da pišem skoro popolnoma zaman, a pišem vseeno. Prav dobro vem, da zaenkrat vse to moje od obupa zmedeno pisanje, še nikamor ne bo prišlo.

Ampak nekoč — tako se tolažim in upam v teji dneb — bodo že prišli tudi tisti dnevi, ko bo pošta človeka dosegla večje popolnost, in takrat bodo vsa ta moja pisma, ki jih pišem danes, pravilno dostavljena.

Zaenkrat mi še nič. Ampak jaz pišem vseeno. Vsak dan pišem. Vse misli, ki jih mislim, vse želje ki jih želim, vsa hrepenjenja, ki jih brepenim, sleherno upanje, ki nad njim obupam, vse to napisem. Nikdar ne morem napisati vsega. Kakor ogromna posoda sem, v katero so do vrha natožili trpljenja in brdkosti. Vedno pijem in pijem, izpiši ne morem nikdar. Ti ne veš, kako se nemehoma vrte krog mene in v vedno močnejšem curku, prilivajo moji posodi...

Pa kaj bi ti še pravil! Saj sem vendar o tem pisal že prve dni. Ali se še spomniš, prav takrat sem napisal, ko sem sanjal o Roži Plamenki na onem bregu...

In danes je Roža Plamenka še vedno. Vse noči je vidim, kako bitro raste...

Nocoj sem dobro spal. (O tem da spim samo vsako drugo noč sem ti že pisal). Snoči sem se od zasluševanja ves izmučen vrgel na trdo blazino, razkril roke in tako sem se danes zbudil.

Ko se je jutro zdroblila na mojem suhem obrazu, so zapeli zvonovi. In zdaj pojože vso jutro. Čudim se, čemu tako pojože. Saj zvonovi v tem mestu skoraj vedno pojmo, ampak tako čudno, kakor danes še niso peli nikdar.

Čemu, le čemu tako zvoni?

Stopim k steni in udarim po njej.

— Kaj?

— Čemu zvoni?

— Božič.

Božič. Kaj božič, da bo se čudim in stojim ob steni. Roke so mi omahnilo in oči so mi na široko odprte.

Da, nocoj bo sveti večer.

Vsi ljudje na vseh pokrajinah sveta bodo nocoj imeli sveti večer. K vsem bo prišel, samo k meni ga ne bo. Prosil bom naj pride, naj pride.

Sveti večer pridi, pridi k meni in k Liburu, ki je bolan. Pridi v Rim in zavij čez Tibero mimo Angelskega gradu. Potem kreni na desno do Regina coeli. Regina coeli boš ja našel. Velika siva stavba je in strašna stoji pred vratimi. Skozi železna vrata vstopi in zavij po glavnem hodniku do šestega oddelka. Tam piše nad vratimi: Braccio VI. Tribunale Speciale. Vstopi in pridi v tretje nadstropje. Ustavi se pri celici 589. Na vratih je tablica in na njej piše: Danilo Brodnik. Pod imenom je še rdeče napisano:

no: massima sorveglianza. Pridi, malo bo pri meni in malo pojdeš k Liberu, v celici poleg mene je on, številka 590. Pridi!

O, jaz sem kakor otrok. Saj za nas ni nobenega božiča nikjer.

Za me ni nobene stvari nikjer.

Nikjer ne zavalovijo za me črni lasje, nikjer se zame ne zaikri črno deklisko oko...

Pa kaj bi... za vse na svetu so me ogoljufali, kaj za to če bom ogoljufan še za en božič!

Zdaj so se odprla težka vrata.

— Hočete pisati domov, me vpraša ječar.

— Hočem, pravim in stopim z njim iz celice, mizi. Pred njim leži kos belega pačira, ki čaka na sprejem mojih besedi.

Sam ne morem pisati.

Zame bo pisal ječar.

Misljam le kaj naj pišem. Saj bi rad veliko povedal. Ampak, za božič voljo, le kakor naj trdemu ječarju narekujem mehko božično pismo. Saj besede ki jih bo on napisal s svojo okorno roko ječaria ne bodo več moje besede. In čemu mora on vedeti, da se moje trpljenje, čemu mora on vedeti, da se v meni življenje drobi. Kaj briga njega moja žalost.

— No, kaj mislite, se zadere name.

— Mislim komu in kaj bi pisal.

— Dajte hitro. Tu ni čas za premišljevanje.

Misljam kaj bi mu narekoval. Svojim domačim bi rad veliko povedal. Rad bi pisal, da je božič velik praznik in da oni tega še ne vedo, da satno tisti vedo, ki ga morejo obhajati med štirimi stenami. Rad bi jih pisal, kako vidim našo domačo bajto, tam na bregu čepi. Starikava je in čemerina. Zidovi silijo narazen od starosti. Slavnata streha je z mahom poraščena in globoko upognjena od sivih dob. Dinnika nima, kar skozi sajaste opaže se kadri. In vendar je vse tako lepo tam daleč ob Idriji. Vsi so zdaj lepo doma. Ivanka gradi jaslice in krasiti božično drevesce. Vladko je drevesce usekal visoko k v Obrekarjevem Dobu. Dragica peče potice. Mirica lika obleko za zvečer, da bodo čedni, ko bodo šli k polnočnici. Oče zbirajo pesmi in kdaj pa kdaj poskuša na harmoniji in Dragica hitro zapoje s svojim mehkim altom:

Angelsko petje

se čuje in višavi...

— Kdo ve kaj dela zdaj Danilo, se pogovarjava.

— Dragica, Mirica, Ivanka, Vladko, oče, tu sem in mislim na vas in pismo vam pišem.

Ivana je zdaj obesila na drevesce edino pomarančno in pravi:

— Ta bo čakala dokler se ne povrne Danilo.

Vse beži skozi moje misli. Kar usipavajo se mi slike pred oči.

Ječar je nestren.

— No, pravi in se obrne k meni

— Pišite, pravim in narekujem.

Dragi molj vši!

Vesele praznike vsem, srečno novo leto vsem. In ko boste skupaj pri zakurjeni peči spominite se name, ki sem tako daleč od vas. Pisal bi Vam rad veliko, veliko, pa ne morem.

Vaš Danilo.

— Tako malo se čudi ječar.

— Dovoli, ne morem več.

— Veste nocoj se bo Krist rodil. Prišel bo samo v čista srca. Kakor otrok mora biti nocoj vsak, ki ga pričakuje. Ali ga pričakujete vi? mi govorji jetniški kaplan.

— Da.

— Ste bili pri spovedi?

— Ne.

— Se boste spovedali?

— Ne.

Kaplan je obmolknil. Suha desna roka mu leži v povoju na prsih. Z levico drži ciborij. Tako bele roke ima ta kaplan kakor mrtvaške so, tako belih rok nisem se nikdar videl.

— Figliolo, pravi, kaj se niste še nikdar spovedali?

— Ne želite me. Toda odkar sem v ječi se nisem še nikoli. Ne čutim potrebe. Ničesar nisem zagrešil; moja vest je mirna. Pozejte mi čemu sem tu? Sploh pa ne verjamem nič več. V nobenega ne verjamem. Vsega ste me že oropali — da vsega; tudi Boga. Jaz verjem samo še to, da je nekje moje ljudstvo, ki trpi, verjem samo to, da so tu polezne v teh celicah moji bratje, ki bodo morda padli pred puškinimi kroglama in verjem tudi, da je nekje dan, ko bo prišlo rojstvo tudi za mene. Kaj mislite, da Krist k meni ne bo prišel?

— Figliolo, saj jaz nisem ničesar zakrivil. Čemu si tukaj ne vem. Potpri. In če pričakujete Kristovega rojstva, moraš biti čist.

— Jaz sem čist. V trpljenju sem se okopal in s solzami se opral. Tam, poglejte samo stena naju loči, umira Libero. Jaz vem, da umira. In tudi če umre brez spovedi je čist. Zdaj pa pojdeš in naznani sodniku, da vem da Libero umira, da se pogovarjam z njim z udarci po steni. Pojdite in naznajte me. Jutri bom kaznovan s podzemsko celico.

Duhovnik strmi,

— Ne ničesar ne bom povedal, pravi.

Svoje oči upiram vanj in svojo koščeno roko dvigam. Prsta ne morem stegniti, da bi mu pokazal vrata.

— Figliolo, ječi in se obrača.

Suba desna roka mu leži na prsih. Ciborij se mu trese v levici. Črna halja šumi. Sklonji se in stopi na bodnik.

Zdaj sem spet sam.

— Moj Bog, kaj sem storil. Pokazal sem mu vrata. Ne, jaz ne razumem ničesar več. Jaz ne vem več kje je Bog. Zgubil sem se popolnoma.

Mama!

* * *

Libero kliče.

— Kaj?

— Fratello... Natale... Marcella... muoio...

— Libero, ne, kliči, prosi.

Le par šibkih udarcev slišim in potem čutim, da je ob steni zdrsnilo telo na tla.

Kličem:

— Libero, Libero!

Mir

Pokličem ječarja.

— Kai je?

— Libero umira!

— Umira, kako veš to?

Obmolknem. Nobene besede ni več iz mene. Ječar zaklene in gre.

Ne vem kaj je z mano...

* * *

Božič je. Na hribu je cerkev. Malo nižje na pobočju je šola. Tam smo mi otroci. Zadnjo uro smo imeli katehet in zdaj je poldne. Zaboj pomaranč je kupil župnik. Na cerkvenem obzidju stoji in jih nam mere. Kotalijo se niz dol po snegu proti nam in mi jih lovimo. Vsi skačemo za lepimi ruumenordečimi žogami, samo Fanči se ne zgane. Pri šolskih vratih sloni in nas gleda.

— Fanči na! vpije župnik.

Fanči se ne zgane.

— Fanči na!

Fanči, jaz tega ne morem razumeti. Čemu ti Fanči ne stopiš za pomarančo.

— Fanči na!

* * *

Libero!

Libero leži na trdem cementu. Velike črne oči je zaprl. Valoviti črni lasje so se mu usuli čez čelo. Lica so bleda. Roke je razkril. Hropa. Čebo belo brado mu polzeli curek strnjene krvi.

— Libero, vstan. Že dve leti in tri meseca si tu v tej celici. Kolikorak si že prešel luknje v mreži tvojega okna. Vso ulico poznaš. Čakaš, čakaš, zaman.

— Libero!

Libero hrope. Sunkoma se mu dvigajo prsa:

— Marcella E Natale. Vedi il Po. La ci aspetta la barca. Dobbiamo fuggire... Marcella... Marcella senti:

— Va la barca sul mare.

— Va nell' alba lunare;

— Tu mi dormi, mio amore

tu — — — * * *

Libero!

Libero hrope.

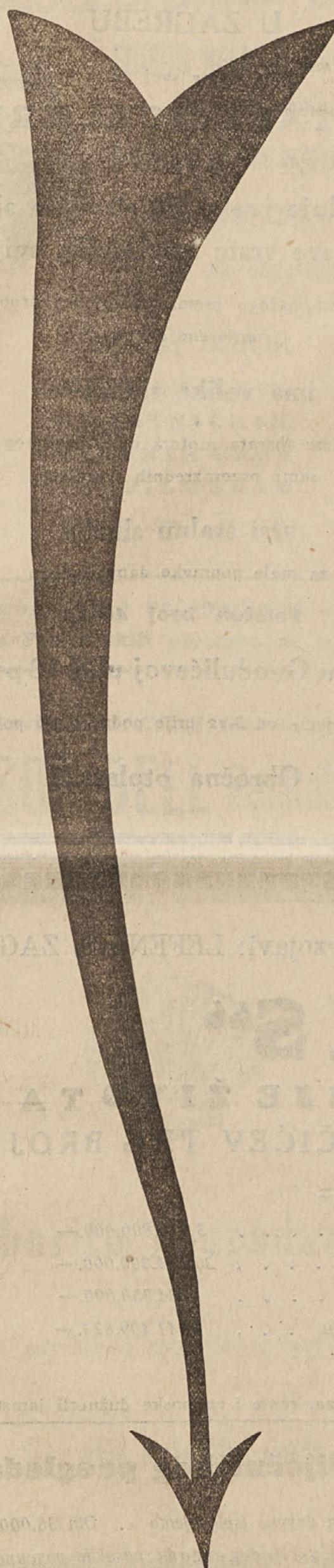
Addio. Vengo per Natale...

Vedno boli je bleđ. Hočem skočiti k njemu. Z rokama se zadenem ob mrzlo steno.

* * *

Ne, nič več ne vem. Zdaj so se odprla vrata.

— Vi ste govorili z jetnikom v sosedni celici, pravi nadzornik.

NIKOLA EINZIG

prije

L. GRLIĆ I DRUG
ZASTUPSTVO TVORNICA PAPIRA

ZAGREB

DEŽELIČEVA UL. 74III — TELEFON BR.: 29-61
Brzojavi: SUPERIOR Poštanski čekovni račun broj 34.610

GENERALNA ZASTUPSTVA:

TVORNICA KNJIGOVEŽAČKOG PLATNA
JOSEF KOHORN & BRUDER,
BRAUNAU

TVORNICA PAPIRA
IGNAZ SPIRO & SÖHNE A. G.,
BÖHMISCH-KRUMAU

ŠAGRIN-, GLANC I CHROMO PAPIR
BUNTPAPIERFABRIK G. F. LELL,
EBELSBERG

VELETROGOVINA FINIH PAPIRA
CARL MANG, WIEN

Stalno na skladištu: ŽICE (sjajne i poinčane), original Gruschwitz-KONAC, Bindšpage, Kapitalband, Heftgurte, Heftbinde i t. d.

VANREDNA PERMANENTNA PRODAJA

odličnih i vrijednih književnih djela uz posve jeftine cijene

Izvrsna domaća zabavna i poučna djela i odabrani prevodi čuvenih stranih pisaca.

Izbor valjanih omladinskih i dječjih knjiga.

Zakoni Kraljevine Jugoslavije i pravna literatura.

Znanstvena i stručna djela.

Udžbenici za osnovne, srednje i visoke škole našeg izdanja.

NA ZAHTEV ŠALJEMO NAŠE POPISE BADAVA I FRANKO!

JUGOSLAVENSKO NAKLADNO D.D.

„OBNOVA“

ZAGREB

MASARYKOVA UL. 28

TELEFON 66-46, 66-48

Šumsko-industriski preduzeće
DOBRLJIN-DRVAR A. D.

Strugare u Dobrljinu i Drvaru, Direkcija željeznica u Drvaru, Direkcija šumskih radova u Oštrelju i eksportna stovarišta u Šibeniku i Sušaku. Centralna uprava u Sarajevu.

PROIZVODI:

Sve vrste jelove, smrčeve i bukove rezane gradje, burad iz bukove i sanduke iz jelovine za pakovanje, gradjevni materijal, drvenu vunu, bukove željezničke pragove i t. d.

EKSPORTUJE

svoje proizvode po celom svetu.
Godišnja prerada oko 300.000 kbm. oblog drveta

Sopstvena željeznička mreža od 338 km spaja Prijedor-Jajce i Knin, te služi i javnom saobraćaju. Dužina šumske pruge iznosi oko 330 km.

Telefoni br. 63-55 i 63-57

**GRADSKA ELEKTRIČNA CENTRALA
U ZAGREBU**

ima svoj
INŠTALACIONI URED

koji
zaposluje preko 50 stručnih sila;
izvada sve vrste inštalacija, svjetla,

motora, aparata, strogo prema postojećim propisima i uz umjerene cijene;

ima veliko skladište
rasvjetnih tjelesa aparata, motora i inštalacionog materijala
samo prvorazrednih tvornica;

vrši stalnu službu
za male popravke danju i noću

Telefon broj 46-41

nalazi se u Gundulićevoj ulici 18 prizemno
(uredovno vrijeme od 8-12 prije podne i 2-6 poslije podne)

Obročna otpłata!!

Brzojavi: LEFENIKS, ZAGREB

„FENIKS“
D R U Š T V O Z A O S I G U R A N J E Ž I V O T A
FILIJALNA DIREKCIJA: ZAGREB, JELAČIĆEV TRG BROJ 4

Garantna sredstva proračunato u dinarima	3,020.800.000.—
Stanje osiguranja koncem 1930 godine u dinarima preko	20,464.000.000.—
U godini 1930 isplaćeno je u životnoj grani osigurnine dinara	284.350.000.—
Prihodi na premiji u životnoj grani 1930 godini iznose u dinarima	1,041.409.824.—

GRANE OSIGURANJA:

Život, požar, provalna kradja, auto, nesretni slučajevi, osiguranje miraza, rente i zakonske dužnosti jamstva.

Novo uvedeno štedno osiguranje bez liječničkog pregleda!

Za dva dinara dnevno isplaćujemo . . . Din 17.500.—
Za tri dinara dnevno isplaćujemo . . . Din 26.250.—

Za četiri dinara dnevno isplaćujemo . . . Din 35.000.—
U slučaju smrti uslijed nezgode naročite pogodnosti

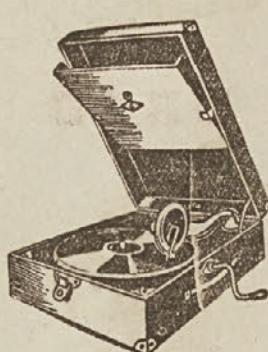
Tražite prospekte!

Vrsnim zastupnicima pruža se dobra zarada!

Sve upute daje najpripravnije
„FENIKS“

DRUŠTVO ZA OSIGURANJE ŽIVOTA, FILIJALNA DIREKCIJA ZAGREB, JELAČIĆEV TRG BROJ 4

NAJLJEPŠI DAR za BOŽIĆ

**EDISON BELL gramofon
sa pločama**

Gramofoni od Din **650-** na više

Ploče od Din **25-** na više

Prodaja na dugoročnu otplatu

BOGATI IZBOR

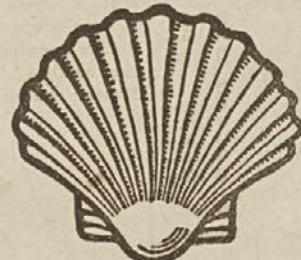
NACIONALNIH,
UMJETNIČKIH,
PLESNIH KAO I
TONFILMSKIH

P L O Č A

Upozorujemo na specijalne snimke
starih Primorskih pjesama sa sopcima

Prodavaona: ZAGREB, Ilica 5, (Oktogon)

EDISON BELL Penkala Ltd.

Razborito gospodarenje

potrebno je danas više no ikad!

Bez ulja svjetske marke

- SHELL -

nema valjanog gospodarstva u nijednoj industriji!

JUGOSLOVENSKA ŠTAMPA D. D.

U ZAGREBU

MASARYKOVA UL. 28a TELEFON 66-46 i 66-47

Najmoderne uredjena štam-

parija u vlastitoj palači — 16

slagačih strojeva, Ludlow, Lino-

type, Monotype, Offset, rota-

cije — Specijalni strojevi za

štampanje karata — Moderna

cinkografija — Brza i solidna

izvedba — Umjerene cijene

Štedionica Savske banovine u Zagrebu

Osnovana na temelju Uredbe Bana Savske Banovine
od 4. oktobra 1930. broj 20.267/I. 1930.

SREDIŠNICA ZAGREB
Trg Stjepana Radića br. 6
Telefon 32-56

PODRUŽNICA OSIJEK
Županijska ulica broj 4
Telefon 6-07

Ulošci na uložnim knjižicama Din 37,000.000.—
Ulošci na tekućem računu Din 47,000.000.—

Prima uloške na uložnice i tekuće račune.
Podjeljuje vjeresije općinama, gradovima, zemljишnim
zajednicama, imovnim općinama, zatim Hrvatskim seljačkim
i Srpskim zemljoradničkim zadružama.

Savska banovina preuzima čitavom svojom imovinom
i prihodima neograničeno i neopozivo jamstvo za
sve obvezne Štedionice Savske Banovine u Zagrebu a
napose za uloške i njihovo ukamatanje.

Božično prodaja

Garnitura za crnu kavu, porculan, 6 osoba	D 95.—
Garnitura za bijelu kavu, porcul. 6 osoba	D 130.—
Garnitura za jelo, porcul, 6 osoba, 26 dijelova.	D 350.—
Garnitura za kolače, 6 osoba, razni dekorci	D 35.—
Plata za tortu, kamenica, nikl, obrub, 28 cm.	D 30.—
Stalak za kolače, stalak, dubok ili plitak,	D 8.—
Zdjela za kompot, stalak,	D 18.—
Garnitura za kompot, 6 osoba, razne boje	D 48.—
Garnitura za likor, 6 osoba, stalak, razne boje,	D 65.—
Alpaka, kutija dječjih jedala, nož, vilička, žlica.	D 70.—
Alpaka kutija 6 vilička i noževa za voće,	D 175.—
Alpaka kutija 6 žlica za tursku kavu,	D 56.—
Alpaka kutija 6 žlica za bijelu kavu,	D 65.—
Alpaka garnitura jed. pribora za 6 osoba	D 360.—
Bijeli karirani stolnjak 120×120 cm,	D 30.—
Sareni stolnjak sa resama ili bez njih, 120×120 cm.	D 36.—
Dessert garnitura u boji, sa 6 ubrusa	D 39.—
Damast dessert garnitura sa bordurom, sa 6 ubrusa bez ažurom	D 75.—
Damast garnitura 1/2 laneni damast, naravne boje sa 6 ubrusa.	D 125.—
Damast garnitura bijela, sa 6 ubrusa	D 130.—
Damast garnitura bijela, sa 6 ubrusa, sa ažurom, prima	D 205.—
Bijeli rupčić sa ažurom, kom.	D 1.—
Dječji rupčić sa božićnom slikom, kom.	D 1.50
Batisti rupčić sa čipkom, komad	D 2.—
Svišeni batist rupčić, vezen, u svj. bojamama	D 3.—
Frotir ručnik sa lijepim bordurama, sa resama 40×95 cm.	D 10.—
50×115 cm.	D 20.—
55×140 cm.	D 30.—

Lijepa kombinacija taška, iz umjetne kože, svilenom pribavom, zrcalom.	D 44.—
Sport torbica, sa dva predjela, desinirana, prvo začinjanjem.	D 45.—
Torbica iz govedje špalt-kože, ukrasom, 2 predjela, zrcalom	D 88.—
Kombinacija taška iz ovčje kože, 2 predjela, moire podstava, izdržljiva,	D 84.—
Torbica iz desinirane kože, vanjskim ukrasom, 2 predjela siva,	D 95.—
Školska torba za knjige iz dobre svinjske kože sa emenicama,	D 38.—
Školska torba za knjige iz dobre svinjske kože, sa ključanicom,	D 42.—
Dječja taška iz gumiiranog platna, ukrašena od lijeplih figura	D 12.—

Muška čarapa iz umjetne svile, melirane	D 6.50
Muške čarape iz umjetne svile u lijepim uzorcima	D 7.—
Muške čarape, dobre končane, par	D 10.—
Zimske muške čarape iz čvrstog pamuka, par	D 8.—
Zimske muške čarape iz čiste vune, par	D 15.—
Zimske muške čarape debele iz čiste vune par	D 20.—
Veliki izbor samoveza iz satena	D 4.—
Velik izbor samoveza iz umjetne svile, počam od	D 10.—
Osobita prilika: muški prsluci iz tople domaće vune	D 50.—
iz bolje, čvršće i toplije vune	D 85.—
iz čiste rutavе vune	D 125.—
Moderni muški pulover, debelo pletenje	D 95.—
Naramenice, podvezice, argošci, ovratnici, pidžame itd. itd.	

NAJBOLJU PRILIKU ZA NABAVU UKUSNIH I PRAKTIČNIH BOŽIĆNIH DAROVA PRUŽA VAM NAS IZBOR BOŽIĆNIH OSTAKATA RAZNIH TKANINA, FLANELA ITD. NA POSEBΝIM STOLOVIMA.

Nadalje:

Otrirač iz trstike, 30×50 cm,	D 10.—
Otrirač iz kokosa, 30×50 cm,	D 20.—
Kockasti tkivo za zastore, metri	D 7.50
Cipkasto vitraž po metru,	D 8.—
Cipkasti zastori po metru,	D 10.—
Cipkasta vitraža 50×65 cm,	D 12.—
Sag po metru s raznim bordurama, 65 cm širine	D 20.—
Štreljivi flanel pokrivač u roza i plave	D 22.—
Cipkasta draperija, 100×130 cm,	D 24.—
Tiger pokrivač u svoj boji,	D 28.—
Flanel pokrivač u svoj boji sa bordurom	D 32.—
Prevlaka za slamenjaču, čvrsta,	D 24.—
Linoleum u lijepim desenima, po metru	D 26.—
Japanska slama za kupanje, vel. 80×90	D 34.—
Poplin, glij sa glotom, dobra vata.	D 120.—

Muška košulja šifon, damast, prsa bez ogrlice, bez manšeta,	D 38.—
Muška košulja šport-oxford, prišivenom ogrlicom	D 50.—
Muška košulja šport-flanel, prišivenom ogrlicom,	D 65.—
Muška košulja šport-popelin, prišivenom ogrlicom	D 65.—
Muška košulja oxford Reissverschluss prišivenom ogrlicom	D 65.—
Muška košulja bijela, šifon, 2 ogrlice, prisite manšete	D 65.—
Muška košulja iz vrla dobrog zefira, kompletna	D 70.—
Muška košulja iz jednobojnog popelina, sa dve ogrlice	D 70.—
Muška košulja iz šarenog popelina sa dve ogrlice	D 85.—
Muška košulja šport iz najboljeg flanela, Reissverschluss	D 90.—
Dječja šport košulja iz zefira	D 28.—
Dječja šport košulja iz flanela	D 40.—
Dječja šport košulja iz oxforda	D 45.—
Dječja šport košulja iz bijelog rayeflira	D 50.—
Muške noćne košulje iz čvrstog platna, kompletno duge	D 56.—
Muške noćne košulje iz čvrstog platna, iz finijeg materijala	D 65.—
Muške noćne košulje iz najboljeg Schroll-platna	D 90.—
Muške noćne košulje iz najboljeg Schroll-platna sa ovratnikom	D 100.—
Muške duge gaće, molino, na vez	D 15.—
Muške duge gaće, molino bolja vrst	D 24.—
Muške duge gaće iz grada	D 25.—
Muške šeširi iz dobrog vunenog pusta, razne boje, razni oblici	D 36.—
Muški šeširi i dobrog vunenog pusta u vrlo lijepim fazovama	D 50.—
Muški šeširi u najnovijim oblicima, ruzavi ili glatki	D 60.—

Pletena francuska kapa iz dobre vune, tamno drap,	D 10.—
Rumba kapa iz pustenog suknja, drap, oranž ili žute boje,	D 13.—
Prošivena kapa iz pusta sa svilenim ukrašenom, drap, crvene,	D 13.—
Partijka šešira u raznim fazovama i bojama bez crne i tamno plave, kom.	D 30.—
Lijepa kombinacija taška, iz umjetne kože, razne boje, za djevojčice.	D 18.—
Kombinacija taška, iz umjetne kože, 1 predio, zrcalo, vanjskim ukrasom.	D 35.—

Pisaći stol za dječju, iz lijepog orahovog ili jasenovog drva, širine 85, vis. 75 cm D 320.— u veličini širine 95 cm, visinu 65 cm, D 310.—

Okrugli stol za dječju sobu iz lijepog orahovog ili jasenovog drva, k tomu odgovarajući stolci komad D 40.—

Ista ukusna fazona, iz toplog doubl-flanel-a u istim veličinama,

Odijelo za gospodinu, iz štrapac u lijepoj izradbi, veličina 41—54

Raglan za gospodinu, iz teške veoma toplike doubl kanbine, sa pojasmom i spojnicom u običajnim veličinama.

Crni zimski paleto iz boljeg palme-strona, postavljen sa toplim plišom

Kratki zimski kaput iz poluvunene tkanine, lijepo postavljen,

Jutarnji kaput za gospodinu iz čiste vune, ukriven sa prepletom žnorama, za veličine 44—54 D 350.—

Ista ukusna fazona, iz toplog doubl-flanel-a u istim veličinama,

Odijelo za gospodinu, iz štrapac u lijepoj izradbi, veličina 41—54

Raglan za gospodinu, iz teške veoma toplike doubl kanbine, sa pojasmom i spojnicom u običajnim veličinama.

Crni zimski paleto iz boljeg palme-strona, postavljen sa toplim plišom

Kratki zimski kaput iz poluvunene tkanine, lijepo postavljen,

Jutarnji kaput za gospodinu iz čiste vune, ukriven sa prepletom žnorama, za veličine 44—54 D 350.—

Ista ukusna fazona, iz toplog doubl-flanel-a u istim veličinama,

Odijelo za gospodinu, iz štrapac u lijepoj izradbi, veličina 41—54

Raglan za gospodinu, iz teške veoma toplike doubl kanbine, sa pojasmom i spojnicom u običajnim veličinama.

Crni zimski paleto iz boljeg palme-strona, postavljen sa toplim plišom

Kratki zimski kaput iz poluvunene tkanine, lijepo postavljen,

Jutarnji kaput za gospodinu iz čiste vune, ukriven sa prepletom žnorama, za veličine 44—54 D 350.—

Ista ukusna fazona, iz toplog doubl-flanel-a u istim veličinama,

Odijelo za gospodinu, iz štrapac u lijepoj izradbi, veličina 41—54

Raglan za gospodinu, iz teške veoma toplike doubl kanbine, sa pojasmom i spojnicom u običajnim veličinama.

Crni zimski paleto iz boljeg palme-strona, postavljen sa toplim plišom

Kratki zimski kaput iz poluvunene tkanine, lijepo postavljen,

Jutarnji kaput za gospodinu iz čiste vune, ukriven sa prepletom žnorama, za veličine 44—54 D 350.—

Ista ukusna fazona, iz toplog doubl-flanel-a u istim veličinama,

Odijelo za gospodinu, iz štrapac u lijepoj izradbi, veličina 41—54

Raglan za gospodinu, iz teške veoma toplike doubl kanbine, sa pojasmom i spojnicom u običajnim veličinama.

Crni zimski paleto iz boljeg palme-strona, postavljen sa toplim plišom

Kratki zimski kaput iz poluvunene tkanine, lijepo postavljen,

Jutarnji kaput za gospodinu iz čiste vune, ukriven sa prepletom žnorama, za veličine 44—54 D 350.—

Ista ukusna fazona, iz toplog doubl-flanel-a u

SOKOLSTVO U JULIJSKOJ KRAJINI

PRIJE RATA...

U borbi za narodni život i opstanak Sokolstvo u porobljenim krajevima igralo je veliku ulogu. U doba kada je borba počela da zauzimaju jače oblike i opseg, osnivaju se prva Sokolska društva. Tamo iza godine 1900—1905, kada u borbi sudjeluje narod u velikim masama, kada čitimo, da čemo se ne samo othrvati, nego i skršiti neprijatelja, otinajući mu jedno uporište za drugim. Sokolstvo se neglo širi, radi počrtvovo, ono je jedno od glavnih žarišta koje daje inicijativu, moralnu snagu i otpornost u borbi radniku, seljaku i intelectualu. Koliko li su u tom pravcu djelovali sokolski sletovi u nacionalno ugroženim i još ne dovoljno sviesnim krajevima! Onaj, koji je živio u nacionalno ugroženim krajevima, gdje su se borbe morale voditi svim sretstvima pa i šakama, zna kako su one bile oštore i teške. Bilo je slučajeva, da brat i brat, otac i sin, opredjeli u dva protivna tabora, nisu se htjeli poznavati i u borbi nisu birali srestvu. A gdje su bila malo veća središta, gdje su oboje stranke bile jake, tamo su borbe postizavale vrhunac. Mnogi će se sjećati silnih ispada protiv Slovincima u Trstu i Gorici. Ali ih se oni nisu strašili, nego su neustrašivo stali licem u lice protivniku.

Koliko su puta bili napadani Sokoli u Puli, dok su priredivali zabave u Narodnom domu, ili dok su pojedince ili skupno isli po ulicama. Isto se dogadalo i u Pazinu.

„Rade se dano uništiti, nego pred njima šiju svinutu“, bili su odgovori nakon takovih napada. I duhovi su postali čeličniji, ratoborniji i požrtvovniji.

Iz povijesti nacionalnih borba znamo, da tamo, gdje su se one vodile, uspijevala su sva nacionalna društva. Ovakove borbe stvorile su i stvaraju brojne, idealne borce koji su spremni, da podnesu i najteže žrtve za svoje uvjerenje. Tiranija Turaka u Staroj Srbiji i Makedoniji, stvara brojne osvetnike, komite koji sa svojim životima nastoje da obrane raju od zuluma.

Teror i zazivanje Austro-Madarske u Bosni i Hercegovini prouzročuje sarajevski atentat, zasnovan i izveden po neustrašivim Sokolovima. I jedno i drugo povlači za sobom intervenciju Srbije i njezinih saveznika i oslobođenje tih krajeva. I borba u sadanjim zarobljenim krajevima imala je svoje žrtve i junake. Pa zar nisu žrtve udjeljenja vrijedne brojni pojedinci, kojima nacionalna borba prouzrokovala časovitu ili polaganu smrt? Zar nisu uživšene žrtve onih koji bi inače mogli živjeti lagodnim životom, da su mirovali i sebični bili, a oni nesebičnici i borom zanešeni i očeličeni, rade razdijeliše i izgubiše sve svoje i na koncu ostadoše bez korice hlebe? Zar nisu junaci oni, koji u sto prilika prkosile raznim pogibilima iza kojih se vrlo često smrt sakrivaše? Takovih tihih junaka bilo je dosta. Mnogi snivaju vječni sanak na rođenoi grudi, a mnogi hodaju tih, nečujni po zarobljenoj domaji ili slobodnoj domovini. Koliko ih je samo platilo svoje sokolovanje za vrijeme rata?

Takav dah i takovi brojni borce nalazili su se u tamošnjim sokolskim društvenim. Sokolstvo je tamo općenito cvjetalo i snažno se razvijalo. Bila je i naravsko posljedica koju im je utisnuo i ostavio pečat borbe.

Dalini uzrok, da su Sokolska društva uspijevala, bila je činjenica, što su se u užih vremenskim razdobljima našla mnoga vrijedna i sposobna braća, o kojima čemo kašnje pobliže progovoriti.

Pred svjetskim ratom nalazile su se u zemljistu, okupiranim po Italiji četiri sokolske župe:

Idrijska sa 9 društava i 3 samostalna ženska sokolska otsjeka, sa preko 600 članova;

Tržička sa 10 društava, 2 muška i 1 ženskim otsjekom sa 800 članova;

Vitezović sa 10 društava i 1000 članova.

Po godinama osnovala se župa Vitezović god. 1909, Idrijska 1910, a god. 1911 Goriška i Trščanska. Ove dvije zadnje nastale su iz Primorske župe. Župa Vitezović i Goriška dijelile su se u tri okružja.

Po dobi osnivanja najstarije društvo je u Trstu (T*) osnovano god. 1882. Slijede: god. 1887 Gorička (G), god. 1890 Prvačina

*) Radi kratkoće označićemo župe samo sa početnim slovima.

istaknuti sokolski radnici, koji su marljivo radili u voštavu župa pojedinih društava: U župi Idrijskoj sudjeluju u sokolskom radu starješina Jug. Sokol. Saveza brat E. Gangl, brat Ivan Baiželi, urednik našeg »Sokolića«, župski načelnik Julije Novak, sada u Mariboru, i uzoran prednjak Fran Krčnik (on je ostao u Idriji).

U Trščanskoj župi: brat Ambrožič Mirslav, podnačelnik dr. Janko Savnik, brat Vladimir i Ljudevit Kušer, Miklavc, Jezeršek Egon, Trebec i drugi.

U Goriškoj župi: starosta dr. Irgolič Fran, načelnik Kranjc Ljudevit i drugi.

U Vitezovićevoj: Idealan i požrtvovan starješina brat dr. Ivan Poščić. Rijetko sam vidio tako zauzebit i ustajnih sokolskih radnika kao njega. Onda: brat Janko Jazbec (sada u Crikvenici), Soko rijetke ustajnosti i željezne volje, koji je najviše uz brata dra. Požčića doprinio organizaciji i radu župe, pa braća Gradečak, pop Luka Kirac, Lacko Križ, pokojni Stihović, pokojni Filipić, Zdolšek, Svetličić, Karlavaris, A. Rubeša i drugi.

Svi ovi nastoje, da sokolski rad probede i svestrano podigne. Velika važnost polaze se na to (župa Trščanska), da se odgoje valjani prednjaci, koji će biti zalog opstanka i djelovanju pojedinih društava. Većina tih radnika silkonilo se u slobodnu domovinu ili su bili protjerani.

Osim brojnih predavanja i tečajeva valja spomenuti i Sokolsku štampu, da je također u velike doprinijela odgoju članstva i time podizanju i širenju sokolske misli. Župa Ljubljana I, Gorenjska, Notranjska i Idrijska izdaju pod uredništvom brata dr. Pavla Pestotnika »Sokolski vjesnik«. Treba spomenuti oveću uspjelu radnju brata Ivana Baiželja: Upliv tjeležbe na ljudsko tijelo.

Župa Goriška izdaje po potrebi župsko glasilo »Sokolski vrapor«.

Godinom 1912 počinje da izlazi pod uredništvom brata Miroslava Ambrožiča: »Vjesnik Tržaške Sokolske Župe«. Vjesnik su dobivali besplatno svi članovi trščanske župe, a osiguravali su mu redoviti mješevi izlazak oglasima rodoljubnih trščanskih tvrtka. I ovđe treba spomenuti mnoge upravo dobre i svestrate članke brata Miroslava Ambrožiča i dra. Ljudevita Kuščera.

God. 1914 izdaje i župa Vitezović svoj »Vjesnik« pod uredništvom brata Janka Jazbeca. List ima dubok i važan cilj: htio je da s vremenom čim bliže i u jedno sjeti svih tri onda postojeća plemenska sokolska saveza. Radi toga izlazi on pisan srpsko-hrvatskim i slovenačkim člancima. Tiskara u Lovranu nije imala cirilska slova, inače bi bio izlazio i cirilicom pisan. Srpski rat prekinuo mu je život kao i ostalom sokolskom djelovanju.

I vlastite Sokolske domove imala su nekoja društva kao Prvačina i Ilirska Bistrica. Soko u Kantriči-Zametu također ga je počeo graditi. Rat je radnju prekinuo. Zemljiste i zidine doma pripale su Italiji i nalaze se u neposrednoj blizini naše granice. Goli zidovi zijeju i najbolje svjedoče kakovu slobodu uživaju naši sunarodnjaci u slobodnoj zemlji Mazzinu.

Mnoga društva vježbala su po Narodnim domovima, kojih je bio lijepi broj po ovim krajevima i služila su za središta svim kulturnim društvima. Kada je talijanska vojska zaposjela Istru, najviše su stradali Narodni domovi. Inventar je bio raznešen, dvorane uništene. Sjećate se validio još sudbine Narodnog Doma u Trstu koji su talijanski fašisti potpalili i on sav izgorio. Zadimljeni, goli zidovi najbolje svjedoče o trpljenju našeg naroda.

Narodni i Sokolski domovi, prije središte života, stoe nijem, zapušteno i snivaju o danima slave.

Nijemo gledaju i isčekuju život sa istoka, koji će ih opet napuniti veselom cikom i vikom, a zidove i dvorane okititi zelenim vijencima, evijećem i teško isčekivanim zastavama.

S. Vrdoljak.

SOKOLSTVO NA JADRANU.

TALIJANSKA ŠTAMPA NAŠEM PAVILJONU NA SOKOLSKOJ IZLOŽBI U BEOGRADU

Povodom velike izložbe Sokolskog saveza u Beogradu jedan dio talijanske štampe zadržao je svoju pažnju i na specifičan način komentariše ovi ljestvi sokolsku izložbu u Beogradu.

Karakteristične komentare o sokolskoj izložbi donijeli su naročito trščanski »Piccolo« i milanski »Corriere della Sera«. Oba komentara veoma su slična, sa istim netaćnostima o velikom natpisu: »Ne zaboravite Istru«. Na svaki način da su ova komentara potekla iz jednog izvora, mada vijest lista »Corriere della Sera« »potiče« iz Beča. »Corriere della Sera« donosi:

»Saznaje se iz Beograda da je od jugoslovenskih vlasti priredjena jedna nova protitalijanska manifestacija povodom svečane sokolske izložbe, otvorene ovih dana u dvorani Oficirskog doma u prestonici. Izložba obuhvata komemorativne predmete i zastave svih sokolskih župa Jugoslavije od predratnih godina do danas.

Cim se udje u dvoranu opaža se, pored ostalih natpisa, koji veličaju snagu sokolstva ili potječaju na njegov program, jedan ogroman natpis: »Ne zaboravite Istru« a što neposredno udara uoči svakom posjetiocu. U ostalim odjeljenjima izložbe izložene su fotografije »istarских mučenika«, t. j. ubijenih terorista u Italiji radi njihove kriminalne aktivnosti. Ima tu također i materijala, koji se odnosi na aktivnost župa Sušak, Rijeka i Zadar, uz obilje fotografija, novina, propagandnih knjiga itd. Zastave župa Gorice i Idrije postavljene su pored drugih, zastava jugoslovenskih sokolskih župa.

Ali ono što daje izložbi naročiti karakter — za koju nije pretjerano da se kaže da odiše očeviđnom protitalijanskim atmosferom, jeste sastav jedne velike geografske karte Kraljevine Jugoslavije, na kojoj bezbrojne zastave označuju gustoću sokolskih pripadnika, rasijanih po cijeloj teritoriji. Nijeveća kompaktnost opaža se samo u jednoj zoni, na italijanskoj granici. Još nabo više. Zastavice zavijene u crno, postavljene su nad Goricom, Trstom, Puliom i Zadrom. Pojedini vodići, koji prati posjetioce do raznih odjeljenja izložbe, dolazeći do geografske karte tumače da još ima braće koju treba osloboditi i da je cilj sokola da pripremi njihovo otkupljenje.

Svečana izložba bila je svečano otvorena u prisustvu Kralja Aleksandra, svih članova vlade, predstavnika Skupštine i Senata, predstavnika beogradske opštine i od ostalih mnogih predstavnika vlasti.

»Politika piše u svom broju od 14. o. m. Jedan dio talijanske štampe pokušava da pretstavi, kako je izložba Sokolskog saveza, priredjena u Beogradu, u stvari »jedna nova protitalijanska manifestacija« i da je cijela ova ljestva i kulturna izložba »odisala protitalijanskom atmosferom«.

Šta znači to: »protitalijanska manifestacija« i kakav je značaj i cilj imala sokolska izložba u Beogradu?

Sokolska izložba imala je za cilj, da pred Beogradom a i pred cijelom javnošću po kaže, koliko je sokolstvo uspijeo da svojim pozitivnim rādom obuhvati cijelo naš narod i zemlju. Da bi se shvatilo značaj sokolstva naročito se pazilo na to da se iznese i osjeti istorijski razvijatište sokolstva kod našeg naroda. Ovi istorijski razvijatište pretstavljen je u izložbenim paviljonima svih sokolskih župa. A intenzivan zamah sokolskog pokreta plastično je pretstavljen na pomenujot geografskoj karti.

Izložene istorijske predmete i izložene geografske karte vidi se, da je na teritoriji, koji zauzima naš južnoslovenski narod sa svojim sokolstvom, stavljen jedna vježbačka prepreka, koja je na jednom dijelu naše narodne teritorije, pored ostalog, uništila i sokolstvo toga dijela teritorije.

Ali i na teritoriji Istre, Trsta i Gorice postojala je nekada zusta mreža sokolskih jedinica. Sve ove mnogobrojne jedinice stvarao je naš narod ovih krajeva pod najtežim prilikama, za vrijeme austrijske vladavine, koja nesumnjivo nije ni najmanje rado gledala na sokolski pokret i njegovu nacionalnu jugoslovensku concepciju.

Svega toga danas više nema. Izuzimajući uzani pojas istarske Kastavštine, koja je ostala na našoj državnoj teritoriji, cijelokupno sokolstvo Istre, Trsta, Gorice i Zadra danas je uništeno. Mjesto njega ostali su razrušeni i opustošeni sokolski domovi, garišta i ljepe uspomene. I još nekoliko zastava, slika i drugih istorijskih uspomena, koje naše sokolstvo sa pjetetom čuva i koje su bile izložene na sokolskoj izložbi u Beogradu.

Sokolstvo Istre, Trsta i Gorice uništeno je zajedno sa narodnim školama u momentu kada je narod ovih krajeva sa pravom očekivao svoju narodnu slobodu. Ne ulazimo u razloge i međunarodne prilike, koje su odlučile da ovaj nacionalno veoma svijestan dio našeg naroda ne uđe sastav svoje nacionalne države. Ali konstatujemo, da je našem narodu ovih krajeva u velikom istorijskom momentu proglašavanja prava samopredjeljenja naroda oduzeto sa narodnom slobodom i njegovom sokolstvom. Ovo je istorijska činjenica. Ova činjenica vjerno je pretstavljena i na sokolskoj izložbi. Sokolstvo ima prava da tužnim simbolom izrazi svoju žalost što je u jednom kompatnkom dijelu našeg naroda nasilno uništeno sokolstvo.

MUSSOLINI DIPLOMATA *

KNJIGA GAETANA SALVEMINJA

GAETANO SALVEMINI.

O Mussoliniju se dosad vrlo mnogo pisalo i kao o čovjeku i kao političaru, a ne manje kao o socijalnom reformatoru. Mussolini je pojava, koja se poslijeratnoj Evropi najviše urezala u pamet i njegova je ličnost postala predmetom interesa u svim stranama svijeta. Njegovo lice je rijetko komu nepoznato. O njemu se pisalo koliko se nije pisalo o nijednom savremenom političaru i jedna čitava legenda se stvorila oko njegove ličnosti, koja legenda dakako ne odgovara više istini nego ostale sve legende. Djelo »dux« od Margeritte Sarfatti nije manje poznato od odlične Marcuove knjige »Lenin« i prevedeno je skoro na sve evropske jezike... Brojna djela izašla o vodi fašizma, dnevne vijesti o njegovom životu, česti intervjuvi dani poznatim novinarima, sve to je stvorilo jedno mišljenje o Mussoliniju, koje može biti povoljno ili nepovoljno, ali nikad indiferentno.

Talijani sami međutim nisu u svemu slijedili opće mišljenje Europe, što se tiče Mussolinija i oštре i jetke analize njegove ličnosti i njegovog pokreta nisu falile. Alceste de Ambris u svojoj knjizi »Mussolini legenda i istina« iznio mnoge karakterne crte tog »Od Boga poslatog čovjeka« kako se o njemu izrazio sam papa, koje u mnogome odzimajuši svim legendama pečat ne samo istine, nego i vjerojatnosti i prikazao je svjetu jednog Mussolinija, koji je više istinit, više čovjek, ali zato i manje Cézara...

Najnovije djelo u Mussoliniju iz pera glasovitog talijanskog historičara Gaetana Salvemini, se bitno razlikuje od svega što je dosad napisano o Mussoliniju. Pripe svega sam Salvemini nije volio da uđe u njegov lični život (što je za svjetsku politiku od male važnosti) već je htio da prikaže Mussolinijevu vanjsku politiku, da pokaže uspjehu i rezultate fašističke diplomacije i uspio je tako da nam dade detaljnu i minucioznu analizu talijanske vanjske politike kroz zadnjih deset godina.

Djelo profesora Salvemini zasluguje dvostruku pažnju.

To je djelo prije svega dokumentovano historički, a za vjerodostojnost iznesenog jamči nam opće priznati glas Salvemini, čija se djela o povijesti Italije, o fašizmu i politici Vatikana i t. d. općito cijene... Knjiga o Mussolinijevoj diplomaciji je zatim savremena, živa, ona nam prikazuje one dramatske političke momente poslijeratne politike, koji su dosad bili malokad nepristrasno i objektivno prikazani.

Profesoru Salvemini, koji je u progonstvu radi svojih demokratskih načela mnogi će prigovarati neobjektivnost budući je poznat kao odlučni protivnik fašizma. Salvemini se ograduje od tih kritika u čitavom svom djelu iznoseći i najdetaljnije dokumente, koje može svaki ovjeriti. Međutim u predgovoru on veli: »Mi ne možemo biti objektivni. Mi možemo da budemo samo intelektualno pošteni, to jest da poznamo svoje strasti, da ih se čuvamo i da upozorimo čitaoca na opasnost u koju ih uvlači naša pristranost. Objektivnost je iluzija, ali poštenje je dužnost.«

* * *

Mussolini je uoči rata bio antipatriot i socijalista i sa listom »Avanti« kojega je uredio je zauzeo protiv rata isti politički stav poput Lenjina. »Sve su zaraćene vlasti za nas krije u istom stupnju i naša je dužnost da dignemo radničku klasu protiv onoga što se sada dešava« (Avanti, 8 sept. 1914).

Njegovo političko mišljenje nije nikad bilo jasno. To je bila neka mješavina sorelijanskog sindikalizma, bučnog anarhizma i ratobornog romantizma, koje je nalazio odraza u njegovom listu »Popolo d' Italia« osnovan Francuskim subvencijom da propagira za in-

tervenciju Italije na strani Saveznika... Mussoliniju nije bilo radi njegovih neizradenih ideja težak prelaz od klasnog neutralizma na antigermanski intervencionizam i koliko je bila prije žestoka kampanja protiv rata u ime socijalne revolucije, toliko je sada razvio jednu snažnu propagandu za rat. On je tada još uvjek bio internacionalist. Tek 1919 prihvata čiste nacionalističke ideje. Ali taj njegov nacionalizam bio je nešto posebno i anarhistički individualizam je često provirivao iz njegovih članaka (»Dolje država u svim formama i u svim svojim inkarnacijama«, piše u »Popolo d' Italia« od 8 aprila 1920). On počinje iza rata da napada konferenciju Mira, Saveznike, Wilsona, a glorificira D'Annunzia i njegov pohod na Rijeku, koji mu je bio uzorom za pohod na Rim. Mussolini postaje polako »sport« — »parole« najžešćeg talijanskog nacionalizma i piše 22 sept. 1922 »Italija se nije još potpunoma ujedinila, jer se još ne može govoriti o potpunom jedinstvu dok nam se ne vrati Dalmacija, Rijeka i ostale talijanske zemlje.«

Te je riječi Musolini napisao pred pohodom na Rim... Postavši ministar pretsjednik i imajući u rukama ministarstvo vanjskih poslova Mussolini nije bio manje grub i nasrtljiv u svojim izjavama... Prve njegove izjave bile su uperene nato da angažuje francusku u okupaciji Ruhra iako se Bonar Law tomu protivio. Ideja kontinentalnog bloka zasjaja u njegovoj glavi ali ta napoleonidka ideja nije nipošto bila u stanju da mu pridobiće simpatije Engleske.

Kada je od nepoznate grupe, bio ubijen talijanski general Tellini, kod određivanja albanskih granica, Mussolini brzojavi u roku od 24 sata ultimatum (29. augusta 1923) grčkoj vladi, proglašujući krvom uboštva, i traži osim isplate od 50 miliona lira, najveće zadovoljštine, koje bi imale Grčku da ponize. Grčka se vlada pokaže spremnom da pregovara, ali protestira protiv tona note. 31. augusta flota talijanska se pokaže pred Krfom i bombarduje ga. Italija okupira Krf... i čitava Evropa se zdrži u jednom mišljenju proti te nasrtljivosti. Društvo Naroda preuze stvar u svoje ruke i reklamuje za sebe pravo da traži zadovoljštinu od Grčke vlade. Mussolini digne val talijanskog uzbudjenja protiv Europe i Društva Naroda, ali iza jednog »priateljskog razgovora sa britanskim poslanikom u Rimu, odstupi od svih svojih zahtjeva, kapitulira potpuno i talijanska se flota vrati u svoje luke.

Iz osamlijenosti u koju je pala Mussolinijeva diplomacija iz krske okupacije ju digne Primo de Rivera, novi španski diktator... ali to prijateljstvo za Mussoliniju nije prestatvalo mnogo važnosti i zato se okrene Jugoslaviji i s njom sklopi Rimsko Konvencije obzirom na Rijeku i ostala još više italo-jugoslavenska pitanja... Salvemini misli, da je ovdje Musolini izvukao kraći kraj.

U glavama »Francuska i Italija« »Italija i Francuska« »Francuska, Njemačka i Engleska« Salvemini prikazuje kako se Mussolinijeva politika u 1925 godini okreće sve više protiv »gnjile i dekatentske« Francuske i kako traži sve više simpatija Engleske i po mogućnosti Njemačke... Mussolini misli da će moći da upotrijebi ponajprije Francusku protiv Njemačke a zatim Njemačku protiv Francuske, ali zaboravlja da »Quai d' Orsay će biti uvjek sretan da upotrijebi usluge talijanske vlade da prisilji Njemačku na jedan »francuski mir«, a Wilhelmstrasse da ih upotrijebi kako bi prisilila Francusku na »njemački mir«.

Međutim Streseman, Briand i Chamberlain pregovaraju u Lokarnu o nadopuni skrahiranog Genevskog protokola i u odnose između Francuske i Njemačke ulazi novi duh mira i saradnje »duh Lokarna«. Mussolini se požuri u Lokarno da potpiše protokol. Od svih bude hladno dočekan i svjetska ga štampa bojkotuje. Mussolini se više neće izati uvedu uputiti u inozemstvo.

Vrativši se u Italiju, Mussolini drži žestoke govore o ratu, o svetim granicama Italije, o iluziji mira i napada inostranstvo. U februaru 1926 je u Italiji sve vrijalo. Očekivalo je »napoleonsku godinu« fašističke Italije.

Gоворило se o ratu protiv Njemačke, koja se uzbunila radi talijanizatorske našline politike fašizma u Južnom Tirolu. Mussolini izjavljuje: »Fašistička Italija može, ako je potrebno, da ponese dalje trobojniču, ali nikada da ju prikloni. To je rekao obzirom na Brenner.

Nastavi se nato polemika sa Stresemannom i Mussolinijem izjavljuje: »Njemičani nisu promjenili... Njemačka opasnost mora da približi više Italiju i Francusku.«

Te njegove težnje međutim nisu našle odjek u Francuskoj i nato počinje ona Mussolinijeva famozna kampanja protiv Francuske radi talijanskih anti-fašističkih izbjeglica. Mnoge špijunske afere i inscenirani škandali (Ricciotti Garibaldi) izbiju među talijanskim izbjeglicama u Francuskoj... Iza Zanbonijevog atentata u Bologni (31. oktobra 1926) bezrazložno se viće u Italiji »Na Pariz, na Pariz«, francuski konzulati su bili vredani i napadani...

Još se nije smirilo javno mišljenje od tog antifrancuskog uzbudjenja i od komplota Garibaldi, koji je tobože spremao antifašistički pohod na Italiju, kada nastane onaj poznati sukob italo-jugoslavenski radi Albanije... Salvemini je u prikazivanju tih peripetija borbe dramatičan i njegov život stil u žigosanju balkanskih rivaliteta i balkanske politike dolazi do savršenstva... »Vjernost albanskog bega vrijedi koliko i novac kojim je kupljen i traje isto toliko vremena koliko taj novac ili »diplomati su mesožderi i koji postaju vegetarijanci kada izgube zube«. Puno duhovitih aforizama karakteriše onu politiku sitnih nacionalizama i bizantinskih lukavosti... Mussolini je konačno uspio da »kolonizira« Albaniju... Salvemini ne misli da osim vojnih prednosti, ta pobeda može što drugo da dade Italiji i dokazuje kako je iza drugog Tiranskog pakta trgovina Rijeke smanjila za 33,9 posto. Kada se hoće da trguje mora se mirovati zaključuje Salvemini.

Propaganda za Dalmaciju, loši postupak prema Hrvatima i Slovincima u Julskoj Krajini, albanska politika, sve je to zaostriло odnose između Italije i Jugoslavije. »Nijedan Talijan vjeran principima Risorgimenta, veći Salvemini ne može bez bola i bez stida da prizna da ima danas mladih Hrvata i Slovenaca koji su u Italiji osuđivani na smrt ili robiju jer traže ista prava i utvrđuju istu vjeru za koju su trpili i umirali junaci talijanskog Risorgimenta.«

U daljnjim glavama »Rumunjska, Bugarska, Madžarska«, »Restauracija Habsburga«, »Revizija ugovora« Salvemini analizira Mussolinijevu politiku za reviziju ugovora i pokušaje da se stvari neki blok u ratu pobijedenih država pod vodstvom Italije... Mussolinijevi ratoborni govor ne prestaju i njegove ironične izjave o Društvu Naroda i o Evroplj izoliraju sve više jednu diplomaciju, koja je odveć jednina a da bi bila dovoljno lukava, a odveć lukava da bude poštena i iskrena... Neka »lega del malcontenti« (Savez nezadovoljnika) bi imao da se nametne Evropi kao što se Mussolini nametnuo Italiji.

Salvemini zaključuje nakon deset godina Mussolinijevu diplomaciju...

»Iza pohoda na Rim je prošlo devet godina. Osam godina iza svog »Pohoda na Rim«, »18. brumaira« Napoleon je u Tilsitu diktirao čitavoj Evropi svoju volju. U julu 1852 Cavour osniva svoj prvi kabinet, a u martu 1861 posvećuje transformaciju male Sardiske kraljevine u Talijansku Nacionalnu Državu. Devet godina iza preuzeća vlasti u Pruskoj, Bismarck proglašuje u Versaillesu novi germaniski Imperij. Tko sumnja u to, da je Mussolini »providniji« od Cavoura ili Bismarcka, tek mu se može uporediti Napoleon. Ali »Mussolinijev Imperij« nije još osnovan na koncu IX godine, on nije još ni skiciran. Neznaniti teritorijalni dobitci, radi kojih je izrekao toliko pompoznih govorova Jubaland, koja oaza u libijskoj pustinji su svršetak inicijativa bačenih još za starog režima. Od albanske avanture i od napetih odnosa sa Jugoslavijom vide se opasnosti i nezgode, ali nikako koristi. Predstasniči Mussolinija su mu predali jednu Italiju.

koja je od 1860 do 1922 učinila silan ekonomski, socijalni, intelektualni i moralni progres, jednu Italiju koja je iz svjetskog rata i iza propasti Austrije izšla očišćenija i jača. Musolini i njegovi prijatelji upotrebljuju i izrabljaju bučno ovo nasljedstvo, i tu buku zovu veličinom.

Mussolini je uskliknuo 17. maja 1930 u Firenzzi: »Kako li sjajan put prodosmo u ovih jedanaest godina! to jest da se g. 1919 ustanovila prva sekacija fašističke partije. On je imao stalno pravo, ako je pod tim mislio na svoju ličnu karijeru, ali ako je on mislio na akciju koju je razvio za »jednu veću Italiju« bilo bi tačnije da to definiramo: »peć koja uvijek grije ali u kojoj se ne kuša ništa.«

Bez sumnje mnogo je ljudi sada uprlo oči na Mussoliniju po čitavom svijetu. Ti se ljudi nisu zanimali stvarno prije 1922 sa njegovim predstasnicima. Nitko se ne zanima na željeznici čovjekom koji sjedi tih u svom kutiu čitajući novine i dremući, već se svi okreću prema došljaku koji ulazi bučno i svada se s onima koji mu nedaju mjesto. Tko privlači na sebe pozornost, je lako shvaćen od bedaka kao veliki čovjek. Koliko li se ljudi divilo Vilimom II do 1918? Oni od obožavatelja Mussolinija, koji su stariji, svi su negda obožavali Vilima II.

Nažalost, analizirajući njihovo odusjevljenje nalazi se s jedne strane obožavanje »velikog čovjeka« ali s druge strane jedan uvredljivi prezir za narod kojim on vlada. Iza rata je Italija pala u ždrijelo »boljševizma« i gladovala; jedini joj Mussolini donesen lijek koji ju je spasio od propasti: batinu. Talijane ne zanimaju njihova osobna prava, niti političke slobostine, oni ne misle nego da jedu i da se prolificiraju. Oni bi se opet poceli da raspadaju da im Vlada batine fali. Eto tu su sliku o talijanskom narodu raširili fašisti po čitavom svijetu. Italija, koja je u pola stoljeća tvrdog i tihog rada, postala narod zapadne civilizacije, je danas smatrana kao dr-

MUSSOLINI DIPLOMATA,

žava sa balkanskom civilizacijom. Od svih zločina, koje su fašisti učinili protiv svoje domovine ima jedan, kojega talijani ne smiju nikada zaboraviti: sistematska difamacija naroda, da se na pjestestalu laži digne jedan sam čovjek.

Mussolini, majstor blufa, opetuje dnomice da su svi talijani spremni da na njegov mig podu protiv bilo koga neprijatelja, kao jedan sam čovjek. Uvjeren sam da nitko ne želi manje od Mussolinija da prede s riječi na djelo. Svaki pokušaj da se oboraju talijanske mase radi rata protiv inozemstva, bi prouzrkovan odmah u zemlji građanski rat. Prvi dan rata — pravog rata, a ne onog rata parola za unutarnju upotrebu — bio bi također zadnji dan fašizma.

Pred raznim formama publiciteta, koje Mussolini lansira da navuče na se pozornost, ne može se poreći plodnost njegove imaginacije i bogatstvo njegovih sredstava... Ali Italijani, koji razmisljavaju, osjećaju se više umrtiljeni nego polaskani tom bukom, i misle sa melankolijom na ono dragocjeno vrijeme, koje je Italija izgubila iza deset godina velikih riječi, u svečanim manifestacijama i filmskim paradama, dok se toliko trebalo da radi na rekonstrukciji Evrope.

D. Šepić.

P. RIBARIC

ZAGREB, PETRINJSKA ULICA 83

Vlasnik dvaju dobro snabdjevenih dućana. Veliko skladište cijelokupne opreme za gg oficire, zandarme policijske, carinike, željezničare te civiliste.

Izradba svih vrsti kapa i uniforma. Petrinjska ulica 44 trgovina specijalne robe i delikatesa uz znatne smanjene cijene robe na ogled bez obaveze.

ILICA 128 *Nabavljajte Pokućte* ILICA 128
kod S. D. Opačić i Sinovi
ILICA 128 u vlastitoj kući telefon 62-39 ILICA 128

FRANCIJA IN ITALIJA

Čeprav se nam zdi zgodovina narodov cesto nerazumljiva in polna nasproti, lahko najdemo, če motrimo dogodeke se celotnega vidika in po redu, v katerem so se pojavljali, da se razvijajo po nekih določenih zakonih. Prevrne ne rode bivstvenih izpreamemb. Ustroj in notranja ureditev države je samo izraz pojmovanja, ki prevladuje v določenem času v nekem narodu ne izpreminja pa osnovnih zakonov, ki urejujejo njegove odnosaje do drugih narodov, ker te nalagajo neki činitelji, nad katerimi imajo države zelo omejen vpliv, in sicer njih zemljepisna lega, zgodovina in življenjska sira. Na ta način nastanejo tradicionalne politike. Značilen primer je sovjetska politika proti Angliji in na Naljnjem Vzhodu, ki se močno razlikuje v metodah od caristične, a je po duhu ostala ista in zasleduje iste smotre.

Glavni in neizpreameničivi činitelj, ki odloča politiko držav, je zemljepisna lega.

Anglija nam daje najboljši vzgled. Vso njeni zunanj politiko vodi in odloča dejstvo, da je Anglija otok, kar so imeli pred očmi vsi njeni državniki. Nikdar ni smelo biti države, katere brodovje bi lahko ogrožalo varnost angleških otokov. Zato je moralna pasti španska, nizozemska, francoska in slednji nemška pomorska sila. Vsi narodi so se morali boriti z Anglijo za svobodo morja in nje pomorski imperializem je nastal iz njenih potreba, da si v primeru oborženega spopada zadrži popolno svobodo kretnjanja na morju in zagotovi prehrano svojega prebivalstva. Prav tako vidimo pri Žedinjenih državah, da je njih izoliranost vzrok njihove moči in neodvisnosti, obenem pa tudi podlaga za njih tradicionalne teze Monroejeve doktrine.

Italija je sicer še premilada država, da bi imela svojo tradicionalno politiko, vendar bomo tudi njeni današnje težnje lažje razumeli, če si ogledamo njeni zemljepisni lego. Kakor klin moli Italija v Sredozemsko morje. Njeno prebivalstvo, ki se stalno in brzo množi, je stisnjeno v premajhen življenjski prostor. Zato ji je teritorialna in gospodarska ekspanzija življenjski pogoj, ker z lastnimi sredstvi ne more preživljati svojega prebivalstva na svojem sedanjem prostoru. Razen tega nima Italija niti rud, niti surovin, spada torej med revnejše države Evrope in iz tega vzroka tem težje zaposluje svoje od leta do leta množecce se prebivalstvo. Naravni zakon je torej, da skrša Italija svoje ozemlje razširi. Toda kje? Zapadno Sredozemsko morje, zapirata francoski luki Toulon in Bizerta. Tik pred italijansko obalo leži zopet francoska Korzika. Torej proti zapadu ni izhoda.

Kot naravna naseljeniška kolonija se razprostira preko morja severna afriška obala, na katero vežejo Italije veliki zgodovinski spomini.

Ta obala je po fašističnih nazorih posebna interesna sfera Italije kot dediščina cesarskega Rima, kjer naj bi Italija oživila staro slavo in dvignila delo do blagostanja, ki je tam vladalo, ko so te pokrajine bile del rimskega imperija. Toda tukaj imajo Italijani zopet pred seboj Francijo, ki je osnovala na teh obalah svoje kolonialno cesarstvo že davno pred Italijo.

Italijani so že pred vstopom v vojno spoznali potrebo in pomen kolonij ter so zato zahtevali od saveznikov kot pogoj, da stopijo na njih stran, del Turčije in nemških kolonij. Zaveznički so bili tedaj baš v veliki stiski, ker se je ruska armada umikala pred avstrijskimi četami in na francoskem bojišču je bila v polnem razmahu strašna nemška ofenziva na Verdun, zato so ji obljudili zlata nebesa. Po londonski pogodbi leta 1915. naj bi Italija dobila turško provinco Adalijo, a kasneje so ji priznali še Smirno z zaledjem. Toda na mirovni konferenci ko je imela Italija svoje oči uprte samo na teritorialne pridobitve ob svoji vzhodni meji, so zaveznički to priliko uporabili in jo opeha-

rili. V Mali Aziji se je instalirala Grčija. Razen tega je bilo v londonskem paktu tudi določeno, da ima Italija pravico zahtevati odškodnino v obliki poravnave svojih mej ob sosednih francoskih in angleških kolonijah, če bi Francija in Anglija povečali svoje afriške opštosti z nemškimi kolonijami. Do sedaj pa se Francija in Italija kljub ponovnim poskusom nista še mogli pogoditi v tem vprašanju.

Stvar nam bo bolj jasna, če upoštavamo govor poslanca Ferro v italijanskem parlamentu. Ferro je slikal geografski in gospodarski položaj afriških kolonij in njih bodočnost. Po njegovem mnenju bo postala Libija, ko bo zvezana z notranjostjo, radi svoje izredno ugodne lege naravno središče, kjer bo osredotočen ves afriški promet proti Sredozemskemu morju. Ves ta ogromni promet bo nase privregnila ona sila, ki se ji bo prvi posrečilo ustvariti najkrajšo zvezo med Sredozemskim morjem in srednjimi predeli Afrike.

Tekma za gospodarsko izkorisčanje Afrike se sedaj vrši med tremi državami.

Anglija, ki ima vso vzhodno polovico Afrike in obvlada njena pomorska pote, in Francija, ki si lasti zapadno polovico Afrike ter bo začela graditi prekosa-saharsko železnicu, s tem zvezala Konga s Sredozemskim morjem, imata že izredno močen položaj. Italija ima pa prednost, da preko njenih libijskih posesti vodi najkrajša pot v osrčje črnega kontinenta. Te poti so se posluževale karavane že od prastarih časov, ko so donašale iz srednje Afrike slonovo kost, dateljne in kokos. Tako bo Tripolis postal v bodočnosti ena največjih in najmogočnejših prometnih žil sveta. Pot pa vodi preko današnjih francoskih posestev okoli Tibesti in jezera Čada, ki jih radi tega Italijani sedaj zahtevajo na podlagi londonske pogodbe. Francija se iz istih vzrokov brani odstopiti ozemlje ob tuniški meji v takšnem obsegu, da bi Italijani popolnoma obvladali to veliko prometno pot. Na zasedanju Društva narodov 1930 so Francuzi ponujali Italiji popravo meje in izmeri kakšnih 45.000 kv. km, toda po italijanskih zahtevah bi ji morali odstopiti 200.000 kv. km. Italijanske zahteve so povzročile vznemirenje med francoskimi afriškimi kolonisti, ki so od vlade zahtevali, naj ne pristane na nobeno izpreamembu posesti okoli Čadskega jezera, češ da bo tukaj v bodočnosti nastalo križišče med afriškim zapanjem, vzhodom in Sredozemskim morjem. »Tukaj so tečaji bodočega afriškega gospodarskega življenja, nimamo prav nobenega vzroka, da bi jih opustili,« se glase njih argumenti.

Kolonialna ideja in pokret sta v Italiji zelo močna.

Prirejajo se kolonialni propagandistični tedni in v časopisu se stalno naglaša potreba kolonialne ekspanzije. Pred parleti je tudi Mussolini obiskal Tripolis, kamor ga je spremljalo močno brodovje. To ni bil samo navaden obisk kolonij, ampak simbolično dejanje, ki naj bi obrnilo pozornost Evrope na zahtevo Italije po pomorski ekspanziji, obenem naj bi pokazal svetu uspehe italijanske kolonizacijske sile. Bil je slednjič tudi vest italijanskim kolonistom v severni Afriki, da je Italija še tukaj ona Italija, ik ji lebdi pred očimi kot nepozaben smoter, da bi oživila stari rimskega imperija na južnih obalah Sredozemskega morja. Mussolinijev govor ob tej priliki, v katerem je izjavil: »Spomnite se onih časov, ko so naše legije nosile po teh obalah nesmrtnje svežnje Rima. Mi smo Sredozemci, naša bodočnost je na morju — je tedaj zbulil veliko razburjenje v Evropi. V svetem zadnjem govoru v Livornu je Mussolini vprašal množico »Komu slava morja? in množica mu je med viharjem navdušenja odgovorila: »Nam, nam! Iste besede je bilo slišati nekoč v neki drugi državi in njih dosledno izvajanje je spravilo Evropo v krvav ples.

Kamor se ozrejo Italijani,

povsod jim je bodočnost brez upanja. Na vzhodu, na drugi strani Jadranskega morja, Albanije ter skalnatih obalah Dodekanese se rasprostira rodotvorne ravnine Anatolije, na jugu, ob Eritreji in Somaliji, višinski pašniki Kenije, kamor obrača Italija poživel svoje oči. Toda povsod je pot zaprtta, svet je razdeljen.

Kolonialno vprašanje je v veliki meri vzrok neprijateljstva Italije do Francije, kateri so naprili vso krivdo, da Italija ni dobila pri zadnji delitvi nobenih kolonij. V resnici so se pa vsi trije mogočnezi, Wilson, Lloyd George in Clemenceau, uprli italijanskim zahtevam po kolonijah. Toda Američani in Angleži so se umaknili iz Evrope in ostala je še samo Francija, ki danes predstavlja na celini tvorce versalskega mira, zato se proti njej obrača velezadovljivo Italije. Poleg tega je hotela za usoda, da najde Italija povsod, kjer bi se hotela razmahnit, Francija — in kjer se krijo medsebojni interes, je treba samo malo, da izbruhne med tekmeči plamen sovraštva.

Nič manj važno nego kolonialno je etnografsko nasprotje med Italijo in Francijo.

Etnografska vprašanja nimajo izredno važne uloge samo v medsebojnih odnosih narodov, ampak često odločajo o vsej usodi človeštva. Bivstvene vzroke marsikatere vojne je najti baš v porastu in padanju prebivalstva v kakšnem delu sveta. Demografski vzroki so bili prav za prav krivi ekspanzije nemške države ter so jo gnali v naročje političnih pustolovčin in slednjič do osvajalne vojne. Demografska vprašanja od časa do časa ogrožajo mir na Pacifiku ter vodijo politiko republike novega sveta, ki jim primanjkuje delavskih sil, in preobljuženih delž Azije in Evrope, ki jih silijo na ekspanzijo. Prav običajen pojav v zgodovini človeštva je, da močnejši narodi padejo po slabješih in jih podjarmijo.

Italijansko prebivalstvo se pomnoži vsako leto za približno 460.000 duš. Njegove kolonije merijo sicer približno 2 milijona kv. km, vendar živi do sedaj v njih samo 50.000 italijanskih kolonistov. Po italijanski statistiki bi se lahko vselilo v prihodnjih desetih letih v Tripolis še kakšnih 100.000 ljudi in v Libijo 160.000, iz česar jasno vidimo, da italijanske kolonije ne morejo sprejeti prebitka italijanskega prebivalstva.

Ostane mu kot edini izhod še emigracija v tuje države.

Ker je vselejanje v severno in južno Ameriko v zadnjih letih izredno oteženo, preostaja Italianom edino Francija in njene kolonije, ker danes delajo Francozi še razmeroma najmanjše težave pritoku tujega prebivalstva. Italijani se radi tega selijo v velikem številu v južno Francijo in njene afriške kolonije, zlasti Tunis, kar povzroča Francuzom ne majhne skrbi ter z vsakim dнем bolj zapleta demografski problem med obema narodoma.

Fašistično mišljenje zahteva, da mora vsak Italijan, ki se izseli, ostati tudi v tujini zvest svoji domovini ter ohraniti svojo narodnost in svoje običaje. Italijanski naseljenici zahtevajo radi tega v francoskih obmejnih predelih, kjer tvorijo močne skupine, izjemno stališče in sicer v prvi vrsti vse manjšinske pravice, svoje šole, svobodo gospodarskega in narodnega razvoja. K temu so zadnje čase dodali še zahtevo po italijanskih konzularnih sodiščih. Malo čudno je slišati zahtevo po kapitulacijah v zapadni Evropi, vendar to značilno osvetljuje mišljenje fašistične Italije. Stremljenje francoske politike je seveda, da italijanske naseljenice čim preje asimilira, posebno ker se je pokazalo, da se Italijani prav lahko stališčajo v francoski narod. Ker so si francoski in italijanski nazori v tem ozibistveno nasproti, ostaja spor v narodnostnem vprašanju nerešen, kar zastuplja od časa do časa medsebojne odnosaje.

Demografski problem med Francijo in Italijo je pa najbolj pereč v Tunisu.

Italijani še vedno ne morejo pozabiti, kako so jim Francozi pred nosom odnesli to kolonijo, ki so jo smatrali Italijani že za svojo. Bila je to Bismarckova misel, ki je hotela francosko pozornost obrniti od revanžne ideje ter zapoliti Francijo v kolonialni politiki, obenem pa jo spraviti v nasprotje z Italijani, kar ji je tudi popolnoma uspelo. Radi Tunisa je Italija bila dolga leta utrozevi. V Tunisu živi okoli 90.000 Italijanov, ki po številu precej prekašajo francoske koloniste. Italija se je trudila ohraniti italijanski značaj teh kolonistov od onega dne, ko so Francozi zasedli Tunis, ter se pri tem oprlala na svojo pogodbo s tuniškim bejem iz leta 1868. Ker se ta pogodba ni strinjala s francosko kolonialno politiko, so Francozi leta 1896. beja prisili, da je to pogodbo odpovedal. Francozi so na to sami uredili vprašanje italijanskih kolonistov v Tunisu ter uvedli prisilno nacionalizacijo italijanskih kolonistov v tretjem kolenu, a še ta uredba se lahko odpove v trimesečnem roku ter mora Italijanska vlada prositi vsako leto za poslužite se sa našom čekovnom upravnim kom. dne 10. Din — po komadu, ukupno Din —, koju Vam sumu danas šaljem sa Vašom čekom. upravnim kom. br. 36789.

Molimo vam
Ovdje odrezati

NARUDŽBENICA

kojom naručuje od uprave lista „Istra“ u Zagrebu — kom. dne 10. Din — po komadu, ukupno Din —, koju Vam sumu danas šaljem sa Vašom čekom. upravnim kom. br. 36789.

Ovdje odrezati

Molimo vam
Ovdje odrezati

Poslužite se sa našom čekovnom upravnim kom.
bro 36789, koju možete dobiti u sv. koj pošti

njeni podaljšanje, kar jo ne malo razburja, češ da mora moledovati za nekaj, na kar ima polno pravico. Poleg tega dolži Francoze, da hočejo izigrati uredbo iz leta 1896. na ta način, da izdajajo zakone, ki silijo Italijani, da zaposijo radi gospodarskih koristi za francosko državljanstvo. Čeprav je Italijanov v Tunisu še vedno več nego Francozov, se številčna razlika med njimi od leta do leta zmanjšuje, kar pripisuje Italijani francoski gospodarski politiki. Vprašanje staleža italijanskih kolonistov v Tunisu je že celo vrsto let predmet pogajanj med Parizom in Rimom, vendar do sedaj brez uspeha, ker so prihajali vmes vedno kakšni dogodki, ki so povzročili prekinjene pogajanje. Zadnje italijanske zahteve do sedaj se niso znane, vendar zatrjujejo, da so Italijani zahtevali od Francozov, naj bi njihovi kolonisti lahko trajno obdržali svojo narodnost, da je so zahtevali pravico Italije nadzirati državne šole z italijanskim učnim jezikom ter iste ugodnosti pri nakupu nemovičnin, kakor jih imajo francoski državljanji.

K temu dvema vprašanjema, ki ločita latinski sestri, se je pred nedavnim pridružilo še tretje, ki je v kratkem zavzel zelo velik razmah in dovedlo italijansko-francosko razmerje do skoraj nezmočne napetosti.

Mussolini je polagoma vcepil Italijanom prepričanje, da niso samo velesila, ampak prva velesila na celini.

Zato ima Italija »pravico« zahtevati in je tudi zahtevala na londonski konferenci paritet na morju s Francijo kot viden znak, da jo Francija prizna za sebi enako silo, na kar pa Francozi niti poprej niti na londonski konferenci niso hoteli pristati.

Vprašanje pomorskega obroževanja ni bilo do tedaj nikdar predmet neposrednih francosko-italijanskih razgovorov in sta obe državi vodili takšno samostojno pomorsko politiko, ki se jima je zdela najboljša in najprikladnejša za doseglo svojih interesov. Razmerje med njenimi bojnimi brodovji je torej ostalo skoro vedno isto seveda v prilog Francije, ki je bila velika pomorska bojna sila že v časih, ko je bila Italija še samo provincija habsburške monarhije. Brez dvoma bi si hoteli sedaj tudi Italija zgraditi tako močno brodovje, kakšnega ima Francija, če bi razpolagala z dovoljimi tehničnimi in finančnimi sredstvi. Zato je segla po priliki, ki se ji je nudila na londonski konferenci, da Francijo pridobi za to, da svojo pomorsko silo zniža na višino italijanske. Pri tem je hoteli izrabiti svoje kolonialne diference ter ponuditi Francozom neke koncesije, če bi hoteli pristati na pomorsko paritet. Francozi, ki so hoteli da sta to dve tako ločeni vprašanji, da o njiju nikakor ni mogoče skupno razpravljati, zato so Italijani prišli na londonsko konferenco že razočarani in nevoljni.

Pomorske potrebe obeh držav, od katerih je ena omejena na Sredozemsko morje, a druga ima raztresene svoje kolonije po vseh delih sveta in po vseh oceanih, so seveda tako različne, da ni mogla Italija svojega stalšča podpreti na londonski konferenci z nobenimi dejstvi in argumenti, kar je bilo tudi v tujini zvest svoji domovini ter ohraniti svojo narodnost in svoje običaje. Italijanski naseljenici zahtevajo radi tega v francoskih obmejnih predelih, kjer tvorijo močne skupine, izjemno stališče in sicer v prvi vrsti vse manjšinske pravice, svoje šole, svobodo gospodarskega in narodnega razvoja. K temu so zadnje čase dodali še zahtevo po italijanskih konzularnih sodiščih. Malo čudno je slišati zahtevo po kapitulacijah v zapadni Evropi, vendar to značilno osvetljuje mišljenje fašistične Italije. Stremljenje francoske politike je seveda, da italijanske naseljenice čim preje asimilira, posebno ker se je pokazalo, da se Italijani prav lahko stališčajo v francoski narod. Ker so si francoski in italijanski nazori v tem ozibistveno nasproti, ostaja spor v narodnostnem vprašanju nerešen, kar zastuplja od časa do časa medsebojne odnosaje.

Ker Italija svoje teze ni mogla podkrepiti s stvarnimi dokazi, je iz nje napravila vprašanje prestiža. Prestiž ji je bil edini

USKOK

TONE PERUSKO

Bilo je to u proljeće 1595 godine. Četiri »gaete« crne ko morski gnjurci digle su sidro u zadarskoj luci i zaplovile put sjevera.

Republika je preseljavala svoje podanike.

Tri »gaete« Slipševića, a četvrtu, sa okićenim pramcem, Radošinovića.

Već je ostao i sveti Mihovil na Uglijanu negdje u magli na jugu, a oči podanika Republike bile su još uprte na jug. Žene su plakale, a djeca su se smijala i vriskala. Ljudi su mrko gledali pred se i zabacivali perćine preko ječerma, dok su potezali jedra i skrečali kormilo, da dodu baštamo gdje ih je Serenissima uputila.

U svim su barkama bile ralice, motike, mreže i osti. Pod palubom su meketelekoze, a u sredini barke su preživali i bulijili volovi. Po dva vola i deset koza.

Samo u »gaeti« Obrada konte Radošinovića bilo je sve dvostruko.

Otaga poslao da traži sreću u toj novoj i pustoj zemljii Istri.

A Obrad je gledao za barkom Mate Slipševića. Na pramcu je sjedila Matina kći Vitvila.

I jedne večeri iskricali su se pod Guvninom. Na Kamenjaku ili je čekao gastald Lovre iz Pomeria, prešao u njihove barke i tako ih doveo.

To je bila prva večer da su sa rta Istre gledali kako se sunce utaplja u more —

I otpočeo je život.

Ponovno su oživjele uvale i brežuljci, a uvečer, za paučinastih mjesecina, letio je čeznutljiv gias Obradov iz Drage na Brdo:

»Oj divojo, moj golube bili,

Andeli te do mene donili. O-o-o-oj.«

Vitvila je drhalala pod mendulom od sreće, a Mate Slipšević je mrko gledao prema Dragi i osorno govorio kćeri.

Obrad je zaprosio Vitvilu, a Mate mu je nije dao.

Obećao ju je bio gastaldu Lovri.

Jedne noći, kad su svratile uskočke lade da se opskrbe vodom, neko je prezeo gasterdu Lovri grio.

Obrada konte Radošinovića je nestalo.

Vitvila je plakala i gledala na more s istoka.

Kad bi tako za vedrili noći projurila neka brza lada, ko kobar kad se spušta na plijen, Vitvila bi uzdrhtala.

Sve su brze lade bile uskočke i na svi ma je bio nezin Obrad.

I jedne noći, kad je bilo kod Mate komušanje, bane u kuću Obrad. Na prsimu zlatne toke, a o posu »male« okovane i pozlaćene jatagan. U licu preplanuo — isibani morem i vjetrom. Preko čela crvena brazgatina. Vitak ko bor.

Svi su zanjemili, a Vitvila ciknula.

»Hočeš li mi je sada dati, Mate?«

Do osam dana je bila svadba.

Obrad i Vitvila sagradili su kulu u Dragi.

Svijet je pričao da je to od uskočkog plijena. I pričali su da je Obrad bio najhrabriji Uskok one noći kad su Senjani porobili Rovinj.

To se šapalo, jer je Obrad sada bio gastald i prvi čovjek, od Pule do Kamenjaka.

Cemeri zlata i zlatne toke. —

Obradovo djecu zvali su Uskoci. Njegovim unucima je bilo službeno prezime Uskok. — I tako je Radošinovića nestalo, ali u Premanturu, u Dragi, ostali su još Uskoci, a ima ih, potomaka Obradovih, i po Balkanu.

Uskočili su po drugi put, kad je došla nova Serenissima da kroji »pravdu« i da legne po nesretnoj zemljii našoj.

Tone Perusko.

SPOMINI

(IZ OPĆENE LIBRETE »ZEMLJA BRIDKOSTI«)

Tod sem sanjaril,
prežičljal sem ure sladkosti,
trgal sem cvetje,
poslušal sem petje ptic.
Gozd je šumel
in pravil mi bajke skrivnostne,
mir vsepovsod,
le vrisk pastirjev v daljavi —
in čez vse to
zlatega sonca smehljaj!
Zdaj je vse tako
in vendar je vse drugače:
gozd le še ječi,
pastir le toži v daljavi.
Moji dragi so umrli —
in solnca in solnca ni več!

ALBERT SIROK.

POP IVAN MANDIĆ

NEKOLIKO DETALJA IZ NJEGOVOG NACIONALNOG RADA U ISTRI

Naši predratni nacionalni radnici iz Istre odlaze jedan za drugim, a da malo njih ostavlja iza sebe vidljive tragove svoga rada. Ne možda za to, što je njihov rad bio malen i nevidljiv i po svojoj biti neznatan, već za to, što su Talijani sav taj rad razrušili, a vidljivim ostacima dali talijansko vanjsko obilježje. Te naše nacionalne radnike i borce za ekonomski i kulturno dizanje našega naroda u Istri poznaju svi oni, koji su u to doba javno djelovali, a mladima koji su kasnije i u drugim prilikama izrasli i stupili u javni život, potrebno je sačuvati i predati uspomene na te naše velike lude i prikazati im vrijednost njihovog rada i djelovanja.

Takav jedan nacionalni radnik Istri je pokojni pop Ivan Mandić. Pokojni Mandić bio je poseban tip čovjeka, kakav je vrlo malo među Istranima. Njegova tipičnost očitovala se u saobraćaju s ljudima, u privatnom kao i u javnom životu.

Ozbiljan, miran, mučavljiv i zamišljen, bez vike, buke i reklame vršio je svoj rad, i uvijek ga s uspjehom svršavao.

Cijelokupnom svojom radu i akcijama, kojih je kod njega bilo mnogo, davao je uvijek svoj lični biljež. To je mogao tim lakše, jer je i on sam bio izgrađena ličnost. On je smatrao, da je zadatak pojedinca a isto tako i njegov lični, da se uzdigne nad ovaj čisto prirodni život, kako bi svoju individualnost, prirodom danu, preobrazio u ličnost istinski punu vrednotu. I pop Ivan Mandić bio je uistinu ličnost puna vrednosti. On je bio ličnost naišvog aktiviteta na svim područjima nacionalnog života. U njegovim akcijama vodile su ga uvijek više ideje: humane, socijalne i nacionalne, i u službi tih vrednota kretalo se sve njegovo djelovanje.

Osnovna njegova crta kao tipa čovjeka, kao posebne duševne strukture ili životne forme, jest socijalnost isprepletena s jakim njansama ekonomskog, religioznog, a posmalo i političkog tipa čovjeka. On je zapravo bio kompleksan tip u kojem je dominirala socijalna crta, koja se izražavala u ljubavi prama pojedinca, zajednici i naciji. Ljubav je bila ona unutarnja snaga, koja je pokretala i upravljala njegovim radom. Ona se očitovala kao nagom za dizajnjem, unapređivanjem i pomaganjem onih koji su potrebljeni, nemoćni i zapostavljeni.

I, samo polazeći s ove pretpostavke možemo razumjeti njegov javni rad u Istri (i izvan nje), koji je bio idejno dobro smislen, a materijalno dobro fundiran: ekonomskom slobodom i prosvjetnim dizanjem dovesti narod do nacionalne slobode i nezavisnosti. To je bio njegov osnovni program u nacionalnom radu u Istri, koji je on u velikoj mjeri i realizovao u Kaštelu kod Pirana.

*

Zivo se sjećam, kad sam godine 1912 bio postavljen na školu Družbe sv. Cirila i Metoda u Kaštelu kao mladi učitelji-početnik, moga prvog susreta s pokojnim Mandićem.

Dodem koncem augusta pod večer u Kaštel (prije moga nameštenja nisam ni znao da postoji Kaštel). Kaštel je malo selo, leži na čunjastom brežuljku, tek nekoliko kuća na skupu. Upitam neke žene, koje su se nalazile na cesti, da li je to Kaštel, i da li je gospodin župnik kod kuće. Odgovore mi da jest ovo Kaštel, ali da gospodina plovana nema kod kuće, i da će doći tek za jedan sat, jer je zaposlen u zadružnoj konobi, a konoba je udaljena pola sata od sela. Još dodaju, da gospodina plovana nema skoro nikada, kroz dan, kod kuće, već da je uvijek zaposlen ili u zadružnoj mljekarni, ili zadružnoj posušnjici, ili zadružnoj konobi, ili zadružnom mlinu, odnosno da vrlo često putuje u Trst ili Kopar ili susjedna sela po raznim poslovima.

— Pa zar vaš gospodin plovjan uvijek samo radi?

— Uvijek, gospodine, odgovore mi žene. Ali ne samo u radne dane, on radi mnogo i u nedjelje i blagdane.

— Pa kako to? upitam.

— Eto, tako: on ima najprije, svake nedjelje i blagdana misu u susjednom selu (sv. Marija na Krasu), a zatim veliku misu kod nas u Kaštelu. Popodne drži opet večernicu, a iza večernice ide u posušnjicu, tu je i škola, i tu se sabera svi naši Hrvati iz Kaštela, razgovaraju, gospodin im pripovijeda što je nova po svijetu, a katkada drže i skupštine. To zna trajaći do 8 i 9 sati u večer.

I tako u razgovoru prolazi vrijeme.

— Evo gospodina plovana, ide. Gledajte, kako brzo hoda, upozore me žene. — Uvijek ide tako brzo, kao da mu se nekamo žuri.

Ostavim žene i podem mu u susret. Pretstavim mu se: kažem mu tko sam i pošto sam došao u Kaštel.

— Dobro, odgovori posve obično i hladno. Podite sa mnom.

Uputimo se njegovoj kući. Putem ne govorim on, a ne govorim niti ja, i, dok je on gledao pred se, ja ga dobro razgleđam i promotrim.

Izgleda zdrav, svjež i jak; ozbiljan, miran i mučavljiv, zamišljen kao da rješava neki teški problem, a na me je posve zaboravio. Obučen je čedno; odijelo prilično

staro i ponošeno, a cipele i donji dijelovi hlača nose na sebi tragove rada kojim se zanimao.

Čudan čovjek! Pravi seoski pop.

Za vrijeme večere opet šutnja. On ne govori, a ja ne znam što da ga pitam i o čemu da mu pripovijedam. Ja bili mu bio mogao pričati jedino nešto iz burnog dačkog života god. 1911-12, o Štrajkovima, o tajnim dačkim organizacijama i spremanju kojekakvih revolucionarnih dačkih podviga, a osjećao sam, da ga to neće zanimati. I tako prode večera, uglavnom, bez razgovora.

Svakojak su mi se misli vrzle po glavi o mojem budućem životu s tim mučavljivim i zakopčanim čovjekom. Već sam pomiclio i na najgorje: vratiti će se opet kući. Radije će se vratiti kući nego li živjeti s tim zapuštenim popom-seljakom; drugoga društva i onako nema.

I konačno on počne da govori: isprekidano, ali promišljeno:

— Vi ste, dakle, došli ovamo za učitelja... Ovdje su znate, teške prilike... Talijanska škola postoji već 26 godina, a naša je nova... Prije početka škole, počićemo skupa po seljačkim kućama, od kuće do kuće, da Vas ljudi upoznaju, a dobit ćemo i koje dijete za školu... Doduše za našu školu je osigurano oko 80 djece, ali ćemo možda dobiti još koje dijete. Ni talijanska škola neće imati više djece... U našu bi školu pošlo i više djece, ali mnogi su naši ljudi dužni talijanskim malim trgovcima i gospodima, pa su prisiljeni da šalju djece u njihovu školu... Mi nastojimo da i te ljudi ekonomski oslobođimo Talijana... U našu školu šalju djece samo nezavisni gospodari odnosno oni, koje smo oslobođili Talijana. Kod nas je kaštelanska elita... Ovdje ćete imati mnogo prilike za rad: u školi i izvan nje...

Da li ste glazbeni? I u crkvu ćemo uvesti hrvatske pjesme, neka se narodu privikava uho na hrvatski govor... Osnovat ćemo i Omladinsko društvo i držati večerne tečajeve za mlađe lude i mlađe, da bar nauče hrvatski čitati i pisati... Vi ćete raditi sa mlađima, a ja radim sa starijima... Večernje tečajeve držat ćemo izmjenično: jednu večer Vi, a drugu večer ja, i podijeliti ćemo si posao...

A znaće li talijanski? Bez toga je ovde teško, jer općina, pošta, sud, porezni ured, sve kuda se okreće, u talijanskim rukama. Talijani nas prijekim okom gledaju... Neka Vas ne iznenadi, ako Vas kadgod talijanska mularija isprati kamenjem kad podlete u Piran ili Buje...

Škola u Kaštelu je nova. I u susjednim selima: Materadi, Lovrečici, sv. Lucij, Grinjanu, sagradili smo, ove i prošle godine, Družbine škole...

Mnogo bi trebalo novaca da se naš narod oslobođi talijanske gospode. Glavno bi bilo da oslobođimo seljake dugova i sve bi pošlo u naše škole...

Ovdje imamo već nekoliko godina posušnjicu, i mljekarsku zadružu, i vinarsku zadružu, i zadružni mlini, ali sve ovo nije još dovoljno. Sada mislimo osnovati konsumnu zadružu, tako, da naš svijet bude imao kod nas sve ono što treba, i da daje svoje proekte u zadružne institucije, a ove se opet brini da te proekte prodaju po najboljoj cijeni. Čisti dobitak naših zadružnih investiramo u zgrade, ili kupujemo zemljišta od talijanske gospode i kolonizramo naš narod iz siromašnijih krajeva Istre, odnosno oslobođamo kmetove, koji su inače naši ljudi, talijanske gospode i njihove vlasti.

I ovih dana bili su seljaci iz nekih sela kod mene i traže da im Družba u najkratčem vremenu otvori hrvatsku školu. Vidite, potrebam je novac i gospodarska nezavisnost, i sva će Istra biti za par godina naša. Paralelno s ekonomskom slobodom, potrebno je i kulturno dizati narod.

Sve ideje o radu i detalji rada koje je pok. Mandić iznio predaju mnogom prigodom našeg prvog susreta i mnogo puta kasnije, bile su već većim dijelom realizovane odnosno dobro smisljene i pripravljene da se u naškoj vremenu realizuju. Ja sam ga

† IVAN MANDIĆ.

pažljivo slušao, s njime osjećao lako ni sam posve razumio svu zamašitost njegovog sitnog rada, koji je donašao velike uspjehe.

O pokojnom Ivanu Mandiću može se govoriti kao odličnom nacionalnom ekonomu, koji je kao takav našem nacionalnom životu u tim krajevima znao dati pravi smjer i oblik u kojem se je mogao uspješno razvijati i napredovati. Kao racionalan ekonom, promatrao je naš nacionalni život trezno i promišljeno, uvidio njegovu pravu bit i realne potrebe i u duhu toga racionalnoga realizma kretalo se njegovo djelovanje. On je kao realista znao da hrvatski nacionalizam u Istri može da uhvati korišten jedino ako ima čvrstu ekonomsku podlogu. Bučnom, demonstrativnom i verbalnom nacionalizmu bio je odlučan protivnik.

Pokojni Ivan Mandić spada među rijetke ljudi predratne istarske inteligencije. Pravo i plodno poje rada našao je i razvio u Kaštelu. No njegov se rad nije ograničio samo na Kaštel. U njegovu »interesu sferu« rada spadao je čitavi kompleks sjevero zapadne Istre od Konra

BOŽIĆ, PRAZNIK MESIJANSKE IDEJE

Narodi so čakali mesijo — —
»Odri se zemlja in rod zveličanje ali
naj oblaki dežujejo pravičnost — —

Še danes čakajo narodi mesijo. Čakajo
ga Hebrejci, čakajo ga Slovani, a mesija
ne pride, se jim noče roditi.

Slovani so se napili opis od hrepenenja
za njim in ker so dolgo čakali so zasanjali
kako lepo da bo, ko bo prišel. Religijoznost
in silna čuvstvenost slavenskega človeka je
utrdila mesijansko vero. Mesija mora pri-
ti in rešiti narod in narod bo tako plemenito
prekvašen novega človečanstva, oplo-
dil — narod »bogonosec« — cel svet.

Europa poginja od grebov. Kot plemenita-
ša, da poživi svojo trauno, mrzlo kri, po-
trebuje barbara, tako potrebuje civilizirana
Evropa nas! A Mesija ni prišel in Slovani
so ostali za Evropo — malenkost.

A jaz in ti, ki to čitash, oba verujeva,
da mesija pride. Vsi verujemo, ker je tako
tezak ta čas, da se nam bo kmalu rodil.

Enkrat je narod vedel da je ta čas da-
leč, daleč. Res nam se vprašuje: »Al' rasie
že drevo — ki bo zibelka mesiji. V na-
ših pravljicah o zakletih dušab, gradovib,
itd., najdemo še vero, da jih pride kdo re-
šit čez nepregledno dolg čas.

In Kralj Matjaž ostane, ko ne bo nobene
črne vrane več — —

Danes pa verujemo vse, da bo kmalu kon-
ec trpljenju v tej težki dobi, ki ji pravimo
»kritična«. Ali nam pride naš Mesija, ali
bo konec gospodstva Evrope. Kai nam
rodi ta nabrekli čas, rumenega zmaja ali
zmago Slovanstva? Reševanje krize je
neokusna komedija. Mi verujemo v Sebe!
Znamenja so jasna. Mačuška Rusija se zvi-
ja v bolih od novega življenja in iz neje se
prej ali sleg izvije nova, slovenska Rusija.
Narod »Bogonosec« bo rodil — — Mesijanska
ideja je združila Poljsko — in, prej
smrtni sovražnici, mogoče sta oni dve, ki
bosta rešili zavozljano idejo vseslovanstva.
Čehi in Slovaki so v svoji državi, a med
njimi še ni — slovanstva in tujci so »go-
stje« tam. Tudi pri nas vino še vre — da se
izvre v jugoslovanstvo in Slovanstvo. Država
bazira na narodu in narod jo ustvar-
ja in jo boče.

Uboga Bolgarska je še najbolji v temi.
Pijavke živilo tam od slovanske krvi. Ho-
telji od revnega, izčetega, varanega naroda.
da nas razume to bi bilo neumno in ošab-
no. Ce jí mi ne bomo dali roke, da vstane
iz svoje gnjilobe k nam, v slobodo in slo-
vanstvo, bomo plačali mi za njene grehe in
tudi k nam pride tujec Bolgarija je vez z
mormen, čez katero pridevimo k bratom na
severu.

Rusija danes ni naša, a je še vedno Ru-
sija in njene zadeve so naše zadeve.
Država je danes narod in narod ji kaže
pot v večjo bodočnost. Politika je danes
narod in kdor bi imel po svoji pameti svo-
jo, ne narodno, ta je slep.

Pri nas čaka mesijo mnogočica Rusov, ki
jih je vreme v državi izgnalo. Rusija poje
internacionalne, mi pojemo slovenske him-
ne. Kdo bo zmagal, če je država narod?

A pomislite, da je Rusija naša moč in
da je njena bodočnost naša!

A mi se ne brigamo za njo, raje čaka-
mo mesijo. Nekdaj ga deželi oblaki in zem-
lja se ne bo odprla.

V nas je mesija, iz nas naj se rod!

Hebrejci kupujejo zemljo v Palestini, a
njen Mesija ne bo prišel, predno ne razume-
jo, da so Semiti in postanejo bratje svojim
bratom. Mi smo na svoji zemljini in nam je
ni treba kupovati, a plačati jo bomo s krovjo
če bo treba in treba bo! — A ves narod ni
na svoji zemljini in to smo mi! Tudi mi naj bi
kupovali zemljo tam v Istri, ob morju na
Krasu, daleč v Furlanijo — a mi jo pro-
dajamo in bežimo v Jugoslavijo, na varno.
Obsekan narod pa ni narod ampak pokve-
ka. Morje je naša oblubljena dežela, ne
nas emigrantov, ampak nas Jugoslovanov.
A naš mesija, nas ubežnikov? Kdaj se nam
porodi naš kralj? Igo Gruden je imel prav:
»V srcih in dušah ostal je naš Kralj! Je
že vstal? Pesnik so često optimisti — a
vstane! Gregorčič je pisal »Soči« — a Soča
ni vstopila »tuje, zemlje lačne na dno raz-
penjenih valov!« — A vi pravite da je
Gregorčič preročil in jaz tudi verujem to! —

Božič je; v srcih in dušah vstal je naš
kralj in vstane nam gotovo, o drugem bo-
žiču, in nam bo kraljeval — čez vse na-
rade. Ljudje, približalo se je naše kra-
lestvo, pripravite pot Mesiji; kar je visoko
naj se ponuja in kar je nizko, naj se dvigne.

Nikola Tommaseo nam je v »Iskriceh«
zupustil svojo vero da je majhno in ubogo
presilno in prebegato, in takšna je bila nje-
gova »Dalmacija draga« ki jo je z Mesijom.
Jezuščkom primerjal, ki se je rodil tako
droben in ubog in je zelo cel svet! Pripravite
pot Mesiji v svojih dušah, potrite in
verujte, ker čas je blizu. Postanite narod,
postanite Jugoslovan in dajte roko bratom,
ki so v temi. In se rodji luč pri vas, daleč
od doma, ki bo obsajala vse narode slovan-
ske, ker to je tista luč, ki jo slovenski narodi
pričakujejo. In takrat bo svobodno mor-
je in svoboden Kras. »Čas se je izpolnil in
— Kraljestvo se je približalo — Spokorite
se in verujte!«

»Glas vpljučega v puščavi: pripravite pot
Mesiji, poravnajte njegove steze — —

Ado Makarovič, Celje.

MANIFESTACIJA NAŠE MISLI U NOVOM SADU

USPJEŠAN RAD NOVOSADSKE »ISTRE«

Več iz samih priprema, koje je društvo
»Istra« čimilo za tu manifestaciju, moglo
se očekivati, da će uspijeti na najdostojniji
in najsvetijiji način, što je u nedelju, dne
4. decembra o. g. i dokazano. Več neko-
liko dana prije manifestacije bili su po ci-
jelom gradu izlijepljeni veliki plakati dru-
štva »Istra« s proglašom na novosad-
sku javnost povodom ove svečanosti. I za-
ista, interesovanje je bilo ogromno, jer je
velika dvorana Sokolane, u kojoj je prired-
ba održana bila prepuna najuglednijih no-
vosadskih gradjana. Pored velikog broja
novosadskih Istrana, prisustvovali su pret-
stavnici vseh novosadskih patriotskih, hu-
manih i kulturnih institucija, kajih imade
u Novome Sadu preko 50.

S ponosom možemo reči, da je ova
priredba »Istre« bila jedna od najus-
pjelijih i najposvećenijih do sada.

Pored pretstavnika raznih udruženja, pri-
stvovali su i pretstavnici vlasti. U prvi-
m redovima videli smo pretstavnike ape-
lacionog, okružnog i sreskog suda, pošte,
finansijske direkcije, carinarnice i dr.,
upravnik policije g. Miloje Koča, sa svim
šefovima otiska, pretstavnika Matice Srps-
ke g. Radivoja Vrhovca, g. Mihu Obulj-
ševića, savjetnika Trg. i in. komore, kao za-
stupnika Jadranske Straže i Trgovačke
Omladine, brojne delegate Jugoslovenih Sokola,
Narodne Odbrane, Kneginje Zorke, Matice
naprednih žena, Kola srpskih sestara. U
kratko rečeno komemoracija je bila posje-
čena od elite novosadske publike.

Oko 10 i po sati otvorio je svečanost
prestsjednik »Istre« g. dr. Ivan Prudan,
apelacioni sudija.

Veljko Ilijepin govorom pozdravlja sve pri-
stne i zahvaljuje im se na tako odličnom
odzivu. Iznaša svrhu sastanka i veli, da je
dužnost sviju nas, da se bar jedamput u
godini sjetimo Čana, kada su naša braća,
krv naše otrgnuta od majke Jugoslo-
vije, i da dignemo glas za pravo naše bra-
će. Naročita je pak dužnost onih mnogo-
brojnih Istrana, koji su još uvijek drža-
vljani Italije, da i oni dignu svoj glas, da
iskazu svoje lade i uzmu u zaštitu svoju
potlačenu braću. Kod spomena Vladimira
Gortana, Bazovčkih Žrtava i nadbiskupa
dr. Sedeja, zbor ustaje i klje »Slava istars-
kim mučenicima!« Zatim pretstavlja g. dr.
Ivana M. Čoka, pretstavnika našega Saveza
iz Beograda, koji će u svom govoru
objasniti uzroke tih ţrtava i naše boli.

Toplo pozdravljen g. dr. Ivan Marija
Čok počinje svoj zanimiv i dokumen-
tovan govor, koji je od svih prisutnih
saslušan sa naivečom pažnjom i inte-
resovanjem tako, da le više puta pre-
kidan oduševljenim poklicima i odo-
bravanjem.

Cetrtnaest godina, počinje g. dr. Čok, nije
život našeg naroda pod Italijom ništa drugo,
več dugi lanac nezakonitosti, nasilja i
nepravde, što naš narod podnaša stočki,
mučenički i junački. Gortan i drugovi su
samо najsvetljiji primjeri tih ţrtava i ju-
naštva. Imade osim njih još ogroman broj
junaka, koji čutke polaze na Golgotu, jer
neče da izdaju svoj rod. Velik je broj nji-
hov, ogroman je heroizam njihov za tih
14 godina u Julijskoj Krajini. Velike su
žrtve podnešene, a biti će ih još više. To-
ga smo si svijesni! Ali oni tamo u Julij-
skoj Krajini su ostali na dostoinoj visini,
u njih je veliki i nepotvoren moral i na-
rodna svijest, jer znaju, da su na mrtvoj
straži Jugoslovenstva. Kao takovi će i
ostati, dok ne dodje čas oslobođenja. Sa
ponosom, veli g. dr. Čok, mogu da kažem,
da su i članovi naših organizacija, kajih u
Jugoslaviji imade preko 70.000, pokazali
takoder svoje poštovanje i da je njihova
nacionalna svijest takoder na dostoinoj
visini, koja će ostati i prema njihovu
užoj domovini Julijskoj Krajini i prema
Jugoslaviji.

Braća naša, koja se nalaze van Jugoslo-
vije zasljužuju našu ljubav i solidarnost.
jer kad je poslije rata podnešen
konačni obračun, oni su svojom slo-
bodom platili račun za ujedinjenje i
oslobodjenje ostalih Jugoslovena.

Dr. Čok govori zatim opširno o Rapaljskom
ugovoru. Iznositi potanko kako je do njega
došlo.

Kako je ova svečanost priredjena kao
komemoracija Rapalla i dra Sedeja, dr.
Čok govori naročito o dra Sedeju, pa kaže,
da on nije odstupio, nego je bio zba-
čen sa svog prijestolja.

† JANKO PIRJEVEC.

V Zagrebu je po določljivem bolezni
preminil svetnik zagrebške direkcije drž-
avnih železnic g. Janko Pirjevec, po rodnu
Goričan. Služboval je svojedobno na Juž-
nem Tirolskem, pozneje pa v centralni di-
rekcijski na Dunaju. OJ zgodne mladosti je
bil zaveden in odločen Jugosloven. Bodil
mu ohranjen blag spomin!

PREDAVANJA V MLADINSKI PODRUŽ-
NICI SOČE V LJUBLJANI

V torki dne 13 t. m. je govoril v Mi-
Podr. Soče pisatelj g. de Luvik Mrzel.

Po lepem uvodu je nadaljeval s svojo
»Pravljico o cestnem pometaju.«

Prihodnji torki t. i. 20 t. m. pa bo tov.
Logar Anton predaval o Reški dolini.
Predavanje bo spremljano s sklopčnimi
slikami. Vsi člani naj se predavanja ude-
leže sigurno in točno.

Ali prije nego je zbačen, on je tražio,
da na njegovo mjesto dodje čovjek,
krv naše krv, koji će razumjeti naš
narod i štititi ga, pa kad je sa najvi-
šeg mjeseta to obećanje dobio, pristao
je da potpiše svoju demisiju.

Malo iz togata On je umro, ne uslijed iz-
nemoglosti ili starosti, već uslijed ponje-
nja i žalosti, iako je cijeli svoj vijek slu-
žio predano crkvi i narodu. Na mjesto nje-
ga došao je kao administrator goričke bis-
kupije čovjek, koji je nekada bio našega
roda, a zvao se Sirotić. Danas je on Si-
rotti, koji ne preza ni od toga, da vrije-
dja: proganja podredjeno mu svečenstvo
u Julijskoj Krajini. Završava poklikom
»Slava Sedeju«, što zbor stoeći prihvata
i odaje počast goričkom vladici.

Preuzeći na našu emigraciju u Jugo-
slaviju, dr. Čok veli: Nas imade preko
70.000 emigranata, ali mi nismo
emigranti u pravom smislu riječi, jer
mi nismo došli u tudištu, mi smo došli
kad svoje braće, majci Jugoslaviji, da
udjemo u redove svih Jugoslovena
te da u njima pobudimo pažnju na onu
istorijsku misiju, koju moramo izvr-
šiti i da u redovima svih Jugoslovena
dobjimo novu snagu za posao, koji
nas čeka.

Mi se naše braće nismo odrekli, jer mi
hočemo da se k njima natrag vratimo. Bor-
ba je teška i bit će duga, ali se mi ne bo-
jimo, jer mi računamo na pomoć i so-
darnost svih Jugoslovena, završio je g. dr.
Čok, uz oduševljeno odobravanje svih pri-
stnih.

Iza govora pretstavnika g. dra Čoka,
koji je na sve ostavio najdublji dojam,
uzeo je ponovno riječ pretstavnik »Istre«
g. dr. Prudan, koji se zahvaljuje prisut-
nima na pažnji i odličnom odzivu. Zahva-
ljuje se u ime »Istre« i g. dr. Čoku.

Poslije kraćeg govora g. dr. Prudan veli,
da imade ipak načina, kako bi se bar do-
nekle moglo pomoći našoj braći. Stoga
predlaže zboru da priliva rezoluciju, ko-
jom se traži, da se održi obećanje dato-
pok. dra Sedeju, te da se pri popunjanju
nadbiskupske stolice u Gorici ima u
vidu čovječja prava našega naroda. Rezo-
lucija:

I. Ogorčeni, osudjuju nepravedne
postupke njegovog privremenog na-
slijednika na biskupskoj stolici u Go-
rici, administratora biskupije Sirotića,
koji protivno načelima etike i
krščanskog morala krati našem na-
rodu njegova sveta prava u pogledu
jezika i narodnosti, a da pri tome
ne preza ni od progonstva vlastitih
podredjenih mu svečenika.

II. Tražimo od svih mjerodavnih
crkvnih vlasti u Rimu, da u simi-
slu oporuke velikog Sedeja i obe-
ćanja samog zastupnika Nj. Sv. Oca
Pape postavi na mjesto biskupa me-
tropolita u Gorici čovjeka, koji će
ne samo poštovati sveta nacionalna
prava svoje slovenske pastve, nego
i čovjeka, koji će po svojoj nacio-
nalnoj pripadnosti i osjećajima biti
sin ogromne večine naroda, koji će
biti povjeren njegovoj brizi.

Na pitanje prihvata li se ova rezolu-
cija, zbor jednodušno ustaje i sa oduše-
vljenim odobravanjem prihvata gornju re-
zoluciju i daje svoje ovlašćenje.

Prije nego što će se zbor razići, prija-
vila se učenica III. razreda gimnazije Ne-
venka Mihovilović iz Istre, koja je vrlo
lijepo i dirljivo i sa mnogo efekta deklama-
vala »Oporu Vladimiru Gortanu«. Deklamaciju je izvela tako lijepo, da je kod
mnogih izazvala suzu u oči.

Time je završena ova vrlo značajna

svečanost, koju je društvo »Istra« prire-
dilo povodom godišnjice Rapaljskog ugo-
vora, istarskim mučenicima i nadbiskupu
dra Sedeju. Novi Sad se odzavao kao ri-
jetko kada, što je dokaz, da je kult Istre
prodru vse redove gradjanstva, da je
naša ideja svima zasjekla se duboko u
srce. Ovom priredbom zapažen je veliki
uspjeh društva »Istre«, kojim se može po

Umro Dr. Josip Petricioli

U Prekom kod Zadra umro je u ne-djelu ujutro naglog smrću dr. Josip Petricioli, odvjetnik. Potomak je stare patricijske zadarske obitelji, a majka mu je rođena baronica Letis iz Opatije. Pokojnik kao djak stupio je u redove nacionalnih boraca za hrvatsku stvar u Zadru, i od tada uvijek nalazio ga u prvim redovima. Po svršenom studiju započeo je advokatsku praksu u Opatiji, odakle se preselio u Zadar, gdje je imao advokatsku kancelariju dok ga Talijani ne otjeraše iz Zadra. Bio je nacionalni borac one generacije iz koje je potekao i današnji ban Savske banovine g. dr. Perović, s kojim je drugovač. Sa profesorom Don Antonom Jagićem izdavao je na talijanskom jeziku hrvatski list »Il Popolo« kojim je u nacionalnom pogledu stupio u ljutu borbu sa talijanskim listovima domaćih talijanaca »Risorgimento« i »Il Dalmata«. Tu borbu nisu mu Talijani nikad zaboravili, dok ga iza oslobođenja treće Zone ne opremiše preko granice. Nije mu se bilo lako dijeliti sa rodjenim gradom te

se nastani na samoj granici u Prekom kod Zadra, odakle je pratilo patnje našeg siromašnog naroda s onu stranu granice. Za vrijeme svoga boravka u Zadru kroz okupaciju bio je uvijek na branici našeg naroda pod tudinom. Cijelogova svog života bio je tih i miran radnik, koji nije svoj nacionalni rad smatrao profesijom nego dužnošću, koja mu je donašala samo žrtve, patnje i okapanja, ne čekajući nikakva priznajna. U svim nacionalnim društvinama i cijelom radu za dobro i podizanje našeg naroda uvijek je bio u prvim redovima, spremna na sve žrtve.

Njegova starica majka u 85 godini života raskrstila se je sa Zadrom netom je Zadar definitivno pao pod Italiju i preselila se u Salo kod Zadra, tamo napravila grobnučić da njezine kosti počivaju u slobodnoj domovini. Gospodji pokojnika, sinčiću kao i staroj gospodji majci Zadrani u Zagrebu ovim putem izriču duboko sačešće a pokojniku neka bude laka gruda naše slobodne zemlje koju je toliko volio.

MONSIGN. STJEPAN KROPEK, ZUPNIK U MIRU, ZLATOMISNIK

Na dan sv. Stjepana 1932 slaviti će u Skopom 50-godišnjicu misništva Monsign. Stjepan Kropel. Rodio se u Varaždinu g. 1860. Tu je svršio gimnazijalne i teološke nauke kod oo. Kapucina. G. 1882 bio je zaređen za svećenika. Služio je kao kapelan na raznim mjestima. Napokon je došao u Grdosevo kao župu upravitelj. G. 1892. je dobio župu Stari Pazin, kod Pazina. Na toj župi proživio je punih 40 godina; povrh toga upravljao je nakon smrti pok. prosta Orbanica i pok. prosta Kalca pazinskom župom i dekanatskim uredom.

Treba priznati da je Kropel značajni Hrvat iako su o tome možda nekoj sumnjali radi latinskoga obreda, kojega se on strogo drži uprkos tradicionalnom hrvatskom obredu, koji se je upotrebljavao u Istri. Radi toga je imao dosta okapanja. Ali u vrijeme okupacije pokazao je svoju ljubav spram našeg mukotrpnoga naroda. Odlučno je branio njegova prava u crkvi. Kad je famozni Bruno Camus na osoran način zahtijevao od njega talijansku propovjed u crkvi, on je odlučno izjavio, da svomu narodu neće propovijedati u jeziku, kojeg ne razumije. Napokon nije ni njemu bilo više opstanka u Starom Pazinu. Molio je za mirovinu te se g. 1931 preselio u Skopo, gdje će sad slaviti svoj zlatni jubilej.

K njegovom jubileju najsrdačnije čestitamo i želimo da bi ga Bog još duго očuvao zdrava i čila. Naš narod pak biti će mu uvijek haran na svemu što mu je dobra učinio, osobito kao dušobrižnik. — p. Leonard Kalac.

ZA FOND POLITIČKIH ŽRTAVA

Prilikom proslave imendana gosp. Andrije Cunje iz Beograda bilo je sakupljeno u krugu njegovih prijatelja, dinara 108 za fond političkih žrtava iz neoslobodjene Istre. Ovaj je iznos predan pretsjedništvu emigrantskog Saveza u Beogradu.

DALMACIJA NE ZABORAVLJA BRACE U ROPSTVU

Povjereništvo Jugosl. Matice i Sokolsko društvo u Milni na Braču održali su komemoraciju Rapaljskog dana, kojoj je prisustvovalo toliko mještana da u

izvrsno je sredstvo za čišćenje želuca i crijeva

MAGNA
PURGA

čisti bez boli, a brzo

MAGNA
PURGA

aklanja sve želučane boli, ako se uzimlje poslije objeda i večere u malo vode na vrhu od noža

MAGNA
PURGA

preporuča se djeci i odraslima
U apotekama jedan omot stoji 4 dinara

Andreja Gabrščka „GORIŠKI SLOVENCI“

Naš goriški rojak Andrej Gabršček spađa u častno vrsto najbolji markantnih inustrašenih predvojnih narodnih voditeljev u borcov za pravice našega naroda na Goriškem. Dolga desetljeja se je kot močna politična osebnost, agilen kulturni delavec u narodni gospodar uspešno udejstvoval med našim tamkajšnjim ljudstvom, dokler mu svetovna vojna, odnosno po njej nastale razmere niso onemogučile ne le vsakega nadaljnega udejstvovanja, marveč cu-lo bivanja u domaćil krajih.

Vsestransko je bilo Gabrščkovo aktivno poseganje u življenu Slovencev na Goriškem. Njegovo, s tem spojeno globoko poznavanje vseh pojavorov v narodnem, političnem, kulturnem in gospodarskem življenu goriških in primorskih Slovencev vobče ka-kor tudi vseh gornjih sil teh dogajanj, mu je dalo pobudo, da se loti težke ali vse hvale in priznaja vredne naloge, da si priskrbti iz raznih arhivov in drugih doseglih virov potrebno gradivo, ga zbore in oblikuje ter da z njegovo pomočjo po svojih beležkah in spominih spiše zgodovino goriških Slovencev. S tem pomembnim delom bosta oteta pozabnost zanimiva doba in razvoj našega narodnega prebujenja na Goriškem in našega preporoda od leta 1830 naprej pa do današnje — žalostne dobe.

Ob zbiranju gradiva za svojo knjigo »Goriški Slovenci« pa je našel g. Gabršček tudi ogromno množino druge dragocene in važne zgodovinske snovi, ki se nanaša na primorskih Slovencih izpopolniti z drugimi avtentičnimi viri ter jih obdelati in izdati v še nekako dveh nadaljnjih knjigah.

Knjiga »Goriški Slovenci«, obsegajoča dobo od leta 1830. pa do leta 1900., izda g. Gabršček v lastni založbi v tiskarni Merkur d. d. v Ljubljani. Obsegala bo nekako 560 strani. V platno vezana knjiga ki jo zaradijene važnosti in pomembnosti vsakomur, ki se zanimata za zgodovino naših goriških rojakov in za našo zgodovino vobče, toplo priporočamo, bo stala v prednaročbi Din 100.—, v poznejši prodaji pa Din 120. Na-ročbe prima: Tiskarna Merkur d. d., Ljubljana, Gregorčeva ul. 23. Sadrži:

DOBROTVORI JUGOSLOVENSKE MATICE

PRILIKOM PROSLAVE DESETGODIŠNICE

Pod gornjim smo napisom donijeli nekoliko likaza pozitivnih zabilježja i plemenitih darovatelja prilika u korist istarskih patnika. Radi domanjkanja prostora in listu u buduce moći će, mo donijeti sime imena, mesta i zabilježite u zaborane iznose hvaležni svima, što su otri mnogi suzu porobljeni braće, jer su milodari privredni plemenite svrsi.

Cepelovac, p. Giurgevac, Fuček Martin, učitelj, sabrao 40 Din.

Gračac: Milan Špirović, upravnik srpske štedionice, 833 Din.

Irig: Milan Živanović, upravitelj škole, 125 Din.

Ivanec: Josip Lukež, učitelj, 210 Din.

Jajce: Grads-tvo poglavarstvo, 178 Din.

Jalžabet: Marijan Gundović, upravitelj škole, 73 Din.

Jalžabet: Zupni ured 10 Din.

Kaptol: Posavac Dragutin, učitelj, 40 Din.

Karlovac: Dušan Miljušović, javni bilježnik, 1000 Din.

Karlovac: Gradsko načelstvo, Kalajć Dragutin, grad manipulanti, sabrao, 590 Din.

Karlovac: Vr-kovlje Vatroslav, direktor državne trgovske škole, 286 Din.

Karlovac: Narodna osnovna škola dječačka, 135,90 Din.

Kraljevica: Ivana Šubat, 30 Din.

Križevci: Gradko načelstvo, 500 Din.

Križevci: Drž. realna gimnazija, 244,50 Din.

Križišće: Drž. osnovna škola, 115,50 Din.

Križišće: Narodna osnovna škola, 223,50 Din.

Kutjevo: Franjo Mužler, upravitelj drž. osnovne škole, 266 Din.

Latinovci: Mljević Miloš, uprav. osnovne škole, 34,50 Din.

Kotoriba: Zupni ured, 411 Din.

Kraljevica: Ivana Šubat, 30 Din.

Križevci: Drž. realna gimnazija, 244,50 Din.

Križišće: Drž. osnovna škola, 115,50 Din.

Križišće: Drž. osnovna škola, 223,50 Din.

Kutjevo: Franjo Mužler, upravitelj drž. osnovne škole, 266 Din.

Latinovci: Mljević Miloš, uprav. osnovne škole, 34,50 Din.

Ledenice: Zigmante Josip, ravn. učitelj, 80 Din.

Lepoglava: Stjepan Stanić, upravitelj škole, 40 Din.

Lit: Narodna osnovna škola, 224 Din.

Ludbreg: Artur Scheyer, 277 Din.

Ludina: Fran Oršulić, župnik, 70 Din.

Ljubljana: Drž. dvorazr. trg. škola (Bernet Josip i Gec Darinka), 604,75 Din.

Ljubljana: Drž. zavod za žen. dom. obrt (Božo Račić), 130 Din.

Male Drage: Ljuba Karabajić, uprav. škole, 47,50 Din.

Mali Lukovac: Drž. osnovna škola, 170 Din.

Maribor: Vinarska in sadarska šola (Janez Kranner i Željko Ant.), 115 Din.

Maribor: Ivan Klaric, priv. činovnik, 120 Din.

Marija Bistrica: Glaser Marija, 50 Din.

Marija Gorica: Zupni ured 10 Din., Drag. Lučić, 5 Din.

Molve: Drž. osnovna škola, 25,50 Din.

Našice: Mogorović Matko, upravitelj škole, 97,50 Din.

Našice: Zupni ured, 77 Din.

Nova Gradiška: Osnovna djevojačka škola, 100 Din.

Ogulin: Drž. realna gimnazija (Dr. Božo Cvjetković, direktor Kroupa Antun, Postružnik Marija, Miletić Josip, Flirt Engelbert, Djordje Vinko i Kopljevski Stanko, profesori, sakupili) 828 Din.

Ogulin: Općinsko upraviteljstvo, 400 Din.

Orlovac: Drž. osnovna škola, 15 Din.

Otočac: Drž. osnovna ženska škola, 65,50 Din.

Pakrac: Antun Bančić, 180 Din.

Porucić: Narodna osnovna škola, 363 Din.

Petriceve: Martin Prell, upravitelj škole, 2 Din.

Pieterimica: Petar Vrban, uprav. škole, 230 Din.

Povijenje: Osnovna škola, 30 Din.

Progredia: Narodna osnovna škola, 22 Din.

Privlaka: Drž. osnovna škola, 22 Din.

Pušća: Truhovlje Dijuro, ravn. učitelj, 100 Din.

Rab: Zukalić Valentin, upravitelj škole, 157 Din.

Rajhemburg: Drž. osnovna škola, 208 Din.

Ribnica: Kmet Herman, upravitelj škole, 40 Din.

Rovno nad Logatcem: Podgornik Fran, upravitelj škole, 262 Din.

Senj: Dr. Adel Krajač, 30 Din., Činovnici Prve Hrv. Sted. 28 Din.

Sirova Katalema: Drž. osnovna škola, 130,50 Din.

Sisak: Posavska Stedionica, 500 Din., Gradsko načelstvo, 20,50 Din.

Stjepan: Dr. Štefan Štefan, 100 Din.

Šibenik: Dr. Štefan Štefan, 100 Din.

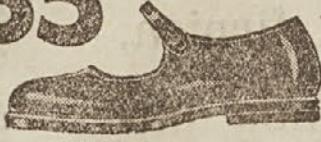

Ža! Božić

JE OBUĆA NAJPODESNIJI DAR!

ZA DJEČICU

DIN.
35

Vrsta 2851-05
Cipelice od laka ili žutog boksa, za
naše najmladje mušterije. Vel. 19-27
din. 35.-, vel. 28-34 din. 49.-, vel. 35-38
din. 69.-

DIN.
35

Vrsta 3661-00
Dječaci za zimu, visoka cipela od
žutog boksa sa djonom od krupona.
Vel. 19-27.

DIN.
59

Vrsta 9891-60
Nepromočive dječje čizme od lako-
vane gume kojima može dijete ho-
dati i po najvećoj kiši i blatu. Vel.
19-27 din. 59., 28-34 din. 79., 35-38
din. 99., muške za štrapac din. 129.,
lakovane din. 149.-

ZA MAMICU

DIN.
69

Vrsta 1865-01
Praktične gumene cipele za kišu sačuvajuče
Vam noge od vlage i stan od nečistoće. U
ovim cipelama možete nositi cipele od las-
tina za 59.- dinara.

DIN.
89

Vrsta 2945-11
Ukusne cipele od žutog i crnog boksa. Ne-
ophodno potrebne svakoj domaćici za sve-
tarac i blagdan. Iste od najboljeg laka za
99.- dinara.

ZA TATICU

DIN.
39

Vrsta 7047
Posle dnevnog napora osećate se naj-
bolje u ovoj udobnoj kućnoj cipeli od vune-
ne tkanine.

DIN.
49

Vrsta 9817-61
Ova lagana kaljača od najbolje gume saču-
vaće Vam cipelu, održaće Vam nogu suhu
i toplu i u najvećoj kiši. Ženske kaljače za
istu cijenu.

DIN.
99

Vrsta 3967-22
Udobna cipela od crnog boksa sa nepoderi-
vim gumenim djonom. Vrlo prikladne za one,
koji su svojim poslom prisiljeni da mnogo
hodaju. Ju. Ur. 50.

Fata

da provede ono, sto smo si uzeli za cilj,
jer rad pojedinaca samih za sebe osudjen
je na propast. Braća i sestre, kad smo
osnivali omladinsku sekiju znali smo
da je ona potrebna, ne smijemo sada,
ono što smo sami stvorili, da upro-
pastimo. Trgnimo se i pokažimo našoj
neoslobodenoj braći, da nismo zaboravili
na njih, nego da iskorištavamo svaki
trenutak, da provedemo ono, što smo si
stavili za svoju svetu zadaću. Pokažimo
svojim starijim, da smo zaista cvjet
omladine, budimo njihov ponos, a sami
svjesni, da nismo uludo trošili vrijeme
naše emigracije.

Približava se nova godina. Svim na-
šim silama i elanom prionimo uz rad.
Vrijeme je, da se već jednom okupimo
svi omladinci-emigranti u krugu omla-
dinske sekije i oko njezinog programa,
te da u bratskoj slozi svježi idemo dalje
i dalje radom, tako da nam se u sko-
roj budućnosti pokaže dan, kada ćemo
se vratiti tamo odakle smo došli.

Da to postignemo potrebna je sloga
i saradnja svih a naročito naših aka-
demika, koji treba da nam prednjače,
jer jedino tako bez obzira na stalešku
pripadnost, kad se radi o našem zajed-
ničkom interesu pokazat ćemo i dokazati,
da smo i mi važan faktor naše
emigracije. — Član odbora.

ANTIFAŠISTIČKE DEMONSTRACIJE
U TRSTU

Trst, decembra 1932.

Citava se Italija uzbunila zbog nedavnog
rušenja mletačkih lavova u Trogiru. U svim
talijanskim gradovima došlo je do velikih
antijugoslavenskih demonstracija, protest-
nih zborova i rezolucija, u kojima se napa-
da Jugoslavene najpogrđnjim imenima:
vandali, huni, barbari... Fašisti zaboravljuju,
što su učinili od našeg naroda u Julij-
skoj Krajini, a kad je baš riječ o kulturnim
spomenicima, zaboravljaju požar Narodnog
doma u Trstu i ostalih narodnih domova,
rušenje spomenika Volariju u Kobardinu i
Vilharu. Postojni i toliko druga nasilja nad
našim kulturnim spomenicima, Mussolini se
čak sam lično uzbunio i održao je u se-
natu govor, koji je izazvao senzaciju u či-
tavom svijetu, jer je izazovan. Ali u Trstu
nisu demonstracije uspjele. Tamo su se fa-
šističke demonstracije protiv Jugoslavije,
radi trogirskega lavova, pretvorile u antifa-
šističke demonstracije.

Demonstracije predvodili su sveučilišni
djaci organizovani u »GUF« (Grupu univer-
sitarnio fascista). U početku je sve išlo po
programu i demonstriralo se protiv Jugo-
slavije zbog lavova, ali se međutim medju
demonstrante uvruklo i gradjanstvo i iz po-
vorce su se počeli čuti sve to jači povici:
»Dole Mussolini!« »Ne ćemo rata!« »Dole
fašizam!« »Dole parasti!« itd. Gradjanstvo
i publika sa strane umiješali su se takodjer
i pridružili povicima protiv Mussolinija i
fašizma tako, da se za kratko vrijeme ta
službeno namještena antijugoslavenska de-
monstracija okrenula sasvim protivnim
smjerom i ispalila antimussolinijevska i anti-
fašistička demonstracija. Policija, karabi-
nieri i fašistička milicia nisu bili u stanju
da rasprše demonstrante i umire masu, jer
se za najkraće vrijeme iskupio ogroman
broj gradjanstva, koje je demonstriralo protiv
fašizma i ljudski ispratio službene de-
monstrante protiv Jugoslavije. Nemiri su
potrajali dugo vremena, i na kraju je i vojs-
ka morala izći na ulicu sa jednim odje-
ljenjem mitraljeza, ali su demonstranti po-
čeli napadati i vojsku tako da je ova mora-
la upotrebljena oružje. U sveopćoj gužvi: gun-
guli te pucanjem iz revolvera i mašinskih
pušaka ima ranjenih. Vojska je na kraju
raspršila demonstrante, ali su nemiri po-
trajali do kasno u noć. Uhapšen je velik
broj demonstranata i fašizmu nepočudnih
lica. Sve ceste koje vode iz Trsta prema
Gorici i Rijeci i drugdje upravo su cernirane
od vojske i fašista. Na svakih 5 do 600
metara ustavljuju se putnici pješaci kao i
oni u kolima traže legitimacije, i putnike
se ispituju gdje su bili i što su radili po-
slijednjeg dana. Kad najmanje sumnje hapse
se putnici bez obzira na stete kojih oni imaju
trpe, bez obzira na narodnost i pripadnost.
Po nekim glasovima je izvršen atentat i na
samog prefekta u Trstu.

USPJEH DRAME »ZA NAŠU GRUDU«
KOD PONOVNE IZVEDBE

U subotu 17. o. mj. na Kraljev ro-
djendan ponovno je davana u Malom Kazalištu drama Jože Goričkog »Za na-
šu grudu«. Kazalište je i ovaj puta bilo
odlično posjećeno, što znači da ovakav
rad naših studenata-diletanata u Istarskom akademskom klubu nailazi na
razumijevanje i odaziv. Da su priredjivači
to zasluzili vidjelo se već i prvi put
puta po uspjehu i priznanju, koje su
doživjeli povodom Dobriline proslave, a
pokazalo se to i sada kod ponovne iz-
vedbe, zapravo u još većoj mjeri. Subot-
nja popodnevna priredba oslobođena
ostalih točaka u programu, samo sa
jednim uvodnim predavanjem Matka Rojnića, naišla je na puno shvaćanje
kod publike i najtoplji prijem. Izva-
đači su doživjeli često odobravanje i
na otvorenoj sceni, a poslije svakog či-
na bili su nekoliko puta izazvani pred
zastor.

U svojem predavanju prije početka
predstave, »Ljudi današnje Istre«, pre-
davač je iznio pred slušaocu položaj
našega seljaštva u Istri onakav kakav
je bio u prošlosti, nastojeći da odredi
i prikaže sve one razlike koje su se du-
boko usjekle u dušu našega čovjeka od
najstarijih vremena i koje ga čine ne-
što sasvim drugim od talijanskog ele-
menta. Zbog toga, ne može se ni na najsl-
jnjim postupkom, izbrisati danas ono
što počiva duboko sakriveno u karakteru i
duši slavenskog čovjeka u Istri.

Poslije predavanja odigrana je pred-
stava sa mnogo sigurnosti i tempera-
menta. Igra pojedinaca i u skupnim
prizorima bila je još dotjeranija tako da
je cjelokupni dojam bio od snažnog
efekta, što se očitovalo u neprestanom
povlađivanju i oduševljenom pjesku.
Napori glumaca i ostalih koji su pri-
pomogli moralnom i materijalnom us-
pjehu, nisu niti kod reprize bili uza-
ludni.

Zagrebačkim omladincima!

Poslovni Odbor Omladinske Sekcije
sprovodajući svoj program uložio je sve
sile da mu to što bolje uspije. Međutim
uspoređujući svemu njegovom nastojanju ne
polazi mu to za rukom onako kako je
zamislio, jer je sa strane omladinaca
kojih ima u Zagrebu veliki broj interes
za sekiju malen. Vidi se to najbolje po
ime što se na redovitim članskim sa-
stancima svake subote, gdje se održavaju
dobra predavanja sa strane naših naj-
boljih predavača, ne vidi nikada sve
članove. Žalosna je to činjenica, ako
uocimo, da u Zagrebu živi više stotina
naših omladinaca, koji bi, kad bi pokazali
više volje i mara za našu zajedničku
stvar, mogli da pretstavljaju jednu od
najjačih i najmoćnijih emigrantskih or-
ganizacija u Jugoslaviji.

Mi se sada nalazimo u tako kritičkom
polozaju, gdje je apsolutno potrebna or-
ganizacija, koja će zajedničkim silama

„VARDAR“

DIONIČARSKO OSIGURAVAJUĆE DRUŠTVO
ZAGREB, BEOGRAD, LJUBLJANA, NOVI SAD,
SARAJEVO

PREUZIMA OSIGURANJA:

Požara, šomaža, tuče, provale, ne-
zgode, transporta, zakonite dužnosti
jamstva, loma, strojeva, loma
automobila, loma stakla, života

NAROČITO PREPORUČA:

štendna osiguranja sa škrabicama, pučka osiguranja bez liječničke
pregledbe, osiguranja protiv nezgode u vezi sa životnim
osiguranjem uz osobito povoljne uvjete!

Mjesečne premije od Din 22.- do Din 300.-

TRAŽITE PROSPEKTE!

MERVAR I HODNIKOVIĆ
TRGOVINA ŽELJEZNOM ROBOM
ZAGREB
Bakačeva 2

CHROMOS D. D.

tvornica grafičkih boja, firnisa,
mase za valjke i drvenog na-
mještaja za tiskare. - Specijalni
zavod za kompletno uredjivanje
tiskara, knjigovežnica, litografija,
cinkografija i offset-tiskara

ZAGREB, FRANKOPANSKA 12

TVORNICA: Samobor kraj Zagreba
Telefon broj 59-55 i 35-33

JADRANSKO OSIGURAVAJUĆE DRUŠTVO

OSNOVANO GODINE 1838

Dionička glavnica Din 300.000.000.— uplaćeno Din 120.000.000.—
Ukupne jamčevne pričuve Din 2.480.544.892·14

Ravnateljstvo za kraljevinu Jugoslaviju: ZAGREB, vlastita palača Hatzova 10
Naslov za brzjavce: „RIUNIONE“. — Telefon br. 67-01, 67-02, 67-03

GLAVNA ZASTUPSTVA: U Beogradu, Sarajevu, Skoplju, Ljubljani, Osijeku, Novom Sadu, Vel. Bečkerek, Subotici, Sušaku, Splitu, Vel. Kikindi, Vršcu.

ZASTUPSTVA u svim većim mjestima.

PREUZIMA OSIGURANJA

protiv požara, tuče, provale, nezgode, na život, kao i sve ostale vrste
osiguranja uz naipovoljnije i najjeftinije premije

Pričuve i premije jugoslavenskog posla ostaju u zemlji

Iz korespondencije goričkog nadbiskupa

DETALJI IZ ŽIVOTA Dra SEDEJA

Dr. FRAN B. SEDEJ U PISMIMA SVOM PRIJATELJU Dru PRIMOŽIĆU

Gorički nadbiskup kao bjegunac — Život u Stični, u Kranjskoj — Gorica za vrijeme rata — Dr. Sedej i gorički Slovenci — bjegunci — Povratak u Goricu — Prilike poslije rata u goričkoj pokrajini — Najnoviji dogodjaji u pismima dra Sedeja

U njemu dr. Sedej piše: »Prelijubi g. prijatelj! Kako Ti je morda znane, Italijani sistematično rušilo z granatama lepo Goričko. Kn. nadškof, palača je spredaj (na vročelju) bila z granatama zadeta, razklana in potem zažgana. Ako bi ne bili prihiteli po večkratnih prošnjah gasilci pomagati, bi bila zdaj prah in pepel. Vrh tega je bila zažgana dvoronica na vrtu in del cvjetničnjaka porušen. Na vrtu pa je polno jam in granat. Ko sem bil 12 t. m. v Gorici da bi se prepričal o Škodi, sem našel mesto popolno zapuščeno in prazno. Le tu in tam kaka vojaška patrulja in kak policaj. Staro malo semenisce je bilo letalcev z bombami zažgano in pogorelo do tal, novo (P. Anzelmo delo) je dobio 13—14. t. m. tri strašne granate (Volltreffer) in je zelo poškodovan. Centr. bogoslovica je tudi na pol razrušena in onesnažena. Kakor vidis, nas Bog rad ima, ker nas tepe... Jaz sem prišel sem na Dunaj, da se zahvalim Cesaru na izraženo nam sočutje in obljubo — pomagati... Tolajžo nas že 4 meseca z ofenzivo «Roma deliberante Saguntum (Goritia) perit!» — Ova poslednja izreka je svakako značajna... dok se Beč na nešto odluči, Gorica će propasti!

DR. SEDEJ KAO BJEGUNAC

U Stični (Zatični) je dr. Sedej bio zadovoljan sa boravkom i životom u njoj. Mesto i okolina su mu se svidjeli. »Naši Goričani — piše u pismu od januara 1916 — so raspršeni po Kranjskem, drugi so po barakah v Brucku ob Litvi (a. d. L.) in v Steiniklmu blizu St. Pöltena. Tem se je najslabše godilo...« I u ovom pismu spominje prijatelju Goricu slično kao i u prvom. Velika mi je želja da se čim prije vrati... v solčno Gorico dasi razdano, vendar nam se vedno milo...« (pismo od 13 X 1916) ...Jaz sem zdrav — piše prijatelju dr. Sedej u istom pismu — in obložen s pisarijo uradno in zasebno, da ne morem naprej. Večkrat obiskujem svoje begunce po barakah v Wagni blizu Lipnice, v Brucku a. d. L. in Steiniklmu. O položaju bjegunaca dobro je informiran te vodi o njima veliku brigu. »Omenil si (pismo od 21 XII 1916) da so Tvoji iz malna v Gänserdorfu nad Dunajem. Tam je za begunce najslabše. Nekteri so morali celo v štali stanovati, druge Slovence so zmeriali s cigari in Italijani, Nemci so trdi in nočejo dati beguncem živil. Za dva meseca pojde tega gorič. g. Primožič, župnik iz Prvačine kot dušni pastir za razstrešene begunce (Slovene) onstran Donave. Prej je obiskal bil te nesrečneže g. Miha Gabrijelič, kot delegat podpornega odbora za begunce z juga ter podal zelo pretresljivo poročilo o žalostnem stanju teh beguncev — naših rojakov. Vsled tega so odpravili v Gänserdorfu načeve nedostatke...« ... Tu na Kranjskem je polno goričkih beguncev. Od goričke škofije sta ostala le 2 dekanata cela: črniški in cerkljanski, drugi so vsi ali v sovražnih rokah ali pa obstriženi. V dušnem pastirstvu na Goričkem imam še kakih 50 duhovnikov od 250 — drugi so vsi razkropljeni od Sicilije in Sardinije noter do Saksonske meje. Uboga škofija! Refleks ratnih dogodaja fronte u Goričkoj osjeća se u ovim riječima (isto pismo): »Pri nas je vreme že dva meseca žalostno — brez solnca, deževno ali megleno, pravo vojno vreme. Morda vplivajo tudi kanoni in puške na zračne razmere, da se nebo tako joče. Že lani o tem času je bilo na Goričkem tako vreme — nenevadno.«

»PADEL JE STEBER JUGOSLAVIJE«

Prilike u 1917 godini općenito se nisu ni malo poboljšale. »Vojske pa ne bo še tako hitro konec...« piše dr. Sedej u pismu od 6. VII 1917. U istom pismu je i ovaj pasus: »Res, v nebo vplioč greh je, da pustijo naše Dalmatince in Bošnjake, ki so za Austrijo delali in kri prelivali, vmrjeti — lakote, medtem ko je na Ogrskem baje še dovoli živeža...« Gorica zmeraj boli propada — piše je o Uskrstu te godine — Razvaline! Broj bjegunaca se sada povečava. »Pribeljalo je na Dolenjsko mnogo goričkih beguncev, ki so morali zapustiti svoje domove na banjski planoti. Hvala Bogu, da dobijo vendar enkrat begunko podporo (2—4 K na dan). Vendar draginja je taka da denar malo izda.« U tom pismu piše i ove retke kojima obzirom na prilike i vrijeme kada su napisane (9 X 1917) ne treba posebnog komentara...« Ravno zdej razširjava novico da je dr. Janez Krek, drž. in dež. poslanec na Dunaju umrl. R. J. P. Padel je steber Jugoslavije!«

GORICA POSLIJE TALIJANSKOG UZMAKA

Slijedeći list je pisan 2 mjeseca iza tog. Talijani su porazili kod Kobarida uzmakli daleko in unutrašnjost i ostavili — razvaline. Evo kako je bilo iza toga u Goričkoj. »Pred 14 dnevi (pismo je od 20 XII 1917) sem bil v Gorici. Žalostno, posebno v okolici. Solkan. St. Peter, Vrtojba, Peoma, Podgora, popolnoma razdejano. Novo malo semenisce — fuit! Škofijska palača je služila Italijanom kakor druge veče hiše za barikade, vrt ves razrovjan z rovi, jarki, žicami, ovrši itd. V vrtu so imeli 3 kanone ter streliči z njimi na Sv. Gabriela goro (Škobriel). V palači vse barobe razmetano, pokvarjeno, polno nesnage in smradu. Pohištvo je vse ostalo, ali popraviti se mora. Vino — po-

pili... Zdaj se popravlja in čisti in upam da na pomlad pride stanovati v Gorico... Obnova Gorice kakor tudi dežele se še ni začela. Manjka vsega, posebno pa večih ljudi. Tuje — Nemci nas hočejo poplaviti in potujičiti. Treba da se zedinimo vsi Goričani brez razlike narodnosti in strank. Vojaštvu, posebno nemško (prusko) je strašno plenilo in maltretiralo ubogo ljudstvo. Pride po vojski vse na dan, da bo svet strmel nad današnjo kulturo!... Ljudstvo tripi strašno pomanjkanje. Kai bo na spomlad?...«

OPEK U GORICI.

Slijedeće pismo koje imamo pred sobom je od 24 XII 1919. Pisano u novim prilikama. Drugi Božić otako su Talijani došli u posjed naših krajeva. Dr. Sedej želi prijatelju bolju novu godinu »... pa bojim se da je Bog nam ne da, ker so ljudje še vedno stari grešniki, če ne še večji od prej. Pri teh razmerah ne ostane drugega kakor vdati se v božjo voljo...« Da se vidi što pod tim prilikama Dr. Sedej misli, evo jedan pasus iz nastavka... Tiroli so ravno tako in še bolji nezadovoljni kakor Slovenci. Tiroli imajo že zdaj več pravic kakor Slovenec na Goriskem, ker so boli trdi in energični. Tu nam pomanjkuje narodnih zastopnikov ki so nas večinoma zapustili, sploh intellecije. Zdaj smo ovce brez pastirjev. Socijalizem narašča povsod. V Gorici izhaja »Gorička straža« — informira nadbiskup svojega prijatelja i konšolarca Dra. Primožiča — (tednik, glasilo zedinjenih Slovencev razen socijalistov) in vladni list »Gorički Slovenec«. Slovenskih šol v Gorici ne dovolijo. Pola godine kasnije javja Dr. Sedej radosno da se vraćaju duhovnici — bjegunci i penzionisti »samo svetna inteligencija nas je zapustila«.

»KOLIKO ČASA BOM ŠE TU?...«

Odmah, prvih godina poslije rata, posla je bilo u Gorici mnogo da se popravi materialna i moralna šteta prouzrokovana ratom. U kompetenciju nadbiskupa Sedeja spada ovo drugo te polaze velike napore da popravi, obnovi i podigne crkve, vrski život. Za vanjsko lice Gorice brinu se Talijani. Ali kako! »Gorica se je to leto še precej popravila, ali čisto drugašna je na znotraj; Italijani so ji dali drugo lice, tako da je zdaj rez »laška«. Več ko 10.000 regnicoval so je tu naselilo ter so prvezeli mnogo trgovin in podjetij, posebno zidarstvih. S tisto slavljenju laško kulturo pa je prišla v Gorico velika nemoralnost in razuzdanost.« — U tom istom pismu (oktober 1920) zabrinut je zbor duhovnog podmlatka »ker ni na Goričkem nobene prave slovenske gimnazije — она v Idriji ima le 2 razreda — ni slovenskih bogoslovcev in orej tudi slovenskih duhovnikov ne bo.« Ima u tom pismu več onda — jedan upitnik, slutnja karakteristična po Sedejev lici udes, možda izrečena — po prvi put tada — i nesvesno, koja se 11 godina kasnije fatalno ispunila: Koliko časa bom še tu?... Deus scit! — završava pismo.

DA IH NIJE STID...

Prema pismu od 5. I. 1921 vidi se da je Dr. Sedej kanio doći u Zagreb na sprovođenju biskupu Mahniču. Ali je bio kasno obaviješten, zbor toga jer je u Julijskoj Kraljini u to doba bio štrajk poštara i telegrafista. »U Gorici je zadnji čas bolj mirno, odkar so fašiste, ki so metali bombe (pri slovenskem koncertu, v Narodno tiskarno in v gnečju republikancem na kolodvoru) zaprli. Bilo je že res grozno. Tudi, meni so grozili! Karakteristično je slijedeće pismo od 2. jun 1922, u kojem Dr. Sedej opisuje svoju audienciju pred talijanskim kraljevskim padrom prigodom njihova prvog posjeta Trstu. Gorici, Postojni i t. d., gdje medju ostalim kaže kako je kraljicu (kralj Nikolae Crnogorskog) pozdravio riječima: Poklanjam se! Opot je govor o Goričkoj gdje vlada nevolja jer vlada ili ne će ili ne može isplatiti ratnu štetu. »Minister je nekaj obljubil, ali Lahom ne verjemo, ker so nas že večkrat opharili.« U to vrijeme Dr. Sedej doživljuje da su palaču nadbiskupsku ispisali prijetečim napisima. Dr. Sedej piše u jednom pismu: »Palaču še zdaj niso popravili, zunaj nosi še vedno kulturne napise: morte a Sedej. Viva Italia: Votate tutti per il blocco etc. Da jih nis sram! — jednostavan usklik, ali tim teža je Sedejeva indignacija.

Pisma se redaju i dalje, ali preskačemo period od pet godina. Ličnost Dra. Sedeja kroz to vrijeme sve više zadobiva na značenju. To se jasno opaža: s jedne strane sve to veča i jača privrženost vjernika i naroda koji u njemu gleda svog zaštitnika i branitelja, s druge strane reakcija, protivnički tabor kojemu je Dr. Sedej trn u peti. Pravdoljubje njegovo, ugled i autoritet smeta da planovi potpuno ne uspijevaju, da se razbijaju o otpornost naroda. Dr. Sedej međutim doživljuje priznanje, povodom svog zlatomislinstva. U Gorici su bile velike svečanosti 26. VIII. 1927 kao i malo poslije toga u Cirknem (rođno mjesto Sedejevo). »Ti sporocim — piše 19. IX. 1927 — da je bilo navzočih okoli 200

duhovnikov, ogromnega ljudstva iz mesta in dežele obeh narodnosti. Kar sem kot škof v Gorici nisem videl toliko udanosti in zanimanja za me. Zdi se mi, da so Goričani vendar spoznali kdo je njih pravi prijatelj. Zedinila nas je nesreča in suđnjost. Medutim ne zaboravlja da javi stvari koje su manje utješne. Vlada je nastavila sa progona protiv Slovenaca: »Katolička in druga društva se razpuščaju, »Gorička straža« se sekvestira, v šolah hočejo celo kršč. nauk v italijanskem jeziku, naši uradnici, učitelji, željezničari se predstavljaju u notranjščino nastavljaju pa sami Italijani, nevečeri in nezmožni i t. d. Vendar svaka sila do vremena! Zauvamo na Boga vsemogočnega in usmiljevoga zastavnika ubogih trpinov.«

POSLJE KONKORDATA

»Moja je služba težka in postaja pri teh žalostnih razmerah vedno bolji kritična... Naša vlada nas hoče kar v par letih asimilirati. Vse njene odredbe merijo na to. Zdaj so nekaterim duhovnikom, posebno slovenskim kar prepovedali hoditi v elementarne ljudske šole in podučevati njeni krščanski nauki. Vendar upam da bodo to preklicali!« (Iz pisma 18. X. 1928). — Tada je Dr. Sedej bio — optimist. Niti konkordat, pomirenje fašizma sa Vatikanom, nekoliko mjeseci kasnije, nije poboljšalo položaj, pogotovo ne naše manjine. Veselje kojim je konkordat u početku pozdravljen kasnije je općenito ohladilo, ističe Dr. Sedej u svom pismu od 12. VI. 1929. Crkva će i dalje biti ovisna od vlaste, koja si je garantirala nadzor u upravi crkvenih imanja, kod krščanskog odgoja i imenovanja biskupa i župnika. Za naše svećenstvo u Julijskoj Krajini je odsada položaj slabiji nego prije (pismo od 28. XI. 1929).

Narod? »Letina je bila precej dobra, a kaj pomaga ko ljudje ne morejo pridelkov, posebno pa vina ne, prodati. Meje so zaprte...« (isto pismo) Slijedeće pismo (godinu dana kasnije — 14. X. 1930) javlja medju ostalim: »Letošnja letina je slaba, posebno pa v Brdih, kjer je toča pobila. Vsi kmetje so več ali manj zadolženi, nekteri so prišli že na boben. Najubežnejša vas je sedaj — Števerjan.

LIJEGA, ALI NESRETNA DOMOVINA...

Približava se jubilej — 25 godišnjica biskupovanja na goričkoj nadbiskupskoj stolici 25. III. 1931. O tom govorit će u prijašnjem listu; opširnije pak u onom od 24. XII. 1930. Jača se sada pojavljuje slutnja, koja se prvi put u pismu porodila godine 1920. »Kdaj mislio, mojo duhovnički v verniki petindvajsetletnico mojo obhajati, mi ni znamo. Sicer ne vem če je doživim in če bom še škof gorički. Napomije prijatelju neka se ne čudi, jer je počela »prava gonja zoper Slovence posebno zoper duhovnike in zoper mene.« — Oper je Dr. Sedej onaj stari, jer se pita — »Bomo videli, kaj poreče Rim?«

Posljednje naše pismo je od 11. VI. 1931. Rukopis Dra. Sedeja je još uvijek kao uostalom i u svim dosadašnjim pismima, jako čitak. Bolest, to je druga bolest, bila je teža od prve. Boji se ako skoro ne ozdravi da će morati u mir. — Koncem oktobra iste godine bio je umirovljen; malo zatim preselio se u vječnost (28. XI. 1931). Životni krug njegovog života imao je bolan i tragičan završetak, jer je pored sve starosti pao pod bremenom, dužnost i udarcima jednog teškog stanja. Prijatelju je u tom pismu poslao »najiskrenješ in presčrna voščila in čestitke iz lepe a nesrečne domovine.«

Ante Rojnic.

NAD UČKOM ZVIJEZDA...

To modro nebo nad zrcalom mora
Sa jasnim smijehom oktobarskog dana...
I komad našeg srca: Učka-gora.
I kao rana peče nas Lovrana.

Pa bijela mjeseta: izgubljena stada,
I otrgnute rožice i rože.
O, čama danas, čemer na nas pada!
O, svezali te, veli Veli Jože!

A, evo: tu je zid. Na zidu
Zeleni talas bršljanova gustih;
Nad zidom torani — bijel, u jasnom vidu:
Domaja to je naših tuga pustih.

I svako veče crno zvono plaže
I teče miris mora povrh trsa.
I neka zalost u nama se zače
Sa sjenama što lijegaju na prsa.

Već modro nebo gasne. Gasne zvono.
Još samo smokva pepeljastog lista
Pod prozorima šušti. Što je ono?
Nad Učkom zvijezda poput suze blista.

Quasimodo.

STARI TALIJANSKI PISCI O SLAVENIMA U ISTRI

Papa Pio II. — Tommasini, biskup novigradski — Naldini, biskup koparski

Možemo započeti riječima koparskoga biskupa Naldinija, koji je pred dvjesto i više godina rekao, da u pogledu narodnosti u Istri postoje dvije istine: prva da u Istri stanuju Talijani, a drugu da se uz njih nalaze i Slaveni. Možemo odmah na to nadodati da je tako bilo mnogo prije biskupa Naldinija i da, vjerojatno, ovakva slika stanja narodnosti u Istri za dugo neće biti izmijenjena. Zato se čini luda ona politika, koja ide za istrijebljenjem Hrvata i Slovenaca, a isto tako ne bi bila pametna politika, koja bi u istom smislu bila uperena protiv Talijana.

Te dvije istine biskupa Naldinija, dobro shvaćene, trebale su — pogotovo u novije vrijeme — da budu polazištem u odnosu narodnosti u Istri. One su mogле biti pretpostavke za snošljiviji život na tako malenom zajedničkom teritoriju kao što je Istra i ujedno poticaji za uzajamno upoznavanje.

U Istri bilo je, može se reći, uvijek baš obratno. Odmah u početku, od do seljenja Slavena u ove krajeve, interesi jedne i druge strane stajali su u protivštini. Ovaj se odnos nije mijenjao. Razvoj jedne strane išao je na štetu druge, i obrnuto. Način da se oprečni interesi dovedu u sklad ili da im se baš otupi oštrica, nije bio pronađen. On se nije ni tražio, ali istini za volju mora se reći, da je bilo teško pronaći taj način u onome okviru, u kom se kretao odnos jedne i druge narodnosti. Razlike socijalne, razlike u narodnosti i mentalitetu bile su teškom zaprijekom. Da se ona savlada trebalo je imati više širokogrudnosti i poštenijih nakana narоčito onih, koji su Istru stoljećima posjedovali i uživali kao feudalnu bastinu. To su bila dijelom njemačka gospoda, a najviše talijanska. Iz svoga gospodskog stava gledali su oni na Hrvate i Slovence kao na ljude niže rase, jer im nisu bili ravni ni po ekonomskoj snazi, ni po snazi kulture ni povjesne tradicije.

I tako razvio se u Istri život na dva pola. U gradovima živjelo je — a i danas živi — u najvećem dijelu talijansko stanovništvo, a izvana po ostaloj zemlji, raširio se slavenski seljak. Gradski zid nije samo dijelio jedan komad zemlje od ostalog kompleksa; on je bio kamen međa na granici dva svjetova između kojih je postojala provalja klasičnih i drugih razlika, onakvih kakve su mogle biti samo u srednjem i u novom feudalnom vijeku.

Ovakvo stanje ostalo je do novijega vremena. Oštira klasičnih razlika bila je ponešto otupila, ali se ona ponovno pokazala u sukobu nacionalističkih tendencija. I u ovo vrijeme još uvijek za jednu stranu postoji naziv »signor«, za drugu »schiajao«. Jedna je strana nastojala održati svoj privilegirani položaj, a druga je nastojala da se oslobodi podrednosti, u kojoj se vijekovima nalazila.

U povijesti bilo je malo onih, koji su se znali izdici iznad subjektivnih interesa i koji su priznавali Slavenima da živu u slabim prilikama, a još manje bilo je onih, koji su prema njima iskazivali znakovne simpatije ili čak osudjivali nemar vlasti u postupku, prema slavenskim seljačkim masama. Većinu njih, bili su samo djeca sredine, iznad koje se nisu izdigli. Jedno mišljenje o Slavenima bilo je karakteristično za gradsko talijansko stanovništvo počevši od prvog patricija pa do posljednjeg plebeja. I u vremenu, kada je iza kuga postrandalo bogatstvo gradova, i kada su se na onom uskom prostoru opkoljenom gradskim zidinama pomicali sjene iz nemoglih ljudi na desetinu svedenoga stanovništva, još i onda se gradjanin čutio nečim višim od seljaka.

Potpuno se oteti ovakovu načinu mišljenja nijesu se mogli ni stariji pisici Istre, kada su govorili o Slavenima, premda su mnogi nastojali biti objektivni. Što idemo dalje unatrag, to naičimo na pravedniji način pisanja, jer su pisci imali manje razloga da budu tendenciozni. Vijesti što ih od tih pisaca dobivamo vrijedne su i zanimljive, naročito u poredbi sa pisanjem novijih talijanskih pisaca, koji su rodom iz Istre.

Iznest čemo mišljenja trojice talijanskih pisaca o Hrvatima i Slovencima u Istri. Oni su svl rodom iz Italije, pa se u neku ruku može reći, da u gledanju na prilike u Istri nisu bili odveć zainteresirani. Svakako su manje stajali pod utjecajem svoje nove sredine od domaćih istarskih Talijana.

Aeneas Sylvius Piccolomini

Kao prvoga citirat čemo Eneju Silviju Piccolominiju, poznatoga papu Pija II. Od godine 1447 do 1451 bio je trčanskim biskupom pa je tako došao u priliku da upozna stanovništvo svoje biskupije i Istre. U svojem djelu »Historia de Europa« ima ova dva značajna pasusa, koji se odnose na Slavene u

Istri: »Poslije Albanije slijede ilirska plemena u smjeru prema zapadu i sjeveru. Naše doba ovaj rod ljudi naziva Slavenima, i jedni se zovu Bosanci, drugi Dalmatinci, treći Hrvati, Istrani i Karni.« Dalje kaže: »O Istri danas nazvanoj Slavonija, Istrani su danas Slaveni; premda se primorski gradovi služe talijanskim govorom ipak su vješti jednom i drugom jeziku.«

Riječi te nalaze se u knjizi, koja sadrži djela pape Pija II., a koja je štampana gotovo čitavo stoljeće kasnije, u Bazelu g. 1551.

Iz ovoga što je papa Pio II. rekao o Istri slijedi, da su Slaveni bili u njegovu doba očita većina u Istri, kad je po njima zove »Slavonija«. Važno je to s još jedne strane, jer znači da su oni bili većina prije onih doseljenika nakon kuga, koje su Istrom kasnije harale. Osim toga već u vrijeme Silvija Piccolomini gradsко stanovništvo pozna i hrvatski odnosno slovenski jezik uz domaći talijanski. Da se to uzmognе razumjeti treba pretpostaviti samo dvoje: prvo da je gradsко stanovništvo bilo vješto hrvatskom jeziku i nekoliko de-

Biskup Naldini

cenija prije Piccolominija; svakako nije vjerojatno, da ga je naučilo baš u njegovu vrijeme. Time što je gradsko stanovništvo postalo vješto govoru okolišnjega živilja znači da se izvršio proces utjecanja Slavena na romansko žiteljstvo, za koji treba duže vremena. S jedne i s druge strane moralo je doći do životnoga dodira, do bližega upoznavanja. A zato je potrebno da je jedno i drugo žiteljstvo već duže tu i da se jedno drugome do neke mjeru akomodiralo.

Drugo što treba pretpostaviti i što zapravo izlazi već iz prvoga, jest to da su gradovi sa sviju strana bili opkoljeni slavenskim pučanstvom i čak da je ono polako nadiralo u gradove. Za ovo posljedne dat čemo kasnije sigurnu povrđu iz slijedećega pisca, koga čemo sada spomenuti.

Novigradski biskup Giacomo Filipo Tommasini

Tommasini je rodom Padovanac. Novigradskim biskupom postao je god. 1641 i na tom mjestu je ostao dobitnik decenija. Koparski biskup Naldini, njegov mladi sugradjanin visoko uzdiže Tommasinijevo djelo: »De commentari storici-geografici della provincia dell' Istria« u osam knjiga. »Komentari Istre dubokom učenošću započeti, ne prežaljenom smrti autora ostali su u najljepšem nedovršenom; jer da su bili dovršeni, kako su učeno započeti, moglo bi se sumnjati, koji bi bio više cijenjen u Padovi; ili Lacijs s Rimom zbog povijesti Livijeve, ili Istra s Koprom zbog komentara našega Tommasinija.«

Tommasini govoreći o stanovništvu Istre pozabavio se najprije s Talijanima, što je razumljivo da on kao Talijan tako čini. Zatim govori o Slavenima. »Prvi i najbrojniji od svih drugih jesu ... Slaveni, koji su došli iz Dalmacije, ili Slavonije, staroga Ilirika, narod čvrst i naviknut na teškoće, rasijan po svim mjestima, dapače u sadašnje vrijeme slavenski jezik postao je jedinstveni posvuda, i stanovništvo mnogih sela ne zna nimalo progovoriti talijanski.« Za ove stanovnike kaže, da su se doselili u Istru sredinom 10. stoljeća.

Tommasini govori o još nekim drugim narodnostima, koje nastavaju Istru. Kao posebnu slavensku narodnost spominje i »nove stanovnike, koji su došli iz Albanije i drugih mesta zauzetih od Turaka, pozvani od mletačke republike s mnogim slobodinama, a pogotovo da budu pod kapetanom od Rapsa, izuzevši one koji su na zemljistu Pule, kojima upravlja providur, i koji se ponose kao s velikim privilegijem, što su slobodni od oblasti i načelnika ovih gradova.«

»Ti novi stanovnici stanuju s onu stranu Mirne šireći se preko Tara, pretečim zemljistom i čitavom puljštinom. Imaju i drugih iznad zemljista Umaga i naokolo; bit će oko 100 godina od dolaska ovih stanovnika.«

Na prvi pogled je jasno, da ti »novi stanovnici, koji su došli iz Albanije i drugih mesta zauzetih od Turaka« nisu nitko drugi, nego današnji Hrvati štokavci, premda ih Tommasini ne naziva tako. Za njega je to, što su jedni došli kasnije a drugi ranije, i što je medju njima mogla biti kakva razlika u stepenu kulture, važnije od sve druge sličnosti, da ih uzmognе podjeliti u dvije narodne skupine. Iz krajeva osvojenih od Turaka uz nešto albanskih potrodiča, koje su se poslavenile, nisu mogli doći drugi nego pripadnici našeg naroda, jer drugih u njihovoj staroj postojbini nije ni bilo. Tommasini nije dakako tačno poznavao geografiju onih krajeva, jednako kao ni drugi talijanski pisici, koji su o tome pisali.

Stanje Slavena u Istri bilo je jadno — onih starijih stanovnika kako tako, a ovih novijih upravo očajno. Tommasinijevo opisivanje odnosi se ponajprije na ove nove stanovnike, koji su se naselili u zapadnoj i južnoj Istri. Jedan dio tih stanovnika nalazio se unutar granica novigradske biskupije. Hrvati, štokavci došli su u kraj opustušen ratovima i kugama. Oni sami dosta primitivni nisu ni mogli da si stvore bogzna kakve uslove za udobniji život. Puste su bile kuće, a pusta i zanemarena polja. Tommasini opisuje njihove prilike upravo naturalistički ne stedeći izrazima. No Tommasini nije nepravilan, ako i ne uvijek. Često zna ispričati ljudi prilikama, u koje su zapali.

Tommasini ovako opisuje Hrvate i Slovence i njihovo stanje. »Njihove kuće su primitivne, osobito one po polju, koje većma liče na stanove za životinje nego na kuće ljudi kulturne zemlje. Kao što je pokrajina, odišući jednostavnosću i primitivnošću pastirskom. Spavaju po običaju na tlu, i na slamu, zimi oko vatre, a drugi imaju postelje od drva, slabo napravljene, sa slamom, rijetko upotrebljuju umetke od vune, nemaju plahta, počivajući medju pokrivačima i spavajući ponajviše napola odjeveni.«

Kao što je ispašao primitivan opis stambenih prilika, tako je ispašao primitivan i način u pripremanju hrane.

Prilike ni u čem nisu bile povoljne. Zanemarena polja nisu morali obradjavati samo muškarci već i žene. One su s njima morale snositi sve teškoće seljačkoga živilja. Razumljivo je da su žene u Tommasinijevoj opisu izašle po karakteru i držanju kao muškarci, imajući tako malo onih pravih ženskih odlika. »One su grubog temperamenta i nisu manje od muškaraca naviknute na obradjivanje zemlje i na timarenje stoke... još kao djevojke gone na pašu životinje i upravljaju kolima.« Odgoj djece bio je takav da je i njih trebalo privrnuti na napore života.

Odijelo žena i muškaraca bilo je skoro kao današnje — samo u skladu s onodobnim mizerabilnim prilikama, oskudnije i grublje. Tommasini opisno opisuje nošnju žena. Ona je uglavnom kana danas. Kao razliku možemo istaći, da su žene u Tommasinijevo doba nosile kožuh od jagnjeće kože, a na glavu turban (turbante), koji su nosile u kući i van nje ne skidajući ga nikada bez osobite potrebe. »Za njih bi bila velika uvreda časti, kad bi im ga se skinulo s glave, i zato je odredjena stroga kazna...«

Tommasini opisuje još i druge pojedinosti, koje se odnose na Hrvate i Slovence u Istri. One su važne same po sebi, jer vrlo dobro ilustriraju stanje našega naroda u ono vrijeme. Mi ih — razumljivo — ni zbog prostora ne bismo mogli donijeti.

Dosadašnje crte, koje je Tommasini iznio o našem narodu, ponavljaju se negativne. One su uslovljene djelomično karakterom naroda, a inače samim prilikama, u kojima je on živio i ispisivan s jedne strane od Venecije, a s druge strane od austrijske gospode. Tommasini sam to uvidio i ne propušta da istakne. Stanovništvo je osiromašeno gladnim godinama, kugom i porezima, koji se nemilosrdno utjeruju. »... Bijeda seljaka — priča novigradski biskup — u tome je što on nema kruha i što se zadužuje prodajući vino prije berbe... Siromaštvo ne potječe toliko od neplodnosti zemlje, nego u prvom redu dolazi od slabog prometa i trgovine... a pogotovo od toljkih taksa u krajevinama nadvojvodskim (austrijske Istri).« Zbog toga seljaci ne mare da se muče oko zemljoradnje, a još manje oko drugih plodova koji su manje unosni, i zbog toga ostaju siromašni. Ova bijeda dolazi još više otuda, što im duž i upravitelj sa svojim činovnicima odnose sve što je korisno, kao što je prije spomenuto, od onoga malog prometa, tako da

je zemlji oduzeto i ono što bi moglo pritičcati, osim onoga neznačnog što pri pada općini... Svi prihodi idu u ruke dužda, a osim toga vozarine i porezi redoviti i neredoviti, koji neprestano rastu, tako da ne daju jadnim seljacima ni da odahnu ni da podignu glavu...« U bijedu uvaljuje pokrajinu i činovništvo... koje ne misli na drugo nego da nade priliku da krade i nosi u Veneciju; dapače htjelo bi odnesti i same zidine i zemlju, ne samo drvo, brašno, vino, sol, meso i toljke druge davke, tako te je nemoguće zamisliti u kakovu se stanju nalazi ova tužna i siromašna pokrajina.

Poslije ovoga nije čudo, ako je stanje Slavena bilo u Istri onakovo kakvim ga prikazuje Tommasini. No i u tim prilikama zadržali su Hrvati u Istri neke svoje crte koje se još i danas nalaze u njihovu karakteru. »Stanovništvo je dobra srca i ljubazno, nudeći radojelo, dapače, sile da se posluži tkogod dođe u njihove domove; a nadasve pokazuju se darežljivim prema svećenicima.«

Inače o životu kojim su živjeli Hrvati i Slovenci Tommasini ne govori mnogo. Ali i iz onoga što je spomenuo jasno se vidi da je taj narod u crkvi imao svoj staroslavenski jezik, i da je živio po općinama u svojem tradicionalnom uređenju. Po selima birali su se od naroda župani (zuppani) i podžupani (pozuppi) i drugi službenici, »koji sude do deset lira, nekoji manje, a nekoji samo u stvarima štete...« Toliko autonomije ostalo je seoskim općinama za mletačke vlade.

U Tommasinijevo vrijeme — a tako i poslije — govorilo se u Istri talijanski i hrvatski odnosno slovenski, ne uračunavši amo neke druge manje jezične skupine kao što su čiščka, furlanska i dr. Slovenski govorilo se po selima, a talijanski po gradovima. No ne sasvim tako; Tommasini veli za građane grada Kopra: »govore talijanski a među pukom u porabi je slovenski jezik.« To je potvrda za ono isto što je papa Pio II. rekao dvjesto godina prije.

Onome što je Tommasini napisao o Slavenima Istre ne treba mnogo komentara. Što je rečeno gledano je ponajviše vlastitim očima. U Tommasinija ima ipak nekih pogrešaka ili bolje reći ne baš pravoga razumijevanja za ljudi i prilike. Kao da na stvari oko sebe gleda odveć strogo. Razumljivo je da to ide najviše na račun Slavena. Tommasini, koji je došao iz kulturnije sredine, pripadnik naroda koji je na Slavene gledao kao na nešto niže od sebe — u Istri naročito — nije mogao imati razumijevanja za sve one negativne faktore koji su utjecali na način života seljačkih masa.

Koparski biskup

Paolo Naldini

Nijedan od starijih pisaca nije se sa toliko simpatijama izražavao o našem narodu u Istri kao biskup Naldini. U njegovu djelu »Corografia ecclesiastica... di Giustianopolis«, koje je štampano u Veneciji godine 1700, ima nekoliko pasa o Slavenima koparske biskupije i gotovo čitavi kapitol. Mi smo već na početku spomenuli kako on započinje svoju raspravu o narodnostima u Istri. Prva je istina da se u Istri nalaze Talijani, a »druga, ne manje poznata, jest, da su se... Slaveni, kada su se jednom spustili da orobe Istru, zaustavili da je nastavaju u dobrom broju postavši od napadača branitelja.« Dalje tumači Naldini porijeklo Slavena, nevjeste i nesigurno prema stanju nauke u ono vrijeme. »Slaveni su ljudi vandalske narodnosti, ili Vendi, ili Vlindi, koji su prvi stoljeća poslije Kristova rođenja došli iz krajnjih dijelova Sarmacije, da plijene Evropu, a posebice rimsko carstvo. Ime Slaveni (Schiavoni) nije im pravno, nego bi moglo biti pokvaren oblik imena koji dolazi od riječi slava. »Od ove riječi slava... dobili su nadimak Slaveni... dakle slavni, zatim bili su izopćeno nazvani Schiavoni.« Naldini se u čudu pita, kako to da su Slaveni, kojih im se dolazi od slava, najednom dobili tako neljep naziv. On kaša da se i tome dosjeti i nagađa kojekako, ali prvi mu je uzrok u promjenljivosti i prolaznosti svega. U svojoj pobožnosti uzvukuje Naldini: »Eto

me mnogo plodniji i zdraviji, jer ovjejkovječeni u svojim potomcima živu dug». Na to nadovezuje: »A koji su u ove naše dane naseljenici naših zemljista, obradivači ovih polja, stanovnici ovih mesta, nego novi potomci starih Slavena? Jakih su tjelesa, zdravih, naviknutih na napore, koja samo starost uništava — kako ih odlično opisuje Enrico Palladio. Velike snage, krepki po tjelesnom ustroju, jakih kostiju čine se kao da su rođeni da se prikuju uz mučno obradivanje zemlje i da se nepresatno brinu oko stoke. Čak i žene, koje ne snose manje napore od muškaraca, brinu se oko stoke, upravljaju kolima, i nose one teške terete na glavi...«

Naldini opisuje za tim nošnju onako kako ju je opisao i njegov stariji sumještanin novigradski biskup Tommasini.

U pogledu stanovništva i kod Naldinija je ona podjela na talijansko, koje živi u gradovima i na slavensko, koje se rasprostrio po ostaloj zemlji. No i u gradovima ima Slavena, jer se na pr. u Kopru zbog njih i zbog vojnika služi glagolska misa u samostanu trećoredaca. »Njegovi redovnici (naime samostana), ako nisu po rođenju Dalmatinici moraju biti po jeziku služiti se njime kod sv. Ispovijedi za slavenski puk, koji boravi u gradu ili koji je rasijan po okolicu, a naročito za dalmatinske vojnike, koji borave u luci u službi na ladijama, koje su određene za stražu Jadranskoga mora.«

Naldini ne nalazi ništa prijekorno u tome, što u Istri postoji slavenska liturgija. Naprotiv on se tome raduje. I tu svoju radost iskazuje na način zanimljiv i značajan, ali u isti mah i dosta neobičan — pogotovo kad se uzme u obzir da su u ono vrijeme i prije toga na račun glagoljaša često isle tužbe u Rim. Pasus, koji se odnosi na to, donosimo gotovo čitav. »Ujedinjuju se dakle dvije narodnosti, koje stanuju u gradu i dijecezi, talijanska i slavenska, u počasnom poštovanju jedine svete, katoličke vjere... Dobro pokazuju Gospodin kako prima pobožne osjećaje jedne i druge narodnosti; jer ako se brine da dobiju Talijani časne svećenike, koji im pružaju božje molitve, spasonosne sakramente i svetu misu na latinskom jeziku, i poučavaju ih pobožnim propovijedima na talijanskom; dopušta i Slavenvima (možda s još većim privilegijem) svete službenike, koji im podaju u slavenskom jeziku, njihovom vlastitom i prirođenom ne samo propovijedati već i službe, misu, sakramente i sve što god može zaželeti dobar vjernik. O koliko više uzdižu čovjeka riječi materinskoga jezika i koliko jače diraju srce glasovi usisani mlijekom. Srečna koparska crkva, koja od toliko različitih narodnosti ujedinjuje odane vjernike u štovanju Boga. Jer ako to nije samo njezin privilegij, i poseban, ipak ga nemaju mnoge odličnije biskupije u kršćanstvu.«

Ovako misliti znači biti ne samo tolerantan u vjeri, nego i u svim drugim stvarima, jer šrega shvaćanja od ovoga teško je zamisliti. Tu se i nehotice pomislila na današnje prilike.

Iznijeli smo mišljenja ove trojice odličnih starijih Talijana. Vijesti, što ih od njih dobivamo o našem narodu, nisu potpune, ali su u toliko dragocjenije, što ih nemamo mnogo. Važnost je njihova nesumnjivo historijska — naročito za vrijeme u kojem su pisci živjeli. Kada se sve to sastavi onda se dobiva slika stanja za sredinu 15. stoljeća i za gotovo čitavo 17. stoljeće. Veza postoji samo između Tommasinija i Naldinija, dok je papa Pio II. pisao čitava dva stoljeća prije. Ali važnije je kod toga, što se ti pisci — koji su gledali stvari i dogodaje svojim očima — medusobno nijedne ne demantiraju. Naprotiv onaj kasniji pisac potvrđuje pisanje prijašnjega. Iz njihovih redaka izbjiga po koji put ne baš simpatičan osjećaj za Slavene u Istri, kao na pr. kod Tommasinija. Ovo je razumljivo iz razlika u narodnosti, kulturi i u socijalnom stepenu. Jasno se može osjetiti da tu govoru gradanin o seljaku, koga ne drži sebi ravnim. U tom su ti pisci djeca svoga vremena, pripadnici privilegirane sredine koja ima svoj način naziranja na prilike i ljude. No ljubav prema istini znala je probiti te zapreke i ona je pronašla svoj izražaj u djelima citiranih pisaca.

Povijest se čini prašnom upravo kao što su prašne knjige u kojima je ona zapisana. Korisno je i poučno kad god otpuhnuti prašinu s nje. Ispod prašine ukazat će se istina jasnija nego u svim knjigama novijega vremena pisanim za naročite ciljeve. A ta je istina još i danas onakva, kakva je bila prije stoljeća.

Matko Rojnić

V KAPELI HLADNI . . .

V kapeli hladni mrak leži,
v kapeli večna luč brli.
Nekdo ob steburu tam kleći
in na razpetega strmi...

Postoj! Ta kmetiška ženica
Gordanova je mati, se mi zdi.
Naj vernice nikhe ne moti,
ostavira jo v mračnem koti,
zdaj ona s Kristom govorí.

Karel Širok.

KUMIČIĆEVO GNIEZDO

BERSEČ

Lijepo i ubavo vam je to mjesto Berseč. Leži na brežuljčiću visokom 157 metara nad morem. Tik mjeseta prolazi tvrdna državna cesta, dosta široka, a s ceste ulazi se u Berseč prilično širokim putem. Mjesto biće obzidano visokim zidom obraštenim bršljanom. Na zidu su maleni uski, a visoki prozorići. Kroz te prozoriće motrili su što se u okolici kopna i mora događalo. U mjesto se ulazio samo kroz jedna vrata, koja su bila postavljena prema zapadu. Za to ljudi iz okolišnih mjestâ u danas kažu: idemo u grad, kada idu crkvu u školu, u dučan ili po poslu. I dandanas postje trgovci okolišnog zida negdje u naravni visini, a negdje porušeni.

Pred mjestom, kuda se ulazio u grad jest široka i duga ravinja zasadjena visokim stablima: lipama, brestovima, bijelim murvama, ladonjom (kopričevim). Tu su i kamenita sjedala Krasan je tu pogled prama jugu na lijepo more odakle vidiš otok Cres sa vrhuncem Sišom, Lošinj sa Osoricom, otok Unije. Zeče, maleni otočić Galijolu sa visokim svetionikom. Tu možeš za odmora otopočiniti u gustoj bladovinu, a tih lahorac krijeći ti dušu i tijelo. Taj pređel zove se »Pregrad«.

Na okolišnom zidu »Pregrada« bila su vanjska vrata iz kojih su pred nekoliko godina (1907) izvadjeni pragovi, a pred vratima bile su 4 do 5. stepenica po kojima se malom poljanom došlo na druga veća i viša vrata, a odavde kroz ložu ulazio se u mjesto. Ta druga vrata imaju velike i visoke pragove a na lijevoj strani ulazeći u mjesto, na jednoj ploči uduben je križ od koga u svakom pravom kutu stoji brojka 1-5-5-5 dakle 1555 god. valjda kad su vrata bila napravljena. Loža nije baš velika, a ima kamenita sjedala s jedne i s druge strane. Tu je bio ulaz, a ta loža ima još dvoja vrata, jedna na istočnoj, a druga na sjevernoj strani.

Na sjevero-zapadu mjeseta nalazila se visoka kula (kaštel), koja je sa ostatim priladajućim zgradama pripadala gospođi grofova Montecuccoli (Montekukoli) iz Mantove. Uz kulu nalazila se, a i sada se još nalazi »kašča« u koju su ljudi donašali od svojih preizvođa jednu desetinu, bilo od poljskih proizvoda bilo od blaga toj gospođi. Tu desetinu su kasnije ljudi isplaćivali u novcu.

Kad bi gospođija došla u novčanu nepriliku prodavala je na mjestima svoje posjede; tako i u Berseču prodala je kulu (kaštel) koju su otac i sin Tom a Kumicić kupili za iznos od 10.000 torint (desetisuća). Kumicići su tu kulu (kaštel) počeli, te na zidinama toga kaštela sazidali dvokatnu kuću. Zidine te kule na kojima je kuća sagradjena vide se i danas. Kada ljudi iz okolice idu u grad, a u toj kući, neka danjem kaštelu, nalazi se dučan, kažu: idemo u kaštel kupit ovo i ono.

Kako već prije rekoh »kašča« i danas opstoji uz zgradu, što je bio posjed pok. Tome Kumicića brata pok. pisača Eugena, a sada vlasništvo njihovih rođaka. U njoj je velika pivnica, a gornji pod rabi za razne potrebe.

Šteta je, što se u doba kada se je kupilo kaštel nije zatražilo od gospođe da izruči i patronat za pravo biranja župnika za župu Berseču, već je taj patronat ostao gospođi, koja ima svoga upravitelja u Pazinu.

Na sjevero-istočnoj strani uz kašču bilo je tako zvan »ospicije« (gostinjaci) gdje je sada sagradjena privatna kućica.

Ispod kaštela prama jugu bio je »špitalić«, kojeg ruševine bijahu odstranjene i sa gradnjom na tome mjestu sadašnja pučka (osnovna) škola. Ta škola imala je nad vratima mramornu ploču sa natpisom: »Pučka učiona sagradjena troškovit crkve pomoću općine godine 1868 Vodja: Urban Golmajer, župnik.« Ova mramorna ploča nije nikomu smetala dok nisu došli fašisti, prijatelji kulture, i jednog lipog dana dne 10. svibnja 1921 razbili su tu mramornu ploču. To isto učiniše i na općinskoj šterni i na cesti, gdje se vijala zastava. Uništili su i tablice na privatnim stanovima, koje su nosile hrvatski natpis. (Medju tim junacima odlikovalo se osobito neki Rahteli).

Napram istočnoj strani školske zgrade nalazi se velika zgrada zvana »Mansionija«. Nad vratima ima slijedeći latinski natpis:

»Dominus custodiat introitum tuum et exi-
tum tuum anno Domini 1665. Mi u taj nat-
pis nismo dirali, jer znamo cijeniti starine.

Sada da napomenem nešto o tom »be-
neficij« Mavrović. Živio je u Ber-
seču u 17. stoljeću župnik imenom Grgur
Mavrović. Imao je mnogo svoga posje-
da. Od toga posjeda ustanovio je zakladu
(beneficij) Mavrović. Napravio je oporuku
u kojoj među ostalim kaže da pravo uži-
vanja toga beneficija imade svećenik koji
potiče od njegove rođbine muške loze. Ako
nema svećenika od njegove rođbine tada
pravo uživanja toga beneficija imade sveće-
nik rodjen u bersečkoj župi.

To veliko imanje sastoji se od rečene
zgrade, od vinograda, njiva, ulika, livada,
šumica, pašnjaka. Sve su to izabrani komadi
zemljišta. U župnoj crkvi sv. Jurja ima
kapelica posvećena na čast sv. Aurelija. Tu
kapelicu mora svećenik-uživatelj držati
u dobrome stanju. Na oltaru u jednoj skri-
njici nalaze se nekoje kosti tog sveca. Sve-
ćenik uživatelj ili mansionar dužan je svaki
tjedna misiti tri sv. mise za ustanovite-
lia toga beneficija. On mora svake godine
davati č. o. kapucinima na Rieci dva ba-
ria vina (oko 112 litara). I drugih obaveza
ima uživatelji. Ne smije zemljišta prodati,
a uživa sav prihod.

Zupna crkva posvećena na čast sv. Jurja, zaštitnika one župe. Crkva je prilično
velika i lijepo uređena. Nedaleko od nje
nalazi se visoki zvonik od koga se prama
istoku i jugu mjeseta proteže zid. Tu kod
ugla zvonika bila postavna berlina, gdje bi
se postavilo zločinca na kazan, da ga svaki
vidi kad podje u crkvu i izide iz nje.

Napram jugu mjeseta je župni stan, a na
jednotu pragu na malenoj kućici je glagol-
ski, ne jako čitljiv i oku ne upadljiv, nat-
pis, te ljudi mi pripovjedaju da je tu stan-
ovao stari svećenik Volčić.

Za dušobrižnika je posebna kuća zvana
kapelacija.

U zupi bersečkoj opstojao je kapitol sve-
do god, 1856. Uz mjesnog župnika, kapelana
i mansionara bila su još dva kanonika. Zadnji kanonici kapitula bili su: Frgačić iz
Dragebašćanske i Arničević iz Beloga na
otoku Cresu.

U sredini mjeseta nalazi se to š, gdje se
gnječe ulike (masline) od kojih se proizvaja
ulje, koje je na glasu radi svoje vrsnoće.

Nedaleko ovoga prama istočnoj strani
nalazila se kuća Tome Kumicića, u kojoj se
radio naš neumri spisatelj Eugen
Kumicić. Kasnije su Kumicićevi ovu kuću
prodali i sagradili na kaštelu, u kojoj su
stanovali.

Mjesto imade 32 kućna broja a nekoje
kuće izgrađene su izvaja blizu mjeseta tak-
to, da je imalo ukupno 40 kućnih brojeva
sa 200 stanovnika.

Ali Berseč ima i svoju okolicu. Ubava je
i ta okolica. U njoj vidiš što ti oko nasla-
djuje. Vidiš raznolikosti predela, a svaka
u oku godi.

Imade brežuljčića, a medju ovima dolaca,
imade ravnica, livada, oranica. Ima i bri-
jegova a medju ovima je najviši Sisol
oko 833 m visok. Uzdiže se od podnožja
Berseča. Nasadjen je dijelomice borovom
šumom. Nas spisatelj potpisivao se iz počet-
ka Sisolskog po brijezu Sisola, a Jeni-
vruku su ga zvali mještani mjesto Eugen.

Ima i drugih brijezova kao Goluš, gdje je
nekada bilo gradište mjesto, koje ljudi
zovu »Gradac«, na kojem mjestu nadju-
se razni kameniti precmeti. Tu je i »Pro-
vrtenic«, kano neki most, odakle se vidi
Cepičko jezero i nekoja mjeseta srednje
Istre. Priča se, da je vila s otoka Cresa
bacila kople i probušila brijez, a kople
palio u Cepičko jezero.

Imade i vrbunac Šikovac, a dalje je
Prodol po kome je prolaz u Kozljak, Su-
njevicu. Takov lanac brijezova proteže se
sve do Učke gore.

Sisol, Goluš, Šikovac su medjavi Plo-
minske općine, te se na zapadnu stranu
spuštaju strmo, a mjestumice okomito.

Između naznačenih brijezova prama
istoku imade velikih dolaca gdje izvrsno
rodi krumpir, fažol, kupus i iečam.

Morska obala je nepristupačna osim na
nekoj mjestima. Iz mjeseta vodi put k
morskoj obali, te se može ladjicom na pa-
robod. Parobrodi počeli ticati, kad se

Alojz Gradnik

I.

Zvoni od Mengor, Volč, Sveti Lucije,
Tolmin in Slap in Selo odgovarja
in ko na krilih brzega viharja
zvonjenje čez deželo se razlije.

»Kaj je?« gastaldo v Gradu v mizo bje-
in zove hlapce, sbire in vratarja.

»Na Kozlov Rob! Na davkarja slepárja!
Pijavke! Psi! Galjoti!« ljudstvo vpije.

»Dovolj si, sodrga, nam krvi pila,
dovolj si živim nam odrla koža!
Den sodbe prišel je in dan plačila!«

In raste šum, in ko rudeče rože
kresovski zavjetov vrh Bučenice,
Slemenja, Ježe, Kuka in Senice.

II.

In zbirja vojska se iz Volt, Tolmina,
iz Ldrov, Rutov, od beneške meje,
iz Kamna, Loma, Dolj, Temljin, Modreje,
iz Kneže, Roč, Smasti in Poljubina.

Kar jih imela moških je družina
je dala jih kot daje deblo veje.

In ko jih Ivan Gradnik vse presteje,
jim reče: »Da bo prosta domovina,
da se za vedno ječa nam odklene,
da tuje ne bo vladal naše hiše
in skrunil sestre nam in kćere, žene,

da naša kri z grobov očetov zbrise
sramoto suženjstva in vso kritico —
tovariši! Za manol! Na Gorico!«

Alojz Gradnik.

ustrojilo društvo Ugarsko-hrvatsko. Prvi
parobrodi počeli su ticati mjesto negdje
god, 1886. Opatija se po

STARODAVNOST NAŠIH IMEN

Prav hvaležni moramo biti dr. L. Č. da je v štev. 48 »Istre« opozoril našo javnost na važno in zanimivo razsodbo Državnega Svetu v Rimu od 5. decembra 1931, s katero je razveljaven ukaz tržaškega prefekta glede izprenembe priimka Paulovich v Paoli.

Najbrže se je zgodilo prvikrat, da je vrhovno sodišče italijansko vzel v pretres pritožbo proti znanemu zglasnemu dekretu od 10 jan. 1926, s katerim so bili kar čez noč in doslej nepopravljivo oropani stotisoč našincov svojega pošteneva in pristnega slovenskega priimka. Veljavnih utočkov proti tem antikulturnem nasilju je doseglo gotovo še prav malo do Državnega Svetu, ker take sodnijske razprave v dalnjem Rimu s tujim odvetnikom stanejo obilo truda, novca in potrpljenja, ne obetajo ob sedanjih okolnostih prav nikakeršnega vspela, a stavlajo še v nevarnost osebo prizadetega. Saj je v tem obziru dovolj podučna razsodba sama, ko izrecno naglaša, da je glede družine Paulovich dokazan pristni italijanski patriotizam! Po mnenju teh sodnikov se je smelo torej nekako izjemoma vstreči tožilki, ker je itak dobra Italijanka, dočim v drugih primerih bi se moralno paziti na politično zanesljivost in nagibe tožilca.

Izmed razlogov, s katerimi podkreplja rimski Državni Svet v svojstvu vrhovnega sodnega dvora in zaščitnik italijanskih zakonov svoj znameniti sklep, je nam posebno dobro došlo in dragoceno njegovo javno priznanje, da je zakonski dekret o izprenembi priimkov narekan od politične oportunitete, ker sicer — po zagotovlju gospodov sodnikov — italijanski zakoni skrbno čuvajo (pač na papirju opomba stavca) rodbinsko ime, kot najbolj kočljiv pogoj osebnosti! Radj tega in tudi ker omenjeni zakonski dekret govori le o restituciji priimkov v prejšnjo italijansko obliko zaključuje mo-

drijanji v Rimu, da se ne smejo izpreminjati priimki ki niso italijanskega izvora. In prav ta namen ugotavlja še ti gospodje, kako je gospa Paulovich dokazala, da se je priimek njene rodbine glasil vedno in tudi že pred letom 1798 enako, torej že pred časom, ko je Avstrija mogla germanizirati in slavizirati.

Z ozirom na tako važno in značilno ugotovitev je bilo jako umestno, da je pisec omenjenega članka v štev. 48 »Istre« precej navedel celo vrsto naših imen iz benečanske Istre, iz okolice Trsta in iz Goriške po verodostojnih virih iz 200 in več let nazaj. V sledenem pristavljamo še nekaj podatkov iz mesta tržaškega samega v srednjem veku, ko je bilo trdno obzidano in se težko upiral proti navalom Benečanom. Za pravilno spoznanje te dobe nam izvrstno služi knjiga zgodovinarja Jacopa Cavalli »Il commercio e la vita di Trieste nel 1400« izdana v Trstu 1910 in odlikovana od tržaškega magistrata — torej italijanski vir ki nam gotovo ni naklonjen! Tu se rečemo takoj in ponovno ime Babić, pisano seveda Babić; na glavni ulici Cayana je imel Mihal Babić svojo lepo hišo med drugimi palačami leta 1454, a blizu še brata Ivan in Martin Babić zraven posestnika Ivana Prešnika (Presinach). V spisku dolžnikov leta 1493 je zabeležen še neki Martin Babić v družbi Antona Valterja, Petra Sorda, Bartola iz Konstvela in Marka iz Proseka. Torej očit dočak, da je ta običajni priimek Babićev bil že pred 500 leti dovolj razširjen na obali naševernejšega Jadranu. In res v okolici Kopra imamo še danes pribajno vasio Babići, v vseh bližnjih selib je še obilo Babićev in tudi na Krasu ne manika ta rodbina iz tega starodavnega imena. A baš Babićem, našim primorskim starosecem, tem živim pričam naše starodavnosti se godi dandanes vnebovpljoča krivica: pred nekaj meseci je bilo obsojenih v Rodiku pri Divači, kakor je poročalo naš list kar 10 ali 12 kmnotov Babićev na občutne denarne globe od 1000 (reci tisoč) lir in več vsak, ker so se drznili podpisati na neki skupini listini svoje pristavo in pošteno ime namesto neke usiljene tuje spakedranke! A še ona tužna ugotovitev ob ti priliki: sveta dolžnost nas veže, da se tu poklonimo spominu enega izmed prvih naših istarskih mučenikov, kmeta Antona Babića Amerikanca: padel je nekega ranega jutra jeseni 1920 pri Marezigah pred pragom lastne hiše in pred očmi svoje žene in svojih otrok, zadet od krogeli karabinerjev — v zasedi, kateri so niso upali prijeti živega, ko ga so imeli aretirati radi sumnje, da hujška domačina proti italijanskim oblastem.

Povrnimo se s Cavallijem nazaj v srednji vek za tržaško obzidje. Pod svetim Justom imeli so tedaj svoje hiše posestniki Marin Piseč, Ivan Perman, kanonik Fran Mirec, niže na merkatu Makso Černja (Cergna) in več Vrizingovev. To so bila v kasnejih stoletjih že vsa tako čislana imena v starem Trstu, ki so pripadla najuglednejšim meščanom med katerimi so se seveda sproti poitalijanci. Glavna mestna ulica je bila »Via Riborgo« od naših prapradovedov tudj »velika ulica« imenovana česar se še spominjajo naši dedje; v nji so imeli v sredi 15. stoletja Miha Vrizingo svojo veliko gostišče, a biše Ivan Gibinac. Ivan Šajnoet in Just Blagusič, Servul Peterlin pa v zagati svoj konjski hlev. O vseh teh in še drugih, ki gotovo niso bili italijanskega podkolenja govorijo obširno raznji pravni zapiski ki ležijo v tržaških arhivih.

Niti naših obrtnikov ni primanjkovalo v srednjoveškem Trstu: le kar je bilo nedomačinov nitnajo zabeleženega svojega priimka. Tako so bili čevljari Zobec,

Zorko in »Petro di Lubiana«, brivec Just Mirec, klobučar Martin »de Castua«, kralj »Tomaso de Postoinac«, mesar Ahaz baje rodom iz »Udine«, in neki Jan cel Taučer (Tauxe) o katerem govorijo listine, da je bil »de Messeria de Lasca«, kar prevaja Cavalli, da je bil iz Moseria, namesto »mesjara iz Laške« ali Lašč, kar je razumljiveje.

Posebno številni so bili naši krčmarji in gostiščarji. Na velikem trgu je bila že 1428 »Locanda grande«, veliko gostišče Dominika Vrizingoja, kateremu je sledil sorodnik Miha, zatem Peter Šaper (Nemeč?) kot lastnik; od njega je kupil Urban Povesnar po domači Vautaš, katerega bogati testament iz leta 1475 je ostal ohranjen med listinami. V Riborgu je bilo drugo veliko gostišče Vrizingojev, dalje še gostilne Matije Zupana, Stefana Furlaniča, nekega »lveca«, Janceta, češki gostnici Petra Husa in Janka (boemo) potem krčma lepe Lucije (a grovatiza). Nježa, ki je bila tudi Hrvatica, dalje gostilna Černeta, ki jo je prevezel njegov nečak Vrban iz Zatičine in žena Urša (Orsa). Tudi krčmarica Elena Xeporiza (najbrže Žebarica) je velikokrat imenovana kakor Martin Ribica, Krištof Jakonja (Jacogna de Novomesta) Miklavčec, Kocjan in Rado »rogusec«.

Ostale naše krčmarje v bližnjih tržaških vaseh niti ne imenujem posebel, ker so vsi samo ob sebi umetno bili Slovenci. — Cavalli je posvetil gostilničarski obrti, ki je v javnih in sodnih listinah 15 stoletja često omenjena celo poglavje: 40 strani.

Gotovo je bilo takrat obilo domačih in zunanjih gostov, ki so se shajali pri svojih rojakinjih in naravno je torej, da so bili naši gostilničarji, kako številni in morda najstevnejši. Žal da je tekom stoletja mesto tržaško tako propadalo da se je število prebivalstva znizalo od 10 tisoč na 3 tisoč, kar zagotavljajo zanesljivi viri in sicer največ radi nasprotstva Benečanov.

Iz pravdnih listin Cavallijevih navajamo še nekaj meščanov ne glede na to da li so priče, toženči ali tožitelji: Mahor Rebčec (Macor Rebez), Nikola Klement in Almerigo Lisica (Liszica), Kozjirep (Cosirep), Jakob Prešinac, Peter Kovac (Chovaz) Katarina Turk, Ivan Suša (Sussa), Peter Strelčič, Aharizil Kosec (Cosez), Lazar Travnar, Ivan Kobilenca (Cubilenza) Šimec Pregarec, Petač (Petaz) Renk, Jancel Rak, Jurijetito Vrabec Pregel, Pilar, Konjec, Kranjec (Cragnez) Louše Jurica, Jurko, Černia, Tomašič itd.

Gotovo niso vsi v Trstu rojeni in domačini, ali iz listin kolikor jih Cavalli navaja, se lahko spozna, kako važen činitelj je bilo naše ljudstvo že pred 500 leti za tržaško življenje. Nai zadostuje to, da omenja že leta 1356 tržaški statut: »crantios venientes cum virtualius« — Kranjce, ki prihajajo z živili v Trst — torej v oni davnini, ko mi našel Trst še nikjer pomoči proti našilnim Benečanom.

Tako nas učijo nesumnjivi zgodovinski viri, kako pravilno je naše stališče, da obsojamo uradno izprenembo naših starodavnih imen, kot naigrše protikulturalno hasilje.

MOTIV TUGE U ISTARSKOJ NARODNOJ PJEŠMI

JEDAN FRAGMENAT.

Jedva primjetna, pritajena, prigušena, pa opet velika, bezmjerna i duboka da bi i kamen rasplakala, golema u svojoj biti i tragici takva je tuga, koja projejava iz naših istarskih narodnih pjesama.

Tu je tuga, možda ponajčešće prouzrokovana bolom ljubavi, nesretnom i neprežaljenom, tu je tuga boli materinske i roditeljske, brata za sestrom, sestre za bratom, tuga za junakom, dragom, rođenom zemljom i sve tako dalje do tuge, koja je najtragičnija i najteža. To je tuga za izgubljenom slobodom. Najgolemija bol od ovoga svijeta. Motiv tuge u istarskoj pjesmi je čest. I kad uzmemo tu našu istarsku narodnu pjesmu u relaciju prema pjesmama drugih naših krajeva, istarska pjesma uz pjesmu narodnu iz Stare Srbije najviše projejava tugom.

Junačke pjesme, koje su presadjene iz naših istočnih krajeva, i u njima je motiv tuge. Ponajviše je tu tuga matere za sinom junakom, ljube za vojnom i sestre za bratom. To je ženska tuga. To je tuga suza i plača.

Plače majka Marka Kraljevića. Plače ljuba Markova

»Ljubi mu košulju šivala,
svaki punat suzicom livala,
sva košulja u susama plivala.«

I djevojke plaču i more se suza provliva. Plače i junak Ive Kvadratine, taj istarski pandan Levstikovu Martini Krpanu iz Vrha i Ljubišinom Kanjošu Macedonoviću. A često te suze nisu samo suze — ženske suze. U njima je neko ojačanje fizičko i duhovno.

To su suze junačke. To je neka viša bol, koja plače suze, da se od njih kame je raspada.

U ženskim pjesmama tuga je najčešće ljubavna. Psihološki jednostavna. Uzrok uvijek jednak. Jedna bol i mnogo varijanta, bolje reći gradacija tuge. To je žal — sentimentalnost — ljubav na pečinama i vrletima, poljima crvene zemlje — i morska pučina, jedna jedrilica na moru, u njoj dragi — crni oblaci i bura tramuntana.

Tu je tuga erotična. I čini se da je pejsak takav. Muzika jednostavnih stihova dočarava čežnju. Iz tuge izbjiga melodioznost. Motiv tuge povećava melodioznost.

I u tim pjesmama kao da nas narodni pjevač dovodi u ono naročito, sanjarsko, romantično raspoloženje. Motiv tuge ne izbiha ovde toliko iz same radnje, koliko iz muzike stihova, pejsaža i sredine. Ovdje narodni pjesnik postaje umjetnik. Ovdje on inspirira. Na pr. kako se čudnovato rasploženje radja slušajući ove na oko jednostavne stihove:

»Tiho je more kako kal,
va njen se vozi zlata plav:
va zlatoj plavi Albus kraj
i š njimi mnoga gospoda.«

I mi u svoj mašti stvaramo sliku. Sunčanu sliku iz davnih dana mitskog kralja Albusa. I galija na moru, sunčani traci ljeskaju po modro zelenov površini, lome se i tonu. Tišina. Galebovi kliček. Vesla galijota u istom taktu udaraju po površini. Od udarca pjeni se more. A na galiji štajšaji i zaslijepljuje oči od žezenog zlata uz Albusa kralja viječaju gospoda

»Ščegova gora najgušča?
»Ščegova gora najviša?
»Ščegova ljuba načipša?«

Ovdje tuga, bar u ovim stihovima nije direktno izražena. Ali ona izbjega u nama. Ovdje ta tuga postaje izvan pjesme i mi je unosimo u nju. Tu je tuga za nečim starem, davnim, što je bilo i ostalo mitsko. To su simboli. U nama ne pobuduju tuga toliko stihovi, koliko elika, koju stvaramo u mašti. Kralj Albus. Največa ličnost, što je nastala u dosadašnjoj istarskoj pjesmi. Domači istarski kralj. Mit. Ovo je tuga za

nekim nejasnim oblicima. Nejasne unutarnje sadržine, ali jasnih vanjkih kontura. Nemajući nikada jednu veličinu — svoju — istarski pjevač ili ju je prenio ili u svojoj mašti izgradio. One su postale simboli našeg hrvatskog hrišćanstva. Da, to postaje romantika prošlosti. Možda i sentimentalnost. Ali kroz mutnu historiju istarsku, daleki neki mitski Albus kralj, on je svjetlost.

Mnogo je osjećaja unijeto u istarsku narodnu pjesmu. Pjevač je mnogo osjetljiv. I zato možda toliko boli i tuge. Ali rijetko u kojoj pjesmi da je tuga stihovima razgradjena. Ona je grupirana u nekoliko stihovnika. Ipak u ženskim pjesmama ona je umjetnički razgradjena — u junačkim je sirova.

Tuga je to profana — od ovoga svijeta. Refleks sudara dviju duša — i sitničava češnja. Tuga, ako tražimo uzrok, najčešće je modificirana u žaljenju za nekim ko je drag.

Udaljujemo se od ove tuge najčešće erotičnih motiva. Prelazimo njene bezbrojne varijante, prelazimo njene klimaks. Žanima nas tuga, uzvišena, golema i tragična. To je najčišći motiv tuge — tuga za izgubljenom domovinom. Ovo nije tuga profana — ova ljubav, koja je prouzrokovala tu bol duševnu, ta nije erotična. Ona je možda prema shvaćanju nekojih i apstraktna. Ne postoji. Ali zemlja je tamo, sunce, more i ono zove...

Ova tuga za izgubljenom zemljom to je nešto više nego nostalgija. U nostalgiji ima nadanja. Tu je skepsa. Ovo je bol i fizička i duševna. Nju može osjećati onaj koji znade što je zemlja. Domača gruda. To je ona tuga kneza Ivana za »turnome«. To je ona pjesma Nazorovog »Galijota« i tu je jedno veliko vlastito proživljavanje.

Tuga kneza Ivana je previše lična. Tako ju je shvatilo feudalni narodni pjevač. Danas je ona kolektivna.

Plače za izgubljenom zemljom. Robovanje, tirani, tuga je ušla u svaku grudu erne istarske zemlje. Ali u tu tugu ulazi i jedan novi motiv — motiv starozavjetni — hodie mihi eras tibi.

Ova tuga postaje muška. I ako tu tugu predočimo kao preliv jedne unutarnje boli — ona se danas usredotočuje, vraca se u primarno stanje. Postaje, naime, samo bol — udarac, ali ne sudsina. Ne sudsina, ako sudsini užimamo kao završnu fazu svega zbijanja.

I na toj boli izgradjivat će se buduća istarska narodna pjesma. Ne romantična, tugaljiva, sentimentalna. To je doba prošlo. Eroška je potisnuta. Naziru se konture te nove istarske pjesme: Revolt, socijalnost i herojstvo. Dvadesetih vijek je dao Istri najviše narodnih junaka — mučenika. Lica oko kojih će nastati čitavi ciklusi pjesama.

Stari oblik romantične tuge nestaje. Mjesto nje dolazi suvremeni motiv — socijalna bol uzrokovana socijalnom nepravdom i tiranijom. Albus kralj je bio mit, njega potiskuje stvarnost. Novi će ga na rodni pjevač zaberaviti — narod ga neće razumjeti. A pjesma će nastajati nova, u njoj novi heroji, plamenovi i znamenja.

I kao nekada u doba narodnih ustana, ta će nova pjesma, ne više tugaljiva, nego odlučna, puna revolca i snažna kao oluja letjeti preko zemlje istarske, pozivati u ime pravde, ulijevati jačinu u dušu, uništiti českusu, oborit će se na učmavalu sudsini i donjet će nove svijete i naše dane.

Bit će to tada, kada ojačamo u duši i srcu, kad ostanimo sve ono što nije muško i kada naš narodni pjevač zapjeva u ime mučenika zarobljene zemlje — istinsku našu istarsku pjesmu.

Pjesmu u kojoj će motiv tuge dobiti svoju posljednju fazu. Osvetu za ono, što je nanjelo tugu... V. Kunin.

DRAGONJIN GRAD

Vladimir Nazor

To bježe div, i Dragonja se zvao.
Svę Istru — vele — u životu dugom
Zasadio je; i svojim je plugom
Korito triju rijeka izorao.

</

u međunarodnu zajednicu civilizovanih naroda svaka država je obavezana da poštuje temeljne principe te zajednice kao što je ulazom u jednu državnu zajednicu pojedinačno obvezan da poštije principe pravnog uređenja bez posebnih obaveza.

FAŠIZAM I MANJINE

Karakter međunarodne zaštite manjina je općenit i nije na država, članica Društva Naroda, ne može da odbaci ili gazi temeljne principe tog prava. Time što su bile neke države dispesirane od posebne obaveze, nije njihova dužnost poštovati manjinsko pravo nestala, to više što su obećale pred Društvom Naroda i pred svojin manjinama da će poštovati manjinsko pravo. Mnogi vele da je obveza država da štite manjinsko pravo samo moralna. Strogo uvezni svaka međunarodna obveza je tek moralna jer izraziti sankcija protiv prekršetnika medunarodnih obaveza i potpuno izraene procedure još nema. Glavna snaga sveg onog sistema, koji uravnotežuje međunarodni život zajednice naroda leži u moralnoj svjetlosti i međunarodnom duhu, koji ima jedan narod, odnosno država. Ne treba zato posebno izradene striktne obaveze da se jedna država smatra ove zatnom da poštije sve principe međunarodnog prava, dokle i prava manjina.

Fašistička Italija se nalazi u Savjetu Društva Naroda, koji je vrhovni forum za garanciju koju se daje manjinskim pravima. Glas Italije je odučan uz ostale glasove velevlasti, kad se radi o zaštiti prava jedne manjine. Kako može Italija suditi ostale države radi njihovog postupka prema manjinama, kada i po svom državnom uređenju i po svim društvenim koncepcijama da i ne govorimo o njenoj politici, stoji "jasnoj suprotnosti sa principima, na kojima se bazira i međunarodni život modernih naroda i sistem zaštite manjina?"

Poznavajući fašizam i njegove ideje o slobodi pojedinca i znajući na kojim se principima temelji sadašnja fašistička Italija, mi moramo zaključiti da fašizam ne može da poštije prava manjina, kao što ne poštije ni ostale principe međunarodnog prava.

Kad bi postojalo čvrše pravno uređenje međunarodnog života i kada bi Društvo Naroda imalo sve atribute sile koja stoji nad državama sa mogućnošću oštih sankcija protiv onih koji se protive međunarodnom poretku, fašistička Italija radi svog postupka prema manjinama trebala bi da bude izolirana ili bačena u vanzajednice civilizovanih naroda. Povrede prava manjina su međunarodnog karaktera i tu je sav civilizovan svijet interesovan da se učini red. Poštovanjem manjinskih prava se grade najveći mostovi među dvjema državama čvršći od onih koje grade formalni paktovi i konvencije. Gaženjem tih prava bacaju se u zrak i oni jedino koji postoje.

Fašizam se zato uostalom vrlo malo brije i nesmetano provodi dalje svoju antimanjinskou politiku. Ta njegova politika daje pitanju manjina pod Italijom sve akutniji karakter. Fašizam mora da prizna da to pitanje postoji. Da je pronicavaj, morao bi opaziti također da ga svojim metodama neće nikada riješiti.

Manjinsko će pitanje postojati u Italiji dok bude na vlasti fašizam.

Dragovan Šepić.

SELO POD UČKOM

Jurimo automobilom da stignemo prije mrača na Učku. Jurimo, ali eto desni nam se nezgoda, neki kvar, i auto stade. Zastavljamo prvo karabinjeru i on nas poveđe do kovačice pokraj ceste. Kovac, mladić, pozdravlja nas talijanski. Garav je i čini se pravi Talijan, a i govorio dobro talijanski i veli da je kada popraviti kvar.

Naš Šofer i kovač stadože da rade, a dešetak žena i muškaraca okupiše se oko nas. Čuvari reda, karabinjeri, i oni stadože, pa gledaju — a mi radi tih čuvara ušutisno kao ribe.

Svi oni ljudi oko nas podjednako šute, i niko od njih da pomogne kovaču i Šoferu. Šofer traži vode, talijanski, i niko se ne može po vodu. Jedno nas žena gleda tako čudno kao da nam želi ući u dušu. Suton pada, odlaze tudi čuvari, a ja uzdahnem hrvatski, da me ona žena čuje.

— Alaj je vrue!

Zena mi se približi nekud začudena:

— Teplo je, gospodine, a ča ste Vi naši?

— Vaši, a Vi govorite hrvatski ovde — začudim se ja, tek onako.

Zena se okrene i zapovjedi upravo odlično jakom i stasitom čovjeku do nje, valida svome mužu:

— Mate, uala nesi im vodi — —

I kovač mi se veselo nasmješnu, pa mi reče skoro štokavski:

— Sad tu prće biti gotov, kad znam da ste naši...

.... Kad su opazili i drugi ljudi da govorimo hrvatski, svi su živo skočili da nam pomognu, ona će žena meni:

— Govorimo mi hrvatski, gospodine, al Bog zna te li naša deca? I uzdahnu čestita žena nekud žalosno iz dubine srca — —

— A neki malis kraj nje živo se oglasi:

— Ja grem na njihovu školu već leto dan i ne znam pravo te besedi pe njihovu.

— Sinko, duko, zagrlim ono zlatno dijete

Na Uki 1927.

Rikard Katalinić Jerešov.

AMERIKANAC O JUGOSLOVENIMA POD ITALIJOM

Članak koji slijedi u prevodu sigurno je najlepši, najistinski i najdirljiviji prikaz što ga je strano pero napisalo o zlosretnom udesu Jugoslovena izručenih talijanskog dominacije. Članak je napisao g. R. H. Markham, dopisnik za Balkan i centralnu Evropu velikog američkog i svjetskog lista "The Christian Science Monitor", koji izlazi u Bostonu Mas. USA. I nekoj drugih velikih američkih listova. Ukoliko nam je poznato ovaj je prikaz bio objelodanjen u listu "The Chronicle", publiciranom u Los Angeles (Kalifornija); a jer dopisnici renomé-a g. Markhama — starog i dobrog prijatelja jugoslovenskog naroda — redovno pišu za sindikate, sva je prilika da je njegov prikaz istovremeno ugledao svjetlo u više velikih američkih listova, čime je g. Markham u najvećoj mjeri upoznao široku američku javnost sa istinskim stanjem naše zarobljene braće. (Prevodilac I. F. L-V.)

Ljubljana, Jugoslavija. — Jedne večeri pred tri godine stojahu četiri stolice prazne uz hilijske stolove svjerozapadne Italije i četiri voštance pobožno goraju u cijelu noć u hilijskim domovima. Narod je imao četiri duhovna gosta za svojim trpezama sa kojima je vršio zadnju svečanu stražu. Ali, niti narod koji je bi u tuzi, niti njihova četiri nevidljiva posjetnika, ne bijaju Talijani. Oni svi bijaju Slovenci a razlog radi kojega toliko hilijske jednostavnih seljaka spontano i tajno izvršiše ovu čudnovatu ceremoniju, razgovarači međusobom šapatom svečanog strahopučitanja uz treptajuće svjetlo, bješće taj da je toga dana, jedna četa talijanskih fašista, na zapovijed Talijanske Države, strijeljala u ledu četiri slovenskih mlađića i zakopala ih u neoznačene grobove.

KAO U DOBA RANIH KRŠĆANSKIH PROGONSTAVA

Ta je noć bila kao u vremenu ranih kršćanskih progona; a ovo tajno počitanje mladosti, koju ubi paljba jednog voda, sličilo je činima naroda u okupiranom teritoriju za vrijeme rata Porodice, koje su nijemo sjedile pokraj praznih stolica uz svoje trpeze one noći, doista su potlačene: one borave u okupiranom teritoriju i, u nekom smislu, nalaze se u ratu.

One sačinjavaju slavensku manjinu u Italiji. Usve, ima preko 200 miliona Slavena svijetu koji uključuju najveće plemenske grupe u Evropi. Oni su podijeljeni u pet raznih naroda: Ruse, Poljake, Čehoslovake, Bugare i Južne Slavene ili Jugoslove.

Slovenci, koji tvore dio ovog zadnjeg naroda, jedna su od najmanjih slavenskih subdivizijsa i od svih njih najnaprednija. Ima ih malo više od milijun i po i oni nastavaju krasnu alpinsku zemlju na sjevernom kraju Jadranskog Mora. Oni su pretrvajali svoj kraj u najatraktivnija mjesta na svijetu. Najveći njegov dio zeleni se kao Irška. Doline su pokrivene livadama koje sliče travnjima; šume koje skrívaju brežuljike potječuće te na gradske parkove; polja se brižno obraduju kao vrtovi i cvijeće se šarenim sa prozora sviju kuću. Glavne ceste su daleko najbolje u jugoistočnoj Evropi; gradovi, koji su maleni i malobrojni, čisti su, dobro popločeni i puni prostranih zgrada: rasljana gorska sela su malena i siromašna ali slikovita i prijatna.

Pošto su Slovenci vanredno pobožni oni drže u izvrsnom redu male bijele crkve koje krune sve šumovite brežuljike.

svetšta koja stoe na svakoj raskrsnici Duboke, slijajuća se jezera Slovenije tako su atraktivna da je Bled, grad na jednom od ovih jezera, postao prava ljetna prestonica Jugoslavije.

SLAVENI SU MIRAN I VRIJEDAN NAROD

Slovenci spadaju u red najdobročudnijih najmirnijih i najvrednijih naroda Evrope. Povučeni tih i radini oni svoju načinu poštuju gotovo isključivo svojim poslovima. Zemlja im je toliko siromašna koliko krasna i zato nije im lako iskucati življenie ali ipak uslijed svoje radinosti i stednje svoga poštovanja, međusobnog povjerenja i mudrih metoda te uslijed zajedničkog rada u brojnim i dobro vođenim zadrgama oni su se dovinili do višeg standarda života nego — izuzimajući Čehe — ikoja druga slavenska grupa.

Oni su, svakako najpismeniji narod u Južnoj Evropi. Ne samo praktički, da svršavaju barem osnovnu školu, nego čitaju više časopisa i knjižica o ozbiljnim predmetima nego li jedna druga grupa u ovoj strani svijeta. Malo te planinaca na svijetu koji bi tako dobro poznavali bitnost dobra življenia, kao ovaj skromni puk u slovenskim Alpama. Malen narod između mnogo jačih susjeda oni ne teže za igranjem i kakovje uloge u svjetskoj politici nego samo traže da ih se pusti živjeti i razvijati u miru.

Ali se njima mir uskraćuje. U izvjesnom smislu uvijek im se mir uskraćiva. Oni nikad nisu bili svoji gospodari. Od kako se pojavile kao separatna plemenska grupa bili su pod vlasti većih naroda. Kroz najduže doba svoje povijesti nad njima su vladali austrijski Nijemci, ispod kojih za više od hiljadu godina bijala podvrgnuti mnogim kulturnim, ekonomskim i političkim diskriminacijama. No unatoč toga ovo sužanstvo ne bješe nenodnosivo. Kroz to vreme Slovenci su se stalno razvijali. Premda nisu

imali sveučilišta imali su na stotine osnovnih škola; govorili su, pjevali i zborove održavali na svome jeziku; imali su svoju crkvu i svoj kler; dijelili su na stotine tuceta knjiga; izdavali su slovenske listove i organizirali izvrsni kooperativni sistem kojemu pogodovau mnogi dobri državni zakoni. Premda podvrgnuti mnogim neugodnostima pod svojim austrijskim gospodarima oni su u njih i mnogo naučili; uživali su dobru upravu, bješe im siguran život i imanje i svuda je vladao red.

VEĆI DIO SLOVENIJE PRIDRUŽIO SE JUGOSLAVIJI

Pri koncu svjetskog rata ovo se stanje iz osnova promijenilo. Milijun Slovenaca, sačinjavajući dvije trećine rase i nastavajući kraj koji možemo nazvati pravom Slovenijom, postade dijelom Jugoslavije ili Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. To jest, oni bijaju oslobođeni i postadoše gospodari u svojoj kući. Odašlaše narodne zastupnike u jugoslovenski parlament u Beogradu i uzeše aktivnog učešća u upravi zemlje. nijihov glavni voda, Anton Korošec, bio je neko vrijeme ministrom pretdsjednikom cijelog kraljevstva. Slovenima je u Jugoslaviji bolje nego li im je ikad bilo u njihovoj povijesti i oni brzim tempom napreduju.

Ali oni sačinjavaju samo dvije trećine rase. Skoro po milijuna njih, po svršetku svjetskog rata, bijaju učetni ispod Austrije i stavljeni, ne pod jugoslovensku, nego pod talijansku vlast, Zemlju, koju su nastavili nakon dugih pregovaranja, anektira Italija. A kada je ta zemlja došla pod vlast fašizma Slovenci su bili podvrgnuti jednom strašnom procesu prisilnog potaljanjenja. Ova mala grupa od po milijuna Slavenaca u krajnjem sjeveroistočnom kutu Italije spada među one narode sa kojima se u Evropi nai-gore postupa.

TALIJANI SMATRAJU SLAVENE BARBARIMA

Talijani ih smatraju barbarima. Istina je da su Slaveni, kao cjeline pismeniji od Talijana, kao cjeline. Imaju više škola, čitaju više knjiga, bolje vode svoje zadruge i imaju viši standard života. Ali nemaju slavnu prošlost Italije, nemaju velike muzičare, slavne znanstvenike i književnike i nesravnije umjetnike koji od Italije učinile obećanu zemlju kulturnih uspjeha. Niti imaju imperialistički žar i nalet i ambiciju talijanskih fašista koji govore o ponovnom stvaranju Rimskog carstva i ponovnom osvajajuju jugoistočne Evrope. Ovi skromni slovenski seljaci izgledaju prosti i neznačni zanešeni talijanskim sanjaru, kao poluga na putu purpurnog osvajalačkog talijanskog kola. Zato su fašisti poduzeli da ih potaljane.

A to se potaljanjenje ispoljava u jedno okrušno i teško poduzeće. Moglo bi se pomisliti da će se ova šaćica seljaka i gospodnjičara uz prašne ceste ispred strašne kampanje koju provode 40 milijuna oholih sinova i kćeri Julija Cezara i Marka Aurelija, okaniti beznadne borbe i prihvati novi red. Na koncu, zašto i da ne budu Talijani? Zašto ne bi smatrali čak privilegijem tako insistento pozivati da postanu Talijani? Zar je tako teško pjevati u talijanskom mjestu u svome jeziku? Zar nije talijanski jezik najlepši na svijetu? Zar nije talijansko bištvo najbogatije što ga ljudski rod posjećuje? Stoga, zašto ovi slovenski seljaci sa imenima koja svršavaju na opore »iće« i »ece« ne bi ušli u rimski »bandwagon« (kola sa muzikom) i osvojili svijet sa Benitom Mussolinom?

SLAVENI PRKOSE POKUŠAJU ITALIJANIZACIJE

Možda bi morali ali oni neće. Hoće da ostanu Sloveni. I zato se ratuje. Oni prkose jednom od najvećih i od najagresivnijih evropskih naroda da bi ostali, Slaveni. A njihovi su fašistički gospodari riješeni da ih pod svaku cijenu potaljane. Otrag deset godina bilo je u ovom kraju 550 slovenskih škola a danas ih nema nijedne. Sve su bile silom zatvorene. Slovenci u Italiji ne mogu pjevati svoje narodne pjesme. Oni ne mogu govoriti svojim jezikom na javnim mjestima. Oni se ne mogu sastajati u grupama.

Provadjajte sva potrebna Vam osiguranja kod najstarijeg domaćeg osiguravajućeg zavoda

"CROATIA"

OSIGURAVAJUĆA ZADRUGA

koja je utemeljena god. 1884. po općini slob. i kr. glavnog grada Zagreba, a ima svoje sjedište u Zagrebu, Masarykova ul. br. 1, u vlastitoj palati.

Podružnice zavoda u

BEogradu, Ljubljani, Osijeku, Novom Sadu, Sarajevu i Splitu.

Jamčevna sredstva zadruge Din 130,000.000-

Do sada isplaćene odštete već preko Din 150,000.000-

Sve pobolje upute daje ravnateljstvo, podružnice i povjerenici, koji se nađaju u svakom većem mjestu.

NARODNE MANJŠINE V STARIH POKRAJINAH ITALIJE

Pri ljudskem štetju, ki se je vršil v Italiji 1. decembra 1921, se je v smislu pravilnika, ki je urejeval zbiranje podatkov, »v občinah, v katerih se nahajajo družine italijanske pripadnosti, ki se običajno poslužujejo jeziku (idioma), različnega od italijanskega, ugotovilo to dejstvo na način, kakor so ga določala posebna navodila«. Dočim je namreč formular za druge podatke moral izpolniti družinski poglavar ali njegov namestnik, je bila za ugotovitev občevalnega jezika določena posebna tiskovina, ki jo je ispolnil uradnik ljudskega štetja po podatkih, ki mu jih je dal družinski poglavar.

Kako se je praktično izvršilo štetje, je splošno znano. Ugotovljamo samo dejstvo, da so pri štetju 1. 1921 na vsem ozemlju, ki je po rapalskem dogovoru bit prisoten Italiji, našeli le 258.944 Slovence in 92.300 Hrvatov, tedaj vkljupno 351.744 Jugoslovancev, dočim je resnično število za najmanj 250.000 večje.

Tudi nemško manjšino na Tirolskem su primerno skrili na 195.650 oseb. Slično kakor v Julijski Krajini in na Južnem Tirolskem, so 1. 1921, tudi v starih pokrajinalah nabrali podatke o neitalijanskem občevalnem jeziku. Toda dočim so bili podatki o občevalnem jeziku za Julijsko Krajino in Tridentinsko Benečijo objavljeni v posebnih snopičih za posamezne dežele, je prinesel tozadevne podatke za stare pokrajine še splošni zvezek za vso državo, ki je izšel 1. 1928. pod naslovom »Censimento della popolazione del Regno d'Italia al 1. dic. 1921. XIX. Relazione generale«.

Uradno poročilo vsaj indirektno pojavi zakasnitev objave. V uvodu čitamo namreč sledečo izjavo: »Preiskava

Jezik	1921	občin	družin	prebivalcev	
albanščina	47	20.113	80.282		
francoščina	98	23.972	90.700		
grščina	13	5.042	19.672		
katalonščina	1	2.754	12.236		
nemščina	14	2.015	8.355		
slavanski jezik	20	7.438	37.475		
Vkupno	193	61.334	248.700		
		187	57.715	183	58.982

Albanščina se govorji v 1 občini province Avellino, v 4 občinah province Campobasso, v 7 občinah province Catanzaro, v 21 občini province Cosenza, v 2 občinah province Foggia, v 1 občini province Lecce, v 5 občinah province Palermo, v 5 občinah province Potenza in v 1 občini province Teramo.

Po uradni ugotovitvi se zaznamuje v splošnem nazadovanje rabe albanskega jezika, vendar se opaža v nekaterih občinah tudi nasprotni pojav, da se namreč priseljenici nauče v malo let albansčino.

Francoščina se govorji v 1 občini province Cuneo in v 96 občinah province Turin.

Prištak občin, kjer se govorji francoščina pripisuje statistični urad večji natančnosti zadnjega štetja. V splošnem ni zaznati nobene bistvene izpremembe, le v prav zadnjem času, kaže v nekaterih večjih krajih »raba franskega jezika nagnjenje k nazadovanju«.

Grški jezik govorijo v 8 občinah province Lecce in v 5 občinah province Reggio di Calabria.

Katalonščina se je ohranila edino v občini Alghero v provinci Sassari na Sardiniji.

Nemščino govore v 1 občini provin-

zgoli statičnega značaja o pričiki ljudskega štetja ne more o takoj važnem predmetu (namreč občevalnem jeziku) dati one jasne slike, ki jo lahko nudi samo bolj specijalizirana in popolnejša preiskava, tudi iz jezikovnega stališča. Zlate besede ki jih bi bila morala Italija napisati pred ljudskim štetjem za vse organe v Julijski Krajini. Toda tudi po štetju bi jih lahko uporabila za natančneje ugotovitev jezikovnih prilik v Julijski Krajini, kakor so to vsaj v neki meri storili glede starih pokrajinalah Italije. Kajti osrednji statistični urad v Rimu je pred objavo zbranih podatkov za stare pokrajine zahteval od podeščatov, da podatke potrdijo, posebno pa, da dajo potrebna pojasnila v primerih, kjer so se podatki za leto 1921. preveč razlikovali od podatkov prejšnjega štetja 1. 1911., ki jih smatra urad za silno površne.

Toda tudi štetje 1. 1921. ni bilo baš vzorno, kakor izhaja iz razprave, ki je izšla v novembarski številki vestnika »Bollettino della R. Società geografica italiana« (Ser. VI-Vol. IX. N. 11). L. 1921 so namreč našeli v vsej Italiji 700.000 oseb več, kakor ih je bilo v resnici, in za več nego pol drugi milijon oseb se je preveč navedlo, ki imajo svoje stalno bivališče v Italiji.

O tem vprašanju bomo razpravljali v posebnem članku. Za danes naj bo le merilo za verjetnost uradnih podatkov osrednjega statističnega urada v Rimu za 1. 1921.

Uradno pregledani in potrjeni podatki o občevalnem jeziku v starih pokrajinalah so razvidni iz sledeče preglednice ki vsebuje za potrebo primerjanje tudi podatke obeh predloženih štetij.

1921	občin		družin	prebivalcev
1911	občin	družin	občin	družin
albanščina	47	20.113	80.282	
francoščina	98	23.972	90.700	
grščina	13	5.042	19.672	
katalonščina	1	2.754	12.236	
nemščina	14	2.015	8.355	
slavanski jezik	20	7.438	37.475	
Vkupno	193	61.334	248.700	
	187	57.715	183	58.982

ce Belluno, v 5 občinah province Novara, v 3 občinah province Turin, v 2 občinah province Videm, v frakciji Giazza občine Selva del Progo v provinci Verona in v 1 občini province Vicenza. Po uradni ugotovitvi nemščina v splošnem nadzaduje. Pretnogokje se rabita istočasno italijanski in nemški jezik.

Glede rabe slovanskega jezika naj sledi natančnejsa preglednica, kakršno je objavil uradni spis.

Podatki se nanašajo na politično upravno razdelitev in na obseg občin 1. 1921. Od tedaj so nastale bistvene izpremembe. Tako so se odpravila vsa okrožja.

Veliko občin se je v zadnjem desetletju združilo po dve ali več skupaj v eno samo večjo občino. Marsikatera občina je ohranila sicer svoj obseg, izpremenila pa je svoje ime. Tako sta se občina Ronac in Tarčet združili v eno občino, ki nosi ime po frakciji Pulér (ital. Pulfiero). Občina Goriani je bila priključena občini Artegna, ki ne izkazuje prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom. Občina Platisca se je prekrstila po neki njeni frakciji v Tipana (ital. Taipana). Občina San Felice Slavo v provinci Campobasso pa je morala žrtvovati svoje slovansko ime fašistovskemu liktoriju in prevzeti ime »San Felice del Littorio«.

Podatki se nanašajo na politično upravno razdelitev in na obseg občin 1. 1921. Od tedaj so nastale bistvene izpremembe. Tako so se odpravila vsa okrožja.

Veliko občin se je v zadnjem desetletju združilo po dve ali več skupaj v eno samo večjo občino. Marsikatera občina je ohranila sicer svoj obseg, izpremenila pa je svoje ime. Tako sta se občina Ronac in Tarčet združili v eno občino, ki nosi ime po frakciji Pulér (ital. Pulfiero). Občina Goriani je bila priključena občini Artegna, ki ne izkazuje prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom. Občina Platisca se je prekrstila po neki njeni frakciji v Tipana (ital. Taipana). Občina San Felice Slavo v provinci Campobasso pa je morala žrtvovati svoje slovansko ime fašistovskemu liktoriju in prevzeti ime »San Felice del Littorio«.

I dok nam ne svise srce, dok nam ne zapravljaju opijelo, dok nas ne pokrije velo smrti i zaboravi, pomozite nam poletom i žarom duša vaših, pomozite nam, brači i drugovi, dajte nam krvi i života, dajte nam sunca i svjetla i palite u srcima vašim badnjake nove, svete buktline svijesti i zavjere, da nas nećete ostaviti, da nas nećete zaboraviti dok i nad našim krovom ne zasije zvjezda — sa Istoka...

I dignite molitvui Bogu rodenom u blagdan sveti za drugove vaše, za zemlju, koja vam je život dala, za spas braće vaše... Dignite srca, da ih čuje Hrist Spasitelj, da ih čuje i vidi veliki i pravedni Bog i da svrne pogled i na ovu dolinu suza...

In trudni, z žulji na nogah, na groblju, v senco rašelike, so sedli angeli trije.

In prvi angel je začel: »Koliko brinja tod okrog je posadil naš ljubi Bog!«

In drugi angel je dejal: »Koliko grušča tod okrog nasul je naš preljubi Bog!«

In tretji je spregovoril: »Koliko žalosti izbil je tod okrog naš ljubi Bog!«

Karel Širok.

PESEM BEGUNCEV

Pred Herodežem v egiptovsko dežele sta bežala Jožef in Marija, da bi sina svojega rešila, malo dete Jezusa.

Ko Herodeža ni bilo več, vsa družina se je povrnila: Jezuš, Jožef in Marija in oslišek tudi.

Vsem beguncem tam od Soče bistre, Krasa belega in horne Istre, ki so se raztepli po vsem svetu, ena želja srce le polni:

da unese se Herodež hudi, da v svobodno domovino mogli bi se povrniti,

kot ste se vrnili vi: Jezuš, Jožef in Marija in oslišek tudi.

Karel Širok.

TRIJE ANGELI

Od sončne morske so stroni trije mladeniči prišli, trije nebeski angeli

In romali čez beli kras, čez gmajne, grušč in brinje so beli angeli trije.

Dr. Lavo Čermelj

NAŠOJ DJECI

Badnji dan Istrana

Tiho, tiho iz daljina, Usred krute zimske noći, Čut je pjesmu s razvalina: »Hrist se rada! ... Hrist će doći!«

»Daj, o Bože, da razdani I nam bijednim Kralj Spasenja, Ta i mi smo sirotani Djeca Tvoga pokoljenja!

A na gori izmed grana Jedna iskra još izgara... I sve dublje zapretana Tiho s Nebom razgovara:

Daj, da tamnih sa vrhunca Sine svijetlo na medašu, Da ogrije mrva sunca I tu bijedu zemlju našu!... I sve tiše, i sve tiše Ječi pjesma: »Hrist će doći!... Ko da mrije i izdiše U daljini i samoci...«

U kraju dalekom...

U kraju dalekom, pod visokom gorom, Gdje sunce sad gasne i tone, U zemlji svih bola, u predjelu onom Već zvonovi naši ne zvone...

Ah, zvjezdice drage, ah, zvjezdice mile, Kom' čar ēte svijetla sad dat... Ta vi ste nam nekada vjesnice bile — Zar nećete više nam sjati?... Ah, tamo je ostalo seoce naše, Kud magle svud guste su pale, Dok nekada sunašće tamo nam sjaše I zvjedice kriješi male.

Ah, sjajite, sjajite — nad tim krajem našim, Kud tuga je prekrila gola, I bodrite vajne tim sjevanjem vašim U zemlji svih vaja i bola.

Nek iskra bar jedna iz neba im svijetli U tami i očaja moru — I vjera u Bogal — dok saneni pijetli I njima ne prozovu zorul!

Bura pod Učkom

Silna bura lomi, trese, Razlijije se Urluk njeni, Brile zadah zdeni S Učke gore Krajem i uz more.

Urla bura, ruši stijenje, Uz očajno pjenje, Kida granje Kud zahvata. — Svuda čut je uzdisanje Istarskih Hrvata.

Neka ruši, neka lama! S podzemnih će jama Vulkan da provali, Krajem da zapali Dube stare, duše mruče I seoske kuće.

Goriti će stara sela, Zemlja cijela Pod Učkom nam surom, Raspirice burom Vatru naših grudi, Snagu naših ljudi... Rajiče se srce mruče — Slavit uskrsnuće!

Jos. A. Kraljić.

In trudni, z žulji na nogah, na groblju, v senco rašelike, so sedli angeli trije.

In prvi angel je začel: »Koliko brinja tod okrog je posadil naš ljubi Bog!«

In drugi angel je dejal: »Koliko grušča tod okrog nasul je naš preljubi Bog!«

In tretji je spregovoril: »Koliko žalosti izbil je tod okrog naš ljubi Bog!«

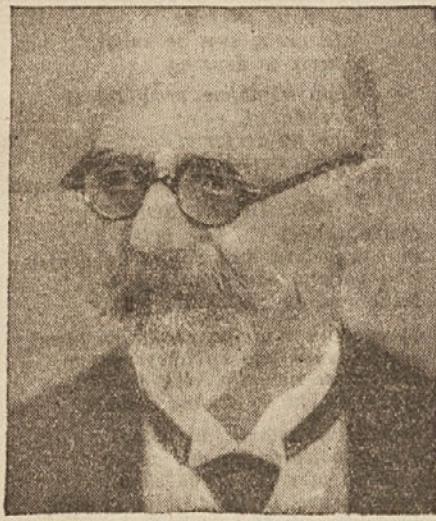
Karel Širok.

Pred Herodežem v egiptovsko dežele sta bežala Jožef in Mari

NAŠA KULTURNĀ KRONIKA

LITERATURA JULIJSKE KRAJINE U JEDNOJ FRANCUSKOJ STUDIJI

Nedavno je izšla u Francuskoj brošuri pod naslovom »L'Adriatique slave«, koju je napisao g. R. Warnier, direktor Francuskog instituta u Zagrebu. Zapravo je ta brošura izvadak iz revije »Monde slave« (oktobar 1931 — februar i mart 1932), za koju je g. Warnier napisao članke, koje je preštampao u brošuri. G. Warnier nastoji, da je kultura u Dalmaciji i Julijskoj Krajini slavenska, pa iznosi historiju naše literature. Već dio je studije zauzimlje Dalmacija, ali g. Warnier na nekim mjestima ističe i Julijsku Krajinu sa simpatijom i priznavanjem. Ištice tako, na primjer Eugena Kumičića, za kojega kaže: »Slika literature u 19 stoljeću u Hrvatskoj ne bi bila kompletna, bez Kumičića, rodjenog u Berseču u Istri«. U poglavljiju, gdje govori o poeziji ističe Rikarda Katalinića Jeretova, za kojega kaže, da je bio predestiniran, da iznosi u svojoj poeziji u prvom redu boli, osjećaje i patnje svoje male domovine, i da brani njezinu kulturu. Spominje njegovu zbirku pjesama i proze: »Pozdrav istarskog Hrvata« i druge. Kad govori o Vladimиру Nazoru, ističe naročito njegove istarske radove. Osvrće se na »Istarske bobove« i na predgovor Nazoru toj zbirci priopjevada, i kaže da je Nazor najznačajniji

Ante Dukić

u onim svojim radovima, u kojima iznosi tragediju Istre. Spominje njegovu zbirku pjesama »Istarski gradovi« (nedavno izšla) i kaže, da je u tim pjesmama izražena patnja i svijest istarskog pučanstva, koje se i pod Austrijom italijanizovalo, a tu je akciju podupirala Austria. U Nazorovoju poeziji ima mnogo akcenata, često patetičnih, ali tragičnih i bolnih: istarska tragedija ostavlja svoj trag u Nazorovim djelima. U poglavljiju o prozi spominje Warnier opet Kumičića, pa opširno o njemu govori. Ištice djela Kumičićeva, u kojima se iznosi život Istre. Nije uzalud — kaže Warnier — Kumičić nosio pseudonim Sisolski, po imenu brijege iznad Berseca. Govori opširno i o Caru Eminu i kaže da je on književnik naše Alsace-Lorraine. Citira njegova djela, a ističe naročito da se u njegovim djelima iznosi nacionalna tradicija Istre. U poglavljiju pod naslovom »Savremena epoha« govori Warnier opet o Vladimиру Nazoru, kao pjesniku onog djeteta slavenskog naroda, koji je najviše istaknut nesilju tujdina. Spominje njegova djela »Krvavu košulju«, u kojoj se iznosi historija Istre, pa »Krvave dane«, roman iz istarske prošlosti, »Velog Jožu« (Le grand Joseph), za kojeg kaže, da je simboličko lice, snažno i primativno, rebelsko i rasno. — Pri koncu svoje interesantne studije spominje realistično djelo Ante Dukića »Dnevnik jednog magaraca«, pa Ivana Pregele »Božji medjaši«, u kojem se također evocira Istra. Ukratko analizira to djelo, u kojem su iznesene interesantne stvari o životu te pogranične zemlje. Nadalje ističe, da ima više savremenih književnika iz Julijske Krajine, koji su garancija da kultura te pokrajine živi, pa spominje Bevka, Feigela, a od pokojnih Kettea i Gregorčića. Spominje još i Draga Gervaisa i njegovu zbirku »Čakavski stihovi«. Iako nije u studiji iznio sva ona naša imena, koja bi u takvoj radnji morala biti, moramo ipak biti zahvalni g. Warnieru, da je doprinesao i ovim svojim djelom propagandi našeg problema na fini, kulturni način.

»ISTARSKI BOLOVI« U FRANCUSKOJ REVII

Ugledna francuska revija za književnost i opća kulturna pitanja, koja pod imenom »Cahiers du Sud« izlazi u Marseljiju već devetnaestu godinu, posvetila je nedavno u jednom dvobroju (VIII.—IX. 1932.) mnogo prostora hrvatskoj književnosti. Prof. Warnier je preveo za taj broj Nazorov predgovor najnovijem izdanju »Istarskih bologa« (Les souffrances istriennes) i snabdio tekst prevoda potrebnim bilješkama, da objasni francuskoj čitalačkoj publici neke činjenice, koje hrvatski autor prepostavlja kao poznate. Ta-

ko je prevodilac objasnio sva geografska imena i ličnosti, koje Nazor spominje (Laginja, Vladimir Gortan itd.) zabilježivši dakako i glavne bibliografske i književno-povjesne podatke. Prevod je čitak i zaista vjeran, a teža mjesta protumačio je prevodilac sam Nazor.

NAŠ PROBLEM U GODIŠNJAKU NARODNE ODBRANE

U Beogradu je izšao »Godišnjak Narodne Odbrane« za 1932. Ima 230 stranica. Među ostalim člancima nalaze se i neke stvari u vezi s našim problemom. Maks Rejec napisao je za »Godišnjak« članak »Teška sudbina katoličke jugoslavenske manjine u Italiji« (na pet stranica). Godišnjak donosi slike naših mučenika, a također i veliku sliku dra Sedeja, te pjesmu »Uz odar nadbiskupa Sedeja«, koju je napisao dr. Augustin Čišć. U knjizi je još grafička karta »Groblje jugoslavenskih škola u Italiji«.

UDŽBENIK I ČITANKA ESPERANTA PROF. FRANA NOVLJANA

Izšlo je iz štampe jedno novo djelo našeg zemljaka prof. Frana Novljana: »Udžbenik i čitanka međunarodnog jezika esperanta s tumačenjem riječi«. Knjiga je štampana u Sl. Brodu.

DUKIĆ NA PROGRAMU proslave jugoslavenskog narodnog blagdana u Nitrni

Dr. V. Mierka, ratnatelj državne čehoslovačke trgovacke akademije u Nitrni, predio je dne 1. o. m. na svom zavodu proslavu jugoslavenskog državnog praznika s biranim programom, čisto jugoslavenskog sadržaja, u kojem su sudjelovali i studenti i profesori. Program je sastojao od govor, deklamacija, pjevanja i izvedaba daćkog orkestra. Među deklamacijama nalazio i pjesmu Ante Dukića »Drug« (iz zbirke »Od osvita do sutona«).

ILIRIZAM I JULIJSKA KRAJINA

Zagrebačke »Novosti« donose već nekoliko tjedana svake nedjelje članke u povodu stogodišnjice Ilirizma. Te članke pišu književnici i historičari, koji se bave studijem ilirskog pokreta. Među ostalima napisao je prof. zagrebačkog univerziteta dr. Fr. Ilešić članak pod naslovom »Ilirizam kod Slovenaca«, pa se u tom članku dotiče nekih tragova ilirskog pokreta u Gorici i Trstu. Dr. Ilešić u tom poglavljiju kaže doslovno ovo:

»Daleko, istina, bili su od Zagreba i bez neposredne veze s njime jugozapadni dijelovi slovenačkih zemalja, Gorica i Trst. Ali zuato oni bili u administrativno-političkim i crkvenim vezama sa Istrom, u glavnome ipak hrvatskom. Za sve istarske biskupije, kao i za goričku nadbiskupiju bila je jedna zajednička teologija, i to u Gorici; bili su u Gorici na teološkim studijama zajedno Slovensci i Hrvati. Time je bio dan uvjet za ilirski nacionalizam. U početku 1841 prigovorio je Lovro Pintar iz Ljubljane nekom studentu teologije u Gorici, što mu kao »ilirski sin« nije pisao Ilirski, kao što se je nadasio, te je njega i njegove goričke drugove zvao u ljubljansko ilirsko društvo; a već u novembru iste godine čujemo, da se je medju goričkim bogoslovima osnovalo »ilirsko društvo«, koje broji oko dvadeset članova. Godine 1847 učio je u teologiji u Gorici Franjo Pelhan, godine 1837/38 djak četvrtog razreda gimnazije u Karlovcu, rodom iz Postojne, kasnije župnik u Istri. Tom »neumornom« mladiću dozvolio je direktor zavoda podučavati »slavenski jezik«: slovenački i »hrvatsko-slavenski«. Dvadesetpet teologa i gimnazijalaca učilo je ova jezika. Zajedno su ti teolozi pristupili kao zakladnici Matici Ilirskej u Zagrebu.

U Trstu je u ono doba od našeg naroda najjači bio živalj srpsko-pravoslavni. Kad je godine 1841 Jan Kollar tamo došao, opazio je, uz sav talijanski karakter tog grada, ipak i u njemu »lijepi vrt slave i u njemu odličnih radnika«. Tako mu bijahu Demeter Stanislavjević, upravnik srpskih škola, činovnik Ivan Gvozdanović brat zagrebačkog Tome Gvozdanovića, Rušnov i njegova žena Sofija rođena Žinić iz Zelendvora kraj Varazdina, osobito vatrene Ilirka, saradnica Gajeve »Danice«, a Kollar spominje i Ivana Vesela, komornog (tj. finansijskog) savjetnika, »rođenog Kranjča«, te kaže o njemu, da odlično poznaje historiju slavensku i slavenska »narječja«. Taj Vesel nije niko drugi, nego slovenački pjesnik Jovan Vesel Koseški, koji je ne znajući uostalom dobro ni svoga »narječja«, nesretno ilirizirao a godine 1848 spjevao: »Naprek slavenski jug«. Tako piše prof. Ilešić.

U seriji tih članaka o ilirskom pokretu izšao je u »Novostima« i članak našeg mladog profesora Matka Rojnicu (saradnika »Istre«), koji se s velikim zanosom bavi proučavanjem naše političke i kulturne prošlosti. Taj članak nosi naslov »Linija Ilirizma u Istri i podnaslov »Tršćanski Ilirizam oko 1848 godine«. On u svom opširnom i dokumentovanom članku dokazuje, da su sva ilirska gibanja u našim pokrajinama u organskoj vezi s pokreton u Zagrebu, i da iz njega direktno izviru. Nekim interesantnim detaljima dokazuje, kako se ilirska ideja na našoj zapadnoj periferiji očitovala kao jaka manifestacija. Žao nam je, da, momentano, ne možemo taj članak u cijelosti da prenesemo.

DJELA DR. J. MANDIĆA NA PRAŠKOM KONCERTU

U Smetaninoj dvorani u Pragu održao se treći koncert češke filharmonije, na kojem su izvedena djela Jar. Weinbergera, Karla Habe, N. Mjaskovskog i dra Josipa Mandića. Njegove tri balade na riječi Ant. Sove otpjevala je izvrsno M. Šponarova. Ugledne »Lidove Noviny« pišu o tim skladbama J. Mandića ovo:

»One se odlikuju prije svega koloritom instrumentacijom i izražajem raspoloženja; orkestar ima tu glavnu riječ. Izraz je moderan, ali i impresionistički.«

NAŠI SLIKARI NA IZLOŽBAMA

U Ljubljani, u Jakopičevom paviljonu, otvorena je velika izložba, na kojoj učestvuju 25 slovenskih slikara i kipara. Od naših izložili su na toj izložbi Veno Pilon, Fran Pavlovec, Saša Santel, Henrika Šantel, Elda Piščančeva, A. G. Kos, Fran Klemenčič, Albert Sirk i naš »poprimorec« France Gorše.

Saša Santel (Karikatura H. Smrekara)

RAD NASEG NAUCENJAKA Dr. Mate Tentor: Latinsko i slavensko pismo

Medju svojim ovogodišnjim izdanjima dala je Matica Hrvatska kao prvu knjigu svojih izvanrednih izdanja gorjnu knjigu, koju je za Maticu napisao dr. Mate Tentor. Pisac prikazuje u toj knjizi postanak i razvitak latinskog pisma od njegovih početaka kod poganskog Rimljana, pa njegov kasniji život poslije propasti rimskoga carstva, kako ga nastavimo za kršćanstvo i to u različitim njegovim oblicima u različitim kulturnim evropskim zemljama. Uz prikaz srednjevjekovnog, pa karolinškog pisma, gotice, tekture, kancelarijskoga, papinskoga, njemačkoga gotskog pisma prelazi na posebno poglavje, koje po svom sadržaju i iznesenim vlastitim pogledima zasljužuje svaku pažnju. To je poglavje o značenju Cirila i Metodija. Pisac iznosi u njemu historijat rada ove braće oko pisma. Upoznavši čitaoca još o kriptografiji, tajnopisu ili šifriranju i s povijesne i sa stvarne strane, daje nam pisac u »Dodatku« zanimljiv članak o slovima u vezi s praznovjerm oživljajući taj svoj prikaz mnogim primjerima iz hijeroglifa, kabalističke, novoplatoške, bizantske i drugih literatura. Knjiga je opremljena sa 100 obrazaca i jednom tabelom. Cijena joj je za članove Matice Hrvatske uvezanoj u platno Din 50.—, a broširanoj Din 40.—; knjižarska je cijena vezanoj Din 70.—, a broširanoj Din 60.—. Dobiva se u Matici Hrv. i kod Matičnih povjerenika.

JULIJSKA KRAJINA U ZUPANČEVOM CICIBANU

Nema slovenskog djeteta, koje ne poznava zbirku dječje poezije velikog slovenskog pjesnika Otona Zupančića »Ciciban«. To odlično djelo preveo je nedavno na hrvatsko-srpski jezik književnik Stanko Tomašić. Vrlo ukusno izdanie ilustrovalo je naš zemljak, poznati mladi slikar i kipar Nikolaj Pirnat. U zbirci su samo vedre dječje pjesme, punе radosti i hihota, ali jedna je tuzna. To je posljednja pjesma u zbirci — puna nostalгијe i želje za onim malim Cicibanim, koji nisu u ovoj našoj oslobođenoj zemlji...

Što kaže ptica, kad u zrak se vije? »Na nebū nigde granica nije!«

Rekoše val mi i jedra vita:

»Otkud smo? to nas nitko ne pita!«

Nešto u meni reći bi htelo:

»Zašto ne ideš u svoje selo?«

Preko zelene istarske gore

tamo dolje na svoje more!«

Zar ne smje reći naših predja

slobodna preko starih nam medja?

Ta, gdjegod je lepi govor naš znan,

svuda je doma i Ciciban —

Al tamo dolje kada zavirim,

strah me uhvati i brzo zažimirim...«

I to jedino u ovoj zbirci ne govori Mali Ciciban. To govori pjesnik, koji sve naše male Cicibane jednako voli i tuge je za onima »preko zelene istarske gore...«

MILKO KOS: ZGODOVINA SLOVENCEV

Naš odlični rojak, redni vsečeliščeni profesor za zgodovino na Aleksandrovi univerzi v Ljubljani dr. Milko Kos pripravlja za zbirko »Kozmos« v založbi Jugoslovenske knjigarne v Ljubljani novo delo, ki bo izšlo v treh knjigah. Prva knjiga, ki bo zagledala luč sveta v prih. letu bo obegala zgodovino od naselitve Slovencev, t. j. od prihoda v Vzhodne Alpe in na Kras, pa do reformacije. Knjiga bo pisana v poljudni in razumljivi obliki. Izbrane slike pa bodo ilustrirale našo preteklost in opozajale na pomembne zgod. spomenike. Pridejane ji bodo obogatete v vsakem pogledu. Že sedaj opaziramo na to delo, ki bo tudi za nas emigrante velike važnosti, ker bomo dobili novih virov in s tem nove spodbude, da je naše delo pravilno in, da je zmaga naša! — Kakor nas obvešča klub jugos. primorskih akademikov v Ljubljani pripravlja klub sam javno predavanje, na katerem bo govoril njih starešina, t. i. pisatelj dr. Milko Kos o prihodu Slovencev na Kras. Predavanje se bo vršilo v januarju prih. leta.

NOVO DELO NIKOLAJA PIRNATA

V izložnem oknu Tiskovne zadruge je razstavljeno novo kiparsko delo g. Nikolajega Pirnata. Odlično izdelan plastični portret znanega novinarja g. Jos. Prunka. Markantno oblice je mladi umetnik vpodobil s tako silo, da se zdi, kakor da kip živi pred nami. Oblikovalcu ni samo uspelo, da je dosegel presenetljivo močno podobnost, marveč je pri tem tudi pokazal, kako umetniško zrel je v obdelovanju posameznih detajlov, ki tvorijo tolkani učinkovito celoto. V Pirnatovem kiparskem razvoju, ki je že doslej obrodil lepe umetnine, pomeni omenjeno delo novo stopnjo intenzivnejšega oblikovanja materiala z nekoliko naturalističnim, nadihom. Nemara je to nova sprostitev od vpliva one Metstrovičeve faze, ki se je Pirnatov veliki učitelj s svojo zadnjo razstavo že precej oddalil in se primaknil k velikim idealom helenske in renesančne plastike. Želimo g. Pirnatu še več krepnih uspehov na tej poti! (—o). »Jutro«.

USPJESI NAŠIH MUZIČARA

U Trbovlju je priredjena interesantna glazbena revija, u kojoj je učestvovalo nekoliko dobrih pjevačkih zborov. Najviše se istakao dječji pjevački zbor, koji s uspjehom vodi naš zemljak učitelj August Šuligoj. Medju ostalim zborovima su pjevali Prelovčevu »Sedam si rož povezala mi«, pa Mirkovu »Na trgu«, Vodopivčevu »Na poljanic«, Matečićevu »Istarsku narodnu« (za koju kaže »Jutro«, da je harmonijski i po melodiji veoma zanimiva).

Izšla je Prelovčeva glazbena revija »Zbor« (broj 5), a donosi pored drugog i mješoviti zbor »Pozdrav« od Zorka

DVIJE ISTARSKE KULTURNE STOGODIŠNICE

Ravnik i Fiamin

Nedavno su pale dvije stogodišnjice, vrlo značajne za kulturni život Istre. Stogodišnjica rođenja Franje Ravnika i Ivana Fiamina. Ta dva datuma prošla su neopozena, ali trebalo bi da se uostojno komemoriraju, jer su Ravnik i Fiamin bili zaslužni radnici na podizanju prvih osnova istarskog slavenskog kulturnog života. — Ograničujemo se momentarno na citiranje glavnih data iz života jednog i drugog:

Franjo Ravnik, premda nije bio rođen u Istri, zavolio je već iz djetinjstva tu zemlju i za nju radio kroz cijeli život. Rođen u Smokuću u Kranjskoj studenoga 1832., svršivši nauke u Ljubljani, Gorici i Trstu, predjeveć 1855. god. u Istru i bio je namješten za svećenika u Crnomuру u zapadnoj strani Istre. No kako ga je želja vukla za učiteljskim životom učio je kao zamouk pedagoške nauke i 1860.—1862. bio je imenovan ravnateljem hrvatske pučke škole u Kastvu. Odlikovavši se osobito u poznavanju i proučavanju hrvatskoga jezika, bio je promoviran za profesora hrvatskoga i talijanskoga jezika u Kopru, gdje je dugo učiteljevao i ostavio najbolju uspomenu između svojih kolega i učenjaka. Pod starije dane, željan mira i počinka, bio je postavljen za župnika u slovenskoj župi Korte, gdje i umre 1885. god.

Kako se vidi njegova je biografija kratka i na oko vrlo jednostavna. No tako se uzmimo u obzir abnormalne prilike, koje su onda u političkom pogledu vladale u Istri, njegov je život bio ne-prekidna i ustrajna borba protiv invazije tudijskog duha u cilju odnarodjivanja. Talijanski naime poduprti od pokrajinske vlade, uz posvemašnu apatiju centralne većke uprave, koja je prepušta Istru na milost i nemilost tudi, bili su uprili sve sile da osvoje sve općine i da zadrže većinu na istarskom Saboru i pri tom mitom i agitacijom, prilično su uspjevali, da zadrže u svojim rukama vlast. Franji Ravniku i ostalim svjesnim istarskim otadžbenicima, bilo je stalo da sačuvaju mladost od odnarodjivanja i da talijanskog propagandi suprotstave narodni duh i narodni jezik. Njemu dakle, kao svjesnom patrioti i učitelju na Koparskoj gimnaziji, išlo je da rukom da mladež sačuva svoju domovinu. Za to on piše svoju »Slovenicu hrvatskog jezika« za srednje škole. To je izvrstan priučnik koji je puno doprinio učenju našega jezika. Osim toga nabavlja je sve naše knjige, u koliko ih je onda bilo i dijelio mladeži za lekturu, da im izbjegne tako iz ruku tudi knjigu.

Za svoje zasluge bio je i biran za-stupnikom na pokrajinskom saboru, no do njegovog ovjerovanja nije nikada došlo, u koliko je on bio otvoreno izjavio, da će se u saboru poslužiti samo svojim jezikom, dok se općenito u saboru samo talijanski raspravljalo.

Gotovo u isto doba sa Ravnikom, rodio se je u Škrbićima u općini Opatija—Volosko drugi pobornik hrvatske misli u Istri, naime Ivan Fiamin. Početne škole izuči u rodjenom kraju, šest razreda gimnazije na Rijeci kao djak Franje Kurelca, dok teološke studije i filozofiju obavi u Senju i Beču. God. 1862. bude promaknut za kanonika i župnika na Rijeci gdje je proživo gotovo čitav svoj vijek sve do 1890. god. kad ga je smrt zatekla.

Cijeli je svoj život posvetio nauci i prosvjećivanju naroda. Mnogo se je ba-vio književnošću, napisao i preveo više dobrih knjiga, koje se i danas rado čita i komentiraju. Poznato je njegovo najbolje djelo pod naslovom: »Rad je čovjeku dužnost i blagodat«, koju je objelodano na Rijeci 1860. god. Uz ostale dobre knjige etičkog sadržaja, prevede iz talijanskoga poznatu knjigu Cezara Cantie: »Poštenjak ili pravice i dužnosti ljudskoga vladanja«. Iz francuskoga pak preveo je Fenelonovog »Temeleka« i »Probrane govore« propovjednika O Bourdeloua, koje je objelodano u Primorskoj tiskari u Kraljevcu god. 1875.—1877.

»SMILJE-VRELO«.

Upravo je iz štampe izšao četvrti broj ovog našeg odlično uredjivanoga i najstarijega dječjeg lista. Slikama i osobito lijeponatipnom slikom ovaj je broj i opet ilustrirao poznati naš slikar Maurović. Ovaj broj »Smilje-Vrelo« ispunjen je osobito bogatim sadržajem koji je gotovo sav posvećen sv. Nikoli prijatelju dobre djece, i božićnim blagdanima koliko u pjesmi, toliko i u prozi. Osobito lijepe književne priloge dade za ovaj broj naši poznati omladinski pjesnici: Bogomil Toni, Krsto Mihotić, Mladen Širok, Ljudevit Krajačić i Josip A. Kraljić, dok se pripovjetkama javljaju Ljubo Cerovec, Ljubica Godler, Zora Ruklić, Martin Fuček, pa osobito darovita pripovjedačica u oblasti dječje književnosti gdjica Ležaić. U ovom broju otštampan je i prvi čin zanimljive božićne igre za diecu, što ju je napisao Vladimir Pevalek. Igrakao bio je predsjednik godine u Zagrebu ispred Božića pri-kazivanjem s osobitim uspjehom pa će našim dječjim glumcima izvrsno poslužiti.

List uopće toplo preporučujemo roditeljima kao najprikladniji dar dieci, pa učiteljistvu kome i pada u dužnost da se stara oko što boljega štiva našoj omladini. List deset brojeva, na godinu stote Din 20.—svaki pojedini broj Din 2.—Narudžbe prima administracija »Smilje-Vrelo« Zagreb. Masarykova ul. 28.

FERDO DELAK REZIRA

Poznati naš zemljak Ferdo Delak, mladi borbeni kulturni radnik, u posljednje vrijeme imao je vidnog uspjeha svojim režijama drama i opera. Ne-

Ferdo Delak

davno je pak završen film »Triglavsko strmine«, u kojem su prikazane krasote slovenske pokrajine, a upletena je u film i jedna fabula. Taj je film režirao Ferdo Delak, pa mu štampa priznaje još jedan lijepi uspjeh.

NAŠE »ALEKSANDRINKE« V NOVEM ROMANU

Druga leposlovna knjiga ljubljanske Vodnikove družbe so letos roman »Žerjavci«. Prav za prav bi se moral glasiti naslov: žerjavke, če bi imeli v slovenščini posebno besedo za označko samice pri žerjavu. Kajti junakinje te povesti so naše »aleksandrinke«, žene in dekle, ki so zapustile svoj dom in odletele preko morja v Egipt, Kairo in Aleksandrijo, da se tam solnčijo na toplejšem solncu. Kakor pravi pesem o lepi Vidi, ki je navedena v knjigi kot moto:

Če doma jim dobro ni, žerjavci
se čez morje vzdignejo...

Bila je predvsem naša Goriška tista dežela, ki je posljala svoje ženstvo prek morja... Pisatelj je zgrabil zopet kos našega narodnega življenja ob Soči in ga nam podal v pretresljivi sliki... Ne da bi pretiraval. Cemu. Saj je resnica dovoj bogata. Tudi usoda teh »žerjavk« je del naše bolesti. Kakor da je takoj usojeno. V Ameriko, na Vestfalsko, v Egipt... To so bila rešilna imena za one, ki domovina zanje ni imela kruna. Res je: bili so med njimi tudi taki, ki so bili sami krivi... Mnogi niso znali ceniti tihе sreče svojega domaćega življenja in so šli iskat boljšega kruna v tujino. A mnogi niso mogli drugače. Naslovni članek v letosnji »Vodnikovi praktiki« je posvećen našim izseljencem. Tam vidimo, kako se je izpremenila naša domovina od časov »Zadovoljnega Kranjca«. Takrat pred 150 leti gotovo se goriška dekleta niso mislila na Egipt. Dovolj so imela življenja in dela na svojih domaćih tleh. Pa je pritiskala meja čim dalje huje. Možje in fantje so šli za kruhom po svetu. Kaj bi dekleta sama doma. Kakor so šle Kranjice v Trst, tako so šle Primorce v Egipt. Mnoge iz njih so naše srečo — mnogo ih je propalo... Kakor pri pticah selivkah...

Povest se godi po vojni... Pisatelj nas zopet vodi po znanih krajih okoli Gorice. Zdi se nam, da še gledamo sledove strašnih dvanaesterih bitk ob Soči. Saj je dom, iz katerega povest izhaja, na griču, ki strmi proti Fajtnemu hribu. Fajtni hrib! Kolikokrat smo o njem čitali med vojno. Zdaj cvete okoli njega novo življenje. Kakor na zemlji, tako se poznao še pri ljudeh posledice vojne. Florijan je invalid. V tem je zapisana usoda tudi vsemu in vsem okoli njega. Tudi Frančki, ki je postal njezina žena. Nič ne olepšava pisatelj življenja, niti ga ne podaja v temnejših barvah, kot je v resnicu. Vse to so ljudje, ki resnično žive, z vsemi svojimi dobrimi in slabimi lastnostmi, igrače svojih želj in strasti, junaki svojega lastnega sveta, iskatali sreče, hrepeneči v svojih svetih trenutkih po dobroti in ljubezni in zopet propadajoči v svoji borbi za pravico do življenja, za košček sreče pod solncem. Tako gledamo obe domovini, to in onstran morja, Goriško in Egipt, kjer se dogaja naša povest, podobna morda tisočerim, ki so se že dogajale tu in tam. Pisatelj ne mara moralizirati: takšno je življenje in Bog bo sodnik vsem. Saj vemo, kako se je končala povest o lepi Vidi...

Povest »Žerjavci« ima vse dobre lastnosti. Naraven razvoj živahno pripovedovanje, resnični ljudje, naše življenje in pestro zanimivi prizori, ki si sledi v razgibanijama slikah, da se vse samo iz sebe, naravno in razumljivo dogaja pred našimi očmi. Citatelj se nehote zdrži z ljudmi, ki nastopajo pred njim in ne more ostati ravnuđen do njihove usode. Spremlja jih z nekako sveto skrbjo po njih potih, saj so to naši ljudje, saj je v njih del naše domovine. Zato je z »Žerjavci« podana našemu narodu zopet dobra ljudska povest in Vodnikarji jo bodo čitali po naših hišah še mnogo let.

Dr. L. L.

NASI PJESNICI

Na literarnom večeru u Delavskoj zbornici pred nekoliko dana bile su pred ostalih recitirane i pjesme Srečka Kosovela. Recitirao ih je s velikim uspjehom glumac i režiser Ciril Debevec.

U najnovijem broju Ljubljanskog Zvona (oktobar) izšle su dvije zanimive pjesme Alojza Gradišnika.

Povodom 65-godišnjice Ante Dukića donijela je zagrebačka revija »15 dana naše kulture« razgovor s našim pjesnikom i njegovu sliku. Taj razgovor vrijedno je pročitati, jer je to kratka, ali značajna ispojstva jedne naše rijetke ličnosti.

U zbirici pjesama Ante Dukića »Od osvita do sutona« donijele su već nekoje novine odlične kritike, a naročito je topli bio napisan prikaz pjesnika Dinka Sirovice u »Narodnim Novinama«. U reviji »Jadranska straža« napisao je Jakša Ravlić kritiku pjesama i iskazao je priznanje autoru jakih pjesama, koje iznenadjuju.

FRED 25 GODINA U PULI

U Kalendaru ljubljanske Cankarjeve družbe za 1933 izšao je medju ostalim člancima i članak koji je napisao J. Petrejan pod naslovom »Pred 25 leti v Pulju. — Ustanovitev delavskoga izobraževalnega društva«. Ovaj je članak u svojem smislu veoma interesantan i dokumentaran.

IZLOŽBA ELDE PIŠČANČEVE

U Celju je otvorena 17. o. m. izložba slike Elde Piščančeve i Rajka Slapernika u dvorani Obrtog doma. Elda Piščančeva, poznata slovenska slikarica, koja je u posljednje vrijeme s uspjehom izlagala na nekoliko izložbi, naša je zemljakinja.

CAMILLO MOROCUTTI: EUROPA UND DIE VÖLKISCHE MINDERHEITEN

Zanimiva knjiga o narodnih manjšinah, ki razpravlja na splošno o tem vprašanju. Pisatelj je služil kot zdravnik na Štajerskem in navaja kako neresnične primere o stanju nemščinstva na našem Štajerskem. Teoretična razglabljanja pa so zelo zanimiva.

(Mos)

NEMŠKI PISATELJ MIMO KRASA

Pred več ko sto leti — 1819 — je potoval nemški dramatik Grillparzer v Italijo in si spotoma ogledal tudi Kras. Zanimivo je, kako je včasih tujec sodil o naših razmerah in krajih:

»Ko je napočilo zaželjeno jutro, smo bili preko Planine, Postojne in Prestranka in pred nami je bila Sežana, poslednja postaja pred Trstom. Ko sem sprva v pojednicočem miraku mogel gledati pred se, mi je bilo, ko da me je kak charovnik ponosi prestavil v zelo oddaljeno deželo. Pred nami je ležala puščava. Skoro docela neobdelan svet, porasel sem pa tia s kostanjimi, ki so rešili svoje suho listje iz zadnje jeseni — žalosni dobitek — v sedanjo pomlad. Hiše so stale posamič, med njimi zgrbančene murve s trto ovite. Neštevilno razvaljano kamenje je pokrivalo polje in pretvarjalo vse v kamenito morje. Bilo je ko da je tukaj stal Bog, ko je izrekel prokletstvo nad zemljijo.«

Na tujca, ki je videl pokrajino le mimo grede in še to v prvi pomlad, ko je najbolj gola in obupno puščina, ni mogla napraviti drugačnega vtisa. Ko bi pa vedel koliko razkošja je tudi v našem zelenju, koliko sonca in petja poleg vse bornosti, bi bil gotovo še drugač pomislil. Tega ni vedel, zato ni mislil, da je našemu človeku vsak kamen drag, tem manj, da se bo zgodilo čez sto let, da si mi svojega Krasa niti mlinogrede ne bomo smeli ogledati.

(Mos)

NOVA PESNIŠKA ZBIRKA ALOJZA GRADNIKA

Kakor izvemo, bo »Modra ptica« izdala za božič antologijo Gradišnikove lirike »Svetle samote«. Ta cestober iz do-sedanjega dela poeta našega rojaka, ki je poleg Otona Župančiča največi slovenski žveči lirik, bo obsegal tudi vsebornost. Število še neobjavljenih pesmi. »Svetle samote« izidejo v počast pesnikove nedavne petdesetletnice in bodo opremljene s predgovorom kritika Josipa Vidmarja, ki je antologijo tudi urenil. Zbirka bo razdeljena v sedem ciklov: »Eros-tanatos« (erotične pesmi). »Zadnje straže« (o narodnosti in slovenski zemlji), »Sebe« (osebna izpoved), »Drevno življenja« (rodbinske pesmi), »V zoreči jeseni« in »Večerna senca« (refleksivne pesmi, sonetni ciklus). Knjigo bodo založili izbrani Gradišnikovi prevodi med katerimi bodo tudi veličastni Michelangelovi soneti. Tako bomo dobili za božič pesniško zbirko izrednega pomena, pravi brevir pesniške lepote in miselne vidovitosti, knjigo utehe in miru v teh razvrgnjenih časih. Opozarjamо že sedaj na Gradišnikove »Svetle samote«.

MANJŠINSKO VPRAŠANJE V NOVI LUČI

Bivši nemški senator v Čehoslovački, Medinger je na nedavno se vršečem Volta-kongresu v Rimu razpravljal o manjšinskom problemu in dejal med drugim: V zadnjih letih se je rodilo marsikako novo spoznanje. Zakaj bi torej svet končno tudi v manjšinskom problemu ne uvidel, da zmore tvoriti njegova pravčna rešitev tešno vez med dvema državama, dočim ustvarja nezadovoljiv položaj manjšine med njima vedno nov prepad. Ozkoščeno nazira enega naroda v eni državi bo treba popraviti, če si resnično želimo miru. Manjšinam se mora omogociti da bodo zamogli vršiti dvojno dolžnost: lojalnost napravljati materinskom narodu in lojalnost državi. Ravnotežje oba pa je v pravčni rešitvi manjšinskega problema.

† **Srečko Kosovel**

SVETI ŠTEFAN

Sveti Štefan, sveti Štefan,
siv njegov obraz je;
nad gorami je sprostro
gluhu dolgočasje.

Tika kuhinja je polna
vsaj potic in vina,
šala greje, svet se smeje,
zbrana je družina.

Samo v mojem srcu žalost
se opila ni. —
Tiho na žerjavici
brinje zadiš.

Srečko Kosovel.

NOVOLETNI SONET

Prazni kupeji .. Luč brili
in vztrpetava med votlim bobnenjem;

tiha poljana samotna stoji —
težko mu, ki ob tej uri potuje.

EDWARD RUSJAN

I NJEGOVA HEROJSKA SMRT U BEOGRADU

EDWARD RUSJAN

Julijska Krajina može da se poništi mnogim svojim sinovima, koje je dala domovini. Ime Eduarda Rusjana, sina sunčane Gorice, koji je sa dvadeset i četiri godine pao u Beogradu s avionom kao pionir napretka i civilizacije, jedno je naše sjajno ime. On je bio prvi jugoslavenski avijatičar, prvi naš avijatičar, koji je svoja plenitna streljena platlo životom. Historija našeg vazduhoplovstva otvara se Rusjanovim podvigom i njegovom herojskom smrću. Nedavno je izšla u Beogradu velika »Istorijska jugoslavenskog vazduhoplovstva«, koju je napisao rez. vazduhoplovni kapetan I. klase g. Sava Mikić. To je monumentalno djelo od najvećeg značenja, prvo djelo ove vrsti kod nas. Dokumentovano je i rađeno na bazi strogo provjerih izvora, pedantno i točno. Iznesena je najprije kratka historija početaka u avijaciji uopće, a zatim specijalno počeci naše avijacije. O Rusjanu je g. Sava Mikić napisao na prvim stranicama (poslije opisa raznih letova stranaca nad Beogradom, i nakon historije o prvim našim pokušajima na polju konstrukcije aviona) lijepr prikaz s nekoliko slika. Prijed rječa govor o Merćepu, prvom našem konstruktoru aviona iz Zagreba, koji se je upoznao s avijatičarom Rusjanom i udesio pokušaj letenja nad Beogradom.

O tom tragičnom podvigu, koji se desio točno pred 22 godine, poslije Božića, 27. decembra 1910., piše g. Sava Mikić:

Godine 1908. bile su priredjene biciklističke utakmice između Graca i Zagreba. Na tim utakmicama učestvovali su, pored ostalih, Eduard Rusjan, Slovenac iz Gorice, i Milan Meniga, iz Zagreba. Tu su se upoznali i dalje održavali prijateljske veze.

Merćep je bio dobar prijatelj Menigih, i preko njega doznao je da se u Gorici avijacijom bavi i Eduard Rusjan, koga je od prije poznavao kao sportistu.

Interesantan je istaći, da su svi tadašnji piloti bili biciklisti. Nekako pred jesen 1910., Merćep i Rusjan dodjele u kontakt. Rusjan je, preko Milana Menige, izjavio želju da sa Merćepom zajedno radi na polju avijatike i jednom prilikom pozvao ga je u gospite u Goricu. Poslije nekoliko dana Merćep se odazvao ovom pozivu i krenuo, svojim automobilom u Goricu da posjeti Rusjanu. Susret je bio veoma sručan i odmah su počeli govor o avijaciji.

Rusjan je svoga kolegu odveo u jednu baraku, gdje je imao svoj aparat, snabdjeven jednim malim »Anzani« motorom od tri cilindra i 28 konjskih sila.

Pošto su zajednički izvršili probu motora, Merćep je odmah uvidio da sva grijeska leži u preslabom motoru i da bi uspijebio mnogo bolji da je motor jači. Merćep mu je saopćio to svoje opažanje, i Rusjan se konačno s njim saglasio. Tom prilikom dogovorili su se o kupovini jednog solidnog motora.

Na tom prvom sastanku kod Rusjana u Gorici odluče da odmah zajedno odu u Pariz.

da kupe najnoviji tip motora »Gnome« i u isti mjesec, na licu mjesca u Francuskoj, vide Šta sve ima novo na polju avijatike. Pri dolasku u Pariz naiđeće na prve poteškoće, jer su svi motori »Gnome« bili unapred rasprodani. Da bi odmah mogli dobiti jedan takav motor trebalo je da plate otstupnicu od 4 hiljade franaka. što je za ono vrijeme bila zamašna svota. Uglavnom uspijele su jer su ipak ubrzo došli do motora, koji su željeli da imaju. Pošto su kupili motor, na aerodromu pregledali više aparata i vidjeli neke uspjele letove francuskih piloti, vratile su se sa svojim motorom u Zagreb.

Tu počinje njihova glavna saradnja. Nisu mnogo oklicivali, već su se odmah dali na posao. Najprije odluče, da pristupe gradnji jednog monoplana, tipa Merćep-Rusjan.

U tu svrhu izradili su potrebiti načrt za aeroplana, koji bi bio u skladu sa kupljenim motorom tipa »Gnome« i propelerom marka

»Integral«, pribavili potrebiti materijal i žurno se bacili na izradu aviona. Ispućetka su radili u tudioj radionici, a montazu su obavili u svome novosagradjenom hangaru. Naregnuli su sve snage i sposobnosti da u preduzetom poslu uspiju.

Kad je rad bio završen, pristupili su temeljnom pregledu aparata i probi motora, poslije čega su ustanovili da je sve ispravno i na svom mjestu.

Probno letenje uspješno je izvršio, krajem oktobra 1910., Rusjan na vojnom vježbalištu u Černomercu kod Zagreba.

Rusjan je, za nekoliko dana, izvršio više probnih letenja, a potom se svakodnevno vježbao u letenju, spremajući se za namještanje javni let. Prilikom tih vježbi, pri jednom naglom ateriranju pukao je jedan sastav na aparatu, ali su ga, za kratko vrijeme, opravili i zamjenili novim sastavnim dijelom.

Poslije ovih uspješnih probnih letenja dali su se na priredjivanje javnog leta u Zagrebu, koji, kao što je poznato, bila odlično uspjeo i koji je Rusjanu i Merćepu donio priznanje sa svih strana.

Ohrabreni postignutim uspjehom, odluče da na isti način prirede javne letove i po drugim gradovima Europe.

Merćep je htio da najprije prirede javne letove po gradovima zapadne Evrope, pa po povratku da odu u Beograd, Sofiju, Carigrad i t. d.,

ali je pok. Rusjan, kao da ga je sudbina vukla, navalilovo da se najprije ide u Beograd.

Merćep, da bi izšao u susret Rusjanu, promjeni svoje prve namjere, tako se slože, da najprije prirede javne letenje u Beogradu, zatim Sofiji, Carigradu i Bokureštu, a potom u gradovima zapadne Evrope.

Poslije toga doputovali su, sa svojim avionom, u Beograd, i već 26. decembra 1910. pripremili sve što je bilo potrebno za javno letenje.

Medutim, tuga dana, zbog veoma jakog vjetra, letenje nije bilo obavljeno. Sutradan, 27. decembra, vjetar je bio malo popustio, i oni su namjeravali da letenje obave na Banjici, ali kako je Banjica bila pokrivena sniegom, izaberu, kao podesno mjesto je-

dnu poljanu u Donjem Gradu. Tu je bilo dovoljno prostora da se izvede dizanje i preleti preko bedema. No Merćep je bio mišljenja, da će se spuštanje veoma teško izvršiti na istom mjestu, i zato se posavjetovalo sa Rusjanom. Oni su se dogovorili da se spuštanje, u slučaju potrebe obavi na Banjici.

Toga dana, u Donjem Gradu bilo se okupilo mnoštvo svijeta, a bili su prisutni i predstavnici vojnih i civilnih vlasti i raznih sportskih, patriotskih i drugih ustanova. Gledali su Rusjana sa divljenjem, posmatrali i čekali momenat kada će se vinuti u zrak.

Rusjan je upalio motoci i, na razmaku od 30 metara, uspješno se digrat u zrak. Niegovo impozantno penjanje aparatom u zrak i pobijedosno preletanje preko bedema beogradskog tvrdjave, oduševilo je sve prisutne. Rusjan se načrno uputio prema željezničkom mostu na Savu, obletio ga, pravilno uzeo zavoj na lijevo i uputio se natrag prema beogradskoj tvrdjavi.

Kada je bio nad samim bedemom, i kad su prisutni sa nestrpljivočekivali spuštanje na zemlju, nastupilo je nešto užasno, na što niko nije računao.

Na povratku duvao mu je vjetar u ledja pa je letio sa povećanom brzinom. Vidjelo da je namjeravao da se spusti na istom mjestu odakle se idigao. Nad bedemom je uzeo preostar zavoj na desnu stranu, protivno vjetra, i time je krilo bilo preotvoreno tako da je popustilo i otišlo u vis, a avion se potom srušio na sam bedem u Donjem Gradu.

Ovaj pad duboko je potresao i uznenirio sve prisutne i mnoštvo gledalaca pojuralo je mjestu katastrofe gdje nadju Rusjana ispod zdroljbenog aparata.

Mrtvo tijelo pok. Rusjanu izvučeno je ispod ruševina aeroplana. Ljekari su ga pregledali i ustanovili da je pri padu prelomio hrptenicu i da je zbog toga smrt odmah nastupila.

Rusjan je poginuo u evitetu mladosti, u 24 godini života.

Smrt Rusjanova izazvala je dubok bol i neizmjerno žaljenje Beograda i cijele Srbije.

Sprovod pok. Rusjana bio je veličanstven i sahrana obavljena na najsvećeniji način. Na pogreb su učestvivali: »Slovenski Jug«, »Olimpijski Komitet«, oficir beogradskog garnizona sva sportska društva i nekoliko hiljada duša.

Na odar pok. Rusjana položen je vijenac Kraljevića Đurđa sa natpisom: »Neustrašivom avijatičaru Slovencu, Đorđe«.

I oficiri beogradskog garnizona položili su dijan vijenac na odar hrabrog avijatičara. Sve beogradске i strane novine opisale su pogibiju Rusjanu i ovu zračnu katastrofu, u kojoj su braća Slovenci izgubili svog prvog avijatičara.

Popularni književnik Branislav Nušić, održao je na balkonu »Moskve« vrlo dirljiv i značajan govor u kom je rekao: »Gusti su se i tamni oblaci nadvišili nad našom Otadžbinom, i ti si moj sokole, u te oblake htio da uzletiš... Krvave su zidine našega Beogradskog grada, i ti si, moj junaka, htio da ih i svojom krvlju orosiš!.. Htio si, da u more krv, prosute za slobodu, prospeš i svoju krv za kulturu!...«

Je li ta tvoja junaka krv oduženja za dug, koji si nam još ranije obećao i ponudio?!

Jesi li htio, da Tvoj grob bude zaloga one velike jugoslovenske ljubavi, koju si tako plemenito gajio?!

Neka tvoja majka, lijepa Slovenska, bude mirna za tvoj grob. Mi ćemo za čuvati, jer će nam on biti zaloga za naše bratske veze i spomenik, da Slovenci koji su vjekovima vodili borbu za slobodu, ulaze u tako isto veliku borbu za kulturu...

Slava junaku Rusjanu!«

Poslije smrti Rusjanove osnovan je odbor za podizanje spomenika. Projekt za spomenik izradio je industrijalac Bertoto. Spomenik bi se imao podiši na bedem Donjeg Grada, pored Save, i prikazivao bi motor »Gnome«, na koji je naslonjen lik Rusjanov, kako se bori protiv golemog orla. Prije rata počelo se sa prikupljanjem priloga za ovaj spomenik, a poslije rata se nastavilo Sad ovu akciju oko prikupljanja priloga i podizanja Rusjanovog spomenika vodi središnja uprava Aero-Kluba.

DRAGI MOJ DIJAMANTE . . .

Viktor Car Emin

kamenite kratice, razrovane, razlokane, izlizane. I ja sam po njima često išao, najviše kao dijete, pa i danas gledam u duhu sebe, kako se po njima penjam, a pred sobom čitave naraštaje naših već davno izumrlih predaka, što su se onuda isto onako verali.

Nova cesta donijela je mjestima, kroz koja je prolazila nešto života. No i dok ne bijaše nje, naši su ljudi u onim stranama umjeli sebi da nadaju druge puteve, kudikamo šire i dalje: mora i oceane.

Eno nam Voloskoga: neznatno, prije Valvazoru jedva jedan put spomenuto mjestance sljubilo se izrana s morem, koje mu je u blizini stvorilo malone gotovo prirodnu luku: Preluk. Najprije s manjim jedrilicama, pa s trabakulima, a kasnije i s većim jedrenjacima sagrađenim na prelučkim dildama, voloski su mornari utirali sebi put u svijet stičući tako svojim porodicama uslove za bolji život. Osim toga nisu ni žene na domaćem ognjištu ostajale skrštenih ruku: iz njihovih peći vadilo se kruh zbog svoje dobrote i vrsnoće nadaleko poznat i tražen.

I tako je Volosko sve pomalo napredovalo, pa nije čudo, te ga se najzada zaželjio i sam kastavski kapetan, koji je god. 1827. kao kotarski komesar preselio onamo svoje sjedište. Taj ured i drugi, što su mu s vremenom dodijeljeni bili, povukli su za sobom po kojega činovnika Talijana, pa kako su ta celjad u ono vrijeme vedrili i oblačili, tako se pomalo u najhomogenije hrvatsko tlo posijalo tudjinsko, otrovnvo sjeme, koje i ako nije uhvatilo dubljeg korenja, ipak je kroz godine i godine zadržavalo, ponекad čak i sprječavalo prirodan proces našeg narodnog osvješćivanja i napredovanja. Mnogi su naime od onih činovnika imali porodicu i djece, pa su za njih tražili i svoju talijansku školu. Austrijske su pak vlasti i prije i poslije Solferina podupirale te želje i gdje nije bilo zgodnog terena za otvaranje njihovih njemačkih škola, otvarale su talijanske. Te škole i neke obiteljske veze s tudjinskim činovnicima odnijele su nam u ono vrijeme što u Voloskom što u Lovranu u svemu kojih pet do šest porodica.

Inače je cijeli kraj ostao i unaprijed čisto hrvatski. Tako hrvatski, da su nekom zgodom u porečkom saboru sami talijanski poslanici nazvali Liburniju: »mostruosa appendice al nostro paese« (nakazni privjesak naše zemlje). Kao da nije i sva ostala Istra — osim nekoliko propalih gniazeda — vijkeve i vjekove čisto naša jugoslavenska!

— Je li tu ki Vološčak?

Lijepo i dragi Volosko! Talijani hoće da mu izbrišu svaki trag, a ne znaju, da će god bude svijeta živjeti u onim našim ljudima spomen na —

U tebi se goje
Tri vile galante...

Stara pjesma! A koliko se je drugih nežnijih našlo u našem kraju! I priča, što se onamo iz pradavne starine povlače ujedno s našim milim čakavskim narječjem. Sve same naše pjesme i priče, i ni jedne tudi: ni talijanske ni njemačke.

Predrago Volosko! Kako se lijepo u obliku amfiteatra složilo i pružilo između dvije divne uvalice Lipovice i Crni-kovice!

»Nedaleko Voloskoga, veli Valvazor u svojoj knjizi »Die Ehre des Herzogtums Krain«, napisanoj prije nekih 250 godina, nalazi se priljepa luka, što je nadod svojim jezikom nazivljive Prelukom, a toliku je, da bi moglo u njoj da nadje mjesto i veliko ratno brodovljek.

U dane dok je jedro nosilo, bilo je u Voloskom registrirano do pedeset što većih, što manjih jedrenjaka, s kojima su bila povezana najsvijetlijia naša voloska imena: Stanger, Minak, Rajčić, Pošćić, Tomićić, Perčić...

Ima u Voloskom i kuća jedna, na koju Volosaci s ponosom gledaju, jer se u njoj radio jedan od njihovih najboljih sinova. naš pjesnik Katalinić Jeretov.

U Voloskom bilo je sijelo svih kotarskih vlasti. Pošto se Opatija pridigla, nazvali su kotar: Volosko-Opatija. I pored svoje bogate susjede Opatije, Volosko je sačuvalo bilo svoj stari položaj, koji se dolaskom Talijana počeo da gubi. Vlasti su jedna za drugom prenesene ili u Opatiju ili na Rijeku. Ostala je još općina: pod starim imenom: Volosko-Opatija.

Nedavno je i tu došlo do promjene: ukinuli su drevnu veprinacku općinu i prisajedinili je Opatiji, skinuli su s općinske zgrade i naziv Volosko i ostavili ono drugo: Abbazia.

U Vološčaku bila je od davnine duboko ukorjenjena ljubav prema svome rodjenom mjestu. Poznavao sam jednoga, kome su bili omrznuli njegovi suđadžani, pa se jednog dana digao odlučivši da se više nikada neće vratiti u svoje mrsko rodjeno mjesto. Odselio se u nekakav pust kraj, gdje se bavio ribolovom, ali kad god bi prošao onuda nekakav brod iz naših krajeva, približio bi mu se ladjicom, što bi više mogao i viknuo:

— Je li tu ki Vološčak?

Lijepo i dragi Volosko! Talijani hoće da mu izbrišu svaki trag, a ne znaju, da će god bude svijeta živjeti u onim našim ljudima spomen na —

SUKOB DVITU RASA

TALIJANSKA NAČELA

O JULIJSKOJ KRAJINI

Problem Jadrana, ili točnije i specijalnije rečeno danas problem Julijanske Krajine, nije neka momentana borba, koja postoji samo danas i koja se na opće zadovoljstvo može da riješi jednom za uvek, već je to problem, koji vuče svoj koriđen u dalekoj prošlosti i nastavlja se preko naših dana u budućnost. Rada se iz sukoba dviju rasa. Mi smo samo jedna etaža te borbe, iako dosta akutna i zatnata etapa.

Nećemo ovdje razmatrati problem u njegovom najširem značenju, već ćemo se ograničiti na onaj dio, koji je danas najakutniji i najaktuelleri i prikazati u okviru ovoga članka, a to je Istra i Julijanska Krajina upore, i to počet ćemo sa onim momentom, kad je ta borba dobila jasne konture i postala svijesnija, a to je doba od početka druge polovice prošlog stoljeća do naših dana.

Kad su principi Francuske revolucije i rastući nacionalizmi pojedinih evropskih naroda postigli maksimum svojih napora u g. 1848., kad su pojedini narodi uprili sve sile za ostvarenje svojih narodnih ujedinjenja, možemo da i na području današnje Julijanske Krajine zapazimo prve početke svijesnog narodnog sukoba dviju rasa.

Ostvarivanje talijanskog ujedinjenja s jedne strane i težnje probudjenih Jugoslovena nužno su se sukobile u svojoj dodirnoj tački na terenu današnje Julijanske Krajine.

Borba koja se započela nije bila ni jednaka ni ravnopravna. Treba uočiti ovu ogromnu razliku da se stvari mogu ispravno dale prosudjivati. Dok je kulturna i prosvjetljena Italija iz g. 1848. pošla stalnim korakom k svome sigurnom ujedinjenju, dotle su južni Slaveni u daleko nepovoljnijim prilikama u kojima su kroz stoljeća živili, bili iz te godine, uslijed jačih sila, spriječeni u ostvarivanju svoga jedinstva. Dok je Italija imala svoju kulturnu nadmoć i svoje kulturno jedinstvo, dotle smo mi moralni da ovo jedinstvo tek stvaramo kao preduvjet svog državnog jedinstva. — Usaporeno kako se budila narodna svijest u ostalim jugoslavenskim zemljama, iako sa nekim zakašnjenjem, počeo se naš narod buditi i u Julijanskoj Krajini.

Prvi valovi toga gibanja opazili su se baš g. 1848., i to u samom Trstu.

Počeci ovi dali su gotovo naslućivati mirniji neki tok nego što je borba u kasnijim godinama poprimila. Kulturne manifestacije Slovenaca u prvim počecima nisu još naišle na nikakav otpor, ne možda zato što su bile baš tako neznačne, nego što Trst tada još nije imao ono lice što ga je kao centar talijanskog iridentizma u Julijanskoj Krajini dobio tek kasnije. Tada iz Trsta nije još stajala ujedinjena Italija sa kasnijim svojim iridentističkim i imperialističkim aspiracijama. Nacionalna svijest tadašnjeg Trsta, kozmopolitskog i trgovackog grada, bila je nikakva. Trgovacki njegovoj interesu, koji su ga kroz stoljeća vezali sa Austrijom, bili su mu uvek najpreča stvar.

U to doba još možemo čitati kako su ljudi, koji su se sakupljali oko časopisa »Favilla« (Dal Ongaro) imali o Slovensima samo dobro mišljenje, mogli bi reći najbolje. Istom kasnije stvari se mijenjaju.

Bujanje i razvijanje nacionalne svijesti i razvijanja južnih Slavena bilo je zaprečeno Bachovim absolutizmom. To znači za nas deset, a i više godina zastoja u našem narodnom, kulturnom i političkom razvitku uopće, a u Istri napose. Dok je ujedinjavanje Italije iz pada apsolutizma bilo na najboljem putu i istarski Talijani počeli gledati na Italiju, kojoj su težili, dotle su istarski Slaveni još nikome nepoznat svjet, koji ima da se tek probudi.

Vraćanjem ustavnog života u Austriji po prvi se puta čuje riječ istarskih Slavena. Biskup Dobrila prvi je glasnik toga budenja.

STAV SLAVENA NAPRAMA TALIJANIMA

Započinje borba i budenje, a situacija u kojoj se nalazimo nije bila za Slavene nimalo ružičasta.

S jedne strane Talijani sa svojim pravcama privilegijama, kulturnom nadmoći, prosvjetljeni, sa čitavom zemaljskom upravom u svojim rukama, sa svom finansijskom, ekonomskom i trgovackom nadmoći podupruti od Austrije i Italije, sa svojim gospodarstvom i gospodstvom u gradovima i gradicima — ali u brojčanoj znatnoj manjini. S druge strane naš zapušteni, osiromašeni, neprosvjetljeni seljak, bez trunka u zemaljskoj vlasti bez ikakvih pravica; finansijsko, ekonomski i trgovacki zavisan od talijanske gospode iz gradića, bez jedne svoje narodne škole nepismen, bez imena, nepoznat čitavome svijetu bez ikakvog uporišta, igde osim u samome sebi — ali naprama talijanskim elementu u znatnoj brojčanoj većini.

U ovakvim okolnostima ukazuje se borba između dvaju rastućih nacionalizama, ne samo na čistom terenu narodnom i političkom, već ova borba ima

u prvim svojim počecima i karakter kulturne, socijalne i ekonomske borbe.

Borba je u prvim počecima bila u prvom redu kulturna i socijalna. To je nastojanje da se široke mase naroda digne na jedan viši kulturni nivo, da se ih osvijesti i prosvijeti, te učimi ravnopravnim bićima njihovim dotadašnjim gospodarima, da se ove široke mase podigne na jedan viši nivo sa kojega će se jednom moći da steknu dostojno mjesto među narodima. Tako se pod vidom nacionalne borbe izvršava istovremeno jedna kulturna i socijalna borba, naglasavajući pravo na eksistenciju onih potlačenih.

NAPREDNOST SLAVENA I DUH REAKCIJE U TALIJANA

I u vidu tih okolnosti nije bilo teško doći do toga da se borba na političko nacionalnom polju točno poklapala sa borbom na ekonomsko-socijalnom.

A u sklopu naprednih stremljenja u svijetu ukazuju nam se na području Julijanske Krajine talijanska stranka kao reakcionarna prema naprednoj mlađoj i poletnoj stranci slovenskoj. Prema rastućoj stranci naprednoj, demokratskoj, slovenskoj brani se talijanska aristokratska stranka reakcionarstvom i tu dolazi do gotovog parodakada sa su talijanske stranke u Julijanskoj Krajini defacto, bez obzira, da li su se ove zvalje klerikalne ili liberalne, mogle biti a i bile u svojoj biti samo natražnjačke, antidemokratske i antiliberalne, jer su to bili interesi njihovog samoodržavanja.

Naprotiv su sve slovenske stranke bez obzira kako se one zvala bile uvijek po svojim idejama i nastojanjima u svojoj biti liberalne, napredne i progresivne.

Sva su nastojanja Talijana išla zatim da što više moguće sprječe kulturni razvitak Slovena u Julijanskoj Krajini, da bi se ih zadržalo u onom mizernom stanju, u kojem su se nalazili, u konačnoj namjeri da ih jednom lakše pripove Italiji i definitivno asimiliraju.

TALIJANSKE ASPIRACIJE POSTAJU SVE VEĆE

Uporedno sa ovim prečenjem slobodnog razvijatka Slavena razvijala se na drugoj strani u Italiji želja da se Julijanska Krajina pripoji Italiji.

Zanimljivo je promotrat razyvit tallianskih težnja na Julijansku Krajinu od takoreči, prvi njegovih početaka do danas.

Ma da su na talijanskom ujedinjenju saradivali i mnogi Talijani iz Julijanske Krajine i Dalmacije, to još nikako ne znači da bi te zemlje morale pripadati Italiji. U prvim borbama za svoje ujedinjenje Italija uopće nije imala ni ovakvu aspiraciju, tek usporedno kako se je ostvarivalo i učvršćivalo talijansko narodno ujedinjenje rastao je i talijanski iridentizam, da prede jednom u pravi bezobzirni imperialistički.

U Italiji se nije u prvi čas nikako niti pomislio da bi trebalo Italiji pripojiti i područje današnje Julijanske Krajine, tada se Italija još ograničavala na svoje opravdane zahtjeve i tražila ujedinjenje u okviru svojih pravih etničkih i prirodnih granica sa medom na Soči.

Tek iz potpunog ujedinjenja Italije počinju se isticati zahtjevi Italije za jednom t. z. strateškom granicom. Dakako da se ovdje nije vodilo računa o ničem drugom nego o državnim tobožem potrebama Italije i njene sigurnosti, a kad se ne nikako nije vodilo računa i o tome da se time ne stvara nikakav mir i red i sigurnost nego baš sve protivno to ne, jer se nije računalo kakvo se stanje stvara zimajući tduzemlju i prisilnru pribrojenjem jednoga naroda unutar granica Italije, koji neće nikako da bude Italiji pripojen.

POČECI TALIJANSKOG IREIDENTIZMA

Tek šezdesetih godina prošlog stoljeća kad već vidimo Italiju ujedinjenu počinje se pojavljivati iridentizam u prvim svojim počecima.

Prvi njegovi propagatori bili su oni Talijani iz Julijanske Krajine, koji su se iz političkih razloga sklonili u Italiju i to ponajviše u Veneciju. Krštenjem iridentizma možemo nazvati »Iridentistički manifest« što su ga sastavili Pacifico Valussi, Furlan i njegovi prijatelji, te ga objavili u Miljanu 1861., u isto doba preveo na francuski Costantino Ressman i objavio u Parizu. — Od tog datuma počinje jače iridentistička propaganda, tako reći na svim linijsima i svim sretstvima.

Ireditantizam postaje pokret sa više manje jasnim ciljevima, kojega su njegovi propagatori htjeli i znanstveno fundirati. I njegove zahtjeve i pomoću ozbiljnih znanosti fundirati. Prvobitna mu je karakteristika bila površnost i zbrka u svim pojmovima i zahtjevima pojave pretežno retorična i bez trunka dubleg tretiranja stvari, sa vrlo malo intelekt-a i ponajviše se osniva na neznanju sa argumentima čiste megalomanije i isprazne želje, »da Italija bude velika«. Takav se on barem servirao širokim masama u Italiji. Na vrhovima bio je ipak smišljeniji, ali ne zato i opravdani.

U ovakvim okolnostima ukazuje se borba između dvaju rastućih nacionalizama, ne samo na čistom terenu narodnom i političkom, već ova borba ima

uspit treba znati, da su ovi propagatori iridentizma bili i u samoj Italiji, koja je znala stvar često bolje procijeniti, ne baš rado videni, a s njima se postupalo sa strane službene Italije već prema prilikama i ondašnjim potreba državne politike; tek su si kasnije uspjeli da skiju aureolu narodnih mučenika, pred kojima je sve moralno da uzmiče.

Njihova propaganda za koju su svj. držali da je ili suvišna ili smješna zahvatila je s vremenom čitavu Italiju, a njihovo nastojanje u početku osamljeno (i usprkos toga što je bilo i neopravданo) postala su vjerovanje čitavu Italiju od onih najviših do onih najnižih. Osjećaj, želja i volja po bijedili su hladni razum.

SOČA I GRANICE ITALIJE

U Italiji su se ozbiljni duhovi počeli pitati, dokle zapravo se granice Italije? Ispočetka je bio općenito zahtjev Soča, ali je uporedo sa stabiliziranjem prilika u Italiji rastao i zahtjev, da se granica postigne što više na istok, dok taj zahtjev ne postigne svoj maksimum u jednom diplomatskom aktu za vrijeme svjetskog rata, a koji se naziva Londonski pak.

Carlo Alberto si je bio uzeo za zadacu i program da istjera Austriju iz Italije i već je tada nastalo pitanje dokle sežu granice Italije. Njegovi su mu generali već tada sugerirali, da bi trebalo granice Italije prenesti za onda ukratko rečeno »sve do pred vrata Ljubljane i duboko u Hrvatsku« navadjući zato jedino i isključivo razlog zahtjeva da Italija mora imati sigurne strateške granice.

Tu još nisu isticali nikakovi drugi razlog, što znači da Italiju prvično vodi u Julijansku Kraljinu jedan jedini motiv u sebi skroz neopravdan i nedovoljan.

Uz ovaj zahtjev jedne sigurne strateške granice počele su se vući besmislene granice linije svakuda i svukuda, moguće i nemoguće, dokako naobjavljuju se su smanjene one koje su postavljale granicu na liniji Triglav—Postojna—Sniježnik. Međutim jedan službeni manifest još iz godine 1848. traži granice Italije samo na Soči (Manifesto dell' Unione federativa italiana 1848).

I sam tršćanski pisac Solitro u »Giornale di Trieste« iste godine postavlja granice Italije na Soču, ali Guglielmo Pepe kaže Karlu Albertu: »Pozdravite Vas kraljem Italije kada predete Soču«.

Službena Italija nije niti još 1866. godine imala taxo velikih zahtjeva, ona se zadovoljavala sa granicom na Soči.

MAZZINI O GRANICI

Za samoga Mazzini-a nemože se kazati da je u ovom pogledu imao jedno jasno i određeno mišljenje. Mislim čak da se ovdje nesmisle sve odbiti na neku možebitnu političku taktiku Mazzinijevu, jer kad bi Mazzini bio na čistu s ovim pitanjem, on bi ga sigurno bez obzira na politički oportunitet bar negdje bio stalno izjasnio, ali toga on nije učinio, što najbolje svjedoči kako ni najumniji muževi Italije u ono doba nisu pravo znali što smiju a što nesmiju zahtjevati.

Mazzini god. 1831 u svome spisu »Istruzione Generale per gli affrattellati alla Giovane Italia« postavlja grauice Italije prema istoku sve do Trsta i užimljje Trst, bez ikakvog daljnje komentara; god. 1857 u »Lettere slave« kaže: »... Italia si estenderà della Sicilia al cerchio delle Alpi e a Trieste.« Tek tri godine kasnije u knjizi »Dužnosti čovjeka« označuje jasno Soču kao granicu Italije i nadodaje da je to prirodna granica Italije »koju joj je Bog dao«.

Ali ovo nije bila Mazzini-jeva posljednja riječ o granici (kao što se kod nas to često voli citirati). God. 1871. kad je Italija bila potpuno ujedinjena Mazzini traži granice Italije do onde gdje su one nezalost današnje (»Politica Internazionale«). Izričito kaže do Postojne sa Krasom.

Ali i pojam Soča da se različito interpretari. Visconti-Venosta, ministar vanjskog poslova za vrijeme talijansko-austrijskog rata g. 1866 kad je ovlastio poslanika Nigrinu da nastoji predobiti Napoleona III. za ratifikaciju tadašnjih talijanskih granica u Venetu, kaže da bi ove trebalo prenijeti na Soču, razumivši pod time sigurno ono, što je kasnije iste godine iz rata tražio, na Bečkoj mirovnoj konferenci, talijanski zastupnik Menabrea.

On je pred zahtjevom granice na Soči zahtjevao i čitavo porijeće Soče uključivši ovamo etnički čisto slovenačke predjele.

Prema jednoj službenoj izjavi u parlamentu izjavio je Cavour u nasljednik na ministarskoj stolici general Lamarmora: »Geografija kaže da je prava granica Italije na Soči.« Prema njemu trebala bi granica zbilja teći rijekom Sočom.

Samo je jedan čovjek imao dalekovidno i stalno mišljenje u tom pogledu a to je bio Cavour ma da se kao oprezan državnik nije nikada nigdje o pitanju gra-

nice izrazio. On je dobro predviđao razvoj događaja u Austriji, i buduću pobedu slavenske rase, a Italiju je pripravljao »splendid progressi che i nostri nepoti non troveranno troppo remoto«. Mislim da možda ova misao najjače izražuje želje sađašnje Italije. Drugim riječima Cavour nije pitao dokle smije i što smije nego samo dokle može, to su mu bili jedini razlozi.

PRINCIP NARODNOSTI

Princip nacionaliteta nije kod argumentacije talijanskih zahtjeva igrao nikada veliku ulogu svil su ozbiljniji Talijani (čak i iridentisti) priznavali da su oni brojčano u manjini.

Sam Sonnino piše u »Rassegna settimanale« 29. V. 1881): »Traži Trst kao pravo bilo bi pretjeranost sa principa narodnosti. (Pod imenom Trst razumjeva čitavu Julijansku Krajinu).

Godinu dana iza toga Ruggero Bonghi posumnjava je da bi kada Julijanska Krajina mogla na temelju principa narodnosti pripasti Italiji. Graziadio Ascoli priznaje nakon ispitivanja Julijanske Krajine po principu narodnosti, da su Talijani u manjini i da ovaj princip ne ide niti u prilog.

TALIJANSKI PISCI O SLAVENIMA

Značajno je kako su talijanski pisi sedamdesetih godina prošlog stoljeća pisali o Slavenima Julijanske Krajine. Prof. S. Scaramuzza (»Lettere al Corriere Veneto«, Padova 1874),

FILIJALA POŠTANSKE ŠTEDIONICE U ZAGREBU

PRIZNANICA

na iznos od _____ Din. ____ p.

slovima Dinara [REDACTED]

[REDACTED]

Popunjavanja uplatilac
Iznos danas
na ček račun br.
Ime vlasnika ček računa

36 789

"Istra" Glasilo Jugoslavenskih Emigranata
iz Julijске Krajine, Zagreb.

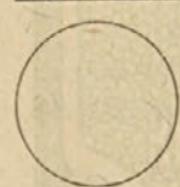
Uplatni br. po dnevniku _____

Naplaćena taksa Din. ____ p.

Potpis službenika

Obr. Š Br. 108 "Uplataica"

Popunjavanja uplatilac

... u ZAGREBU

FIL. POŠTANSKE ŠTEDIONICE U ZAGREBU

IZVJEŠTAJ

visaniku čekovnog računa

Popunjavanja uplatilac
Iznos od _____ Din. ____ p.

uplatio je [REDACTED]

Popunjavanja uplatilac
Ime uplatiloca [REDACTED]

[REDACTED]

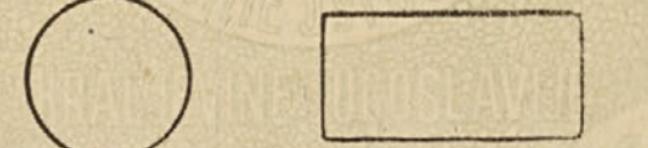
[REDACTED]

a korist ček. računa br. [REDACTED]

36 789

"Istra" Glasilo Jugoslavenskih Emigranata
iz Julijске Krajine, Zagreb.

Dana [REDACTED]

Obr. br. 108 Š

TEMELJNICA

za knjiženje

Popunjavanja uplatilac
Iznos od _____ Din. ____ p.

Uplatio je [REDACTED]

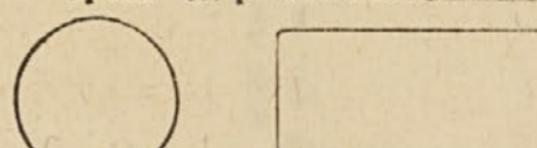
[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

na ček račun br. [REDACTED]

36 789

Popunjavanja uplatilac
Dana [REDACTED]Popunjavanja uplatilac
Uplatni br. po dnevniku _____

Ovaj dio ostaje kod Štedionice i se vratiti u ovaj samo u smjeru vlastitog računa.

Prostor za očekivanje vlastitog računa

Mjesto za
marku
od 0.50 d.

Ovom čekovnom uplatnicom može izvršiti uplatu na blagajnicama Poštanske Štedionice ili njenih filijala ili na svim poštama u Kraljevini Jugoslaviji svako lice do neograničene svote i bez dokaza istovjetnosti.

Popunjavanje uplatnice vrši sam uplatnik i to ili rukom (samo mastilom), ili štampanjem ili pisaćom mašinom. Priznanicu potvrđuje blagajnica Poštanske Štedionice ili pošta i vraća je uplatiocu. Datum na uplatnici mora odgovarati danu uplate.

Priznanica je potpun dokaz izvršene uplate za račun vlasnika čekovnog računa kad je snabdjevena uplatnim brojem, potpisom ovlaštenog službeoika pošte ili Poštanske Štedionice, i otiskom žiga.

Nejasno popunjene, poderane, uprljane, ispravljene ili brisane čekovne uplatnice pošte ne smiju primati.

SINJE JEZERO

Odlomek iz neobjavljenega romana „Graničarji“

Bogomir Magajna

Po skrivnostnih hodnikih podzemlja so si vode poiskale poti, napolnile so brezdanje dvorane, drvele so mimo kamnitih dreves in mimo z lesketajočim se kamenjem okrašenih sten navzgor le na zemljo, na katero so dospele, ko je bila mesečina, in se razlike po ravninah med gorami in šumečimi gozdovi, ko je bilo sonce in se je sinje nebo naslikalo v širokem trepetajočem zrcalu. Zgodilo se je kakor v sanjah naenkrat in le samotne rože, ki so se tu in tam blizu bregov še dvigale iz vode, so oznanjevale, da je bila ta še pred urami neka druga pokrajina, ki je izginila zato, da je bilo lahko ustvarjeno sinje jezero, v katerem so se lahko gledali vrhovi temnega Javornika in svetla barva neba. Ljudje, ki so se zbudili tisto jutro in pogledali skozi okno belih hiš, so ostromeli: »Prezgodaj se je rodilo jezero, saj niti cvetje ni še zamrlo na zelenih travnikih. Težka in dolga bo zima in burja bo tulila neprestano od Snežnika. Ob ovenelih nageljnih je slonelo dekle in strmelo po trepetajočem valovju.« Zgodaj je prišlo jezero, sinje jezero in jesen z njim. Tudi to leto bodo umrle sanje, kakor so umrle vsako leto do sij, in študent, ki je sedel vrh Slivnice, se je zamislil v čudežno pokrajino pod seboj in se nasmehnil. Bog ve, kaj vse se je skrivalo za tistim dobrim smehom, kajti zamahnil je z roko in se zagledal na drugo stran, kamor bo zopet odšel.

Zemlja pa je bobnela še vedno in bruhala iz sebe vodo. Od ure do ure se je večalo jezero in se dvigalo čez lastne bregove, nad katerimi so jezdili Mira, Mamut in Volarič. Sončni žar se je igral v tisočerih pregibih valov. Podobe Belca, Gavrana in Jasne so padale daleč v globine in se je videlo, kakor da se glave treh mladih ljudi dotikajo podobe sinjega neba.

Nekje tam sredi ravnine se je dvignila meglica in bdelia nemprečno nad jezerom, kakor prečudna bela misel, rojena z gladine, osvetljena od sonca in vendar tiha, nemprečna, neslišna.

Meglica rojena z vodami iz osrčja zemlje same. Prijedzili so do brezovega gozda in zaustavili konje. »Tukaj je lepo,« je rekla Mira. Skočili so s konjev in posedli na trato pod breze, h katerimi so privezali živali. Nad njimi se je igral veter z listmi, v katere je komaj že vdahnilla jesen svojo barvo. Kapetan se je ozrl v vrhove brez: »Nidigo, odkar sva v Vidom jezdila po tej pokrajini. Takrat sva zaslutila, da mora priti v njo bitje, ki bo kot njena duša. Oba sva tedaj zakoprnela po tem in naenkrat ste prišli vi lepa ženska, da se pogledate v tem zrcalu, ki leži pred vašimi nogami, in da v njem spoznate samo sebe. O, da bi mogel ujeti vsaj vašo podobo, ko ste vi tako nedosegljivi meni in Vidu. Vem, da bi bil srečen tudi on, če bi mogel ujeti podobo tudi on. Odkar vas poznavata, srečujeva vašo podobo na vseh potih teh prelepih pokrajina, toda ona se nama umika vedno, kakor da bi jezero bežalo v neskončnost. Vsa pokrajina je prezeta od vaše ljubezni — mi dva potujeva vedno le mimo nje.

Mira je zastrmela kapetanu v oči, nato je položila eno roko na njegovo ramo, drugo na ramo Volariču, kakor da bi se hotela opreti na oba. »Tudi z vajino ljubezni je prezeta vsa ta pokrajina, kakor je prežeta z mojo in še z ljubezni nekoga drugega. Toda jaz pojdem skoraj z nje. Vi dva bosta ostala. Povrnem se k vama, ko bo to jezero strašno v svoji lepoti. Nič več ne bo sinje. Rdeče bo kot kri in njegovi valovi bodo trikrat težji kot danes. Takrat se povrnem in se bomo ljubili vse trije z blazno lepim smehom. Izročila ne, ko je strahovlada tako velika, kot

se bom vama, da me popeljeta tedaj čez težke rdeče valove. Danes pa bi hotela biti vesela — vsaj to uro še. Kdo ve, ali bom mogla biti vesela jutri. Naj bo vsa vsaj se dej kot vesele sanje. Tam je meglica. Zapela bom in jo zapoldila. Naj sije sedaj sonce po vsem jezeru, prav po vsem jezeru. Ne mislimo na to, kaj bo jutri.

Oba sta strmela vanjo. Vedela sta, dobro kaj pričakuje — vendar se nista vso pot niti z besedo dotecknila tistega, ki mu je Mira šla nasproti. Zato se nista razvedrila sedaj, ko je Mira zapela,

»Dekle prosila je Boga, da bi šla meglica z jezera, megla, megla z jezera,«

čeprav je hotel biti njen glas vesel in razigran in nam je odpel, ne da bi skušal biti vesel:

»Dekle ni bla uslušana, ni šla meglica z jezera, megla, megla z jezera.«

Toda ona mu je naenkrat pritegnila glavo k sebi in mu zaklicala, »Zakaj vendar poješ tak. Nikdar ne sme umrati upanje in naj bo ono manjše kot ta listič, ki pada zdaj z breze. Smrt ne more zmagati nikdar, in če umre v njenem objemu ena misel, jih je že tedaj rojenih tisoč drugih krog nje. Kakko naj smrt ubije vse. Končno bodo te misli ubile smrt in usadile same sebe v zemljo, da se iz njih porode le drevesa sreče in lepote. Dokler je tukaj smrt, se bomo borili z njo — res — med borbo je težko graditi svetišča, toda gradili jih bodo otroci naše misli. Borci pa pojdejo poprej z vriskajočim smehom v naročje smrti, zato le, da bi zdušili njo.

Nobenemu bi ne bilo tako lahko zbezati pred njo kot njemu danes, če bi le hotel on. Toda on je zmagal strah in zmagala ga bom tudi jaz. Zahvaljujem se vama, da sta me spremila do tega kraja. Vrnita se s konji do vasi in me počekajte do večera, ko se vrnem, če ne bom smela z njim.

Vstala je. Mamut in Volarič sta ji hotela stisniti desnico, toda odmaknila je roko. »Ni niti prvič, niti zadnjič. Nakrmita mi dobro beleca. Na svidenje!«

Hitela je po bregu nekaj časa — potem je krenila proti smrekovim gozdovom. Nasneh ji je še ni zginil z obraza, toda njena hoja je bila od minute do minute hitrejša in ko je prišla do reberi, je skoraj tekla navzgor po ilovnatih gozdini poti. Včasih se je za hip ozrla in videla tedaj med debli, kako se je pod njo zalesketalo jezero. Le ko je bila že čisto blizu kraja, kjer jo je pričakoval Gorjan, se jo je polastil nemir, kakor vslej poprej, kadar mu je hitela napsuti. Njene oči so begale med drevesi in v hipu preiskale vsak prostor. Vzkljiknila je, ko je našla Gorjana. Sedel je na posekanem smreku in se smehljai drobno in dobrošumno kakor otrok, kot se je smejal vselej, ko jo je zagledal pred seboj. Miri se je v hipu razvedril obraz in poletela mu je v naročje. On pa jo je zopet posadil kakor otroka na kolena in se ji je zagledal v oči. »Mislil sem, da ne boš dobila zadnjega sporočila. Oglar je bil pogumnejši, kakor sem si mislil. Ali ti je prinesel poročilo prav na dom?«

»Pred dvemi dnevi me je razveselil z njim.«

»In jaz sem vesel, da te vidim še enkrat. Poleg tega ti prinašam pismo od Vidove sestre Rože. Nič ni posebnega — toda on se ga bo prav gotovo razveselil. Pozdravi ga tudi v mojem imenu!«

»Spremljal me je do te strani jezera.«

»Poslušaj, Mira — kaj naj ti pravzaprav povem. Toliko stvari sem ti mislil povedati — sedaj pa mi ne pride nič na misel. Pozdravi v Ljubljani moje tovariše. Žal mi je, da jih ne morem videti več.«

»Toda, saj se povrneš in jaz jih ne morem pozdraviti sedaj. Rada bi šla s teboj na ono strane.«

Gorjan se je nasmehnil in gledal v tla. K njegovemu škornju je silih po tleh velik pajek križevec. Priplazil se je čez hribček osušenih smrekovih igel in hotel splezati na škorenj. Gorjan ga je z nogo odrinil od sebe — toda pajek je hotel nazaj in splezal je na škorenj. Gorjan se je sklonil, ga prikel z dvema prstimi in ga položil na drevo, bi je rastlost njega. Pajek je začuden obstal na tistem mestu in zastrmel z velikimi očmi v Gorjana. Ta se je zopet nasmehnil.

»Lepo je sedeti, Mira, s teboj v naročju sredi gozda. Nobenega zlobnega človeka, nobenega psa ni v bližini. Le gozd, nebo, jezero in svoboda. Težko je poginiti mlad, Mira!«

Stisnila je njegovo glavo k sebi.

»S teboj pojdem čez mejco.«

»Ne pojdeš. Nekdo pač mora ostati, da bo nadaljeval našo misel. Ti prebudiš lahko vsak dan sto ljudi iz spanja. Z menoj pa ne moreš, zlasti sedaj ne, ko je strahovlada tako velika, kot

ni bila še nikdar. Vedoč, da me bodo iskali najbolj po mestih, sem se zadnje umaknil k meji. Sedaj pa pojdem. Ti si prelepa, da bi te zapazil vsak. Ogledniki nosijo twojo sliko s seboj in bi te spoznali izmed tisoč ljudi. O, naše Primorje je rodilo tudi mnogo takih, radi katerih bodo njihove matere jokale do sodnjega dne v svojih grobovih. Ne moreš z menoj. Tudi pomagati bi mi ne mogla ničesar. Nemogoče, da bi obsojence rešili v mestu. Tribunal in vse ulice bodo jutri vse polne ljudi. Kaj pomaga, če bi obsojence rešil tribunal. Pobili bi nas potem po cestah. Vem za kraj kjer bodo streljani. V bližini tistega kraja je borov gozd. Edino iz njega je mogoča rešitev. Sodniki mislijo, da bo kraj obsodbe neznani do zadnje ure. Morda mi bo pomagalo par ljudi. Če ne bodo mogli, bom poskusil sam. Vedno je bila sreča moja spremjevalka. Morda bo tudi sedaj, čeprav zahtevam preveč od nje. Če me ne bo nazaj, vedi, da bo tvoj obraz zadnja podoba, ki jo bo gledala moja duša. Ti si nam bila kakor voditeljica, ti si nam bila kakor svoboda. Umreti ne smeš, kajti potem bi jih umrlo drugih tisoč. Če poginejo oni, zasadti ti črne rože v duše naših množic in ne pusti, da bi vsahnilke kadaj, niti takrat ne, ko bo naša pesem zopet svobodno plavala nad Krasom, nad Sočo in nad bregovi severne Adrije.«

Rad bi sedel v tem gozdu s teboj do smrti in te gledal, Mira — toda drage so minute. Kmalu se bom plazil čez te gore, ki se dvigajo nad mano, kakor od tisoč lovcev preganjana zver. Toda moje oči so kakor od risa. Dokler ne poskusim velikega dejanja, me ne bodo ujeli vsaj živega ne. Zbogom, Mira!«

Vstal je tih. Mira se ga je oklenila z obema rokama za desnico in mu je ni hotela izpustiti. Stisnul jo je še za hip k sebi — potem pa jo je odrinil lahko in izginil naenkrat v goščavo. Strmela je nekaj minut za njim, ne da bi se mogla geniti z mesta, čeprav je vsa njena duša neslišno kričala, naj stede za njim. Na ustnicu se ji je polagoma narisal krčevit smeh. Okrenila se naenkrat in odhitela proti jezeru, ki so ga sedaj meglice pokrivate skoraj po vsej gladini. Na gladini njenih zenic so se polagoma zaškrile v večernem soncu solze, kakor da se je bolečina strdila v drobne kristale. Hitela je po bregu navzdol in mimo jezera proti vasi, kjer sta jo čakala Mamut in Volarič. Zadnjemu je izročila Rožino pismo. »Prebral ga bom doma,« je rekel ta, ko se je ozrl Miri v oči. Nekaj težkega se je polastilo oben in molčal so vsi trije, ko so se vračali mimo jezera nad katerimi so v bližini bregov krožile jate vran, proti domu.

Bogomir Magajna.

MINKA

Josip Ribičić

Kadar zaveje s severa in vstrepetajo prve snežinke mimo oken, se domisljam nje in mraz se krčevito oklene moje duše.

V noči, ko je bil tla pokril prvi sneg, se je bila nervozno prisemeljala pred naš dom in poklicala. Peturna hoja je bila za njo, peturno skrivanje ob meji in iskanje prave poti. Peturno kolebanje med živiljenjem in smrtjo.

Ali ko je sedla za peč, se je zdelo, da je vse pozabljeno vse poravnano. Strah in groza sta ostali zunaj, pred njom pa je stal konec borbe in začetek novega živiljenja. Sedli smo okrog nje in vzbuzali spominje. Ne radostne — ena sama nepretrgana veriga trpljenja se je vila iz spominov.

Komaj dorastla živiljenju, je službovala na Vipavskem in poslušala leta in leta grmenja topov, se tresla za živiljenje in razbičala in napela živce do skrajnosti. Prišel je prelom, za prelomom novi gospodar ter pokazal resnični obraz.

Ali ko je sedla za peč, se je zdelo, da je vse pozabljeno vse poravnano. Strah in groza sta ostali zunaj, pred njom pa je stal konec borbe in začetek novega živiljenja. Sedli smo okrog nje in vzbuzali spominje. Ne radostne — ena sama nepretrgana veriga trpljenja se je vila iz spominov.

Komaj dorastla živiljenju, je službovala na Vipavskem in poslušala leta in leta grmenja topov, se tresla za živiljenje in razbičala in napela živce do skrajnosti. Prišel je prelom, za prelomom novi gospodar ter pokazal resnični obraz.

Sedaj spi pri Devici Mariji v Polju in danes je prvi sneg pobelil njen tih grob.

Koliko je še danes takih prezgodnjih grobov, katerih tragiko pozna le najožji prijatelji. In koliko je še takih gomil, ki jim tragiko pozna le mrljč sam?

Josip Ribičić

MOJ OTAC

Još dite je bija, kad svojin ocon jame je kopa, divlje je strane prikapa, ke nikad matika ni takla. S prstima zemlju je kupija, u škulje za loze je zgrta, i mladu korunu na njivah je sadija, da brajde ogradi od puta.

Po tujih deli je mladost proveja, kopanji su žuljili rame, to draga rame, ča je toliko truda podnilo za me, Na tujen stinu je vadija, tuju je zemlju nagrača, pedeset litri teškega dela jedina i sva mu je plača.

Kada sam ja, u gradu, u školu hodija i bili kruh ita, on je po vas dan u črnen kruhu tuju travu kosija. Kako su lipi po zimi u teploj školi bili moji ditinjski dani, a tamo vani, u stini, na moru i vitru su delali trdi očovi dlani.

Šumu je sika, stinu lomija, od stine novce je kova, nikad mu dan ni prez dela se finija, ni dlani mu mirova. Pragi ča on je isklesa kite lipe crkve i hiže, ma starci otac sve novo kamenje podiže, i z rukom čvščon od stine, kako ripu ga riže.

I svako kito na novo tuče se z moren i išče srču na njemu, sve noti z veslon se muči i vajk se nada dobremu. Vajk je u delu, po suncu, po vitru, po daždu i zimi, po danu i noči. To je očov život, i nikad ne će drugače živiti moći.

Mate Balota

„RIJEKA JE POSTALA ŽRTVOM...“

„ONA JE DANAS MRTAV GRAD“

Grof Carlo Sforza, bivši ministar vanjskih poslova, koji sada živi u emigraciji i živo učestvuje u antifašističkoj akciji, vodio je talijansku vanjsku politiku u vrijeme Rapaljskog ugovora. On je u Rapalu vodio pregovore s jugoslavenskim delegatima i s njima dokončao te pregovore. Cuvani američki historičar Sotvel dao je u jednoj svojoj studiji, koju je nedavno objavio o političkim idejama i ulozi grofa Sforze u Rapaljskom ugovoru ove detalje:

»U novembru 1920 grof Sforza primio je u Rapalu jugoslavenske opunomoćenike, da dovrši napokon, dvije godine poslije evropskog rata diobu one teritorije habsburške monarhije, koja se nalazi duž jadranske obale. Grof Sforza nije htio da pregovara na bazi običnih diplomatskih pogodjaja. On je tražio časno izmirenje nacionalnih aspiracija dva naroda, koje bi se završilo jednim sporazumom među njima. On je ponudio izlaženje usut jugoslavenskim zahtjevima, utvrdio, što im je ostavljao Dalmaciju, izuzev Zadra, ali je bio nepomirljiv u pitanju Istočnih Alpi kao prirodne granice Italije. Jugoslavenski ministri nisu bili spremni da popuštaju na tome pitanju. U noći 9. novembra, grof Sforza ih je u nekoj vrsti ultimatum pozvao, da se ne daju svladati strahom od nepopularnosti, koja će ih dočekati u Beogradu. Svakih sporazum bit će nepopularan. On je pripravan, da nastavi politiku mira na Jadransku, pa makar ga to stalo popularnosti, pa čak i smrti. Oni treba da postupe jednako, ako hoće da postuže svoju zemlju, onako kao što on hoće svoju. Zatim, okrenuvši se, ostavlja ih je naglo, kao da bi pregovori bili stvarno prekinuti. Sutradan izjutra, jugoslavenska delegacija prihvati je talijanski program, i dva dana kasnije Rapaljski ugovor bio je potpisani.«

Grof Carlo Sforza napisao je nedavno knjigu „Les Bâtisseurs de l'Europe moderne“, djelo koje je izdalo na francuskom, engleskom i njemačkom i sad na našem jeziku u izdanju novog nakladnog poduzeća „Kosmos“ u Beogradu, a u prevodu Ilije Kecmanovića, pod naslovom „Neimari savremene Evrope“. U toj knjizi autor iznosi svoja optužnja o istaknutim političkim ličnostima sadašnjosti ili nedavne prošlosti. Među tim esejima nalaze se vrlo interesantni eseji o Pašiću, Stambolijskom, Soninu, Giolittiju, Bissolati, D'Anunziju, Faceti, Briandu, Kémal Paši, Fochu itd. Nas najviše interesuje onaj esej, koji govori o Giolittiju, jer je tu Sforza najviše govorio o samom Rapaljskom ugovoru. O Jadranskom pitanju govorio Sforza u eseju o Pašiću, Soninu, D'Anunziju i još na nekim mjestima, ali najinteresantnije je bez sumnje ono, što iznosi u vezi s Giolittijem. (Giolitti je bio predsjednik talijanske vlade u doba Rapaljskog ugovora.) Iako bi vrijedilo, da se iz te interesantne knjige izvade sva ona mesta, u kojima se Sforza dotiče jadranskog problema, jer su to dokumenta prvega reda, ovog puta prenosimo iz tog djela točnije iz esaja o Giolittiju, samo onaj pasus, koji govori o Rapaljskim pregovorima i o Rijeci specijalno. Ne možemo sumnje, izvaditi ga proga Sforze veoma su interesantna i bacaju naročito svjetlo na talijansku diplomatsku akciju. U historijskom pogledu među grofom Sforza od najvećeg su značenja Grof Sforza piše:

Što se tiče spoljne politike, Giolitti ju je vodio u dogovoru samnom. Pored sve težine situacije, on je odgodio sastavljanje vlade za dva dana, da bi sačekao moj povratak iz Londona, gdje sam raspravljao sa Lloydom Georgom, o pitanju medusavezničkih dugova.

Cim sam stigao u Rim, sastali smo se. Ne govorči mi ništa o vlasti koju je imao da obrazuje, on je najprije počeo da ispituje moje mišljenje o Rječkom pitanju i o cijelokupnom jadranskom problemu.

Ja sam mu odgovorio da Rječka aféra mada ima u sebi elemente patriotičkih osjećanja dostojnih poštovanja, ostaje u rukama D'Annunzijevim, samo izgovor da varoš „osvoji“ za Italiju. Ali, bar da nade novih estetskih seuzacija.

Na vama je, dakle, rekoh mu ja, kao sutrašnjem ministru unutarnjih poslova, da nadete neko rješenje, jer to je čisti bulanžizam u unutarnjoj politici.

— Sa druge strane opet, — nastavio sam ja, — nipošto se ne slažem s onim tobože razboritom i praktičnim ljudima, koji nalaze da cijelokupno jadransko pitanje treba po svaku cijenu odmah rješiti. (Titoni je bio pripravan da primi granicu, koja bi išla nekoliko kilometara iza Trsta; Scialoia, da podijeli Istru); ne treba da vodimo politiku likvidacije već politiku izgradnje.

Mi Beogradu moramo da nametnemo mene koje će najviše i po mogućnosti potpuno odgovarati našoj etničkoj granici; ali, u isto vrijeme moramo da se u svom vlastitom interesu odrekнемo aneksije Dalmacije, kola bi za nas bila

Giolitti i Sforza

samo bolest i koja bi nam omogućila svaku slobodnu diplomatsku akciju u budućnosti; ier bi onda cijekupna politika jedne velike zemlje, kako što je Italija, bila vezana isključivo čuvanjem otrgnutih posjeda s one strane Jadrana.

Nepomirljivo uvjeriti Beograd da opasnost restauracije Habsburgovaca nije još minula i da bi eventualna restauracija, koja bi, dodeše, smanjila značaj talijanske pobjede, u isto vrijeme prestavljala smrtnu opasnost po jugoslovenskoj jedinstvo; zatim, da bi Italija, kao velika sila, mogla da bude jak oslonac državama nasljednicama, što bi nama u centralnoj i istočnoj Evropi osiguralo ulogu glavne sile. Iznio sam razloge zbog kojih sam vjerovao da Francuska i Engleska neće primiti sa nepovjerenjem takvu politiku, samo ako mi naše stanovište izložimo u Londonu i Parizu iskreno i sa dostojanstvom.

Giolitti se malo zamislio, pa mi je onda rekao:

— Priznajem da nikada nisam bio u toj mjeri optimist; ali, to bi vrijedilo počušati. Hoćeće li da budelete ministar spoljnih poslova? Već dva dana gotova je lista novog kabinet; čekao sam da se vi vratite, pa da vas pozovem na saradnju, ako se budemo složili.

Parlament je vrlo uzbrkan. — primjetio sam na to, — a ja nisam nikakav govornik. Zar ne mislite da bi bilo bolje da nadete nekoga, ko ima više sposobnosti da se svidi Narodnom predstavništvu?

Na ove riječi dobio sam pravi Giolittijevski odgovor:

— Ja sam vas često slušao u parlamentu. Kad imate nešto da kažete, vi to rekite, i onda sednete; to za mene znači biti govornik.

Primio sam predlog. Poslije nekoliko dana otpotovao sam na konferenciju u Sipu i tamo se sastao sa jugoslavenskim ministrom spoljnih poslova; sa njim, kao i sa Milerandom i Lloydom Georgom, počeo sam da postavljam principe i stvaram atmosferu iz koje će se, pet mjeseci kasnije, razviti Rapaljski ugovor.

Pošto se sva Evropa uvjerila da su neredi u Italiji, kao prirodna i razumljiva posljedica poratnih nedaća, bili sam je jedna prolazna kriza i da se zemlja, pod ikusnom rukom Giolittijevom, vratala svojim normalnom životu, ja sam pozvao jugoslovenske opunomoćenike u Rapalu, da konačno rješimo jadransko pitanje.

Stigli su sutradan po jednoj našoj nacionalnoj svečanosti, koja je pokazala da se sva zemlja, od Alpi do Sicilije, oporavila od posljednjih nervoznih. Četvrtog novembra donesene su u Rim zastave pukova, koji su se istakli u ratu, da prime Kraljevo odlikovanje „al valore“. U Rimu kao i u gradovima, iz kojih su bila došla izaslanstva pukova i kada su se sada vraćala sa zastavama odlikovanjem Kraljevom rukom, određenje i poštovanje naroda prema onim simbolima junaka i patnje bilo je uzbudljivo.

Bilo je to dobar znak za početak naših diplomatskih pregovora. Ali, kako ja nisam bio potpuno siguran da će Jugoslaveni popustiti svima mojim zahtjevima (sažnau sam bio da je Veliki krunski savjet u Beogradu, održan neširođeno pred odlazak opunomoćenika, odbacio neke od njih) zamolio sam Giolittiju, da ostane u Rimu, iako je on, sa mnom i sa ministrom rata Bonomijem, bio član naše delegacije. Kad se pokaže da je uspjeh osiguran, ja će ga brzojavno pozvati.

Jugoslaveni su se dugo opirali mojim zahtjevima; bilo im je teško da nam otstupi pola milijuna Slavena, ma da sam im ja govorio da mi nismo krivi što su se oni našli na našoj strani Alpi. Jedne noći diskusija je dovedena do dramske napetosti, kakva je rijetka pri razgovorima ove vrste: ja sam im prigovorio da u svojim građanskim dužnostima ne pokazuju onu smjelost koju su pokazali na bojnom polju.

— Vi znate, — rekao sam im, — da je ugovor što vam ga predlažem, sa diplomatskim savezom koji vam se nude u vezi sa njim, prihvativ za vas; ali, vi se plasite beogradskih i zagrebačkih šovena;

strah vas je za vašu popularnost.

A ja? Zar ja nisam svijestan da dovodim u opasnost svoju? Ali, ja sam spremna da podnesem i nepopularnost i mržnju, samo da bih poslužio interesima svoje zemlje. Kažem vam samo ovo: kad se vratite u Beograd, osjetite grizu savjesti.

Okrenuo sam se i naglo izšao. Po dušokoj užbudenosti koju sam pročitao na licima svojih sabesednika bilo mi je jasno da ni oni, isto tako ko ni ja, neće ustuknuti pred dužnošću.

Sad su se još samo bili zakačili za Zadar, taj čisto talijanski grad u Dalmaciji, koj sam odlučio da prisvojam. Iako mi je sa svih strana savjetovano da ne insistiram mnogo na tome pitanju.

Direktor lista »Popolo d'Italia«, Mussolini, sa kojim sam se u razgovoru dugo zadražao u ministarstvu vanjskih poslova pred svoj odlazak u Rapalu, savjetovao mi je stvaranje »nezavisnog Zadra, sa talijanskim diplomatskim predstavništvom. Bonomi me je, naravno, pomagao. Na kraju pregovora, jugoslovenski predsjednik vlade Vesnić zamolio me da telegrafski saopštim Giolittiju razloge zbog kojih se jugoslovenska vlada protivi prisajedinju Zadra Italiji.

Giolitti je odgovorio da zbog Zadra ne treba prekidati pregovore. Ali, njezin telegram stigao je kad su Jugoslaveni počeli da popuštaju. I ja sam onda učinio nešto što sam imao pravo da učinim, i što sam mislio da mi je bila i dužnost: rekao sam Jugoslovima da Giolitti u svome odgovoru apsolutno prihvata moje stanovište.

Na ovu nepopustljivost nije me potsticala samo ljubav prema Zadru, tome biseru talijanske umjetnosti; ja sam se bojao da bi dobri talijanski — jugoslovenski odnosi — za koje sam držao da su potrebni talijanskoj političkoj i ekonomskoj ekspanziji prema Istoku — mogli biti kompromitovani ili ugroženi, ako bi jedan mladi i vatreni narod, kao što je jugoslovenski, u nastupu nacionalističke groznice, htio da denacionalizuje Zadar.

Pošto sam dobio taj grad, Giolitti je stigao u Rapalu i zahvalio mi što sam »ispisao« — kako se izrazio smješći se — nejasnu redakciju negovog telegrama.

Dvanaestog novembra Rapaljski ugovor bio je potpisani. Njime je Italija dobila granicu u Alpama, bolju od one koju je imala Rimsko carstvo, potom cijelu Istru, ostrva Cres, Lošinj, Zadar, zatim povlastice za dalmatinske Talijsane i nezavisnost Rijeke, koja je priznata kao slobodan talijanski grad i vezan sa talijanskim teritorijom (daleko, koja je praktično postala talijanskom, ali s onom tradicionalnom autonomijom koju je imala u svojoj dugoj historiji i koja bolje odgovara njenim ekonomskim potrebama negoli direktna aneksija).

Moralno, ovaj ugovor prestavlja je prvi mir poslije rata sklopljen po slobodnom pristanku, i već samim tim stvorio je pogodnu atmosferu za nova plodonosna sporazujevanja.

Poslije dvanaest dana, kad sam u parlamentu, za vrijeme diskusije o ovome ugovoru, odgovarao gospodinu Federzoniju na njegovu tezu da sam mogao tražiti više, ja sam izjavio:

— Zar bi bilo pametno stvarati nove mrežne i podizati kineski zid tamo gdje želimo da imamo slobodan i miran izlaz na Istru? Gospodin Federzon kaže kako bismo tražili više da smo bolje bili projektili međunarodnu situaciju. Ne. Situaciju poznajem savršeno dobro; ali kad bi ta situacija bila i stotinu puta povoljnija za nas, ja bih u slučaju, da sam tražio više, ostao u uvjerenju da sam iznevjerio interes talijanske budućnosti. Vama je vrlo dobro poznato, gospodine Federzon, da sam ja uvejk tako mislio... Sto se tiče Rijeke, čiji prosperitet nije ugrožen nijednom odredbom mi imamo u rukama sredstva, da joj osiguramo opstanak.

U posljednjoj rečenici, krila se jedna aluzija: iz straha da im opće zadovoljstvo, sa kojim je zemlja primila Rapaljski ugovor ne odnese sasvim iz ruku demografsko sredstvo za agitaciju Jadranskim pitanjem, nacionalisti su počeli da pronose glasino da su po jednoj tajnoj odredbi Jugosloveni dobili Barš, malu luku nasuprot Sušaku, koju bi Rječani želeli da imaju u sastavu svoje nezavisne države.

Sa njemu svojstvenom jasnoćom, Giolitti se dotiče ove epizode u svojim Memoarima: »Oni su naročito jašili na pitanju luke Barš, piše on. Ali, mi smo moralni dopustiti da je luka Barš izvan zasebnog rječkog teritorija. Jer baš taj tradicionalni »Corpus separatum« poslužio nam je kao diplomatska i istorijska baza, na osnovu koje smo tražili da Rijeka postane slobodan grad. Luka Barš pripadala je stvarno Hrvatima, koji su se njome služili za trgovinu drvetom. Ja sam sa tom činjenicom upoznao parlamentarni odbor za vanjske poslove. Sve to bilo je samo namjerno zaobilazeњe stvarnosti.«

Temeljitim Istraživanjima, koja su po mome načinu obavljena u peštanskim arhivima, dokazano je da je Barš pripadao Hrvatskoj a ne rječkom »Corpus separatum«-u; mi smo ga, prema tome, lako mogli u ugovoru da priznamo jugoslovenskim, naročito obzirom na zadovoljstvo sa kojim je lavno mišljenje primilo našu pogodbu, kao što je i sam gospodin Mussolini priznao kada je došao na vlast.

U stvari, obzirom na žestoku uzbudjenost, koja je uslijed pregovora bila zahvatila jugoslovenske opunomoćenike Giolitti, Bononi i ja smatrali smo za najpametnije da odmah unesemo u ugovor ono, što smo imali da dobijemo, i da se ne zadržavamo mnogo na drugim tehničkim diskusijama oko konkretnog izvedenja jedne ideje, kojom sam se otpočetka zanosi. Ja sam, naime, htio da se pri Rječkoj luci, čim grad bude priznat kao nezavisni i talijanski, osnuje jedan Talijansko-rječko-jugoslovenski konzorcij, koji bi bio spas za Rijeku, jer bi Jugoslavija na taj način bila zainteresovana za život pristaništa.

Jasno je da luke kao što su Trst i Rijeka mogu da napreduju samo ako su u najtešnjoj vezi sa svojom pozadnjom. Da bismo prislili Jugoslaviju da prihvati ideju o konzorciju, mi bismo odbrili da unesemo u ugovor da je Barš jugoslovenski.

Ograničili smo se na to da, jednim pismom jugoslovenskom ministru spoljnih poslova, priznamo da bi trebalo, po našem mišljenju, da taj mali bazen pripadne Jugoslaviji. Luka Barš imala je tako da postane prilog jugoslovenske države projektovanim konzorcijom.

Kad je počela vještačka agitacija za luke Barš, ja sam mirne duše mogao da ustamem i da kažem:

»Ako vam se naša koncepcija ne sviđa, vi ste slobodni da napravite ono što vi mislite da je dobro; naše pismo je obaveza samo za današnju vladu, jer ono nije ni ratificirano ni registrovano u Ženevi, i, prema tome, ono nema apsolutno nikakvu međunarodnu vrijednost; svaka nova vlast može slobodno po ovom pitanju da zauzme stanovište koje će biti različito od našeg; ali, onda nema ništa od Konzorcija (čiju je ideju i oblik bio već prihvatio novi predsjednik jugoslovenske vlade Pašić). A Rijeku čeka sigurna prošlost.«

I ovom prilikom ja sam se osvjeđio koliko je u Giolittiju osjećanje dužnosti prema otadžbini i obazrivošću prema kolegi. Jer kad je nastala kampanja protiv mene tobože zbog luke Barš, o kojoj je svakogovor, a niko nije znao o čemu je zapravo stvar, ja sam jednog dana rekao Giolittiju, da bi za nas bilo najjednostavnije da objasnim svojim protivnicima, kako oni treba samo da uzmu vlast u svoje ruke, pa da se odmah uvjere kako ničim nisu vezani u pitanju luke Barš;

Onda bi im postalo jasno da treba ili da se odreknu svoje demagogije i spasu Rijeku; ili da ostanu vjerni svojim frazama i unište rječku trgovinu.

Giolittijev odgovor bio je kratak:

— Da, oni tebe napadaju stoga što znaju da je tebi svejedno i stoga što čutiš. Ali, doći će vrijeme kada će oni biti srećni da nastave našu politiku, samo ako uzognu da uvjere svijet kako to moraju da čine jer su sputani našim obavezama.</p

NARODNI OBICAJI U ISTRI

BREST U ISTRI

VILJJA BOŽJA

U selu Brestu Badnjak se držao dva dana prije Božića, a »Vilija Božja«, kako narod naziva, drži se dan prije Božića. Na Badnji dan seljaci nijesu postili, tek bi navečer spremali takvo jelo, koje se jelo viljuškama (pirunima). Po seoskom slivanju riječ Badnji dan dolazi od glagola »nabadati«, jer su navečer Badnjeg dana nabadali viljuškama.

Taj običaj postojao je pred neko 50 godina. Danas se naziv Badnji dan vrlo malo spominje; mjesto njega služi »Vilija Božja«.

Na Viliju Božju ne pali se vatra do poslije podne. Narod se posti. Oko devet sati ujutro jedu kruha i popiju po čašicu rakije. Ako netko dodje u goste, počaste ga rakijom. Toga dana seljaci ne rade teški posao. Domaćica spremi kuću, da joj na Božić bude čista. Domaćin cijepa drva, čisti staju i hrani stoku. Djevojke spremaju odijela i jedna drugu pita, što će na polnoćnicu obući. Muški se briju i šišaju. Poslije podne domaćica zapali vatu i pristavi jelo za večeru. Kada se smrkne, svatko dodje svojoj kući večerati. Prije nego počnu s večerom, domaćin izidje iz kuće te opali nekoliko hitaca iz puške ili pištolje za znak, da se u njegovoj kući pristupilo k večeri.

Stoka je dobro nahranićena, a staje, kada »zdravamarija« zazvoni, klijem se dobro zatvore. Zatvaraju se staje zato, da ne bi tko od susjeda ukrao sijena ispred stoke i odnio svojoj stoci da jede. Govore: u kojoj je staji ili dvoru (kako kažu seljaci) ukradeno sijena navečer Vilije Božje, da se stoka suši ili mršavi, a ona stoka, koja jede ukradeno sijeno, da deblja. Prije nego će domaćin zatvoriti staju, načini za svaku glavu, što je u staji ima, mali svežnjić od sijena i slame i te svežnjiće donese u kuću i metne ih pod stol, prije nego će početi večerati.

Kućna se čeljad prije večere pomoli Bogu za žive i mrtve, i da ih Bog očuva od zla vremena i svake nesreće. Poslije molitve metnu u jedan hleb dvije svijeće; zapale ih, te jedna gori za žive, a druga za mrtve. Čeljad stane jesti. Vatra bukti, a za vatrom gori veliki panj, koji domaćin metne na ognjište, čim se vatra zapalila. Taj panj zovu »čok«. Vatra na Viliju Božju bez čoka nema vrijednosti. Domaćin od svakoga jela, koje je na stolu, metne po jednu žlicu na čok govoreći: »Da Bog da dobru litinu u žitu, krumpiru i u svakom drugom plodu. Za vrijeme jela ukućani paze, da se rukama stola ne dotiču, jer da bi preko ljeta po tijelu imali čirove.

Prvo jelo, koje okuse, jest maneštra (neka vrsta jela od kukuruza i pasulja); drugo jelo je bakalar sa »poseticama«, koje se prave od tjesteta, a imaju oblik malenih četvorina; treće je jelo keli. Ta se jela naročito jedu na Viliju Božju. Pije se vino, ali vrlo malo. Poslije večere mladić čeljad sjednu oko svijeća, koje gore u hlebu, a stariji oko vatre. Mladi paze na svijeće, kada će izgorjeti i kamo će dim krenuti. Ako prije izgori svijeća od mrtvih, kažu, da treba više moliti za mrtve nego za žive, i obratno. Kada se svijeća ugasi i na koju stranu krene dim, na onoj strani ili u onome kraju, govore, bit će bolja ljetina.

Iza toga nastane igra lješnjacima i orasima. Ta se igra zove »po koliko«. Netko od ukućanih stisne u šaku, da nitko ne vidi, dva tri lješnjaka (sljšnjaka), i kaže drugome: »Po koliko?« pokazujući mu zatvoren pest. Taj pogadia i kaže, da su u ruci pari. Ako su doista u ruci bili pari, pogadajući dobile lješnjake, koji su bili u ruci. Desi se, da su u ruci ihli, pogadajući, koji je rekao, da su u ruci pari, izgubi onoliko lješnjaka, koliko ih je bilo u ruci. Tako se ova igra nastavlja čitavu večer. Osim toga igraju i igru »potkinkin«. Igrač stisne lješnjak u šaci pod koji prst i kaže svome drugu, s kojim igra: »potkinkin«, a ovaj mu odgovori: »pod ovime«, pokazujući mu prst, pod kojim misli, da je lješnjak. Igrač dobije lješnjak, ako pogodi, pod kojim je prstom. Ne pogodi li, mora svome drugu dati svoj lješnjak.

Ovak se ukućani igraju do 11 sati, a zatim se igra prekine i ukućani se stanu spremati k polnoćnici. Poslije polnoćnice seljaci se razidju svojim kućama. Domaćin, prije nego će leći, ide u staju, da pogleda, što mu stoka radi.

BOŽIĆ

Na Božić nema ništa naročito, jedino djevojke darivaju mladiće lješnjacima. Toga dana seljaci ne idu u goste jedan drugome, nego Božić svaki proveđe kod svoje kuće.

Na Sv. Stjepana (Stjepanje) običaj je od starine, da idu k misi u susjedno selo Trstenik jašući na konjima i mulama. Putem se natječu i uahanju, pa se često i nesreća desi, da netko od jahača padne i slomi nogu ili ruku. Pripovijedaju, da je u Trstenik znalo doći iz obližnjih sela toliko konja i mula, da se narod nije mogao u selu kretati.

Taj su običaj seljaci postepeno napustili i danas u Trstenik ne dodje niti četiri, pet konja, a uzrok je taj, što su seljaci prestali gajiti konje i mule.

Za Novu godinu zdrave se seljaci i gledaju, da taj praznik što ljepše provedu, jer drže, da će čitavu godinu dobro živjeti.

SV. TRI KRALJA

Na taj se praznik blagoslova u crkvi voda, koju seljaci u staklenicama donesu

Čić i čička
(rad Saše Šantela)

kući. Jedan dio te vode spremi za ljetu te je upotrebljavaju protiv zla vremena i za druge svrhe, a drugi dio nose u polja i njome škrope svoje njive. Osim toga sačuvaju komad čoka od Vilije Božje, koji ponovo stave na ognjište na Sv. tri kralja. To čine zato, da je tobože bila neprekidna vatra od Vilije Božje pa do Sv. tri kralja, i da su Sv. tri kraljima svijetlili kao zvezda repatica.

PUST

U Brestu slavi se Pust (Poklade) kao i u drugim krajevima u utorak pred Peplinom. Pust vole mladići, djevojke, pa i stariji svijet, da što ljepše proslave. Mladići se već osam dana prije Pusta sastanu i dogovore, kako će ga sprovesti. Na tom dogovoru odluče, u kojoj će kući plesati i u koju će ići pobirati kao mačkare. Odredje, koliko će ih se preobući u žensko odijelo, tko će biti baba, svirač i pobirač. Za glazbu mnogo se ne brinu, jer je u selu više svirača, koji dobro znaju svirati na mih (mješnice). Ti svirači čekaju, da se koji od njih pozove, i rado se odazovu, jer se bavaju provedu s mladićima. Iza rastanka mladići se razidju svojim djevojkama (mladama), kojima se misle oženiti, i zamole ih, da im pripreme svoja nedjeljna odijela za mačkare. Tko nema svoje mlade, zamoli zrmane (rodakinje) ili sestru, da ga na odredjeni dan obuče u svoje odijelo. Djevojke se odmah dadu na posao i najljepše svoje odijelo pripreme i urede. Mladići na odredjeni dan rano ujutro dodiju svojim mladama i one ih obuku. Obuklo, koje obuku, sastoji se od košulje, kamicota i pasa. Na nogama nose opanke, a na glavi klobuk (šešir). Klobuk je pokrit crvenim rupcem, a povrh toga prebačena je gusta mreža, koja se spušta do ramena. Rubac i mreža oko klobuka zavezani su crvenom vrpcom, da ne padnu. Pod gustom mrežom mladići se ne može raspoznati. Ovakve preobučene mladiće zovu mačkare. Jedan ili dvojica od mladića obuku se u stara poderana odijela najružnije što mogu, a najmilije im je, kad se umotaju u ovčju kožu sa dlakom okrenutom napolje. Noge zavežu u staru vreću, na glavu metnu jagnjeću kožu i na nju pričvrste rog, a oko pasa privežu neko desetak ovčarskih zvonaca. Ove mladiće nazivaju »babice«. Svirač i pobirač obučeni su u nedjeljna odijela i obično su oženjeni.

U novije doba mačkare nose na rukama bijele rukavice, a u ruci drže jabuku ili pomaranču i malenu šibu. Jabuku nose zglob ljepte, a šibu, da se njome čuvaju

uz šalu, smijeh, sviranje i pjevanje. Župan i muževi, da se zahvale na večeri, plate nekoliko litara vina. Poslije večere povrate se opet u ples, a ostatak večere djevojke razdijele djeci i ženama, koje su se tamno zatekle.

U ples dodje i stariji svijet, a mladići ih puste da plešu, čak im i nekoliko plesova rezerviraju. Ti stari plesači i plesačice ne znaju moderne plesove, nego okreću svoja starinska kola, koja su prozvali »balon«. Zatim dolazi nekoliko plesova za udovice i nežene. Pri svršetku nekoliko plesova namijene štrigama, vukodlacima, morama, dobroj ljetini i t. d. Polaganio se približava pola noći. Stariji se svijet razilazi kući, a u pola noći prekine se plesom i plesači se razidju svojim kućama.

Na dan Pusta po seoskim kućama sprema se kajgana s kobasicama i landice. Landice se prave od kruha umočena u jajima i pržena na ulju ili masti.

Mladići na Pepelnici poslije mise načine »pusta« od starog odijela i slame, koga metnu na voz (kola). Nekoli od mladića drže timon (rudo), drugi rijavu voz, i treći se poredaju za vozom i plaču za putom. Pusta voze izvan sela, gdje ga zapale, a voz prazan dovezu u selo, i to je svršetak Pokladama.

Plać za putom:

Puste moj, puste,
Kan mi ti sad greš?
Ki će meni ližu pomes?
Ki će meni trtu oples?
Ki će meni ručak dones?
Ki še meni klin zabit?
Ki će meni s vincem zalit?
Puste moj, puste,
Kan mi sada greš?

KORIZMA

U Korizmi se ne pleše niti piruje. Seljaci jedu posna jela srijedom i petkom, a nekoj, koji ne rade teški posao, čak poste.

Osam dana prije Vazma slavi se Uličnica (Cvjetna nedjelja), nazvana tako zato, što toga dana narod nosi u crkvu grančice ulike (masline), da ih svećenik blagoslovi. Poslije blagoslova maslinove grančice donesu kući i metnu u sobi na sliku ili ispod slike. Ove se grančice čuvaju, jer služe, kako ćemo kasnije vidjeti, za razne svrhe. Drugih narodnih običaja nema, koji bi se mogli zabilježiti na Uličnici.

Na Veliku srijedu, kada zvonar zazvoni gloriјu (slavu), seljaci prestanu na polju raditi. Čim čuju zvonični kleknu na koljena i tri puta poljube zemlju. Poslije gloriјe rade samo kod kuće lakše poslove.

Djeca se poslije gloriјe sakupe pred crkvom i klepetecima i škrgetalkama klepeču i škrgeču oko crkve po danu, do druge gloriјe, naime do Velike subote. Na Veliki četvrtak i petak djeca idu sa zvonarom čak i po selu klopotati, da obavijeste seljake o molitvi, koja se počinje u crkvi. Klepetec je načinjen od daske, koja je duga 30 cm, a široka 20 cm. U sredini su zabilježeni dvije ručice, za koje je pričvršćen drveni čekić. Kada djeca mašu daskom, udara čekić sad na jednu sud na drugu stranu. Klepetec i škrgetalka domaći je rad, a djeca tim spravama klepeču oko crkve, da navijeste smrt Kristovu.

Domaćice na Veliki petak rede u kući, a seljaci se šišaju, briju i škope junice.

Zvonar na Veliku subotu oko devet sati ujutro zapali vatu kresivom pred vratima crkve. Poslije blagoslova vatre seljakinje i djeca raznesu ovu vatu na svoja ognjišta i njome zapale vatu. Čim vatra počne buktati, domaćica metne kuhati neka jela za Vazam. Običaj je da svaka kuća pored drugih jela za Uskrs pripremi i želadjivo (želatinu ili hladitetinu). Pored toga skuha se nekoliko jaja, komad pršuta (šunke), kobasicu, slanine, a bogatijim spremi i komad jagancu. Važno je spomenuti i pogaću, koju domaćica umjesi najfiniju i najbolju što može. Na Veliku subotu domaćica odnesu blagosloviti jela u crkvu u košari, u kojoj ima šunku, kobasicu, slanine, jaja, komad jagancu, soli, ulja, luka i pogaće. Iz blagoslova košare se odnesu kući, a od jela ne smije se okusiti do na Vazam.

VAZAM

Na Vazam je običaj, da se u osam sati ujutro ruča. Mnogo se pazi na djecu, da ujutro prije nego su se umila ne jedu, jer seljaci misle, da bi im se stoka lijeti sušila. Pri ručku domaćica najprije svakome podižeći po jedan list od ulike, kao prvi blagoslov (od Uličnice), koji mora svaki pojesti. (Kao malo mnogo sam se bunio protiv žukog lista, ali ipak morao sam ga pojesti, jer u protivnom slučaju ne bih dobio ostalo, što dolazi Kad sam odrastao, poje sam i dva lista, samo da se običaj što bolje zadovolji.) Iza lista dolaze ostala jela, koja su blagoslovljena na Veliku subotu, a posljednja je hladetina.

Poslije ručka kućna se čeljad kuca jajima, koja su dobila pri ručku. Svaki stisne jaje u šaku tako, da mu vršak viri iz šake. Držeći tako jedan jaje, drugi udari svojim jajetom po njegovom, i čiji se vršak razbijie, taj jaje izgubi, odnosno ne smile više s njimeigrati, nego ga mora odmah pojesti a lupine baciti u vatru. Poslije ručka starija čeljad razidje se kojekuda, a mladići nastavljaju igru jajetom, ali više ne kucaju jajetom o jaje, nego sitnim novcem gadaju u jaje. To se radi ovako: Jedan metne

jaje na zemlju i od niega odmjeri u ravnom pravcu 7 do 8 nogu, a može odmjeriti više ili manje nogu, prema tome, kako se sa svojim drugom pogodi, koji kani gadjati jaje sitnim novcem. Taj drug, koga čemo nazvati gadjač, postavi se na medju odmjerene dužine i sitnim novcem gadja jaje nekoliko puta, koliko nogu iznosi dužina pravca. Pogodi li jaje i novac utjera u jaje, pogadjač dobije jaje i novac, a ne pogodi li jaje, novac izgubi. Neko igraju i tako, da jedan drži jaje u šaci medju rastegnutim prstima, a drugi gadja mu jaje jedanput u daljinu od pola koraka. Pogodi li, njegovo je jaje i novac, a ne pogodi li, izgubi novac.

Tim se igrama zabavlja mladići svijet čitavog Jana a stariji se sastanu negdje na javnom mjestu i raspredaju govor o kojemu. Na Vazam seljaci jedan drugome ne idu u goste, nego na Vazmeni pondjeljak. Toga je dana mladićima dopušteno, da otvore poslije večere ples, koji traje nekoliko sati, i time se svršavaju vazmeni običaji.

KRESOVI

Sv. Ivan. Seoski čuvat nekoliko dana prije Sv. Ivana obavijesti mladiće, gdje imaju suhih drvi u seoskoj šumi. Mladići naberu suha drva i donesu ih na zgodno mjesto kraj sela. S tim se crvima na viliju (uoči) Sv. Ivana zapali u sunraku krije, oko kojega se skupe mladići, djevojke, stariji svijet i djeca. Oko krijea nastalo je veliko veselje Krijes bukti, a oko njega vodi se kolo, pucaju pištolji i sviraju mješovi (dude). Tako se stariji i mladići vesele do neko pola noći, a poslije toga stariji i djeca ostave krijea i razilaze se u svoje kuće. Zabavu produže mladići i djevojke oko krijea do zore. Kada vatra malko jenja, mladići skaču preko vatre, jedni ovamo, a drugi onamo. Skaču zato, da ih ne bi buhe grizle preko ljeta. Djevojke bacaju povezane rukoviti cvijeće jedna drugoj tri puta preko vatre. Ovo cvijeće na Sv. Ivana meču na strehu, pod strehu i u rupice od zida. To čine zato, da bude godina obilna travom odnosno sijenom.

Prije zalaska sunca na viliju Sv. Ivana pale seljaci po poljima na svojim njivama malene kresove, a to čine zato, da dozovu što jaču sunčanu toplinu, e da bi im polje što bolje urodilo. Osim toga na viliju Sv. Ivana zvane čitavu noć. Uzrok zvonjenja pravo ne znam, ali mislim, da zvone na slavu Sv. Ivana.

Krijes se pali izvan sela zato, jer se boje, da im se strehe ne zapale.

Danas se pale kresovi sasvim blizu sela, jer su kuće pokrite crepovima. Mjesto za jedničkog krijea pali se više manjih kresova, a drva se više ne daju iz seoske šume, nego ih uzmnu djeca kod svoje kuće i donesu na krijea. Ovi kresovi zapale se malko prije »zdravamajre«, a gore po pola sata ili sat, prema tome, kolikoj je na njima drva. Dječa skaču preko vatre, ali ne zato, da ih buhe ne grizu, nego da se protevode. Čim krijes prestane gorjeti, djeca se razilaze svojim kućama. Mladići se skupe oko zvonika i nastoje, da zvone čitavu noć.

Sv. Petar i Pavao. Na viliju Sv. Petra i Pavla takodjer se pale kresovi i zvone čitavu noć. Ovi su kresovi posve slični onima, koje djeca pale na Sv. Ivana.

Sv. Ćiril i Metod. Kada se u Istri počela buduti narodna svijest, uvelo se paljenje kresova na viliju Sv. Ćirila i Metoda. U Brestu selo je činilo zajednički krijea, na nekom obližnjem vrhuncu, a drva za krijea nasejeli su u seoskoj šumi. Koju godinu penjali su se mladići čak na vrh Žbevnice paliti krijea, otkuda se vidjelo gotovo po čitavoj Istri. Mladići iz sela dobili su barutu i male mužare, te su u zoru na Sv. Ćirila i Metoda pucali. Slične su kresove palili Istrani po čitavoj Istri. U Ćićariji selo su se natjecala, koje će imati veći krijea.

Kresovi, koji su se palili u Istri na Sv. Ćirila i Metoda, bili su nacionalni, t. j. njima je istarski narod pokazivao svoju hrvatsku svijest. On bi zasvjetlio kresovima i u vanrednim slučajevima, kada bi nešto postigao na narodnom polju. Tako su na pr. činili kresove po čitavoj Istri, kada su Istrani prvi put izabrali Matku Laginu za narodnog zastupnika u bečki parlament.

Kresovi su se u posljednje vrijeme prestali paliti.

Jakov Mikac

HODIL PO ZEMLJI SEM NAŠI...

FRAGMENT

Hodil po zemlji sem naši
in pil nje prelesti...
Hodil po zemlji sem naši
in pil nje bolesti...

Kako majhen je naš narod, in kako smo
mi sinovi tega naroda raztepeni po celiem
svetu.

Vsem drugim narodom, vsem drugim
jezikom, vsem tujim šegam in navadam se
moramo prilagoditi...

In tako v teh težkih dneh gledati na-
zaj na svoj dom, na svojo domačijo.

Razšli smo se po svetu...

Golobje nad hišo gorečo osamljeno kro-
žijo...

Moje misli nad rodino pusto osamljeno
tožijo...

Siv dan je prišel, razšli smo se vprek in
v šir,

kamor gnala je sila življenja in srca
nemir;

med nas je usekal in nas razteplje po
svetu...

Tako poje pesnik Zupančič v »Dumi«.
In mi mislimo na te besede in jih obču-
mo. Nad nami in našimi domovi so res
krožili osamljeni golobje, koliko domov je
bilo požganih!

In prišel je siv dan trpljenja, ko je s
silo udario med nas, da smo se raztepli,
da smo šli na vse kraje, nekateri gnani od
življenja, od nemira, od izkanja, drugi so
šli za kruhom, za svobodo, tretji so bežali
pred sivimi zdovimi ječ, pred mrtvaškim
otoki.

Tu pa tam se včasih zberemo, zakaj v
nas vseh je tista nepremagljiva sila, ki nas
vleče skupaj. V nas je družabnost, Zberemo
se in se pomenimo kaj lepega, dobre-
ga...

In noči smo se zopet zbrali, zbrali
smo se v tiki ura skupnosti, da si zašep-
čemo od početka početka tisto sladko
besedo: dom...

Zbrali smo se, da v nislih pogumnih in
naši zemlji, pesem o naših ljudeh.

Zbrali smo se, da v nislih pogumnih in
mladi ogledamo na dom. Prisluhnili bo-
mo odenkom svoje duše in zasišali bomo
pesem Soče in Vipave, Idrije, Tominke in
Bače. Slišali bomo pesem naših gorja i na-
ših polj. Zadišalo nam bo po kraškem ter-
ranu, po morju valujocih žit. Videli bomo
v jasnem prividu naše ljudi, videli Brica v
brajadi, Čiča v gozdu, tolminškega puntaria
in gruntarja, ki rije noč in dan v tolmin-
sko zemljo in stika za vsakdanjam kru-
hom.

Na bomo gledali zgodovine, ne bomo mi-
sili na ogleske patrijarhe, na goriške in
tolminske grofe.

Stoletja so za nami.

Ni misli v nas o nekdanji tlaki, o upo-
rih. Mi živimo danes in zremo v sedanjost,
zremo v megleno bodočnost. Ne vidimo nek-
danjih valpetov, niti potrebe ni. Vidimo
črne biriče, ki vlike danes blč nad našim
človekom.

Mislim na našo zemljo in ne vidim sta-
rih letnic.

Vidim samo dve letnici, dve letnici iz
naše najnovejše zgodovine, dve letnici iz
dvajsetega stoletja.

17. oktober 1929.

6. september 1930.

Ali smo pozabili na dom? Ali se ne spo-
mnimo nikdar več od kje smo pribježali, ali
ne vemo več kje je naša domovina?

O da, vsi vemo, vsi hrenenemo po njej.
Ob večerih časih v pomladinskih dneh,
ko je v človeku hrenjenje, ko vse raste,
ko se mu v žilah zaziblje kri, da bi rad
kako rad zgrabil za plug, zremo proti za-
hodu za soncem in si ponavljamo pesem:

Mirno in milo nad gorami
kot zastor zlat

ah, tamkaj ozad,
tam si ti, ki misel naša me omami

in teh težkih dneh
ker mačeha je tujina.

Da mi je zarjo blesteče pogledati
in kaj ljubega dobrega ti povedati
v teh težkih dneh,

o domovina... (Oton Zupančič.)

Zemlja ima svoj duh.

Vsakdo izmed nas pozna ta duh. Hodil
po domaćih travnikih in poljih, hodil po
gozdovih, brajadi, gmajni in njivi, pleza na
gore, po skalah po grahpah in globelih in
čuti, da nekaj iz zemlje puhti. In morda ne
ve, da je ta duh njegova zemlja.

Ve, pa da je doma.

Ve da je doma, zakaj tako čudno lahko
mu je pri srcu, nobena stvar ga ne teži.
Sprošen in vessel, da bi od samega veselje
in mladosti zavrskal sredi polja. Da bi v
jutranji zori razgalil mlada prsa, da bi či-
sto jutranje sonce obsijalo njegovo moč.
Stopil bi bos po rosnem travniku, stopil v
svežo razorano zemljo.

In takrat ve, da mu je zemlja mati, da
mu je prava mati, čeprav je tu pa tam pu-
sta in revna.

Domača zemlja nam je res mati, tujina
nam je mačeha, nas sprejme, nam da kru-
ha, da nam sladkosti, opije nas z vinom
in z ljubeznoj, a ni nam mati...

Večkrat se peljemo, peljemo se v mislih
in željah skoro slednji dan. Peljemo pa se
zmrzon domov, peljemo se tja, kjer je moja
domačija.

Moja domačija je onkraj mejaj.

Tam domačija moja in nas vseh.

Leži v objemu Alp, katerim kraljuje
velikan Triglav, v objemu sinjega Jadra
i mogočnega Kvarnera. Preprežena je z re-
kami in potoki, nasevana s trgi in vasmi.

Naša Primorska krajina je enota. Vsi
vemo to. Po barvi, duhu in značaju ze-
mlje, po ljudeh in njihovih šegah in nava-
dah, pa je podobna pisani rutu.

Hodiš po njej in jo spoznaš. Občuješ z
ljudmi. Poješ z njimi, kadar so veseli, vri-
skaš z njihovim vriskom. Kadar pa so ža-
lostni jih tolažiš in z njihovim jokom jo-
češ tudi ti.

Potujem po naši zemlji.

Stojim ob mogočnem Kvarneru, pred ma-
no se peni morje, razlito se vletec tja, ne
vem kam do neskončnosti. Upiram oči v
pristanišče, na ladje, prisluškujem naši
pesmi in mislim. Tukaj so meje, tukaj je
odločila človeška in božja pravica in confini
disegnati dalla natura e da Dioe.

Stopam po Istri, po goličavah in gmaj-
nah. Gledam kmeta, ki z rokami grebe ze-
mljo, pest za pestjo spravljiv skupaj, leto
za letom, da se laž razživi... Vidim jih v
žalostnih brajdah, ko popravljajo vinogra-
de, v jeseni jih vidimo ob trgovci. Včas je
bilo ob trgovci veselo. Vrisk in petje je
stopalo, žalostna pesem in zasolzi navzdol po
globeli, se utopi med bori in med brinjem.
Vidim ob morju ribiče, tihii in mrki so
samo z gremkin spominom v srcu in v duši
smolijo barke na pesku na obali. Zvezcer se
odpravijo na morje na lov. Ko so daleč tam
na valovih, se prevlido ozroč okrog sebe in
šele sedaj prigriza iz njihovih gril pesem,
žalostna pesem, ki se končuje zateglo na
o-o-o; pesem o trpljenju o suženjstvu, ki
samo po sebi kliče luč.

Vesla sekajo valove in njih oči so za-
maknjene v črno domačo zemljo, ki leži
pred njimi. In iščejo iščejo kdaj bodo
ugedali luč. A luči ni, samo trpek privid
ustvari pred njihovimi očmi sliko, turbo-
natogomano:

Tam na motovunskem griču umira veli-
kan, Veli Joža... in istrski oljčni niso več
dandanes oljčni gaji. Le rodijo še cvetko, a
vendar se nam vidijo bolj podobne vrbam
žalujkam.

Trst.

Stopam pred žive tržačane. Ob njihovem
smehu se smeje sam. Hodim po živooblju-
denih ulicah, med lučmi in med temo, med
dnevom in med nočjo. Nasmejhem se živim
deklicam. Tudi poškiliš jim, še si fant
zato.

V gostilni se navžijem črnega istrijanca
in potem občudem čiče, ki vpijejo in de-
lajo reklamo za svoje oglje.

Ce si v Trstu po zimi, pazis tudi na
svoj klubok, če ga imaš. Burja ni baš do-
bra prijateljica pokritih glav.

Zavijem v staro mesto, razcapani, uma-
zani ljudje. Iz motnih oči vpije lakota. Na
cestah napol nagli otroci, ki stegujejo rjavje,
suhe roke in prosijo kruha in denarja.

V punktu franko sedi fakin in zre divje
v prazno pristanisce.

Stojim na obali v noči in se opravljam
ob bregu v nevihti, blisku, gromu in strel-
i in prisluhnem morju. Pridružim se njihov
pesni in pojem.

Buči, buči morje Adrijansko,

nekaj bilo si slovansko...

Hodim ob obali.

Tam na čreh je prijet Miramar. Kje je
tista nekdanja pesem, kdo poje o veselju
in smehu. Grad strmi v morje kakor bi se
hotel utopiti od praznega brezupja. Krog
njegovih dolgočasnih stebrov tugejo ža-
lostni golobi. V parku vihajo borovci in
kdaj pa kdaj zakvaka črn vran.

Potujem naprej.

Iz dalje se lomi v mesečini bela skala.
Da prav tam se lomi, kjer gre v morje siv
rob. Mesečina se lomi na bledem obrazu
lepe. Vide in jaz mislim na slovensko bajko
in mi je hud...

In naprej.

Nad morjem tik na meji Furlanije,
kjer val za valom se ob skale meče,
ko megla iz morja se čez Kras razvleče,
Devinski grad iz dalje nam zasiže.

Po zidu se bršljan do stolpa vije,
navzdol vse vhode krije v temne ječe,
Nad stolpom ptid ko misel tih trepeče,
na meji vzdih slovenske domačije...

(Gruden

FAŠIZAM I MANJINE

BAJONETE TRAŽE IDEJU

Ideje fašizma su doživjele veliku evoluciju kroz deset godina. Od prvog programa »fa sci di combattimento« nije ostala nijedna tačka, a od negdašnjih Mussolinijevih ideja vrlo ih malo ima, koje bi se moglo sada slobodno da propovije daju u Italiji.

Socijalističke ideje prvih fašističkih četnika sa sindikalističnom notom se nisu primjenjivale. Iza Pohoda na Rim i fašizam se iz godine u godinu kretao sve više u smjeru prema desnem, dok se nije iskristalizirao u idejni oblik, kojega mi sada poznamo.

Mnogi su se savremeni publiciste i historičari pitali: u ime koje ideje je bila provedena fašistička revolucija i uzalud su tražili među tadašnjim Mussolinijevim idejama centralnu ideološku misao i glavni idejni cilj. Izgleda medutim, da je najbliže istini bio onaj koji je označio fašizam »della prima ora« kao bajonete koje traže ideju. Mussolini sam je više puta rekao, kad su mu spomenuli pomanjkanje doktrine, da je fašizam imao puno prenijeg posla i puno konkretnijih zadaća, nego da gubi vrijeme stvaranjem ideologije. Fašizam je isprva išao s am za vlašću i to je bilo nešto najpreciznije i najjasnije u Mussolinijevim idejama. Fašizam je bio tada prema Duceovim riječima, »un o stato d'anima« on je bio u aktivizmu. Za teorije je bio indiferentan. Ono što ga zanima, to je život, praksa. Prava teorija je uvijek praksa, rekao je u svom govoru u Palermu 1924. filozof i fašistički ideolog Gentile koji je kušao da protumači taj stav fašizma: Pustimo dakle knjige, posmatrajmo životverne ideje i smisao koji se otkriva u dogadjajima, koji nas velikoj knjizi historije uvjerava sa mnogo više autoriteta nego bilo koje doktrinarno razlaganje.

Fašizam nije medutim dugo ostao u tom stavu prezira prema duhovnim silama i tražio je da stvari svoju doktrinu, da izgradi svoj poseban pogled na svijet. Sto se fašizam više učvršćiva na vlasti, to se fašistička ideologija potpunije izgradjivala i konačno izgradila, te se sada s punim pravom može govoriti u Italiji o fašističkoj doktrini, o fašističkoj koncepciji države i o duhu fašizma.

Ako se o tome medutim govoriti i može govoriti, još ne znači da je fašizam iznio u svemu svoje originalne nazore i koncepcije.

NASILJE PRVI FAŠISTIČKI PRINCIP

Svi oni, koji su analizirali fašističku doktrinu su bili u velikoj neprilici, da joj nadaju duhovne oce i da joj nadju određene forme. Općenito je poznato da je Sorelov sindikalizam i njegov kult sile jedna od temeljnih ideja Mussolinija a prema tome i fašizma. Filozof Gentile, jedan od prvih ideologa fašizma, tumači sile na svoj posebni način i ne pravi razlike između fizičke i moralne sile. Za njega, koji hoće da moralno opravda »il diritto della rivoluzione fascista« svaka je sile, pa i nasilje moralna snaga.

»Svaka sila je moralna jer se obraća uvijek na volju i ma koji bio argumenat upotrebljen, prodika ili batina, uspije ne može biti drugi nego onaj, koji konačno uvjerava čovjeka i pozivlje na pristanak.«

To tumačenje sile i opravdanje nasilja je karakteristično za fašizam, jer je on izasao iz nasilja i taj je princip bio možda jedan od najstalnijih, po kojem je vladao i jedan od najjasnijih komu je težio.

Nitko nije tako poetično i snažno protumačio to osjećanje mladje generacije u Italiji, kojоj je najjači argumenat »pugnale« nego što je to učinio Curzio Malaparte u svojoj knjizi »Anti-Europa«. On je nastojao da protumači »stato d'anima fascista« i zato se poslužio uvjerljivim reminiscencijama iz dobe Borgia i Medicisa.

Taj princip sile medutim sam po sebi ne znači ništa, jer je sile uvijek tek sredstvo i sile mora da uvijek nosi neku ideju. Na njoj se samoj ne može trajno da oslanja nijedan pokret, nijedna država.

TALIJANSKI NACIONALIZAM

Ideju, koju je fašizam u svojoj brzoj transformaciji prihvatio i uzeo za bazu svog pokreta nije donio sam, već ju je usvojio od talijanskog nacionalizma. Nacionalizam i fašizam su bili isprva protivnici, ali su se već prvih godina fašističke vlade spojili. Talijanski nacionalizam je apsorbirao fašističku revolucionarnu praksu, a fašizam ideje talijanskog nacionalizma. (G. Prezzolini: *Le fascisime*).

Elementi koji su sačinjavali fašizam su ustalom bili tome skloni. Misao da ne postoji samo klasa proletarijata, već da se prije svega narodi dijete u buržujske i proleterske izrabljivače i izrabljivane, je bila prva rado spominjana u fašističkim redovima. Talijanski narod je siromašan narod, izrabljivan i tretiran kao proletarijat, negova pobjeda je osakaćena i zato je prva dužnost, da se bori za svoje mjesto pod suncem.

Spajanje fašizma sa nacionalizmom se nije provelo samo ulazom nacionalist

Federzonija u Mussolinijev kabinet, već više svega ulazom nacionalističke ideje u fašističke redove. Talijanski nacionalizam nema svoju posebnu karakteristiku. On je idejni drug francuskog nacionalizma, koji se grupira oko »L' Action Française«. Ideja Maurrasa su vršile snažan utjecaj na ideologe talijanskog nacionalizma.

Maurras smatra Latine kao rasu discipline i dogme. Dogmatizam je onaj, koji je dao snagu katolicizmu, specifičnom proizvodu latinskog duha, i koji daje čvrste temelje monarhizmu, pravoj formi vladavine za latinske narode. Demokratija i socijalizam su daleko od pravog duha Latina, kao što i republikanska forma vladavine. Latinski duh traži autoritet, čvrsto uređenu društvenu hiherarhiju i monarhističku državu.

Ideolog talijanskog nacionalizma Enrico Corradini je vrlo bliz tim idejama i već od osnutka revije »Il Regno« 1903. g. vršio je jaki idejni upliv na talijanske konzervativne i monarhističke kruge. Doktrina talijanskog nacionalizma odbacuje marksističku misao da treba društvene i medunarodne odnose posmatrati uglavnom s ekonomskog stajališta, kao što ne prihvata ni misao o medunarodnoj suradnji. Za njega leži ključ odnosa među narodima u sili. Država je snaga, za koju vrijede samo dinamički, a ne moralni ekonomski zakoni. Ta snaga teži za ekspanziju po prirodnim zakonima i nastojati da vladostolima. Odnosi među narodima i državama se mogu temeljiti samo na pravu lačega. Zato i nacionalizam hoće eksplizivu politiku, zato i nastoji da država ima jaku vojsku i zato mu se i čini najzgodnijim monarhistička forma vladavine. Odtuda njegova mržnja protiv demokratije i protiv svim onim snagama, koje teže medunarodnoj suradnji, bio to socijalizam ili slobodno zidarstvo.

Ove ideje nam se čine kao čisto fašističke. U stvari su to i postale, jer fašizam je prihvatio nacionalističke ideje sa vrlo malo korektura i dodataka.

Filozof Gentile je kušao u svom govoru u Palermu 31. Marta 1924. da izgradi neku skicu fašističke ideologije i izvodio je svoje misli iz liberalnih ideja. Kasniji idejni razvoj fašizma je dokazao da je on imao krivo, jer su ideje liberalizma sasvim suprotne fašističkim i ono suptilno spajanje sloboda pojedinca sa »jakom državom«, koje je kušao da proveđe Gentile, nije uvjerljivo. Nacionalni fašizam se bazira na sili kako unutar države tako i van države. Sloboda, koju propovijedaju i demokratija i liberalizam, je u jednoj takvoj ideologiji riječ tudica.

FAŠISTIČKA KONCEPCIJA DRŽAVE

Ondje, gdje se fašizam bitno razlikuje od demokratije u svim njenim formama, je u gledanju na prava čovjeka i na državu.

Ovdje se fašizam vraća mnogo unatrag, prihvajući već zabačene društvene i filozofske koncepcije, koje su sva prava izvodila od gore i koje su gledale u državi jedinu snagu i absolutni suverenitet.

Prema fašističkim idejama država ima neograničenu vlast prema svojim podanicima (jer su to grada i nemački ne može govoriti), u odnosu pako prema ostalim državama nalazi granicu jedino onđe gdje prestaje njeni snagi ili u suprotnoj jačoj snazi, a ne u nekom višem pravu. Bitna je značajka fašističke države da se temelji na sili, i da se ravna jedino dinamičnim zakonima sile. Prava gradana ne mogu da postave granice njenoj vlasti u unutrašnjosti, niti medunarodno pravo u vanjskom političkom životu.

Država ima svoje posebne historijske ciljeve sačuvanja, usavršavanja i ekspanzije, sasvim različne od ciljeva pojedinaca, koji su privremeno sačinjavaju. Tako tumači bivši ministar pravde Rocco u svojoj knjizi: *La dottrina politica del fascismo* (str. 13.).

Po ovakovom shvaćanju država postaje nadučaravna, gotovo mistična snaga. Ona ima svoje posebne zadaće, odiljevene od interesa i težnja pojedinaca, ona je najjača afirmacija duha i historije jednog naroda.

Karakteristično je kako se shvaća u redovima fašista takova država. Camillo Pelizzi piše u »La Gerarchia« reviji osnovanoj po Mussoliniju, za fašističku državu da je ona neki »mistični cilj i neki vječni Arhanteo«.

Veze između takove države i njenih podanika nema. U istom članku piše Camillo Pelizzi:

»Između fašističke države i gradana postoji jedinstvo, vitalna i bitna veza: država vlasta, gradanin je vladan; ali država vlasta u toliko, ukoliko joj fašistički gradanin daje moralne snage i materijalne moći da vlasta. Ovaj autoritet joj nije paša neba, on je izasao iz naših duša u kontaktu sa listorijskim okolnostima i povodom naše idealne i moralne evolucije.«

»Kakva može biti dakle sloboda ili bolje reći privilegij fašističkog državljanina prema državi?« pita se dalje C. Pelizzi — »Jasno je: onaj da služi!«

»Ja ne shvaćam pod privilegijem u fašističkoj državi ništa drugo nego specijalne dužnosti nametnute pojedincima i kategorijama određenih osoba.«

Prema tome fašistička »sloboda« nije sloboda u običnom smislu.

»Sloboda nije ništa, ona nije nego prazna forma bez ikakvog sadržaja. Ali pošto sloboda nije nego vanjski uvjet, treba da bude nečim ispunjena. A sada ta sloboda nije više sloboda, ona postaje autoritet države, koja garantira slobodu u izvjesnim granicama.« (Bodrero, u Rimskom Parlamentu 16. maja 1926.)

Kako vidimo fašistička sloboda se sastoji jedino u pokoravanju države, koja smije da sva prava čovjeka prekrši, budući ona imaju svoj jedini izvor u državi. Čovjek sam po sebi nema nikakva »općeljudska prava«, on je sam po sebi i van države nezaštićen. Budući mu teži država može dati i garantirati neka prava, to ih država može i prekršiti odnosno opozvati.

»Individualna prava, ukoliko mu se i priznaju, veli ministar Pravde Rocco, i ništa drugo nego posljedica prava države.«

Pojedinac i njegove slobode su tek jedna funkcija države, koja ne može priznati nikakva posebna prava čovjeku, koja bi on posjedovao nezavisno od države, odnosno među narodima u sili. Država je snaga, za koju vrijede samo dinamički i prekršiti odnosno oprobati.

»Individuelna prava, ukoliko mu se i priznaju, veli ministar Pravde Rocco, i ništa drugo nego posljedica prava države.«

Pojedinac i njegove slobode su tek jedna funkcija države, koja ne može priznati nikakva posebna prava čovjeku, koja bi on posjedovao nezavisno od države, odnosno među narodima u sili. Država je snaga, za koju vrijede samo dinamički i prekršiti odnosno oprobati.

»Individuelna prava, ukoliko mu se i priznaju, veli ministar Pravde Rocco, i ništa drugo nego posljedica prava države.«

Pojedinac i njegove slobode su tek jedna funkcija države, koja ne može priznati nikakva posebna prava čovjeku, koja bi on posjedovao nezavisno od države, odnosno među narodima u sili. Država je snaga, za koju vrijede samo dinamički i prekršiti odnosno oprobati.

»Individuelna prava, ukoliko mu se i priznaju, veli ministar Pravde Rocco, i ništa drugo nego posljedica prava države.«

Pojedinac i njegove slobode su tek jedna funkcija države, koja ne može priznati nikakva posebna prava čovjeku, koja bi on posjedovao nezavisno od države, odnosno među narodima u sili. Država je snaga, za koju vrijede samo dinamički i prekršiti odnosno oprobati.

»Individuelna prava, ukoliko mu se i priznaju, veli ministar Pravde Rocco, i ništa drugo nego posljedica prava države.«

Pojedinac i njegove slobode su tek jedna funkcija države, koja ne može priznati nikakva posebna prava čovjeku, koja bi on posjedovao nezavisno od države, odnosno među narodima u sili. Država je snaga, za koju vrijede samo dinamički i prekršiti odnosno oprobati.

»Individuelna prava, ukoliko mu se i priznaju, veli ministar Pravde Rocco, i ništa drugo nego posljedica prava države.«

Pojedinac i njegove slobode su tek jedna funkcija države, koja ne može priznati nikakva posebna prava čovjeku, koja bi on posjedovao nezavisno od države, odnosno među narodima u sili. Država je snaga, za koju vrijede samo dinamički i prekršiti odnosno oprobati.

»Individuelna prava, ukoliko mu se i priznaju, veli ministar Pravde Rocco, i ništa drugo nego posljedica prava države.«

Pojedinac i njegove slobode su tek jedna funkcija države, koja ne može priznati nikakva posebna prava čovjeku, koja bi on posjedovao nezavisno od države, odnosno među narodima u sili. Država je snaga, za koju vrijede samo dinamički i prekršiti odnosno oprobati.

»Individuelna prava, ukoliko mu se i priznaju, veli ministar Pravde Rocco, i ništa drugo nego posljedica prava države.«

Pojedinac i njegove slobode su tek jedna funkcija države, koja ne može priznati nikakva posebna prava čovjeku, koja bi on posjedovao nezavisno od države, odnosno među narodima u sili. Država je snaga, za koju vrijede samo dinamički i prekršiti odnosno oprobati.

»Individuelna prava, ukoliko mu se i priznaju, veli ministar Pravde Rocco, i ništa drugo nego posljedica prava države.«

Pojedinac i njegove slobode su tek jedna funkcija države, koja ne može priznati nikakva posebna prava čovjeku, koja bi on posjedovao nezavisno od države, odnosno među narodima u sili. Država je snaga, za koju vrijede samo dinamički i prekršiti odnosno oprobati.

»Individuelna prava, ukoliko mu se i priznaju, veli ministar Pravde Rocco, i ništa drugo nego posljedica prava države.«

Pojedinac i njegove slobode su tek jedna funkcija države, koja ne može priznati nikakva posebna prava čovjeku, koja bi on posjedovao nezavisno od države, odnosno među narodima u sili. Država je snaga, za koju vrijede samo dinamički i prekršiti odnosno oprobati.

»Individuelna prava, ukoliko mu se i priznaju, veli ministar Pravde Rocco, i ništa drugo nego posljedica prava države.«

Pojedinac i njegove slobode su tek jedna funkcija države, koja ne može priznati nikakva posebna prava čovjeku, koja bi on posjedovao nezavisno od države, odnosno među narodima u sili. Država je snaga, za koju vrijede samo dinamički i prekršiti odnosno oprobati.

»Individuelna prava, ukoliko mu se i priznaju, veli ministar Pravde Rocco, i ništa drugo nego posljedica prava države.«

Pojedinac i njegove slobode su tek jedna funkcija države, koja ne može priznati nikakva posebna prava čovjeku, koja bi on posjedovao nezavisno od države, odnosno među narodima u sili. Država

NAŠE ZGODOVINSKO PRAVO

V času, ko je padel nad naš narod novi jarem tujje države in nadomestil mačeho Avstrijo, smo zamaši iskali v svetu moči, ki bi nas vzela v zaščito. Mlada bratska domovina Jugoslavija je bila kot samostojna država še prešibka, da bi tvegala novo vojno in to celo z zaveznički. Ti zaveznički pa se niso sramovali stegniti požrešnih rok po naši zemlji, veliki mednarodni svet se ni sramoval kupčije za zemljo majhnega naroda kateremu je g. Wilson tudi v imenu tih zaveznički obljubljal končno osvoboditev. In tudi če bi bil naš narod takrat spoznal vse sovražne nakane Italije, si ni želel vojne ter je zato mirno sprejet odločitev, za katero ni njegovega mnenja nikje niti vprašal. Poznavalci takratnih zunanje političnih razmer vedo, da smo mi imeli pravico zahtevati ljudsko glasovanje (plebiscit).

Svečane oblike Italije pa so takrat premotile ves svet in ji izročile naš narod na milost in nemilost, brez najmanjše pravne zaščite, čeprav se je sicer manjšinska pravna zaščita drugod uvedla tudi na predlog same Italije.

To stanje naše manjšine je Italija izkoristila v svoji nadaljnji notranji narodnosti politiki kot kovražnica našega naroda.

Takoj po vojaški zasedbi ozemlja in ob rapalski mirovni pogodbi (1919—1921) so laške vlade izdale proglaste na naše ljudstvo in v proglastih obljubile, da bo kulturna država spoštovala zgodovinske, politične in kulturne pravice slovenskega in hravtskega naroda. Le nekaj let pozneje pa je italijanska vlada pozabila vse te oblike: kralj Viktor Emanuel je pozval na vladu fašiste, ki so bili že znani zatiralcii slovenskega ljudstva v novih pokrajinih, saj so se na našem in nemškem ozamli vadiči s svojimi napadnimi oddelki strahovati delovno ljudstvo. Pokazalo se je, da Italija ne more držati obljub kulturne države in da je bila politična napaka takšni državi zaupati in jo pustiti v manjšinskem vprašanju brez mednarodne kontrole.

Naši politični zastopniki v rimskem parlamentu (dr. Wilfan, dr. Stanger, dr. Besednjak, Šček, Podgornik, Srebrnič in tudi socialist Tantar) so Italijo takoj opozorili, da je dolžna omogočiti novim pokrajinam tudi v narodnem oziru nemoten razvoj in vrnilti manjšinam vse odvzete pravice.

Tudi je naše ljudstvo in enako naš mlajši rod pričakoval da Italija s časom uredi razmerje talijanskega naroda in manjšin. Naše ljudstvo je lojalno sprejelo in izpolnjevalo vse svoje dolžnosti do nove države. Plačevali smo davke, poslali svoje vojaške obveznike k armadi in najudobnejše razmere in svojih pritožb nismo pretiravali, dobro vedač, da se v dobi treh let naše razmere še ne morejo docela ustaviti. Medtem se je že naše ljudstvo tudi z lastnimi močmi prosvetno, toliko organiziralo, in gospodarsko spet toliko napredovalo, da smo polagoma prešli v dobo sistematičnega solidnega kulturnega dela v smislu sožitja s sosednim in vladajočim narodom. Znano je, da z naše strani ni bil izzvan noben političen ukrep proti Slovonom. V Italiji, kljub temu, da se je posameznim našim ljudem in krajem že s početka dogajala mnoga krivica.

V tem času se je pojavil n. pr. fašizem, ki je proglašil Slovane v Italiji za sovražnike države in za barbare, ki jih mora vlada zatreći ter poitalijančiti ali pa pognat čez mejo.

To so bila leta fašističnih nasilij nad nami, leta požigov, ponizevanja in kazenskih pochodov. Italijanska vlada pa ne le da ni nastopila proti temu nasilju podivjanih fašistov in zaščitila ljudstvo, marveč je dovoljevala vse to s priznanjem. Končno pa je fašizam celo prevzel v državi oblast, uvel diktaturo, in to porabil najprej proti Slovonom v novih pokrajinah.

S tem je bila nasilje nad nami legalizirano prd očmi vsega sveta in italijanski narod je postal odgovoren za vse krivice ki nam jih prizadeva.

Naše manjšinsko vprašanje je z nastopom fašistične vladne volitve postalo značilno za evropski manjšinski problem vobče.

Vsem so znani poskusi naših in drugih zastopnikov, politikov, pravnikov in diplomatov za uspešno rešitev problema. Z mnogih strani se je predlagal načrt za enoto rešitev n. pr. v okrilju Zveze narodov ali s posebnim mednarodnim razsodiščem. To je bil tudi eden izmed namenov letnih manjšinskih zborovanj v Ženevi, kjer je doslej vedno predsedoval dr. Josip Wilfan. Uspehi vseh teh poskusov so sproti razpadbi. Uradna politika vseh prizadetih držav tem pokusom ni zaupala. Praktično sta danes nar. manjšinski problem in položaj bolj zamotana nego pred vojno. Pa tudi teoretične rešitve so ostale v prvih početkih, kljub velikemu delu posameznikov in mnogih manjšinskih institutov.

Dve točki v današnjem odločajočem svetu sta onemogočili in še onemogočata celo teoretični sporazum o naravnem pravu in aktualnem pravu narodnih manjšin.

Za naravno pravo je vsa dosedanja teorija upoštevala zgolj tako zvano zgodovinsko pravo, t. j. dokaz, da so na spornem ozemlju bile že davno samostojne domače državne (politične) forme. Kdor ni mogel dokazati, da ima v zgodovini kralje ali cesarje, ta je veljal za rajo. S takšno razlagom je tudi laška teorija obsođila na smrt našo manjšino v Italiji. Znano je, da

se je ta teorija utvrdila, ker jo je propagiral ranjki g. Arnaldo Mussolini, urednik lista »Popolo d'Italia«.

Na videz je pomen te razlage prav majhen. V razvoju manjšinske politike pa vidimo, da je ta teorija v Evropi splošno ukorenjena. Naš manjšinski problem je učenjaški Evropi nerazumljiv. »Kaj hoče ta polmilijska peščica ljudi imeti?« — tako se vprašuje kulturna gospoda vse inozemske javnosti ob vsaki priliki, kojim predložimo mi svoje tožbe ali pritožbe.

Evropska diplomacija se z vsemi sredstvi brani — nas. Brani se priznati, da naš problem vobče eksistira.

Vse države smatrajo nacionalnega emigranta iz Italije za neljubega gosta. V zadnjih petih letih se jim je posrečilo uničiti še tisto malo zaščito, kolikor je imajo politični emigranti, tako da je danes manjšinska emigracija mednarodno tudi dejansko brez zaščite in da so celo njene pravne organizacije obsojene na životarenje.

Če je italijansko preganjanje Slovanov razumljivo iz fašistične reakcije v državi in njenega imperializma, pa si zunaj Italije sovrašta proti emigracijski in popolne hladnosti za naše trpljenje ne moremo razlagati drugače nego s polnimi nepoznanjem dejstev in razmer. Zunanja evropska javnost je o našem manjšinskem problemu slabo poučena.

Gotovo je tu naprej naša dolžnost, da se svetu pravilno predstavimo in da si v njem pridobimo življensko pravico, brez katere je obsojen v pogin že slehern poedinec in tembolji politično osamljeni ljudstvo, kakšno smo mi v Italiji. To dolžnost je primorsko izobraženstvo med Slovenci in med Hrvati spoznalo že v prvih dneh emigracije. Takrat je bila sodočiloči element v Evropi tudi še javnost, javno mnenje. Javno mnenje je bila moč, s katero so morale vlade in vladajoče stranke razunati.

Brez dvoma smo si takrat moralni mislit, da na mže naša pravilno urejena propaganda v inozemstvu utegne pomagati iz naših obujnih razmer.

Isto so spoznali tudi drugod. Vse narodne manjšine so se organizirale politično prav za prav samo v tem vprašanju. Stranke so se na tej točki zedinjavevale za skupno delo. Propaganda v inozemstvu je bila nujnega skupnega gesla. In pričela se je dobra časopisnega dela, notic, člankov, brošur, almanahov in narodopisnih razstav. V tem delovanju je bila gotovo najbolje organizirana nemška manjšinska politika. Še pred dvema letoma je dajala Nemčija 80 milijonov markov uradno (iz svojega proračuna) samo za podpiranje svojih manjšin v inozemstvu. Drugi niso žrtvovali takrat tolikih sredstev. Vendar se je propagando delovanje manjšin jako pozナル. Takrat je bila n. pr. razprava o manjšinskem problemu na mednarodnem pravniškem kongresu v Pragi. Z našimi problemi so se počela zborovanja društev za Zvezo narodov, tiskale so s mnoge razprave v obliki brošur in te so se delile posebno med inteligenco v inozemstvu. Mnogo propagandnega dela je opravilo naše kvalificirano delavstvo, ki je zaneslo našo pravdo da leč v mase evropskega proletarijata itd.

Vse to delo je gotovo imelo nekaj uspeha. Evropska javnost je bila poučena ali vsaj obveščena o naših krivljenih razmerah.

Klub vsej nasprotni fašistični akciji, je evropska javnost pokazala, da simpatizira z nami. Posledica tega obveščevalnega dela je bila tudi splošna pravilna sodba o fašističnih umorih, strelih v hrbot in tisočih let težke je itd. Takrat je vedela vse evropska javnost, da je Italija s svojo nujnostjo izgubila vso pravico upravljati pokrajine svojih sosednih narodov. V tej odsobi italijanske krvave justice in barbarizma je manjkal le en glas — glas uradne Evrope, tiste, ki je to barbarstvo s svojo imperialistično politiko vzgojila.

Ni nam težko razumeti, da se uradna Evropa loči in tudi v našem problemu razlikuje od takozvane širše javnosti.

Navdušenje ali ogorčenost javnosti še ne pomeni spremembe v državno pravni praksi. Toda klub temu so ljudje javnosti in ljudje uradnih krogov končno vsi v stiku in njihovo pojmovanje stvari in nujno popolnoma drugačno nego je običajno pojmovanje poprečnega meščana ter malo-majčana. Z ozirom na to skupnost moramo upoštevati poleg zanimanja javnosti tudi pasivnost državnih višjih krogov in diplomacije. Konstatirali smo, da je pozornost teh krogov za naš problem minimalna. V mednarodni politiki se vprašanje niti več ne omenja. Iz tega sklepam, da ona javnost, ki z nami tako rekoč trenutno obsoja fašizem in v obče nasilje, dejansko še nima v tem vprašanju jasnega, utemeljenega in utrijenega stališča ter zaradi te površnosti niti ne more vplivati na politiko med državami v našo korist. Dokazov za to pa je še več in jih tu le z ozirom na ozko odmerjeni prostor ne bom omenjal.

Vse te značilnosti sedanjega ali modernega javnega stališča proti nam imajo gotovo svoje korenine in vzroke tudi v samem evropskem pojmu o tem:

Kaj je narodna manjšina.

V diplomaciji ni prodrla zahteva za rešitev manjšinskega problema, ker je diplomacija imperialistična, saj se splošno misli, da bi sicer bila slaba diplomacija. Od tega faktorja torej ne moremo zahtevati, da sam najde za nas potrebljeno rešitev manjšin. Znano pa je, da je diplomacija vsaj deloma odvisna tudi od javnega mne-

ja, vsaj računati mora tudi z javnostjo. Marsikaj mora skleniti zaradi njenega prisika.

V tem smislu prav za prav šele smemo govoriti o demokraciji: javnost, ulica, ljudstvo mora na diplomacijo pritisniti z vso močjo, da doseže vsaj minimum svojih kulturnih zahtev.

Tako je bilo zmerom in tako je še zdaj.

Kaj pa je kulturna zadeva? V tem se je pokazala zadnji čas velika negotovost vse javnosti. Malomeščanska plast družbe, to je tista plast, ki predstavlja sedanjo javnost, je pozabila dejstvo, da je od nje odvisen v velik meri ves kulturni napredek človeštva. To lahko vidite po vsem svetu. Toda ta plast je pozabila še več. Mnoga kulturna vprašanja so ostala nerezlena, ker jih ta družba sploh ne razume. Eno teh je tudi narodno manjšinsko vprašanje. Kako naj si to dejstvo razlagati po vseh frazah o samoodločbi narodov, ki smo jih slišali nekaj let skoraj vsak dan? Kako je mogoče, da smo ostali samo pri razraz?

En vzrok za to je, kakor sem v začetku omenil, navada, da govorimo o pravicah nekega naroda le tam, kjer nam je razkrivano in znano njegovo zgodovinsko pravo.

Takrat govorimo, da je to velik narod.

Vsak Europejec ve n. pr., da so Italijani narod 2000 letne kulture, da so imeli Rimljani pod seboj vso Evropo. Nu glejte, zakaj si ne bi Italijani zdaj izposodili to kulturno pravo. Proti njim ne pomeni takšen — le drobec Slovanov, kakor smo mi, za evropskega malomeščana prav za prav nič. Ta Europejec ne more najti takega argumenta za nas, da bi odtehal »dva lisčljeta kulturno državo in »imperij Rima« itd. Ko pridemo mi pred javnost s svojo tožbo, ne moremo doseči razumevanja in le doobre volje vsakega gospoda posebej je odvisno, ali se bo kje v ozki domači družbi zavzel za nas ali ne. In po mojem mnenju jim ne moremo niti zameriti. Ne moremo zameriti tujcem, ker je pri naših bratih narodih isto.

Tudi jugoslovanska javnost ima še do današnjega dne le megleno predstavo o tem, kaj se je z našim narodom v Primorju zgodilo, ko je Italija oduzela vse narodno-kulture pravice vsemu ljudstvu.

Ne razume, da imamo pred seboj več nego pokrajinski ali teritorialni problem. Kričiva dodelitev ozemlja, kričiva mirovna pogodba in vse to ukriviljanje zgodovine ima mnogo večjega pomena, nego si ga predstavljajo oni, ki upoštevajo samo statistične podatke in zgodovinsko zravico narodov. Stadiska in zgodovinski podatki ne morejo stvoriti pravilne predstave o položaju polmilijske narodne manjšine na robu 40 milijonske države v dobi imperija.

jalizma, ki še obvlada evropsko miselnost, in etatizma — teorije, da ima država nad ljudimi absolutno pravico, ko se je ta teorija izkazala le kot novo sredstvo za iskoristitev ljudstva, a ima dejansko v vseh političnih strankah mnogo pristašev. V tej dobi javnost ne more razumeti problema narodnih manjšin, posebno pa ne našega.

Vprašanje naše mednarodne propagande je torek mnogo težje nego se zdi. Kajti prijeti moramo problem, kakršen je v resnici in tu razmišljati najprej o našem primeru.

Zatiranje naših rojakov, fašistično nasilje nad njimi in teritorialni problem, ni samo meddržaven in političen problem marveč problem človeškega življenskega nasilja.

Narodnostni način življenga je za nas bistven, je organsko nastala zgodovinsko upravičena oblika.

To da smo Slovani v Primorju živeli kot narod, je naše zgodovinsko pravo zato, ker je ob enem osebno in skupnostno.

Ziveli smo mi in že naš predniki kot naravna skupnost. Le v naravni skupnosti more sedanjem človek, v tej življenski borbi in civilizaciji živeti. Ako mu naravna skupnost ubije, nis je ramil samo njegovega nacionalizma in ne samo zunanje oblike naroda, temveč obsođen si človeka samega. Tako se je z nami zgodilo.

Ce je Italija to htela ali ne, dejansko je zakrivila nad nami zločin kršenja osebnih človeških pravic.

Uničila je ob enem tudi možnost, da bi z svojo 2000 letno kulturo temu delu človeštva kaj koristila. Uničila je celo poslednjo možnost, da bi našemu človeku pomnila kulturno državo. Ostala je samo sovražnica.

Takih pravic ne more in ne bo mogla Evropa Italiji nikdar potvrditi.

To je resnica o našem trpljenju.

Za nas je vsako drugačno tolmačenje zgodovine in kulture napačno.

Ne moremo danes v tem kratkem članku dokazovati, da je to naše edino stališče in da je z vseh vidikov sodobnega življenskega pravilno. Vsakdo pa bo videl in prisinal, da je to pojmovanje problema premožljivo razširjeno in uveljavljeno.

Mi sami premožljivo razmišljamo o tem. Niti sami še ne znamo ceniti vsega, kar smo izgubili.

Toda to je in bo naša dolžnost in pred vsem svetom bomo moralni vzpostaviti svoje kulturno in zgodovinsko pravo na naši zemlji.

V tem smislu moramo razumeti tudi ob zaključku leta, da naše delo posebno v nas samih zahteva še mnogo napora, preden bomo mogli verjeti v uspeh narodno-manjšinske propagande v evropski javnosti — ali vobče doseči kakšno rešitev.

G.

ZA GODINE:	
3. 4—5. 6. 7. 8—9. 10	Din 240
	Il

NAŠI SAPATNICI

JEDNA INTERESANTNA KNJIGA O JUŽNOM TIROLU

JUŽNI TIROL.

U izdanju »Antifascist« je nedavno izšla u Münchenu omanja knjiga dra Ludwiga Steinbergera, profesora na münchenskom univerzitetu, pod naslovom »Deutsch-Tirol im Schmerz und Schand — mit ihm das ganze deutsche Land«.

U prvom su poglavljiju te knjige sadržani dokazi, koje pisac smatra da su kadri da potvrde njegovu tezu o rasnoj germanskoj čistoći tirolskoga stanovništva, podaci, na osnovu kojih on zaključuje da Tirol svu svoju kulturu privredno bogatstvo i svu slavu svoje historije ima da zahvali predanom radu Nijemaca, njihovim političkim i vojničkim sposobnostima. Da bi dokazao svoje tvrdnje Steinberger govori u prvom redu o postepenom i dugom naseljavanju, od kojega se kroz vijekove izgradio današnji tip Tirolca.

Prema tim izlaganjima prvi stanovnici Tirola, o kojima je ostalo nekog pomena u historiji, bijahu dijelom Ilirskog a dijelom etruščanskog podrijetla. Ta su plemena pokorili Rimljani i ubrzano romanizovali.

U doba seobe naroda su pobijedonosne čete Teodorika Velikog prodrele i u te krajeve. Za istočnim Gotima slijedila su i druga germanска plemena, za koja bi se moglo da mnogo vjerljivosti reći, da su tokom osvajanja u prvim vijekovima srednjega vijeka iz plemena alemanskog, šapskog i Bavarskog obrazovali postepeno jedinstvenu cjelinu.

Izloživi na taj način historijat etnografskog razvoja Južnog Tirola, pisac u filološkom podrijetlu imena njegovih mjeseta, njegovih planina i njegovih rijeka traži tragove njemačkoga govora u svima vijekovima njegove prošlosti. Prilikom opisivanja i ispitivanja umjetničkih, povjesnih i religioznih spomenika dokazuje, da svi oni pripadaju po svojim osnovnim ozнакama historiji njemačke kulture. Pri tome se služi brojnim napomenama historijskih dokumenata i velikih imena njemačke književnosti i arhitektonске umjetnosti. Između ostalih spominje posljednje minesengere Oswalda Volkensteina i Waltera von der Vogelweide, Hansa Rieda i Hansa Multschera, slikara nekada slavnih ikona. U drugome poglavljiju kritikuje se filološka djelatnost g. Ettora Tolomeija za koga se kaže, da se u ispitivanju jezičnih korjena geografskih naziva Južnog Tirola i pronaalaženju njihovih talijansko-romanskih ekvivalenta poslužio običnim rječnikom ne raspolažući pretočno u tome poslu ni dovoljnim znanjem njemačkog jezika. Tako iznosi, kako je talijanski filolog da bi dokazao talijanski sastav stanovništva pokrajina, o kojima je govor, preveo riječ »Sleben Föhren« sa »Settecarie« zamjenivši tako »bor« sa »kolima«. Zatim se kaže, kako je nedostatna vještina Tolomeija postigla svoj cilj:

Kada je kraljevina Italija stupila u rat brenersku je granica bila jedna od protuvrednosti, koje je talijanski ministar Salandra bezobzirni glasnik »svetoga egoizma« iznudio londonskim ugovorom.

Zatim prelazi na pokušaje, koje su južno-tirolski predstavnici činili na Konferenciji mira da sprječi prisajedjenje svoje otadžbine Italiji. Naročito se u tome dijelu svoje knjižice zadržava na prevari već pomenutoga Tolomeija, koju ovako prikazuje: Kad se u Parizu išlo za tim, da se od američkog predsjednika dobije pristanak za priznavanje brenerske granice Italiji, tada su mu Talijani pokazali geografsku kartu, u kojoj je »breg čisto njemačkog imena Glockenkogel bio označen imenom »Veta d'Italia«. Vidjevši to, Wilson je smatrao potpuno razumljivim, da kra-

Tirol sa zemljom, nego što bi dozvolili, da se povuče trobojna zastava. Makar Nijemci morali prebiti i nogama zgasiti, da ih naučimo pameti, ostati ćemo pri svojem. Dalje pisac saopće, kako je postupao Giunta, donedavni državni potsekretar, sa jednim tiroškim poslanikom. Kaže da Giunta da je to onaj isti, koji je u Trstu kao vodja »fašističke horde« zapalio slovenski Narodni dom »Balkan«, kojom je prilikom poginulo više osoba.

Giunta se zakleo u Trstu na javnom mjestu, da tirolski poslanik o kome je riječ, neće iznijeti žive glave iz rimskog parlamenta.

Prve dane fašizma u Tirolu pisac ocrtava na ovaj način: »Fašizam je u Južnom Tirolu napravio generalni pokuš svoga pohoda na Rim. Izlaže zatim, kako su fašističke bande, pošto su zauzele na juriš, pljačkajući i razbijajući škole i općinske zgrade u pojedinim mjestima zavale u cijeloj zemlji pravo opasno stanje. Pripadnici fašističke organizacije živeli su ne plaćajući ništa po kućama i gostionicama u tim krajevima i počeli su po mlijek voljli snižavati cijene otimajući naprsto robu po radnjama i postupajući sa vlasnicima, kao četa iz službe otpuštenih plaćenika.

Najduže se zadržava u ovom poglavju dr. Steinberger na procesu potajnjicanja. Piše, kako je sa dolaskom Mussolinija na vlast zabranjen njemački jezik i kako je dozvoljen samo talijanski u dodiru sa sudom i činovnicima. »Čak i njemački advokati mogli su se sa svojim njemačkim klijentima sporazumijevati samo preko tumača, koji je njihova pitanja i odgovore prevodio na talijanski. »Dalje priča o napadima fašista na redakcije njemačkih listova i zgrade radničkih udruženja.

U Bozenu su fašisti podmetnuli u zgradu Radničkog udruženja eksploziv, da bi imali povoda da protiv nje preduzmu nasilne mjere, na koje su navikli u borbi protiv svojih protivnika.

Govori dalje o izigravanju općinske samouprave, o postavljanju komesara na celo općina, koji su se u njima ponašali kao feudalni gospodari, trošeći općinske prihode za svoje lične potrebe i organizujući navodne zavjere, da bi na taj način dobili prilike, da se obogate konfiskacijom imanja optuženih. Povodom toga pisac tvrdi, da je nastala cijela usmena satirična literatura, u kojoj se žigošu postupci talijanskih fašističkih vlasti. Osvrće se zatim na mjeđe pomoći kojih su Talijani pokušali da sprječe kulturne veze domorodaca

sa matičnim narodom namećući kulturnim društvinama kao izaslanike za kongrese fašiste iz predratne Italije, potpuno neupućene u potrebe i prilike domaćeg stanovništva. Pod kraj poglavljia govori pisac o žrtvama, koje su stradale u borbi za spasavanje njemačkog jezika od potajnjicanja. Pominje učitelja Rieda iz Traminja, kome su fašisti podmetnuli neke noževe i puščane metke pa ga zatim »vukli« iz tamnice u tamnicu do usamljenog ostrva Ustice na Sredozemnog moru, odakle je poslije užasnih muka »kao običan zločinac protjeran preko granice«; advokata dra Noldinija iz Salurna, koji je duševno i tjelesno bolestan kratko vrijeme poslije svoga povratka iz progničkog ostrva Lipari umro u najgorim mukama; tuberkuloznu učiteljicu Micholetri, koja je umrla kao žrtva »fašističkog zlostavljanja«; naposljetku dra Luthera i Eckeharda Mola, koji su umrli bježeći od fašističkih vlasti, od umora i promriosti.

Govori o zabrani fašista da se grobni napisи izrađuju na njemačkom jeziku pisac kaže, da je to sprječavanje inače od svakoga poštovanog izražavanja narodne svijesti odjeknulo kao najernja nesreća kroz sve tirolske krajeve.

OVUD...

Ovud smo pošli po krvavoј cesti
suhih očiju, zgrčenih pesti
Mnogo nas ima i svima gorčina neka
u grlu ljuta;

I čežnja u duši, nadanje, vera jaka
I misao ona velika, sveta,

I sve to u nama čeka i — čeka —
Podjusmo ovud viknuvši smelo:
da koraci naši s ovoga puta
skrenuti neće!

Misao naša postaje jednom i delo!
Reč naša — smrtni hitac iz mrača
Bićemo tada ko hajdučka četa,
što planinom kreće.

Do one stare počemo česme,
da pijemo svetu onu vodu,
što romoni tužno, danas,
a tada će da slavi slobodu
veselo, bučno.

Pa nek nas čekaju tamo
požara groze i smrti olovne njihove pesme
ornih nemani ralje!
Mi ćemo poći mirno i napred samo
očiju suhih i stisnutih pesti.
Jer pošli smo ovud' po krvavoј cesti
i ovud moramo dalje!

B. KASTELOVIC.

SV. VEĆER EMIGRANTKE PAVLE

Sedamnaestetna Pavla gre večerjat. Dobri ljudje so ji namreč preskrbeli brezplačno hrano v gostilni, kajti Pavla je uboga in siromašna, kot so ubogi in siromašni emigranti — brezdomci. Skoraj en mesec že hodi tja, pa se ji zdi, da gre nocoj prvič. Sv. večer je danes, zato se njena duša upira gostilniškemu ozračju, polnemu brezbožnih in umazanih besed in kletev.

Tja bi rada v svoj tih kraški dom, kjer je nocoj tako lepo, toplo in prijetno: v koto za belo pogrnjeno mizo so jaslice, lučka pred njimi; na peči troje otrok: Marica, Janezek in Ivanka. Mati je prinesla v predpasniku lešnikov in orehov. Vsakemu je dala tri perišča, pa je ostalo še za enega:

»To je pa za Pavlo, ampak Pavle ni! Da, Pavle ni! Ona ne bo imela lešnikov nocoj! Nič zato, imela bo veliko lepšega in boljšega. Dobri ljudje so jo povabili k božičnemu drevescu. V veliki krasni sobi stoji Pavla na mehki preprogi in gleda božično drevo, bogato obloženo in razsvetljeno. Pod drevescem so razkošna darila in med njimi velik zavoj za Pavlo. Mi tolčemo lešnike a ona pa odpira zavoj. Morda so v njem novi čevlj, topla vohnena obleka, nov zimski plašč. O kako so dobrji ljudje, ki imajo tako radi našo Pavlo!«

Pavla pa sedi v gostilni sama, vsa majhna in boječa. Prijeten duh golaža ji je danes zopern, kot ji je zoperno vse okoli nje.

Pri sosednji mizi sedi pet delavcev, slabo oblečenih, napol že pijanih.

»Prokleto sem ga potegnil, ha, ha, ha... To bo pa že pomnil!«

»Ampak veš Janez, Micka bo pa danes moja, mi je že obiljubila, ha, ha ha... Ha, pa se ja ne boš cmeril, kaj? No, no, le potolaži se, pa k polnočnici pojdi in molj zase in za svojo Micko, ki bo nocoj moja, ha, ha, ha...«

Pavlo je strah. Živalski pogled pijačega delavca se je vsesal vanjo in počno objemal njenو telo.

»Ampak ta-le bi bila zame!«

Pavla pusti večerjo in vstane, da bi odšla. Na pragu je dohitli oni človek:

»Gospodična, ali smem z vami?«

Pavla krikne in zbeži med ljudi, tam je varna. Pa danes so ljudje tako tuji, sovražni. In Pavla je med njimi sama, zapuščena. Na zahodu zagleda luč. Blize in bliže prihaja in z njo preko polj in gora pesem, tista lepa, božična... Njena mati je poje ob jaslicah in svetočni zvonovi je spremljajo. Božje dete se smehlja na slamici, mati se smehlja, Marica, Janezek in Ivanka se smehljujajo Pavla se smehlja...

»Sveta noć...« Glasneje je zapela mati, vedela je, da Pavla posluša.

Luč je ugasnila, pesem je utihnila. »Kam bi? Na Rožnik pojdem, od tam bom videla morda bakljo, ki jo bo nesel Janezek, ko bodo šli k polnočnici eno uro daleč.

Ne, na Rožnik ne smem. Noć je, in će grem, — bom vlačuga.

Bog moj! Saj ne potic — ampak miru, svetonočnega pokoja, ne božičnih daril — bedna je moja mati — ampak Jaslic!«

Nato je šla Pavla na božičnico, ki jo je priredilo emigrantsko društvo. Zaklenila je svojo žalost v svoje srce in je bila vesela. Svojo radost je bogato delila z brati in sestrami — brezdomci, smejava se je z njimi in pela, kot je pela mati doma ob jaslicah... In lepo je bilo v dušu vseh...

Lojzka B.

VEĆERNJI AKORD

Tannim svilenim kruhom
Pada večer nad more.
Od zadnjeg cijelova sunca
Zlate se zapadne gore.
Borovi uzduž žala
Nešto tajno šumore...
Zadnje se lade žure
Da stignu domače dvore,
A ja ih gledam i pratim
i mislim na daleke žale.
Gdje se po kućama malim
Tužne svijeće pale.
Mislim na selo pod Učkom
Bijela, draga i mila...
Nad njima ponos je rostva
Crna razavila krila...
Rikard Katalinić Jeretov.

NIJEMAC IZ JUŽNOG TIROLA.

NACIONALNA PROŠLOST RIJEKE

HISTORIJSKE BILJEŠKE

MATE MAŽIĆ

Po ovim našim primorskim stranama živili su nekada stari Rimljani, kojih je nestalo, a Hrvati nadošavši u ove krajeve naselili su mesta i gradove. Među starim primorskim gradovima napominje se i grad »Rika« na vodi »Ričini« pod Trsatom. Talijanski elementi nazvali su ovaj grad imenom »Fiume«.

Rijeka mijenjala je često svoje gospodare. Polovicom XII stoljeća postaju Divinski grofovi (Duino, Tybin) gospodari vlastelinu grada Rijeke skupa s gradom Kastvom, Veprincem i Mošćenicama u Istri. Općenito se drži, da su ovi gradovi prešli u feudalni posjed Divinskih grofova godine 1139. Od godine 1335 do 1365 bila je Rijeka u zalugu krčkih senjskih i modruških knezova Frankopana. Vijeće Mletačke republike odobrilo je u mjesecu lipnju 1355 osnovu kneza Bartola Frankopana, da on navali na Istru. Moguće da je tom prilikom knez Bartol zauzeo Rijeku, a kasnije se gleda nije nagodio sa Divinskim grofovima. Stalno je, da su knezovi Frankopani godine 1365 grad Rijeku natrag vratili, odnosno ustupili, grofu Hugonu VI Divinskemu. Posljednji muški potomak Divinskih grofova bio je Ugolino sin Hugonov, koji je umro godine 1399. Njegova jedinica kćer Katarina bila je udatna za austrijskog grofa Ramberta od Walsee, po tom ostadoš gospodari grada Rijeke grofovi Walsee sve do godine 1464. Wolfgang grof Walsee postavio je godine 1465 cara Friderika III baštikom grada Rijeke, i od tada prešla je Rijeka u vlast i gospodstvo Habsburške dinastije.

Smatramo važnim posvetiti naša razmatranja unutarnjim prilikama tadašnjega grada Rijeke. Na čelu grada stajahu carski kapetani, što bi moglo odgovarati upravite lijima ili proveduterima mletačke Istre i Dalmacije. Kapetan imao je sjedište u kaštelu, zastupao je vladara, i bijaše na čelu političke uprave, te je predsjedao municipalnim skupštinama. Po svemu znamo, da su kapetani bili odlične osobe, bogata gospoda i vlastela, koji posjedovali raznih feudalnih ili lenskih posjeda na istarskom Krasu, u Kranjskoj ili u Goričkoj pokrajinama. Takve se osobe tražile po duhu onih vremena, dakle ugledno i bogato plemstvo. Carski kapetani riječki bili su većinom Nijemci, to jest strani ljudi.

Nas će više zanimati domaće riječko pučanstvo. Imamo najprije znati, da su vlastelinu grada Rijeke iz 12, 13, 14 i 15 stoljeća bili stranoga porjekla: tako su grofovi Divinski vukli lozu moguće tamo iz pokrajine Furlanske u Italiji, dočim su grobovi Walsee bili njemačke krv. Za vreme gospodstva ovih obih vlastelinskih dinastija na Rijeci nalazimo nebrojeno gradskih sudaca i vijećnika hrvatske krv i porjekla. To je nepobitni dokaz, da je pučanstvo riječko bilo hrvatske narodnosti, pak upravo tamo trebalo je birati i postavljati za gradske suce lude vješte jezika domaćeg i pučanstva, jer s pukom dolaze najviše u dodir suci i činovnici javne uprave. Ujedno nam valja znati, da je u ono doba bila sudbenost u rukama gradskoga municipija, dočim su kapetani imali posve drugi dijelokrug službe. Dozvolom kapetana sazivali su suci svoja sudačka vijeća (Consilium) i rasprave, a morali su se brijeti za promak gradskoga dobra. Iz početka biral su se suci samo na šest mjeseci, kasnije na godinu dana. Služba sudaca — rektora pako bila vrlo važna, ako pomislimo da su gradjani bili dužni čuvati gradske zidine i utvrde, i da je morao municipalij voditi brigu oko trgovine i prometa, da su Mlečani često navaljavali na Rijeku, a Uskoci uz nemirivali luke i gradove po Jadranskom moru. Dakle nije bio laki položaj gradskih sudaca, koji su morali uredovati i nadzirati javnu sigurnost i obranu, te brijeti se za red i opće potrebe grada. Zato imamo smatrati važnom okolnosti, da su u stara vremena članovi hrvatskih porodica na Rijeci obnašali razne časti i službe u upravi municipalnoj i sudbenoj.

Ako pak navedemo, da su gradski suci i vijećnici na Rijeci spadali u red privilegiranih porodica koje sačinjavaju domaće plemstvo, onda nam je jasno kako su Hrvati

vativi grada Rijeke u stara vremena igrali riječke, navlastito: prava župnika radi obavljanja svetih misa, pobiranja milodare i drugih prihoda za mise, vjenčanja i mrtvačkih pokopa, blagoslova putnika, te o djakonima i subdjakonima. Po svemu tomu znamo, da su već u XIV stoljeću bili u riječkom Kapitulu kanonici glagoljaši kao što u Bakru, Hreljinu, Grobniku, Bribiru, Novom i Senju, te po ostalim primorskim mjestima. To je ujedno dokaz, da su vlastelinu grada Rijeke grofovi Divinski — akoprem ljudi tudi krv — branili i štitili na staroslavensku liturgiju u riječkoj crkvi, jer su i sami uvidjali potrebu hrvatskoga jezika u gradu. Imamo dapače znati, da su dva svećenika izabrani po grofu Hugonu Divinskemu i po riječkomu Kapitulu ispitani i pregledali stare običaje, i stavili ih u glagolsko pismo. To se čita u uvodu rečene starinske knjige sastavljene godine 1371.

Počam od XIV stoljeća unaprijed vidimo kod riječkoga Kapitula kao kanonike većim dijelom naše ljudi. U XIV i XV stoljeću živili su na Rijeci kanonici koji pripadaju ovim hrvatskim porodicama: Agapić, Bazlić, Barčić, Barberić, Dardić, Diminić, Dorić, Franković, Golubić, Grohovac, Kortelačić, Kapitanic, Knežić, Koščić, Križolić, Kučić, Kundić, Laurenčić, Lukšić, Maurović, Melkerić, Miljac, Mikulić, Ručić, Sandalić, Skolić, Sudenić, Sušić, Šimunić, Simeonović, Trsat, Tudorović, Visinić i Vidačić.

Valja nam znati, da se u staro vrijeme mnogo na to pazilo, da budu svećenici na roči kanonici, većinom iz domaćih obitelji. Dapače prešlo je bilo u običaj, ili bolje rekući nastalo je bilo neko pravilo bili domaće Riječane. Samo gradsko vijeće preporučivalo je kod izbora uzeti u obzir domaće sinove. Od pamтивječka bira je župnika samo gradsko vijeće iz sredine kanoničkoga zborna, i predlagalo ga na potvrdnu biskupu. U slučaju pako ispravljanja kanoničkoga mesta, obavio je Kapitul sam izbor novoga kanonika u sakristiji zborne crkve, i predložio ga svomu diocezanskemu biskupu na potvrdnu. Kasnije vršio je kralj pravo imenovanja kanonika kod svih naših Kapitula.

U ovom smo članku pružili javne dоказe, kako su na Rijeci hrvatske porodice kroz vjećeve igrale važnu ulogu, a to sve temelji se na municipalnom i kapitularnom arkvitu.

M. Mažić.

U FOND ISTRE

I u ovom broju možemo da zabilježimo nekoliko novih plemenitih imena onih, koji su doprinijeli u Fond našega lista i tako nas poduprli u ovoj teškoj, ali korisnoj akciji.

Sthović Andeo, opć. čin.

Darda Din 5.—

Ribarić Martin, učitelj, Čakovac Din 20.—

Anonimni iz Dalmacije da

počasti Bazovicu, šalje za fond Istre Din 476.50

Anonimni dobrovotor »Istre

iz Zagreba za Božić Din 4000.—

Jugoslavenska Matica, Osijek,

za prodane blokove Din 200.—

Braz Alojz, Zagreb Din 5.—

U prošlom broju bilo je objavljeno Din 7.614.—

Do sada ukupno Din 12.320.50

Iako primamo s najvećom zahvalnošću i najmanje doprinose, jer su mnogi od tih malih doprinosova otkinuti od usluži i dani s dušom, ne možemo ovom prilikom da naročito ne istaknemo velike doprinose anonimnih darovatelja i da im i specijalno ne izrekemo zahvalnost.

BOŽIĆNO PISMO IZ FRANCUSKE.

Prošlih godina, dok je još izlazila naša štampa u Julijskoj Krajini, bio je običaj, da smo mi emigranti u Francuskoj slali preko naših listova, koji su izlazili u Trstu božićne pozdrave i čestitke našim dragim rođacima, prijateljima i znancima i čitavom narodu. Ove godine obraćamo se našoj dražoj »Istri«, koju redovito pratimo, i preko nje pozdravljamo sve naše drage Istrane rastresene u slobodnoj Jugoslaviji, i u one preko granice u Istri, kojima list »Istra« dodje u ruke. Dao Bog, da bi nam iduća godina bila bolja od ove, pa da bismo dočekali ono, što tako dugo čekamo. Dao Bog, da bi nam idući Božić osvanuo u slobodi.

Munci emigranti u Francuskoj.

**NARUČUJTE
EMIGRANT!
KALENDAR**

Svaki,

i odrasli i djeca, mora si pogledati najveće filmsko djelo sviju vremena, koje u raskoši i vjernom prikazivanju nadmašuje sva djebla dosadašnje filmske tehnike. Dodite i pogledajte

„Quo vadis?“

na Božić i naredne dane u

Kino
Music-Hall

TAJNA
JOHANNA ORTHA

Ijubavni roman na dvo-
ru habsburškom

u glav. ulozii:
Carl Ludwig Diehl

Premijera
na Božić

EUROPA PALACE

POČAM OD BOŽICA
pričavaju najnoviju
GITA ALPAR operetu

KRALJICA
SRCA
(Die oder keine)

EDISON PALACE

Božićni svečani program u

CROATIA KINO

Ja danju, Ti noću
(Ich bei Tag, Du bei Nacht)

u gl. ul.
Käthe v. Nagy
Willy Fritsch
Ida Wüst

Veliki nusprogram:

1. Ufa zvučni tjednik
2. Naš Zagreb
3. Edith Lorand

Izvan programa svjetska
umjetnica, guslačica
Edith Lorand

Dnevno u 14.15. i 16. sati
Predprodaja od 10-11.
Telefon 45-10

ČASOVI SREĆE SIROMAŠNE ISTARSKE DJECE

KNEGINJA ZORKA.

U Zagrebu, 17. decembra.

Podružnica »Društva Kneginje Zorke« u Zagrebu svake godine o Božiću prikupi darove i daje od svojih sredstava, da može obući i odjenuti te nadariti živežom najsiromašniju istarsku školsku dječicu. Dijeljenje božićnih darova spaja se redovno malom, intimnom božićnom priredbom, u kojoj vrlo rado sudjeluju roditelji i djece iz Istre te članice Društva kneginje Zorke. Ova mala svečanost ima svrhu, da se siromašnu dječicu razveseli i obraduje, te da se odgojnici dijeluju i na ostalu prisutnu diecu, usadijući im u mlada srca što dublju ljubav za rodnim krajem, te ljubav i samlost prema oskudnjima.

Zagrebačke »Novosti« pišu tim povodom:

Juče, u 3.30 sati poslije podne, bio je u velikoj dvorani ženske realne gimnazije na Katarinom trgu ovaj prizor: Na podiju skupina istarske dječice, koja polaze razne zagrebačke osnovne škole. Nekoju su presešla s roditeljima ovamo, a nekoja su rođena ovde. Dječica su se stisla ko ovčice i plahim pogledima promatraju publiku. Najradje zadržavaju pogled na svojim roditeljima i smješkaju se braći i sestrama... U pozadini je na zidu veliki čilim, a na njemu izvišena slika blagopokojne majke Jugoslovenskog Kralja, Kneginje Zorke. Draga slika je ukrašena jugoslovenskim zastavicama. Nježni, blagi lik ove uzorne žene i majke kao da je ispružio svoje dobre ruke nad ovim nedužnim dječjim glavicama, da ih zaštiti...

Lijeko od podijuma bio je velik bor sa zapaljenim svjećicama, a desno medju djećicom iz publike, koja su se postavila tik do podijuma samo da budu što bliže, bili su skromni, ali vrijedni istarski učitelji, koji su spremili ovu priredbu... Zamolili su nas da im ne iznosimo imena, da im »oni preko« ne progone rodičke... U prvim redovima određenima za publiku, sjele su članice i odbornice »Društva kneginje Zorke«, tako gdje banica Perović, predsjednica društva gdje generala Marića, potpredsjednica gdje predsjednika stola sedmorce dra Čimica, tajnice gdje velikog župana u m. Grabarića i gdjica Mraovića, blagajnica naša odlična umjetnica Vika Engel-Mošinski, gdje generala Damjanovića, gdje generala Bodia, gospodja dra Brnčića, gdje dra Stopara, gdje Zlata Kovačić-Lopašić, gdje Danica Bedeković i dr. Od gospode vidjeli smo bivšeg ministra, narodnog poslanika dra Živka Petričića, predsjednika »Istarskog Dom«, dra Franu Brnčića, tajnika Jugoslovenske Matice g. Bafa, više članova »Istre« i Istarskog akad. kluba i dr. Ostali dio dvorane ispunili su istarski bjegunci i njihove obitelji. Ti naši ljudi nisu mogli podnosit strašne progone, kojima su bili izvrženi, pa su prebjegli ovamo. — Kakvi su to progoni, svima je već dobro poznato. Dosta je spomenuti, da se naši ne smiju na svojem jeziku ni Bogu moliti, niti se smiju svojim prezimenom potpisivati...

Lako je sebi predočiti, kako je bilo pri srcu istarskim izbjeglicama, kad su njihova dječa — kao početak programa — u punoj slobodi zapjevala jugoslovensku himnu... A pjevala su je punim glasom, tako da je sva dvorana zadrhala od zanosa i ganuća... Pogotovo, kad je mala djevojčica Sirotić svojim toplim glasicem recitirala J. A. Kraljićevu pjesmu »Smilujte se«, nije bilo oka, u kom se nije zacakljila suza: »Mi smo bijedni otjerani — krutom silom s rodnog praga; — Daleko je naše more, — daleko nam Istra draga, — daleko su naša sela, — naše crkve i zvoniči, — daleko su naša groblja, — naši dragi spomenici. — Još nam samo suza osta — vajno srce, duša bistra, — a u srcu slika Njena — naša zemlja — naša Istra!...«

»Malog mornara« od Rikarda Katalinića-Jeretova vrlo je lijepo recitirao dječak Milovan:

Cuvajmo to more, naše polje sveto, Naš je ovaj Kvarner i naš Jadran plavi, Ponajlepši biser u staroj nam slavi. Ne dajmo ga nikom — cuvajmo to more!

Duboki je dojam na sve prisutne izvelo divno pjevanje istarske djece u više glasova »Jadri brode« i »Ča je more«. Ubrala su oduševljeni aplaus.

Snažna pjesma »Mojoj Istri« od Rikarda Katalinića-Jeretova koju je deklamirala djevojčica Jardas, pogotovo je pojačala ono patriotsko uzbudjenje u kom se je nalazila čitava dvorana. — Istarski dječaci, koji polaze razne zagrebačke osnovne škole, a vježbaju u istarskom Sokolu III, dobro su izveli kratke sokolske vježbe. — Snažni, poletni stihovi, koji treba da nam dignu duh nisu ostali bez odjeka.

Poslijevi sveg tog lijepog patriotskog raspolaženja i zanosa, došla je vrlo dražesna zabavna stvarčica, koja je izazvala neopisivu veselost. Sedamgodišnja Istranka mala Nadina Vatovac prikazala je izvrsno postolarskog šegrti i pjevala uz pratnju glasovira. Drago ovo dijete koje predstavlja na javnim priredbama već od 3. godine, bilo je tako milo i slatko u prikazivanju, pjevanju i plesu, da je na sveopći zahtjev moralno ponoviti točku. Poslije toga, odmah su gospodje uzele djevojčicu k sebi, te ju izgrili. Na upit gospodje banice ima li još braće i sestara, odgovorila je curica: »Ima nas doma još — devet!« Ona je kćerka trgovca iz Istre, koji je od progona bio teško živčano obolio, no ovde se već potpuno oporavio. Gdje Vika Engel-Mošinski je svoju malu »kolegicu« odmah nadarila slatkisima...

Kad se oduševljenje nad dražesnom malom pretstavljačicom stišalo, popeo se na podiju dječak Mikac i deklamirao »Sretan Božić« od M. Širole. Istarska dječica su opet vrlo skladno pjevala u više glasova, ali sada lijepe narodne božićne pjesme »Bog se rodi« i »Izašla je zvezda Danica«. Ove pjesme dječice, pa zapaljen bor i naslagani božićni darovi — prenesle su nas svim u ono doba, kad smo i mi, tako malo kao ova dječica, skupljeni oko božićnog drvca pjevali božićne pjesmice u punoj dječjoj sreći, radosti i bezbrižnosti...

Program je završila djevojčica Trinajstici deklamacijom »Kneginji Zorki i njezinim dobrim gospodjama« od Katalinića-Jeretova.

GĐA GENERALA MARIĆA

Konačno se prešlo na dijeljenje božićnih darova. Dječa koja su pjevala, dobila su slatkiše, a onda su došla na red siromašna istarska dječa. Gospodje od »Društva kneginje Zorke« radosno su srca razdijelile medju pedesetero istarske djece cipele, odjela i zimske kaputice, dok su dvadesetero nadarile živežom. Pretsјednica gdje Ljubica Marić, svojom je jednostavnosću i neposrednošću, brigom i blagošću, bila medju brojnom nadarenom dječicom kao dobra i draga majka svima. A ko bi opisao ono veliko veselje, kakvo mogu osjetiti samo dječa, kad su im podijeljeni božićni darovi? Sretni i presretni otišli su sa svojim roditeljima kući, gdje će im biti ljeđ Božić.

Prije nego se publika razišla, predsjednica društva gdje Marić je toplo zahvalila darovateljima: Ban dr Ivo Perović je poklonio 4.000 dinara, gdje Tinka Šilović Din 500., Gradska štedionica Din 500., g. Petar Teslić (Sisak) Din 500., Srpska banka Din 300., Titanic d. d. Din 300., Exportno i importno d. d. Din 200., Hinčić Franka sinovi Din 500., Štimac i Drndarski Din 100., Knjižara Kugli Din 100., »Bizjak« tvornica keksa Din 100., Jugoslavenski Lloyd Din 200., gdje Guči Din 100., gdje Puks Din 100., Rabus tor. suh. robe Din 100., gdje Radovan Din 300., »Danica« tvornica petroleja Din 500. — U robi darovale su: Trgovina Milićević, A. G. B. Lebinac i drug, Stančić, Tekstilna tvor. braća Holzner, Schlesinger.

Slatkiš: Ohnleitner, Malešević i Penić. Odjeća za žensku dječu sašila je ženska stručna škola a mušku odjeću dala je sašta gradska općina. — Enes.

OBČNI ZBOR „TABORA“

Ljubljana, 16 decembra

V svojih prostorih u hotelu Tivoliu je imelo delavske prosvetne i podporne društvo »Tabor« snosi svoj izredni občni zbor. Do pol devetih, ko je zborovanje otvoril poslovodje podpredsednik Štrekeli, se je zbralo okrog 180 članov in članic, tako da je bil lokal poln ljudi. Izredni občni zbor, ki je bil sklican zaradi demisije dosedanjega predsednika g. Božiča, pa se je od vsega početka spremenil v lepo rečivo dela mlade nacionalne organizacije v poslednji poslovni dobi, ki je trajala nekako osem mesecev. Na dnevnem redu je bila namreč celo vrsta poročil društvenih funkcionarjev, poleg teh pa še spremembu pravil in volitve novega odbora. Iz posameznih poročil posnemamo naslednje podatke:

V društvu je naraslo število članstva od poslednjega občnega zobraha od 523 na 652. Aktivni člani so se v okviru društvenega delovanja izkazali kot disciplinirani, tovariški in nacionalni elementi, ker je v največji meri omogočilo nagli tempo dela in društvenega razmaha. Zbirali so se na rednih sestankih, ki jih je bilo v zadnjih osemih mesecih 30 z 20 predavanji. Predavatelji, ki so bili večinoma iz vrst društva, so podajali članstvu v svojih predavanjih v prvih vrsti snov, ki je bila političnega, socialnega ali pa komemorativnega značaja. Izmed predavatelj naj omenimo dr. Čoka, dr. Čermelja, dr. Lah, g. Širok, prof. Rudolfa, dr. Furlana, g. Marjanovića in g. Bučarja. Predavanja so bila dobro obiskana in se je na njih zbralo 100 do 150 ljudi. Društvo je v tem času organiziralo tudi dve večni prireditvi, prvo v vrtu hotela Tivoli, drugo v »Unionu«, sodelovalo pa je pri dveh emigrantskih prireditvah v Laškem in Škofji Loki.

Največje delo zadnje poslovne dobe pa je bila nedvomno zgraditev delavskega prenočišča, o katerem smo pred nekaj dnevimi že podrobno poročali. V finančnem pogledu je gradnja prenočišča znatno povečala denarni promet v blaginji, ki je znašal skupno 126 tisoč 391 dinarjev. Poleg aktivnega salda iz prejšnje poslovne dobe, ki je znašal 5956 dinarjev, so narasli dohodki na 61.107 Din, izdatki pa na 66.448 Din, tako da se je poslednja doba klub izrednim izdatkom zaključila s prebitkom 615 Din.

DOBRIJINA PROSLAVA U KRKU

Uspjela priredba krčke gimnazije.

Več smo jednom malenom noticom u »Istri« javili da je u Krku održana Dobrijina proslava. Danas donosimo opširnejši izvještaj o priredbi kojom je i gradič Krk dobio na dostojan način poštovanje prepočitljivim roditelju Istri, biskupu Jurju Dobrili. Izvjestitelj iz Krka saočuje nam da je proslava u svakom pogledu uspjela i po programu i i po posjetu. Proslava je imala svečani karakter, a održana je 20. prošlog mjeseca, isti dan kao i u Zagrebu. I program je bio sličan onom u Zagrebu, u mnogim točkama.

Kao prvu točku programa, izveo je mješoviti zbor djaka krčke gimnazije državnu himnu, a onda je učenica Dujmović Anka odjevena u istarsku narodnu nošnju deklamirala zanosno i uvjerljivo »Osvoj« — pjesmu od Ante Dukića. Prigodni govor održao je suplent Ante Škoflić, koji je u oduljem predavanju prikazao svestrano lik Dobrilin i njegove zasluge u narodnom i prosvjetnom pogledu na Istru, naglasivši na kraju da vrijeme nije moglo, izbrisati duh Dobrilin koji i danas još bodri našu braću u Istri i nas u emigraciji. Od osobitog dojma bila je četvrtka točka programa, kada je na pozornici, na platnu prikazana slika, uvečana geografska karta Istre, a nad njom slika Dobrile, dok su iza zastora dva učenika (Sirotić i Anzušović) recitirali nekoliko snažnih rečenica. Slika Istre i živa riječ bola i vjere u bolje dane ostavljena je na publiku nadpublji dojam. Program je završen Brajšinom istarskom himnom: »Predobri Bože, koju je optjevao zbor gimnazije. Zborom je ravnalo prof. Stjepan Gruber i njegova je zasluga da je zbor postigao lijep uspjeh u svojim nastupima, osobito pak pjevanjem istarske himne, koju su djaci otpjevali gotovo nekim počinom zanosom.

Na kraju su sakupljeni dobrovoljni prinosi za dječaki potporni fond krčke gimnazije, što je u najljepšem skladu sa čitavom priredbom, jer je poznato da je i veliki istarski biskup Dobrila mnogo podupirao školski podmladak, istarsko diašto.

Sve u svemu, ova priredba je počast biskupa Dobrile imala je veliki uspjeh. Taj se i unapred mogao predvideti, ako se zna da za tradiciju otoka Krka, tog slobodnog dijela Istre i požrtvovnost i smisao za kulturni rad u kojem igra veliku ulogu upravo krčka gimnazija. Oko priredbe se najviše trudio mladi profesor Ante Škoflić (koji je prije toga, o godišnjici Rapalla takodje održao predavanje); njemu je u svemu išao na ruku ravnatelj g. Nakić-Vojnović, poznati i utvrđeni prijatelj Istre i Istrana kad god je od potrebe da se to djeletvorno pokaže.

Proslavu su posjetili daci i brojno gradjanstvo. Začudila je odstutnost predstavnika krčke biskupije. Ovaj pasivni mišljenje je, da ovi razlozi u ovom slučaju nijesu smjeli biti od prvenstvene važnosti i zaprekom da proslavi u počasti istarskog preporoditelja i biskupa Dobrile ne prisustvuje nijedno crkveno lice.

OMLADINSKA SEKCIJA DRUŠTVA »ISTRE« U ZAGREBU

V okviru društva je intenzivno delovalo tudi šest odsekov. V socialnem se je izobraževalo delavsko članstvo v raznih socialnih vprašanjih in se vzgajalo v duhu delavske solidarnosti in vzajemnega tovarištva. Pevski zbor, ki ga vodi g. Venturini, ki steje sedaj 31 pevce in 24 pevki, je imel 39 pevskih vaj in je v velikim uspehom nastopal na 4 prireditvah. Posebno pa se je v zadnjih mesecih razvih mandoški odsek, katerega članstvo je narastlo na 30. Društvo mu je kupilo 19 novih instrumentov za 4000 dinarjev. Imel je okrog 70 vaj in je tudi že dvakrat javno nastopal, prvič na akademiji v »Unionu«. Tudi dramski odsek, v katerem deluje nad 40 fantov in dekle, je sodeloval pri društvenih prireditvah. Ženski odsek je skrbel predvsem za siromašno članstvo, ki mu je priskrbel že večino količino oblek in perila. V zadnjem času je našel izdatno podporo tudi pri ljubljanskem Rdečem križu. Slednjih je društvo priredilo 12 večnih izletov v širšo ljubljansko okolico, pa tudi na deželo. Zlasti sta uspela izleta v Laško in Škofijo Loko.

Kot zadnje je sledilo poročilo poslovodje podpredsednika. V jasnih obrisih je začrtah konture društvenega kulturnega in socialnega delovanja ter razer, ki vlažajo v organizaciji. Poudaril je nacionalne osnove, na katerih slično vse društvo in načelnično se je zahvalil članstvu, odboru in vsem, ki simpatizirajo z društvo, za moralno in gmotno podporo ter vneto sodelovanje. Občni zbor je izrekel odboru na predlog revizorjev absolutorij.

V dosedanjih pravilih je bilo spremenjenih več členov. Med drugim je bilo določeno, da preide društvena imovina v primeru razida organizacije v last in upravo viške občine, na katere ozemlje je zgrajeno društveno delavsko prenočišče. Pri volitvah je bil izvoljen odbor v katerem so kot predsednik g. Saša Štrekeli, kot podpredsednik g. Bensa, kot odborniki gg. Kolarč, Valič, Kavčič, Pregarc, Ukmarič, Višnjevec, Franka in Milko Skrap, kot načelniki odsekov pa gg. Godnič, Brišček, Tomšič, Figar ter gdč. Lenarjeva in Furlanova. Za revizorje so bili izvoljeni gg. Saksida, Kos in Pipan. Članstvo je sprejelo novi odbor z velikim odobravanjem.

OMLADINSKA SEKCIJA DRUŠTVA »ISTRE« U ZAGREBU

Poslovni odbor javlja svojim članovima da će na Badnjak prirediti skupnu večer za svoje članove, koji se nalaze ovde bez svojih. Ko želi večerati zajednički, neka se čim prije javi odboru.

Na Štefanovo 26. o. mj. priredjuje se čajanka s plesom. Uzletnina minimalna. Doprinosi primaju se sa zahvalnošču. Početak u 4 sata poslije podne. — Odbor.

ZALOSNO PA RESNIČNO...

Neka dobro situirana družina iz Reške doline, poroča svojemu sorodniku:

»Gre nam vedno bolj trda, kajti dečarna kriza je dan za dan bolj občutna: pridelka nobenega, davki vedno večji in povrh še stari dolgov. Več posestev je bilo radi tega

VIJESTI IZ JULIJSKE KRAJINE

VRNILI SO SE IZ ZAPOROV IN PREGNANSTVA.

Med mnogimi političnimi pregnanci, ki so se vrnili z otokov in iz drugih krajev v Južni Italiji, se nahaja tudi g. Ernest Hočevat, trgovec iz Hruševja. Po umoru miličnika in občinskega službe Blažina, ki je bil ustreljen skozi okno, ko je pospravljal občinsko pisarno, je bil Hočevat obsojen na 5 let konfinacije, češ, da je bil v zvezi s krvci. Prestal je že tri leta pregnansta.

Nadalje se je vrnil Andrej Žerjal iz Boršta, ki bi bil dovršil petletno pregnanstvo maja 1933. Žerjal je bil prvi konfiranc iz kmetskega stanu.

V smislu amnestije pomilovščeni pregnanci morajo pred policijskim upravnikom (kvestorjem) podpisati izjavno, da se ne bodo več politično udejstvovali. Preden jih policijski upravniki izpusti, jim prečita nekak slavospev na Mussolinija, kateremu edinemu so pregnanci dolžni zahvalo za svoje osvobodenje. Policijski upravniki pričakujejo, da se bodo pregnanci po prečitanju te izjave zahvalili za osvoboditev, nadavno pa vsi molčijo.

Kakor smo že poročali se je iz konfinacije vrnil tudi odvetniški koncipient dr. Josip Dekleva, ki je prakticiral v Trstu, odkoder je tudi moral leta 1928. na otok. Po povratku le bil policijsko izgnan iz Trsta in istočasno mu je bila izrečena zopet »diffida« (policijski opomin). Čeprav nima ta ukrep za posledico vidnega policijskega nadzorstva, ostane politični osumljenev pod taim policijskim nadzorstvom.

V Ponikve pri Tomaju se je vrnil iz konfinacije kmečki sin pd. Jeričev, ki je bil obsojen v petletno pregnanstvo. V pregnanstvu le prebival že dve leti.

Vsi pregnanci, posebno izobraženi, ostanejo še nadalje pod policijskim nadzorstvom in so izpostavljeni vsem mogočim policijskim šikanam. Zato bo le malokdo vztrajal v takšnih razmerah in bo prisiljen iskati kruha po svetu.

Domov se je vrnil tudi bivši občinski tajnik Želiko, ki je bil obsojen pred tržaško poroto na 9 let ječe radi znanega napada na carinarnico v Prestrandu. Takrat bil od italijanske strani ubit carink Deliume, našel pa je smrt tudi domaćin Volk. Želiko, ki je bil v času, ko je bila izrečena sodba, hudo bolan in je hodil s pomočjo bergeli, je še zadosti zdrav.

Nadalje so bili izpuščeni tudi kmetski fantje iz Ravnice pri Gorici, ki so bili aretrirani pod obtožbo, da zbirajo dinamit z revolucionarnim namenom. V resnicu so pribivali razstrelivo iz volnega materiala in so ga potem prodajali, da so izkupili nekaj denarja.

Iz konfinacije sta se vrnila Ciril Grmek, doma iz Avbera pri Tomaju, in Leopold Širca, doma iz Godeni pri Dutovljah. Oba sta bila obsojena na 5 letno konfinacijo. Po dveletnem prisilnem bivanju v pokrajini Matera sta se vrnila: Širca k staršem v Godnje, Grmek na dom v Avber, ki pa je prazen. Njegovi svojci so se morali izseliti.

Doznavamo, da se je vrnil poleg drugih Tržačanov tudi Hinko Pertot, bivši upravitelj »Eadinost«.

Cuje se, da niso pomilovščeni vsi konfiranci sploh, ampak le nekateri. Osupnilo je tudi to, da so nekatere koj po povratku vnovič odgnali v konfinacijo. Tako je akademik Budin iz Koludrovice pri Zgodniku užil samo par dni svobodo pri svojih.

Za amnestijo je značilno da je bila najbolj velikodusna do kategorije sleparjev. Taki elementi se najlaže prilagode vsakemu režimu.

Zupnik Ivan Rejec, ki se je vrnil iz internacije, je resigniral na dosedanje župnijo Sv. Križ pri Ajdovščini in mu je bila podeljena župnija Vogersko.

Policijskoga nadzorstva je bil formalno oprščen trgovec Prelog in ga Grbčeva.

V ZAPORIH SE NAHAJAJO SE VEDNO . . .

V zaporih so še Grahor Tomaž, jugoslovanski državljanin, gostilničar in mesar v Podbrdu. Štefan Kaltnekar iz Zgaga Ivani. Nadalje sedem fantov iz Poljubina. Neki kapitan je vodil utrdbena dela na meji in je prišel radi škode, ki jo je napravil kmetom, v spor z njimi. Ti so vložili tožbo proti njemu in sodišče je v resnicu razsodilo v prid njim. Toda kapitan se je maščeval na ta način, da je uboge kmete naznani sudišču.

V zaporih se nahaja še vedno Herman Kjuder iz Tomaja, ki je bil nedavno zaprt pod obtožbo, da je v neki gostilni onečastil italijansko zastavo.

IZ ZAPOROV PRIHAJAO

Čežarji (Istra), decembra 1932. Iz zapora je prišel domov Vatovec Ernest, ki je bil leta 1929 obsojen na štiri leta.

Izpuščen je bil iz zaporov tudi Vatovec Avgust, ki je bil nad štiri mesece popolnoma pogrešan. Nihče ni med tem časom vedej, kako in kaj je z njim. Doma so bili seveda v silnih skrbeh. Ves ta čas pa se je nahajal v koperskih zaporih. (Mos)

VRNILI SO SE IZ JUGOSLAVIJE IN SO ARETRIRANI

Iz Ocizia (Istra), decembra 1932. Petaros Ivan, iz Ociza št. 7, se je vrnil iz Jugoslavije in je bil takoj pridržan v zaporih, kjer je ostal 12 dni. Njegovega tovariša iz Rožič pa, ki je moral prestati isti zapor so poslali k vojakom, ne da bi sme prej iti pogledati domov. (Mos)

ARETACIJA V DEKANAH

Dekani, decembra 1932. Zadnjih je poročal naš list, da je bil aretriran in pridržan v zaporih Dominik Paciga, ki se je vrnil iz Jugoslavije. Vendar pa je bil končno izpuščen. (Mos)

ARETIRANCI RADI POHODA NA DEKANSKO OBČINO — IZPUŠČENI

Gaberca (Istra), decembra 1932. Vsi aretriranci, ki so bili obdolženi, da so se udeležili pohoda na dekansko občino so izpuščeni. O tem je naš list svoječasno poročal. (Mos)

ARETIRANCI IZ MAČKOVLJA NA SVOBODI

Mačkovlje, decembra 1932. Vsi aretriranci so končno le na svobodi. To pa je prizadejalo precej strahu našemu, že omenjenemu vohunu in propalici Ivanu Tulu (št. 62.) svojega dela vidijo svobodne in boji se maščevanja. Zato se dela na vse načine in kjer le more nedolžnega in čistega. Ker se je vrnil par fantov iz drugih držav domov se boji, da bi se vrnil tudi Smotlak Anton in Tul Avgust. Zato je iz strahu pred njima izjavil pri njihin domačin, da ima pripravljeno puško z naboji in nalog od karabinerjev, da takoj usmriti Smotlaka, kakor hitro bi se ta vrnil domov. Ko je Smotlak za to zvedel, mu je postal odprt pismo z vsebinom, da se bo sicer vrnil, teda ko ne bo njega, ne njegove družbe in ko se bo lahko svobodno sprehajal po Mačkovljah. K omenjenemu Tulu Ivanu se bomo še ob prikliki obrnili, da ga preiščemo do obist.

(Mos)

NOVE ŠTEVILNE ARETACIJE V OKOLICI TRSTA

Trst, decembra 1932. V okolici Trsta so bile izvršene številne aretacije, tako zlasti v Miljah in Boljuncu. Poleg teh pa še v Krogljah pri Dolini in v Ricmaniah. Aretacije so bile izvršene 27. novembra t. l. Imena aretrirancev še niso znana. (Mos)

LAŠKE JEČE SO PRENAPOLNJENE...

Trst, decembra 1932. Laške ječe so prenapolnjene in radi tega izpuščajo na svobodo vse samo sumljive in malo obsojene. Vendar pa je to zvez z novim načinom dela tajnih organizacij, zlasti »Ovre«. Do sedaj so zapirali in lovili sploh vse ker je bilo sumljivo, in večji del kar na slepo in na povelje raznih več ali manj njim udanim ljudi. Bile so večne aretacije, večno vznešenje in večni strah — do pravega so pa le redko prišli. (Mos)

MUSSOLINI PREDSTAVLJA NOVOG PRETSJEDNIKA SPECIJALNOG TRIBUNALA.

Trst, decembra 1932. — Dne 6. o. mi. odzalo je veliko fašističko vijeće svoju sestrijcu, na kojoj se raspravljalo o unutarnjoj in vanjskoj političkoj situaciji, a načelo o ratnim dugovima prama Americi. Prije zaključka sjednice, kako pišu fašistički listovi, Mussolini je srdačnim govorom pozdravio novog pretsjednika Specijalnog Tribunala Tringalia.

AMNESTIJE OKROG GORICE

Gorica, decembra 1932. Iz Renč poročajo, da se je vrnilo vsed zadnje amnestije 10 fantov iz zaporov, kot tudi Frančeskinij iz Bili, ki je bil obsojen na 5 let konfinacije.

Domov su prišli tudi fantje iz Vrtojbe, ki so bili pred štirimi leti obsojeni vsed protifašističnega delovanja. (Mos)

POSTUPAK SA SVEĆENICIMA.

Buzet, decembra 1932. — Pred nekotliko dana umro je u selu Marčenigla Anton Sirotić. Po želji obitelji posmrtni obred vršio se na našem jeziku. Svećenik Šibenik iz Vrha učinio je ono što su rođaci pokojnika željeli. Ali u zao čas. Kad je pogreb obavljen, došla je u njegov stan fašistička rulja, kojoj je na čelu bio umrovljeni geometar Lovro Flego rodom iz Vrha, renegat, kojemu otac i mati nisu uopće znali talijanski. On se odnarođio još kao dijetje, jer je polazio talijansku školu. Strašili su ga Šibenika, da će nastradati, ako se usudi još jedampot moliti javno hrvatski. Zamjerili su mu, kaže se, i to, što na Rapski dan nije dozvolio da se zvoni u znak — radosti... Veleč. Šibenika očrnjuju gdje mogu i prijete da će ga istući kao veleč. Perščica.

SMRT ZA MALO ŽGANJA.

Gorica, decembra 1932. — Dne 18. novembra se je pripetil žalosten dogodek v Vipavski dolini. Finančna straža intenzivno zasleduje taino žganjekuho in v svoji ljubosumnosti izgublja hladno preudarnost. Tako so nekemu mladeniču s Svinega pri Rihemberku zaklicali stol, on pa je začel bežati. Streljali so za njim in ga ranili na smrt. Žganjekuharjev torej niso odrkrili, pač pa so morali nujno poklpati Zeleni križ, ki je fanta (piše se Bandelj) v nevarnem stanju prenella v Gorico.

ITALIJA SPREMA BUDUĆU FRONTU.

Vodice, decembra 1932. Nedavno jazili smo vam da su se u našem selo doselile 4 familije iz južnih krajev Italije. Ovog čemo vam puta ponovno nešto o tome reći. U ovo zadnje vrijeme doselilo se je k nama u naše selo ništa manje nego 15 familija, koje su došle iz istih krajeva od kuda i prve 4 familije. Nećemo da vam razlažemo sve u ovim familijama, nego ćemo vam spomenuti, da im ovdašnje naše vlasti idu u svemu na ruku, sve im je slobodno, štograd bilo. Ako naprave nama štetu, nijma je sve oprošteno. Mi im ne smijemo uopće ništa uskratiti. Oni slobodno gdje god bilo u našoj šumi sijeku drva i rade što im se svidja.

U našem se selu nalazi preko 250 radnika Talijana, koji rade na cesti izmedju nas i Muna, a isto ih je toliko, koji grade vodovod. Mnogo nam je ovaj vodovod natioštete, jer je izradjen po sred našeg polja. Ovaj vodovod neće biti spojen s nijednim našim selom, nego samo s Obrovom gdje će i svršiti. Nedaleko našeg sela, prama Golcu, kraj ceste počeli su kopati nekakvi tunel i po pripovijedanju radnika, ovaj će tunel trebati za vodovod. Mi im doduše ne vjerujemo ovo, jer znamo vrlo dobro zašto i za koje se svrhe gradi ovo zaklonište. Gradi se za ratne potrebe.

U našem se selu nalazi 9 vojničkih inžinjera, koji neprestano rade da se čim prije rad dovrši. Ovi inžinjeri i radnici vrše medju nama veliku propagandu i siju mržnju naspram Jugoslavije. U tome smislu držao je jedan inžinir govor na dan našeg sainja, kojega smo imali 11. novembra na dan sv. Martina. Rekao nam je mnogo toga što je bilo upereno protiv slobodne domovine Jugoslavije. Spomenuti nam je rekao, da je jugoslovenski kralj pobegao iz države, jer da je tamo nastala revolucija. Mi smo ga moralni slušati, ali na svaku njezino riječ krv je kipjela u nama. Mi pružujemo ovom gospodinu, da je na krovu putu, ako misli da će nas ovim zvesti. Kažemo glasno i jasno, da smo vjerni i ostat ćemo vjerni svojim slovenskim tradicijama.

Več je bilo javljeno u našoj novini »Istri«, da su naše vlasti kod Podgrada zauzele jedan veći kompleks zemlje. Ovog vama puta javljamo, da su na onom zemljištu i kraj šume sazidale naše vlasti na brzu ruku 10 kuća a i jednu crkvu. Izgleda jedno novo selo. Ovo je novo selo ogradijeno naokolo bodljikavom žicom, te je sve naokolo postavljena straža. Kako smo doznali, ove će kuće služiti za stanove stražarima i za vojna skladišta, dočim rov koji su iskopali, služiti će da se unutra smjesti municipija.

Spomenut ćemo vam još da je cijela vojska radnika poplavila našu Čičariju, a vlasti ih je dopremila u naše krajeve. U velikoj smo brizi, jer će nam još ono malo što imamo pojesti i uništiti. U strahu smo i za naše mlađice i djevojke. Čiči.

VIJESTI IZ TINJANA

Tinjan, decembra 1932. Silvester Zerbo, postolar iz Tinjana je bio pušten na slobodu i rješen svake kazne. (Mos)

GOSPODARSKE SLIKE IZ JULIJSKE KRAJINE

Gorica, decembra 1932. Naša dežela ni nikoli plavala v izobilju in le trdo delo našega človeka, jo je ustvarilo in povzdignilo na višino, ki bi nam je, v danih prilikah in okoliščinah lahko vsak zavidal.

Razvoj pa je bil naenkrat ustavljen. Prisel je, in zavladal nad njo narod, ki je kot pravijo, skromen. Zadovoljen je s kosom polente in tudi s figami, katere čaka, da mu padejo same z drevesa. — Berac će bogatina spravljena na tisto, kar je sam. Kako ne bi nas spravili ob vse, ko se jih je vrglo na nas celih 40 miljonov in še več.

Nič posebnega torej, če danes čitamo in slišimo o stvareh, ki bi nam se morale zdeciti.

Iz Medane poročajo, da je prišel nekdanji trgovec, gostilničar, lastnik pekarne itd. Kozina Ferdinand popolnoma ob vse. Danes je kolon pri baronu Kodeliju, občinskemu komisarju v Ločniku.

Kocjančić Alde, veleposestnik iz Gaberšča, je zgubil vse.

Kaj bi naštevali še imena one desetorice iz Šmartnega pri Kojskem, ki so prišli na boben.

Lepi vinogradi, kjer raste rebula, pro padajo z našimi kmeti.

V Podgori je bilo prodano Boštjančiću Ivanu krasno posestvo z vsem za 2.000 lir.

Ne bomo naštevali dalje. Zavedati pa se moramo, da vsaka takva vest pove mnogo. Ali nam mar ne prinese na mesto ene naše žrtve enega, ne enega, deset zajedelcov, ki nas hočejo nadomestiti in tam ostati.

(Mos)

KAKVI SU TALIJANSKI SVEĆENICI.

Pazin, decembra 1932. — Otkako je umro svećenik Mikiša, u Grimaldu kod Pazina dolazi da obavlja službu božju svećenik Talijan, rodom iz stare Italije, koji ne zna ni riječ hrvatski. Izbacio je iz crkve sve naše običaje, pa se ne smije više u crkvi moliti glasno očena hrvatski. Narod zapušta crkvu. Spomenuti svećenik obogatio se u crkvama u Draguču i Grimaldi, pa si je kupio čak automobil, kojim se vozi sam, a

ARETACIJA SLOVENSKEGA PEVOVODJE.

Gorica, decembra 1932. V Pevmi pri Gorici so 8. decembra aretirali 19-letnega organista Loizeta Levpuščka. Tudi pri njenem so policijski organi izvršili preiskavo. Odvedli so ga v goriške zapore. Mladični so karabinieri že dalje časa nadgledovali, ker je vodil slovenski pevski zbor v cerkvi v Pevmi.

Na sodišču v Ajdovščini so karabinieri prijavili Margerito Zeljakovo in Ivana Bajca iz Višenj pri Colu ter Ivana Benka iz St. Vida nad Vipavo, češ, da svojih sinov niso poslali k predvojaškim vajam. Alojzija Mrevleta, 23-letnega mladeniča iz Rijemberga pa so aretirali pod pretezo, da se ni odzval pozivu k vojaškemu naboru. Mrevle je bil že trikrat na naboru, pa ga niso potrdili. Četrtoč pa poziva sploh ni prejel.

ŠEST MESECEV ZAPORA ZA ŽALITEV TALIJANSKE UČITELJICE.

Gorica, decembra, Antona Ferfoljo iz Opatjega sela pa so obtožili, da je žalil učiteljico Elviro Scafuri, ker je kritiziral njen nasilno vzgojo in potujčevanje slovenske dece. Bil je obsojen na šest mesecev ječe.

ARETACIJA INOZEMNEGA DIJAKA.

Gorica, decembra 1932. V torsk so v Gorici aretirali 19-letnega dijaka Jurja Grinna iz Rotterdama. Karabinieri so ga ustavili na cesti in legitimirali. Ker pa ni imel pri sebi nikakih dokumentov, so ga odvedli na policijo. Tam so ga preiskali in našli pri njem dališi nož, zaradi česar so ga pridržali v zaporu.

ARETACIJE U ISTRI RADI SLAVENSKIH KNJIGA

Pula, decembra 1932. — Početkom ovog mjeseca aretirale su policijske vlasti u Vižinadi pet seoskih mladića, koji su bili denuncirani da sakrivaju u svojim kućama nekoliko slavenskih knjiga. Karabinieri su im izvršili premetačinu i doista našli su im nekoliko knjiga i to običnih zabavnih pričovijesti. Bili su aretirani Anton i Gregor Sikman te Ivan, Andrija i Josip Dobrilović. Bili su odvedeni u pulski zator.

ARETACIJA ZBOG DEZERTERSTVA

Gorica, decembra 1932. — U posljednje vrijeme sve je više slučajeva, da naši mladići neće da se prijavljuju u talijansku vojsku, kad im dodje rok, nego izbjegavaju stavnju, pa se kriju po šumama ili bježe preko granice. Sve su češće i aretacije i osude takvih dezterera. Karabinieri u Šempasu, kad su obilazili u patroli, našli su na Vicencu Tribušona Andrijinog, starog 22 godine, koji je bio odmah aretiran. Protiv njega je je postojala tjericalica vojnog suda armijskog korpusa u Trstu jer je osudjen zbog dezertervstva na dvije godine zatvora, da posjeti svoje, pa da se krišom opet vrati u Jugoslaviju, ali mu to nije uspjelo. On će biti odveden naprijere u vojsku a onda u zator, da odleži dvije godine zatvora.

PREUD SUDOM RADU STARE PUŠKE

Gorica, decembra 1932. — Pred gočkom preturom odgovarao je pred nekoliko dana Gotard Nemec iz Vrtojbe, star 35 godina, jer je kod njega nadjena jedna stara neupotrebljiva puška. Nemec bi bio osuđen, ali je djelo za koje je optužen uzeto u zakonu o amnestiji, pa je bio pušten bez kazne. Ali bio je postavljen pod strogi policijski nadzor! Značajno je kako se Italija boji i starih neuporabljivih pušaka!

SLOVENSKA MATI NA PRIMORSKEM

Gorica, decembra 1932. V Hlevniku v Brdih živi Zuljanova kmečka družina, ki so jo davki in druge dajatve spravile malo ne na beraško palico. Dva sinova sta zapustila dom in zbežala čez mejo, da si poščeta dela in jela. Doma je ostala še vdova s tremi sinovi in eno hčerjo. Z ostanki nekdanjega grunta se ukvarja starejši sin, žena pa prodala sadje in zelenjavo trgovcem, ki prihajojo iz Krmna na deželo izkorisčevat kmečko ljudstvo. Pred dnevi je Josipina Zuljanova prodajala košjabolk krminskemu trgovcu pred gostilno, ki jo vodi Bernarda Sirkova. Sirkovi so v Hlevniku znani fašisti in se znašajnu nad našim ljudstvom ob sleherni priiliki, da bi si tako ohranili zaupanje tuge gospode. Ko je Sirkova zapazila Zuljanovo, je skočila pred njo, ji prevrnila koš z jabolki, jo pričela psovati, češ, da je rodila sinove-dezterje, da jih je vzgajila v sovražnem duhu. «Ščavov in Balkancev». V naraščajoči razburjenosti jo je pričela nazadnje se pretepati, tako da je nesrečna žena nazadnje obležala nezavestna na tleh srednje gruče ljudi, ki so se med tem zbrali pred gostilno. Nazadnje se je le nekdo usmilil nesrečnice ter poklical zdravnik. Ta je ugodotil, da je dobila hude notarjenje in zunanje poškodbe. Poklicali su tudi njene sinove in hčer, ki so odnesli mater domov. Do danes se njen stanje ni izboljšalo. Karabinjerji pa, ki so bili obveščeni o dogodku, se ni zdelo niti potrebno, da bi uveli preiskavo proti napadalki, čeprav je izvršila svoj zločin brez slehernega povoda.

ARETACIJE ZARADI SLOVENSKE PESMI.

Gorica, decembra 1932. V Cerovem v Brdih so te dni aretirali 26-letnega Franceta Peršoljo. Karabinieri so ga prijeli na cesti, ko se je vračal domov iz vaške goštine, kjer se je sestal s svojimi znanci. Kakor so izjavili, so ga aretirali zaradi tega, ker je bil nekoč član slovenskega društva »Zarja« v Cerovem in ker je prepel slovenske popevke. Na njegovem domu so še isto noč izvršili hišno preiskavo. Poleg nega so aretirali tudi nekega srednješolca in cerovškega cerkvenega organista.

ODLIKOVANI KROJAČKI SALON ZA GOSPODУ

A. Slavec

ZAGREB

Mesnička ulica br. 1. Telefon br. 74-43
VELIKO SKLADISJE NAJMODERNIJIH
PRVORAZREDNIH ENGLSKEH ŠTOFOV

ŠKODNIKOV ZAVOD V TOLMINI IN NAŠ JEZIK.

Tolmin, decembra. Kakor smo že počrčali, šteje letos tolminska gimnazija 170 dijakov, od katerih je 105 slovenske narodnosti. Ostali so v veliki večini iz sosednje Furlanije. Skoraj vsi talijanski študentje so bili sprejeti v Škodnikov zavod, ki ga upravlja fašist Spazzan. Kolikor je ostalo v zavodu še prostih mest so zasedli slovenski študenti. Vodstvo gimnazije je v tekočem šolskem letu prevzel Italijan in prav tako fašist prof. Nembroso. Ta je takoj po svojem nastopu v Tolminu proučil položaj in pričel premišljevati kako bi še bolj pospešil asimilacijo med slovensko šolsko deco.

In res je te dni na gimnaziji in v zavodu nenadoma izšel strog ukaz. Prepovedali so slehernemu dijaku spregovoriti slovensko besedo. Slovenskim dijakom su zagrozili, da jih bodo najstrožje kaznovali, tudi če bodo pisali svoja pisma lastnim staršem in sorodnikom v slovenščini. Končno so jim prepoovedali govoriti slovensko tudi s slehernim človekom, ki jih obišče bodisi v zavodu bodisi v njihovih privatnih stanovanjih v Tolminu. K dijakom ne pripuščajo nikogar in tudi ne njihovih lastnih očetov in mater, če se iskaže, da ne знаjo italijščine.

Da bi dijake prestrašili, so na tak način že »eksemplarično« kaznavali neko deklico ki je nastanjena v zavodu. Pisala je staršem pismo v slovenščini, ker talijanščine ne razumejo. V zavodu pa, kjer pregledujejo vsa pisma, so prestregli tudi njeni. In upravitelj Spazzan je dekle kaznavala na ta način, da tri dni zaporedoma ni dobito kosila.

Dijaki so uvideli, da gre sedaj zares in se udali usodi. Mar naj se s praznimi želodci upiraju dvatisočletni kulturi? V vsakem primeru pa so take metode skrajno značilne za fašistično vzgojo. Vzeli so naši deci njeno narodno šolo, zatrli v njih vsako misel na njeno slovensko pokoljenje, vlivali v njeno dušo jančarski duh, sedaj so ji pričeli jemati še borni kruh, le da ji vsljivoj svoj jezik, svoje krive nauke in svojo degenerirano »civilizacijo«.

GLASOVITI TALIJANSKI NOGOMETNAŠI MIJENJAJU SVOJA SLOVENSKA PREZIMENA

Pula, decembra 1932. — Talijanska štampa s velikim je zadovoljstvom pred nekoliko dana donijela vijest, da je poznati nogometnaš Vojak, rodom iz Pule ili okolice (potomak sigurno jednog pomerca ili tako nešto, dakle naš renegat) koji igra v jakom klubu »Napoli«, promijenio svoje ime u Vogliani. On je to učinio iako je njeno nogometnaško ime bilo »slavno« iako su ga pod tim imenom poznale velike sportske mase Italije. On je učinio, dakle, veliku žrtvu... To iznosi talijanska štampa, da bi i druge Talijane, koji imaju slovenska imena ponukala da ih pretvorte u talijanska. Slavenima se naime silom mijenjaju prezimena. Talijani pak ako imaju slovenska prezimena neće da ih mijenjaju, naročito ako su im prezimena poznata da su izbrisani sa zemlje ili kao da su umrli. Zato, na primjer, nije promijenio prezimena ni Suvich, podsekretar u ministarstvu vanjskih poslova, a ni toliki drugi. Ali vratimo se na nogometnaše: poslije Vojakovog slučaja nekoliko je nogometnaških zvijezda promjenili svoja slovenska imena. Tako su promijenili prezimena Volk, glasoviti centar klub »Roma«, rodom iz Rijeke, pa neki Dobrilović. Tome se u fašistički štampi daje propagandni publicitet.

»BIO JE FAŠISTA I ZATO GA JE MRZILO CITAVO SELO...«

Pula decembra 1932. — Ovdje je pred nekoliko dana održan interesantan proces protiv nekog Antuna Moškarde starog 32 godine iz Galizane, koji je optužen, da je poslije jedne pijanke u gostionici ubio nekog Ivana Biasia (možda Blažića?). Iz onoga što je obavila lokalna štampa nije se moglo razabrat koji su motivi ovog umorstva, ali karakteristično je bez sumnje svjedočanstvo cavalliera Marii Mozzatta poznatog fašističkog prvaka i komandanta milicije. On je, kako puljski list piše, rekao, da poznaje optuženog, da čak poznavao njegovog oca, koji je bio ubijen u historijskim izborima 1907 godine od Hrvata (dai croati), dok je vršio svoju patriotsku dužnost (mentre adempiva al suo dovere di patriota). K tome je nadodao, da je optuženi Moškarda »bio ovažan fašistički škavdrista i uvjereni fašista, pa je zato bio omražen od čitavog sela«. Ova je izjava značajna, jer baca u prvom redu svjetlo na shvaćanje zločina koje čine fašisti. Mozzatto je iznio to, da je Moškarda fašista, samo zato, da bi mu to služilo kao olakotna okolnost. A onda je vrlo karakteristično i to, da je Moškarda kao fašista bio omražen od čitavog sela i to od čitave talijanske Galizane! Kako su tek onda voljeni fašisti u ostalim istarskim slavenskim selima!

NOVCANE NAGRade SLOVENSKOJ DJECI, KOJA DOBRO UČE TALIJANSKI

Gorica, decembra 1932. — U osnovnoj školi u Renčama, (razumije se, talijanskoj), bila je svečano podijeljena nagrada od 300 lira balili (zovu ga zapravo Balilla moschetiere, to znači da nosi pušku) Mariju Lasiču. To je nagrada društva »Dante Alighieri«, koji ima jedan fond iz kojeg nagrađuje onu »drugorodnju djecu, koja počakuju naročiti napredak u talijanskom jeziku i ako budu dobri balile. Kako fašistička štampa piše, govorio je i mali Lasič koji je veličao društvo »Dante Alighieri« i fašističku školu, (bijedan diečak...). Ovom prilikom podijeljene su još nekole »bozate« nagrade u istu svrhu. »Piccola Italiana«, Jolanda Filiput i balila Maks Gatnik dobili su na dar za dobro učenje talijanskog jezika ništa više ni manje nego 22 lire i 30 centima, koje im je poslala Cassa di Risparmio iz Gorice...

VOJNI RADovi NA ČIĆARIJII

Vodice, decembra 1932. — Nedavno bili smo vam javili o analogu kojega smo doobili od naših vlasti glede popravka puta kroz našu šumu proti Munama. Naš je rad bio podpunoma uništen od naših vlasti. Naše su vlasti naime počele sada graditi novi cestu, i to jako tvrdi i dosta široku. Sve mostove na ovoj cesti rade iz betona. Na ovoj cesti rade većinom radnici iz unutrašnjosti države. Radi i nekoliko naših radnika sa plaćom između 5 do 8 lira. S takvom razmernom plaćom ne može jedan radnik ni da se kruha do sita najede. Ova se cesta radi sa svom silom. Neznamo koja je žurba našim vlastima da se ovako radom žure. Temeljito su popravili i put, koji vodi do na vrh Žabnika, nama je ovaj put trebao jedino u ljeti da smo po njem tjerali marvu na pašu. Na ovom se briježu nalazi nekoliko osoba koje su pregledavale ove rovove. Jednog smo od ovih zapitali zašto pregledavaju ove jame, pa nam je odgovorio da traže novac kojega je francuska vojska bacila na bijegu unutra. Ali čuli smo od nekolicine naših izroda, da vlasti namjeravaju ove jame urediti i preudesiti za ratne potrebe.

AMNESTIJA I NOVE ARETACIJE

Vodice, decembra 1932 — Povodom amnestije koja je bila objavljena nedavno nastradala su dvojica naših mladića. Vratili su se iz emigracije na svoju rođenu gradu i to Leopold Pregelj te Jurišević Ivan. U začetku se čas vratili, jer su ih odmah uapsili. Za Leopolda Pregelja smo dozneli da je odsudjen na 3 mjeseca zatvora te 2300 lira novčane globe, dočim za Juriševića Ivana neznamo od kako su ga odveli ništa. O njemu se vodi još istraža. Moramo spomenuti, da su povodom apšenja Juriševića Ivana, njegovu majku, staricu od 74 godine mučili na jedan vrlo brutalan način, koji ne dolazi narodu, koji se diže sa dvatisočdesetom kulturom. Zahtjevali su da im izruči, ono što je donesao i da im kaže što je pripovjedao iz Jugoslavije. A sirota starica nema ni pojma o ničemu. Tek si su ovo dogadjaj te se nad njima zgraju svi.

CEPIČKO JEZERO ISUŠENO DA BI SE NA NJEGOVOM PROSTGRU MOGLO NASELITI TALIJANSKE KOLONE

Pula, decembra 1932. — Pred nekoliko dana obavljene su na Cepičkom jezeru velike svečanosti. Otvoren je veliki kanal na kojem se radio nekoliko godina i voda je iz jezera otekla u more, a na mjestu jezera ostala je suha površina. Trošak je iznosio 20 milijuna lira. To je ideja laštične vladare Računa se da će na prostoru bivšeg jezera ostati 1200 hektara obradive zemlje na koju će se naseliti koloni iz stare Italije u cilju što brže italijanizacije Istre Naseliti će se oko 200 familija

MONDINO OSTAVLJA JULIJSKU KRAJINU

Trst, decembra 1932. — Školski predvodnik za Julijsku Krajinu Mondino koji je bio došao u Trst pred nekoliko godina na mjesto Reine, sad je premješten u Torino i ostavlja Julijsku Krajinu. On je kao šef školstva za Julijsku Krajinu bio vrlo gornji fašista i tjerao je u školama izrazito fašističku politiku ali ipak nije postigao onih uspijeva, koje je želio. U Trstu se govorio, da je bio premješten baš zato, jer njegova politika nije naročito u slavenskim selima donijela nikakvih rezultata, pa treba sve iz temelja, da se reorganizuje. S druge strane opet čuje se da je on sam molio za premještenje, jer je opazio, da je negov posao uzaludan, a on je vrlo ambiciozan čovjek i grizao ga je neuspjeh. Poznate su bile njegove inspekcijske po školama u našim selima i manifestacije koje su se u tim prikljuka održavale. On je stalno bio spreman, da drži govor u kojima je prorokovao da će Julijsko Kraljina u par godina postati talijanska sva do posljednjeg sela. Pravonim slavenskim učiteljima koji su se još udružili u Julijskoj Kraljinici, kao talijanski učitelji bio je napratis i Škanirao ih je, mnoge je bacio u unutarnjost Italije i uprapastio ih u svakom pogledu. Na Mondinovo mjesto dolazi neki Marino Paroli iz Perugie. Hoće li on biti bolje sreće? Vjerujemo da neće.

TAJNI PROCESI PRED FAŠISTIČNIM SODIŠĆEM

Mlad Goričan obsojen na 7 let robije — Vsa njegova družina gospodarsko uničena

Gorica, 19 decembra. Lani na velikonočni ponedeljak so se karabinjerji in fašistični policijski organi zglašili u goštinli Kamenčkove v Ročinju pri Kanalu, izvršili v hiši preiskavo in aretirali njenega 20 let starega sina Severina. Obtožili so ga delovanja proti fašističnom režimu in vohunstva. Iz zapora u Trstu je romal Kamenček v Kopar in končno v Rim, kjer so ga postavili šelete te dni pred posebno fašistično sodišče.

V preiskovalnem zaporu je Kamenček obolel, a ga niso hoteli oddati v bolnišnico. Zdravnik mu je dajal le okrepčevalna sredstva. Medtem so se fašistični nasilnici znesli tudi nad njegovim materijalom in njegovima dvema bratom, ter sestro. Meseca maja, takoj po njegovi aretaciji, so zaprili njihovo goštinilo in tobakarno. Istočasno z njim so aretirali tudi njegovega mlajšega brata, 19-letnega Antona, ter 25-letnega bratranca Josipa Kamenčaka, ki so ju odvedli v goriške zapore. Po dveh mesecih mučnih preiskava in zaslijevanj so ju sicer izpustili, zato pa so ju stalno nadzirali. 27 let starega br